

OOST IS OOST EN
WEST IS WEST

H. GEURTJENS M.S.C.

OOST IS OOST EN WEST IS WEST

PSYCHOLOGISCHE
EN ANDERE TEGENSTELLINGEN
TOEGELICHT
MET VOORBEEDEN UIT
EIGEN ERVARING

MCMXXXVI
UITGEVERIJ HET SPECTRUM
UTRECHT BRUSSEL

INHOUD

	Blz.
VOORWOORD	9
TER INLEIDING	11

E E R S T E D E E L

TEGENSTELLINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN

H o o f d s t u k I

DE SAMENLEVING

Verbondenheid tusschen menschen, geesten en schimmen — Hun onderlinge verhouding	21
---	----

H o o f d s t u k II

HET FAMILIEVERBAND

Gesloten maatschappelijke eenheid — Eigendomsrechten — Het Huwelijk — Splijtzwammen	39
--	----

H o o f d s t u k III

MARINDINEESCHE SAMENLEVING

Eigendomsrecht — Familieverband — Huwelijk	62
--	----

T W E E D E D E E L

TEGENSTELLINGEN IN HET GEESTESLEVEN

H o o f d s t u k IV

SLOOMHEID VAN GEEST

Geen verveling — Geduld — Geestigheid — De taal spiegel van den geest — De sterrenhemel	73
--	----

H o o f d s t u k V

ASSOCIATIEBEGRIPPEN

Acrobatische toeren der zintuigen — Associatie met andere lichaamsdeelen en andere begrippen — Letterwisseling	85
---	----

H o o f d s t u k VI

ONTSTAAN EN TOEPASSING DER TAAL

Ontwikkeling uit dierlijk geluid? — Verzamelnamen — Afge- trokken begrippen	103
--	-----

H o o f d s t u k VII

IMPRESSIONISME

Zorgeloosheid — Moed — Bescheidenheid — Beschaming — Kieskeurigheid	115
--	-----

H o o f d s t u k VIII

REDENEERING

Overreding — Procedure en bewijsvoering — Het wonderbaarlijke — Toetje	131
--	-----

D E R D E D E E L

TEGENSTELLINGEN IN HET ZIELELEVEN

H o o f d s t u k IX

DE NATUURMENSCH

Ontwikkelingsleer — De Modelmensch	143
--	-----

H o o f d s t u k X

REDELIJK WEZEN

Verhouding tegenover de schepping en tegenover hogere geesten — Godsdienst — Offer	156
--	-----

H o o f d s t u k XI

ZEDELIJK BEWUSTZIJN

Wortelt in de natuur van den mensch — Schaamtegevoel als reflex daarvan — Ritueele moord en ritueele ontucht — Zedelijkheid en zedigheit — Communaal huwelijk — Vrije liefde	169
--	-----

H o o f d s t u k XII

GODSDIENST EN WETGEVING

Onderlinge verhouding — Godsoordeel — Eed — Godslastering	195
---	-----

H o o f d s t u k XIII

ZIEKTEN

Straf voor overtredingen — Aard der ziekten — Ziekteverwekkers — Sjamanen — Toovenaars.	210
---	-----

H o o f d s t u k XIV

SCHULDBEPALING

Diefstal — Ontucht — Schelden en verwenschen — Liegen — Doet goed, laat kwaad — Objectieve of subjectieve beschouwing	227
---	-----

H o o f d s t u k XV

PRACTISCHE TOEPASSING

Ethische begrippen — Utilitarisme.	243
BESLUIT	248
ZAKENREGISTER.	251

VOORWOORD

Een ieder die zich naar Indië begeeft, is er wel van overtuigd, dat hij daar een heel ander slag van menschen zal aantreffen dan hier te lande. Door huidskleur en uiterlijke verschijning springt het verschil in het oog. Dat echter de verborgen innerlijke verschillen van geestesrichting en levenshouding nog veel grooter zijn, daarop is men in het algemeen veel minder of heelemaal niet bedacht. In den omgang met hen zullen deze vreemde menschen ons herhaaldelijk in de gelegenheid stellen om even, als door een kiertje, hun geest en hun ziel te begluren en dit zal ons telkens weer voor ontstellende verrassingen en onbegrijpelijke raadsels plaatsen. Die eigenaardige opvattingen en vreemde gedragingen zal men misduiden als abnormaliteiten. En dit misverstand staat een goede verhouding en nog meer een behoorlijke waardeering hopeloos in den weg.

Dit is te meer te betreuren, omdat toch de meesten uitgaan met de bedoeling om met die menschen op goeden voet te komen. De nadere kennismaking zal vaak meer verwijdering dan toenadering te weeg brengen, omdat men elkander niet of zeer onvolkomen begrijpt.

Om dit euvel te ondervangen en een beter begrip van de geestesrichting dezer menschen in breeden kring te bevorderen, heb ik mijn eigen bevindingen en ondervindingen, gedurende een dertigjarig verblijf onder die menschen opgedaan, te boek gesteld. Meerdere daarvan kan men verspreid vinden in andere mijner publicaties. Ik heb ze hier ook bij gehaald, om er een zoo getrouw mogelijk beeld uit samen te stellen van den primitieven, d.i. nog weinig ontwikkelden Oosterling, op wien nog weinig vreemde invloeden hebben ingewerkt.

Naarmate dit boek erin zal slagen, den lezer een duidelijker inzicht te verschaffen in het ziels- en gemoedsleven van den primitieve, in die mate zal het ook Oost en West nader tot elkander brengen. Moge dit in ruime mate het geval zijn

TER INLEIDING.

De blik van den mensch, zoowel die van zijn oog als die van zijn geest, is beperkt. Onverbiddeijk stuit hij tegen een horizon, die zijn gezichtsveld begrenst en afsluit. Hij kan zich verplaatsen en andere gezichteinders zullen zich rondom hem belijnen; doch hij blijft het middelpunt van een besloten en afgebakenden kring. — Zoo is ook het bevattingsvermogen van zijn geest beperkt. Om toch zooveel mogelijk dingen binnen zijn bereik te brengen, zal hij trachten de oneindigheid der verscheidenheden die hij daarin ontwaart, te herleiden tot eenvormigheden of algemeenheden; hij zal beproeven iets te ontdekken dat vele gemeen hebben en daarnaar de dingen ordenen en rangschikken. Hij noemt dat trachten naar overzichtelijkheid.

De Schepper daarentegen, die geen grenzen kent van tijd of van ruimte, is ook in zijn openbaringen naar buiten grenzenloos rijk en spreidt daar met overdadige kwistigheid zijn eindeloozen overvloed ten toon. De mensch, in maten en grenzen besloten, schendt door elke onmatigheid de aan zijn wezen gestelde orde; de Oneindige geeft door zijn matelooze kwistigheid een op menschelijke verhoudingen ingestelden maatstaf zijner oneindigheid. De groote lijnen zijner schepping staan daarom omlijst in een ornamentiek van oneindige verscheidenheid.

Daarom gruwet de natuur van eenvormigheid. Een boomblad zal door zijn kenmerkende eigenaardigheden terstond uitwijzen, of het bij den beuk, den eik, of de linde behoort. Het heeft iets eigens, dat het van alle andere bladersoorten onderscheidt. En toch heeft men durven beweren — en wij zullen maar veronderstellen, dat die bewering juist is en ze op gezag aannemen — dat er onder de duizenden bladeren, die een boomkruin tooien, geen twee voorkomen, die volkomen aan elkaar gelijk zijn, al bestaat het verschil dan maar in een geringe afwijking in de karteling van den rand of de teekening van het ragnijne filigraanwerk der nervatuur. En houdt de politie geen verzameling van vingerafdrukken, omdat de spiraallijntjes van dat doolhofje bij iederen vinger anders verlooplen? — En is het niet gelukkig, dat geen twee aangezichten volkomen op elkaar gelijken en wij dus de menschen van elkaar kunnen onderscheiden? — Zeker, de groote lijnen, die zijn wezen samenstellen, treft men in elk gelaat; doch elk dier lijnen en trekken heeft iets bizonders, iets kenmerkends, dat het van alle andere gezichten onderscheidt. Toch zijn die eigenaardigheden, die onderscheidende verschillen vaak zóó ijl en fijn, dat wij niet zouden weten te zeggen, waarin ze precies bestaan. Is het ooit tot u doorgedrongen, over welk verbluffend onderscheidingsvermogen wij beschikken? — Veronderstel eens, dat alle menschen gemaskerd rondliepen, maar evenals de auto's een duidelijk zichtbare nummerplaat droegen, het meest doeltreffende onderscheidingsmiddel

dat wij bezitten. Een paar duizend overigens zeer uiteenlopende nummers zoudt gij kennen, nl. die uwer nabestaanden, vrienden, bureu, enz. Nu loopt ge in een groote stad in een der drukste straten op een der spitsuren van het verkeer. Ge komt duizenden nummers tegen. Wat een tijd en inspanning zou het u kosten, om vast te stellen, of elk nummer, dat ge ontmoet, niet tot de u bekende behoort en zoo ja, op welken persoon het van toepassing is! Het zou een hopelooze onderneming zijn. En toch levert gij een veel en veel sterker staaltje van determinatie. Die duizenden menschen dragen geen masker en geen nummerplaat, maar bepaalde herkenningsteekenen in hun aangezicht en deze zijn zóó fijn en zóó ijl, dat ge niet kunt zeggen, waarin ze bestaan. En toch, met een enkelen oogopslag hebt gij een gezicht dat gij kent, uit al die duizenden herkend en nauwkeurig geïdentificeerd en gedetermineerd. Ge weet niet alleen, dat het behoort bij de verzameling van een paar duizend gezichten welker afdruk opgeborgen ligt in de schatkamer van uw geheugen, maar weet meteen, op welken persoon het past. Dat is toch ongetwijfeld een fantastische praestatie van het verbijsterend onderscheidingsvermogen van onzen geest. Soms lijkt een portret niet en toch beweert men, dat de fotografie niet kan liegen. Het komt omdat de opname zóó gemaakt is, dat de kenmerkende trekken min of meer buiten de belichting vielen. De fotograaf heeft die niet onderkend. Daartoe wordt een bijzonder geoefend oog vereischt, zooals sommige teekenaars bezitten, die met enkele krabbels een gelaat weten te typeeren, waarin ze dan juist die kenmerkende kleinigheden accentueeren. Opmerkelijk is het daarom ook, dat iemand die in aanraking komt met een vreemd menschenras, als h.v. de negers, in den beginne den indruk krijgt, dat al die menschen sprekend op elkaar gelijken. Hij ziet in elk gezicht de algemeene menschelijke trekken en zelfs de typeerende vormen, die aan het negerras eigen zijn, doch zijn oog is nog niet genoeg geoefend, om ook op dat vreemde gezicht de fijne kenmerkende bijzonderheden te ontdekken die het eene van het andere onderscheiden. Hij meent, dat ze niet meer van elkander verschillen dan de spreekwoordelijke twee druppels water; doch na eenigen tijd vindt hij er, evenals onder de Europeanen, geen twee, die op elkaar gelijken.

Sommige kenmerkende verschillen kunnen zich in meer individuen voordoen en onder gunstige omstandigheden en door toevallige of opzettelijke selectie en teeltkeus sterk ontwikkelen, zoodat een kenmerk, dat oorspronkelijk eigen was aan een of slechts enkele individuen, kenmerkend wordt voor een geheele groep of soort, waardoor wij dan verschillende rassen krijgen.

Deze differentieering of schifting in rassen treffen wij ook aan bij den mensch. En wijl deze uit ziel en lichaam bestaat en wij in het geestelijke deze verscheidenheid evenzeer aantreffen als in het stoffelijke, loopt hij deze verschillende rassen ook de geestesrichting

vaak sterk uit elkaar. Wij raken hier echter een veel ijler element, dat aan den tast der zinnen ontgaat. En waar volken van verschillend ras tegenover elkaar komen te staan, komt hun gedachten-gang telkens weer in botsing. Zij begrijpen elkander slechts zeer onvolkomen. Het is, of die geesten tegen elkander afschampen of elkander afstooten. Achter het masker der verschillende gezichten huist een ziel, die van zoo verschillenden aard lijkt, dat men wanhopig met Kipling heeft uitgeroepen: *East is East and West is West and never the twain will meet!* Oost is Oost en West is West en nooit zullen zij elkander ontmoeten!¹⁾

Ook ten opzichte van overzeesch Nederland, Nederlandsch Oost Indië en zijn bevolking, waarmee wij onder de vreemde rassen het meest in aanraking komen, heeft men deze verzuchting geslaakt.

Dat elk volk en elk land zijn eigenaardigheden heeft en ook wel steeds behouden zal, mogen wij veilig als een vaststaand feit beschouwen, omdat hun levensvoorwaarden en omstandigheden, waaruit die eigenaardigheden voortspruiten, min of meer uit elkaar loopen. Tusschen dit Oosten en dit Westen loopen die zeer ver uiteen. Achter de bewering dat ze elkaar, op veel punten althans, nooit zullen ontmoeten, zouden wij voorloopig toch een vraagteeken willen plaatsen.

Bij het zien der groote verschillen, die de onderscheiden menschelijke rassen kenmerken, hebben velen de eenheid in oorsprong en wezen van het menschelijk geslacht in twijfel willen trekken. Deze stelling is heden ten dage vrijwel prijs gegeven. Men is het er thans wel over eens, dat heel het menschedom één is van soort en oorsprong. Indien wij dan die uiterlijkheden als bijkomstigheden aanmerken en hier verder buiten beschouwing laten, moeten wij toch veronderstellen, dat in dien geest en die ziel, die toch in denzelfden vorm gegoten zijn als de onze, ondanks alle vervreemdende verschillen, nog wel voldoende punten van overeenkomst moeten overblijven om een nauwere toenadering en beter begrijpen mogelijk te maken.

Indien wij dus voorop stellen, dat alle menschen van één en denzelfden stamvader zijn voortgekomen, moeten wij ook aannemen, dat ze oorspronkelijk allen, ook wat hun geestesvermogens betreft, op dezelfde wijze waren toegerust; dat hun gedachtengang en geestesrichting op dezelfde wijze waren georiënteerd. Indien die

1) Toch heeft Kipling zelf dit spreekwoordelijk geworden gezegde van hem niet zoo apodictisch bedoeld, want in het gedicht, waaraan het ontleend is, voegt hij daar onmiddellijk aan toe: „But there is neither East nor West, border nor breed nor birth, when two strong men stand face to face though they come from the end of the earth.” Doch daar bestaat geen Oost of West, geen grens, geen ras of herkomst, wanneer twee sterke menschen tegenover elkander staan, ook al komen zij van de grenzen der aarde.

thans zoozeer uit elkaar loopen, dat ze vaak schrille tegenstellingen vormen, dan moet dit worden toegeschreven aan de langdurige en geleidelijke ontwikkeling, welke de onderscheiden groepeerings van het menschedom hebben doorgemaakt onder zeer verschillende uitwendige omstandigheden. Deze hebben die ontwikkeling bij de verschillende groepen of stammen op zeer uiteenlopende wijze beïnvloed.

Dan valt al terstond op de groote ongelijkheid dezer ontwikkeling. Bij sommige volkeren heeft die een hooge vlucht genomen en hen tot een verheven trap van beschaving en cultuur gevoerd, terwijl ze bij anderen nooit tot eenige expansie van beteekenis gekomen is, ofwel onderhevig geweest is aan verbijsterende schommelingen. Volkeren, die in hun glorie-tijd aan de spits stonden der beschaving, zijn in latere eeuwen afgezakt tot een lager peil, vaak beneden dat der stammen, die zij eens als wilden en barbaren verachtten. Men denke slechts aan Babylonië, Egypte en Noord Afrika. Een rondblik over de hedendaagsche wereld zal ons ongetwijfeld een bont beeld te zien geven van het cultuurleven, dat zich in allerlei vormen en schakeeringen en velerlei verscheidenheden ontwikkelde. Wij vinden daar geestesrichtingen die vrijwel lijnrecht tegenover elkander staan.

Omstandigheden van allerlei aard kunnen ertoe hebben bijgedragen, om deze afwijkingen en verwarring te voorschijn te roepen. Als voornaamste factor in dit ontwikkelingsproces moet buiten eenigen twijfel diegene gelden, welke het diepst ingrijpt in het geestes- en zieleven van den mensch: de godsdienst.

Onze geschiedkundige gegevens omtrent de menschheid grijpen niet verder terug dan ongeveer zes duizend jaren. Daaruit leeren wij, dat slechts een onbeduidend klein gedeelte der wereldbevolking de oorspronkelijke openbaring getrouw bleef; de overgroote meerderheid verviel in allerlei soort van grof heidendom, zoodat, gelijk Bossuet zeide, alles God was, behalve God alleen. Het is een geschiedkundig feit van de meest ingrijpende beteekenis, dat het Christendom de eerste godsdienst was, die zich tot taak durfde stellen het geheele menschedom te omvatten en tot één groote gemeenschap met eenzelfde levenshouding te vereenigen. In die hopeloos van God vervreemde wereld bracht dit wel de ontzagwekkendste omwenteling te weeg — zij het op vreedzame wijze — welke de wereldgeschiedenis ooit gekend heeft. Zend uwen Geest uit en Gij zult het aanschijn der aarde vernieuwen.

Jehova was de God van Israël. Dit, zijn uitverkoren volk alleen, meende Hem officieel dienstbaarheid en huldebetoon door openbaren eeredienst verschuldigd te zijn. Als vergelding daarvoor zou Hij zijn volk verdedigen tegen alle andere volkeren en derzelver beschermgoden. En deze, zoowel in het heidendom der oudheid als in dat van latere tijden, waren eveneens strikt nationale goden,

die met andere volken alleen in zooverre bemoeienis hadden, dat zij hun volk tegen hen in bescherming moesten nemen. Daarom werden in vele landen de eerste Christenen, die hun nationale goden verzaakten, voor landverraders uitgekreten. Het was dan ook iets heel ongehoords, dat Christus een godsdienst predikte, die de geheele wereld moest omvatten en zelfs de apostelen konden maar moeilijk aan die voorstelling wennen, zooals o.m. duidelijk blijkt uit de *Handelingen der Apostelen* (hoofdstuk X en XI). Deze opvatting toch veronderstelde de al even ongerijmde en onaanvaardbare stelling van de verbroedering der volken. De rabbi's immers leeraarden den Joden, dat één Israëliet in het oog van God van meer belang was, dan alle volkeren der aarde. De Grieken verachtten alle andere volken als *barbaren*, terwijl de Romeinen die voor *hostes*, vijanden, hielden. De Chineezzen bouwden een monumentalen muur rondom hun gebied, om alle gehate vreemdelingen buiten hun „hemelsche rijk” te sluiten; de Marindineezzen van Zuid N. Guinea beschouwen alle andere stammen als minderwaardige menschen, waarop zij voortdurend jacht maken als op verachtelijk wild. En aan hen en aan geheel de op dezelfde wijze ingestelde wereld komt Christus verkondigen, dat zij allen kinderen zijn van denzelfden Vader, die in den hemel is. Het scheen niet alleen een utopie, doch een bespottelijke dwaasheid. De heidensche romeinsche wijsgeer Celsus durfde dan ook boudweg beweren, dat degene die het mogelijk acht, Grieken en Barbaren in Azië, Europa en Lybië eenzelfde godsdienstige belijdenis te doen aanvaarden, van gezond verstand verstoken moet zijn. — Het ware inderdaad onmogelijk geweest met het eenige hem bekende veroveringsmiddel, het wapengeweld. Christus voltrok deze grootste aller wereldomwentelingen met een onweerstaanbaarder macht, die der Liefde.

Hierin schuilt dan ook wel de voornaamste oorzaak der groote tegenstellingen, welke wij waarnemen tusschen Oost en West. Het hart dat klopt in den boezem van elke cultuur of beschaving, is derzelve godsdienstige overtuiging. Bij ons Westelingen hebben wij te doen met een christelijke samenleving; in het Oosten, meer bepaald in onze eigen Oost met een niet-christelijke en voor een groot deel primitief heidensche. Ook bij diegenen, die den Islam belijden, heeft deze het oorspronkelijke primitieve animistische en magische denken en voelen niet zoozeer verdrongen, als bij ons het Christendom dat gedaan heeft. Dit heeft heel onze geestesrichting en de leidende normen onzer samenleving als een zuurdeesem doortrokken, zoodat haar geweten en overtuiging christelijk zijn; ze voelt christelijk aan in al haar levensuitingen, ook al handelt zij niet altijd even christelijk.

Zelfs degenen onder ons, die zich van het leerstellig Christendom afwendden, die niet meer gerekend willen worden tot eenige christelijke belijdenis te behooren, kunnen die gevoelens niet van zich

afzetten. Ondanks hun boudste verloochening van alle christelijke leerstellingen blijven zij in hun denken en voelen christelijk georiënteerd¹⁾. Zonder dat zouden zij zich in onze samenleving niet meer thuis voelen; zij zouden voortdurend in botsing komen met de meest algemeen gangbare opvattingen en beginselen, die haar beheerschen, en onder gaan in een doodelijke geestelijke vereenzaming. Wel zijn bij enkele heidensche cultuurvolken sommige wijsgeeren in hun bespiegelingen de christelijke beginselen zeer nabij gekomen. De waarheid immers is één en ook door zijn natuurlijke vermogens kan de mensch daarvan een groot deel achterhalen. En dan kunnen de waarheden, die hij op natuurlijke wijze ontdekt heeft, niet met de op bovennatuurlijke wijze geopenbaarde in strijd zijn. Doch de verheffende levensregels door deze wijzen voorgesteld, zijn nooit de algemeen geldende leidende normen geweest eener heidensche samenleving. Die stonden altijd op een veel lager peil. Een enkel voorbeeld moge dit toelichten. Bij ons zal iedereen, althans in theorie, het egoïsme laken en het altruïsme prijzen. Al onze sociale instellingen en begrippen zijn daarop gebaseerd. En wie het beginsel zou huldigen: „ikke en nog eens ikke en de rest kan stikken“, hoort in deze omgeving niet thuis. Het heidendom daarentegen stelt het egoïsme onbeschaamd op den voorgrond²⁾. Dit is dan ook wel het voornaamste beginsel-verschil, waaruit vele psychologische tegenstellingen voortvloeien.

De tegenstellingen welke ik hier naar voren wil brengen, heb ik waargenomen bij nog weinig ontwikkelde volksstammen in het oostelijk gedeelte van onzen Oost Indischen Archipel, en zal ik met voorbeelden uit eigen ervaring toelichten. In hun groote lijnen zijn deze waarnemingen van toepassing op alle volksgroepen, die onder ongeveer gelijke omstandigheden verkeerden en die men in bijna alle deelen van dit groote eilandenrijk nog aantreft³⁾.

1) Daarom is het voor ons ook zoo moeilijk om den primitieven heiden zuiver te beoordeelen. Het is ons bijna onmogelijk om abstractie te maken van onze christelijke beginselen en buiten onze christelijke sfeer te treden, waar toch het juiste standpunt voor die beoordeeling ligt.

2) Het moderne heidendom, door de nazi's gepropageerd, heeft ons nog onlangs op drastische wijze getoond in zijn concentratiekampen, tot welke meer dan beestachtige uitspattingen het den mensch verlagen kan. Ze waren zoozeer met alle menschelijke gevoelens in strijd, dat ze zelfs voor onmogelijk gehouden werden. Overweldigend bewijsmateriaal was noodig, om ze geloofwaardig te maken.

3) Om den schijn te vermijden, dat we soms met onszelf in tegenspraak zouden zijn, willen we er nadrukkelijk op wijzen, dat er op verschillende plaatsen wel aanmerkelijke verschillen kunnen bestaan in bijzonderheden of in de toepassing der algemeene beginselen. Bij het lezen der beschrijving daarvan lette men dus wel op, welke de plaats der handeling is. Deze zal men in den tekst steeds bij de beschrijving vermeld vinden.

Foto H. Geurtjens
Pastoor H Geurtjens met eenige zijner schaapjes
op Zuid Nieuw Guinea.

Foto H. Geurtjens
Tanembareesche jongelui; zijn vroegere parochianen.

Inwoners van de Kei-eilanden.

Foto B. Thien

Wij zullen die verschillen en tegenstellingen beschouwen in hun *maatschappelijk leven*, hun *geestesleven* en hun *zieleleven*.

Men houde echter in het oog, dat de mensch geen massaproduct is, waarvan alle exemplaren tot in de fijnste moetjes precies aan elkaar gelijk zijn. De natuur is nooit pietpeuterig; zij werkt met weidsch en grootsch gebaar. Door al haar ontwerpen loopt een groote karakteristieke lijn en het heeft er allen schijn van, dat ze de bijkomstigheden onverschillig aan het speelsche toeval overlaat. Of hebben wij zelfs geen klaverblaadjes met vier blaadjes? — Een vierledig klaverblad, dat schijnt wel een tegenspraak in de termen en toch blijven er wel zooveel opvallend klaverbladsche eigenheden aan, dat men er toch een klaverblad in moet erkennen. Wanneer ik daarom in de volgende bladzijden de kenmerkende trekken bijeenbreng, die te samen het beeld moeten vormen van den Oosterling en van den Westerling in het algemeen, dan wil dat niet zeggen, dat dit ook het sprekend gelijkend portret moet zijn van elken Oosterling en elken Westerling in het bijzonder.

EERSTE DEEL

TEGENSTELLINGEN
IN HET
MAATSCHAPPELIJK LEVEN

HOOFDSTUK I

DE SAMENLEVING

VERBONDENHEID TUSSCHEN MENSCHEN, GEESTEN EN SCHIMMEN — HUN ONDERLINGE VERHOUDING

„Wees uzelf”, zei ik tot iemand;
Maar hij kon niet, hij was niemand.”

Dit versje uit de Leekendichtjes van De Genestet teekent op verbluffend juiste manier het verschil van levenshouding tusschen den Westering en den Oosterling, zooals wij die hierboven hebben aangeduid.

Wees iemand! — Dit is wel de kernspreuk, die wij het liefst eenieder op zijn levensweg zouden willen meegeven. Zelfstandigheid is het hoogste ideaal waarnaar hij zal streven. Zelfstandig staat iedere mensch tegenover de hoogste levenswaarden in zijn verhouding tot God. Geen macht ter wereld is bevoegd hem daarbij in den weg te treden. Hij, en hij alleen heeft in zijn innigste wezen de verantwoordelijkheid te dragen zijner gerichtheid tot het Opperwezen en zijn eeuwige belangen. In zijn economische strevingen kan hij wellicht aan anderen ondergeschikt zijn en tot dezen in de verhouding staan van werknemer tot werkgever. Maar toch ook in deze ondergeschikte positie is hij aan geen willekeur overgeleverd, doch zijn ook zijn rechten en daarmee een volgens de goede orde vastgestelde graad van onafhankelijkheid gewaarborgd. Voor al de handelingen die hij stelt, is hij persoonlijk aansprakelijk en verantwoordelijk.

Nog is hij de kinderschoenen niet ontwassen en heeft hij nauwelijks eenige beheersching over zijn geestesvermogens verkregen, of het besef van persoonlijke verantwoordelijkheid wordt hem ingescherpt. Heeft hij zijn volle ontwikkeling bereikt, dan staat hij daar als een vrije onafhankelijke persoonlijkheid. Men verwacht van hem, dat hij van het leven zal maken wat ervan te maken is.

Langs de richtlijnen van zijn geweten en de verordeningen zijner samenleving zal hij zich zijn weg slaan door het leven. En hoe meer hij daarbij onverschrokken zichzelf zal zijn en zich zijn eigen nieuwe wegen zal weten te banen op welk gebied dan ook, hoe meer hem dat zal verheffen in de waardeering en hoogachting zijner medeburgers. Elk op den voorgrond treden uit den troep der groote massa zal hem tot eere strekken en tot bijzondere verdienste worden aangerekend. Of staat zelfs een sportheld niet met een ééndagsglorie omstraald?

Zou hij daarentegen, tegen beter weten in, de orde verstoren en zich op verderfelijke dwaalsporen begeven, dan zal ook hij alleen daarvoor ter verantwoording geroepen worden en rekenschap hebben af te leggen. Zelfs zijn naaste betrekkingen van bloedverwantschap zullen geenszins in zijn schuld betrokken worden, misschien wel in de schande en oneer waarvan wellicht ook eenige smetten op hen zullen neerspatten; doch ook dit zal dan nog meer een zaak zijn van gevoel dan van beredeneerde overtuiging. De rede zal dien zijdelingschen smaad beslist afwijzen.

Hij is iemand, hij is een persoon, die zelfbewust zijn eigen weg zal gaan; die niet opgaat in of vereenzelvigd wordt met de gemeenschap; die de gemeenschap waartoe hij behoort zal dienen volgens de vastgestelde orde, doch wiens eerste en hoogste belangen liggen buiten de gemeenschap. Hij is er niet voor de gemeenschap, doch de gemeenschap is er voor hem, om hem te helpen zijn hoogste doelstelling te bereiken, welke trouwens dezelfde is voor alle leden der gemeenschap. In een christelijke samenleving kan die uiteindelijk niet anders zijn, dan door een volgens de rechte orde geregeld leven zijn eeuwig geluk te bereiken. Indien de leden op deze normen hun levenshouding instellen, zullen ook orde, rust, vrede en daardoor ook welvaart in de gemeenschap bloeien, als een natuurlijke wisselwerking, als een oorzakelijk gevolg; doch het eerste en voornaamste, de oorzaak, blijft het bereiken der eindbestemming van iederen persoon.

Wees niemand! — Dit is de hoogste levenswijsheid welke men onzen Oosterling zou kunnen meegeven. Hij is niet op de eerste plaats een persoon, maar op de eerste en op de laatste plaats een onderdeel zijner gemeenschap, waarin hij wordt ingeboren als een bij in een bijenkorf, als een mier in een mierennest. Die gemeenschap is gewoonlijk tamelijk bekrompen en bestaat uit zijn familie-groep of familieverband, die men ook wel clan of stam noemt. Wel zullen veelal verschillende gelijk-geordende dier gemeenschappen naast elkander leven, doch vrijwel onafhankelijk van elkaar, met geen ander onderling verband dan de voorschriften, die een vreedzaam samenleven kunnen verzekeren.

Deze kleine gemeenschap heeft hare verbondenheid, ontstaan door de bloedverwantschap, soms in vaderlijke linie (patriarchaat),

soms in moederlijke linie (matriarchaat), en niemand kan daarin binnendringen, die daarmee niet door de banden des bloeds verbonden is, dus door geboorte of inhuwelijking. Zij heeft haar eigen geesten, die haar zullen beschermen, haar eigen schimmen der overleden voorouders, die nog een daadwerkelijk aandeel blijven opeischen in al haar belevenissen en tegenover welke men allerlei plichtplegingen heeft in acht te nemen. Zij heeft haar eigen bouwgronden, haar eigen jachtvelden, verzamelterreinen en vischwaters, haar eigen familieschatten, die onvervreemdbaar zijn, omdat zij nauw met de legendarische geschiedenis der familie samenhangen. De geesten zal men te vriend moeten houden en ook de magische krachten, die alom in de natuur aanwezig zijn, zal men in zijn voordeel moeten aanwenden en hun kwade invloeden ontwijken door het stipt onderhouden van talloze plichtplegingen. De grond, dien men moet bebouwen en het wild, dat men moet dooden, om in zijn nooddrift te voorzien, zullen volgens de vanouds vastgestelde ritën moeten behandeld worden, opdat ze zich niet afkeerig betoonen, waardoor de voorziening in de noodzakelijkste levensbehoeften in het gedrang zou komen. Bij het timmeren zijner hut, het bouwen zijner prauw, het beplanten van zijn veld, het jagen van zijn wild, het vangen van zijn visch zal hij de voorvaderlijke voorschriften stipt hebben na te komen, wil hij zich niet aan droevige mislukkingen blootstellen. Deze zouden niet alleen voor hem, maar voor de geheele gemeenschap noodlottig worden, wijl de miskenden met hun toorn en misnoegen de geheele gemeenschap zouden vervolgen. Hij is niet los te maken van zijn gemeenschap, die dus ook voor al zijn gedragingen evenzeer aansprakelijk is als hijzelf.

Wie dus mocht meenen, dat de natuurmensch zich in luchthartige ongebondenheid vrij en vroolijk kan uitleven, heeft nooit van nabij gezien, in welk knellend gareel van voorschriften, wetten, verbodsbepalingen en plichtplegingen hij gespannen zit. Teugelwijs gemaakt van zijn prilste jeugd af, laat hij zich tamelijk gedwee door het leven mennē onder voortdurende bedreiging van menschen, geesten en schimmen. Hetgeen niet belet, dat hij uit baloorigheid ook wel eens uit den band zal springen. Bovendien zijn de geboden of verboden, plichtplegingen van *taboe's* en *pemali's* zoo talloos en vaak zoo hinderlijk, dat ze practisch niet te onderhouden zijn. Niettemin als lid zijner gemeenschap voelt hij er zich door gebonden. Zij liggen in hinderlaag langs heel zijn levensweg, om elken voetstap dien hij zet in het goede spoor te houden. Hij leeft niet, maar hij wordt geleefd. Deze ontelbare voorschriften vernietigen elk individualisme, elke persoonlijkheid. Zij knellen de menschen in een dwangbuis. Zij zijn een kneedvorm, waarin een heel volk geperst wordt tot één onveranderlijk type. Het wordt een verstarring in een toestand, die altijd geweest is en altijd moet blijven.

De jachtige Westerling haakt en hunkert naar nieuwigheden. Het etiket *modern* is een fascineerende talisman, die alle deuren en harten ontsluit, al heeft het een eenigszins brallenden en overmoedigen klank. Etymologisch beteekent het eenvoudig *nieuw* ¹⁾, maar men proeft erin de kleineering voor hetgeen eens was en dat als verouderd en daarom als minderwaardig opzij geschoven wordt. Wat nog *niet dagewesen* is, doet opgeld.

De kalme gezapige Oosterling is van nature conservatief. Hij gruwet van elke verstoring van al wat in zijn samenleving bezonken ligt als de neerslag van oeroude gewoonten en tradities. Elk ingrijpen in deze bezonkenheid zou de kalme sfeer vertroebelen, waarin zijn leven voortdommelt en hem den adem benemen. Voor hem is het oude nooit verouderd; het is hem een onontbeerlijke levensvoorwaarde en daarom dierbaar en heilig.

Wij worden door de klok en den kalender gedrild. Onze dagorde is op de minuut af nauwkeurig ingedeeld: om zoo laat moeten wij wakker worden en opstaan; om zoo laat moeten wij werkklust hebben en aan den slag; om zoo laat moeten wij honger hebben en eten; om zoo laat slaap en naar bed. Zijn dagorde wordt hem voorgeschreven, gewoonlijk door zijn nukken en grillen, soms door den drang der omstandigheden. — Op ons zevende jaar, de officieele jaren des verstands, moeten wij wettelijk daarvan het noodige bezitten, dat ons bekwaam maakt voor de school; op ons veertiende moeten wij daar de wettelijk bepaalde portie geleerdheid opgedaan hebben; op ons negentiende moeten wij wettelijk dappere helden worden om het vaderland te verdedigen; op ons vijf en zestigste moeten wij versleten zijn en heengaan met pensioen. Zijn levensloop is ook in verschillende leeftijdsklassen ingedeeld, doch de overgang van de eene naar een andere wordt uitsluitend bepaald door tastbare werkelijkheden: zijn uiterlijke gestalte en voorkomen, zijn bekwaamheden en eigenschappen. Het heeft bij hem niet, zooals bij ons, een machinaal en kunstmatig, doch een natuurlijk verloop. — *Tempora mutantur et nos mutamur cum illis*, de tijden veranderen en wij veranderen mee, zegt de Westerling. Voor hem staat de tijd stil. Hij strijkt over hem heen, doch inwendig beroert hij hem niet; al zal hij hem opvoeren tot volle levenskracht en dan langzaam doen aftakelen, toch ondergaat hij dat proces gelaten en onverschillig en niemand heeft er den duur van gesteld of in tijdmaten vastgelegd en niemand weet hoe oud of hij is. — Tijd is geld, zegt de Westerling en hij berekent hem even nauwkeurig in jaren, maanden, uren, minuten en zelfs seconden, als den inhoud zijner beurs met bankbriefjes, klinkende munt, tot halve centen toe. Voor hem heeft de tijd geen waarde. De moessons en de wisselende manen trekken over hem heen; hij denkt er niet aan, ze in jaartallen vast te leggen

1) Het stamt van het latijnsche *modo*, zoo pas, kortelings. Op dezelfde wijze is ons woord *nieuw* met *nu* verwant. Vgl. het engelsche *new* en *now*.

of te becijferen. Hoogstens heeft hij voor het gemak van zijn landbouw een soort boerenkalender aangelegd, om den gunstigen tijd van planten en oogsten zijner verschillende gewassen te bepalen. Hij is er volkomen gerust op, dat daaraan evenmin als aan de lucht die hij inademt ooit gebrek zal komen. En evenmin als iemand zich haast om lucht te happen, haast hij zich om zijn tijd te benutten. Die is er evenals lucht altijd volop; dus volgens het beginsel van vraag en aanbod, alhoewel noodzakelijk, toch waardeeloos.

Zijn verhouding tot de geesten en schimmen is wel van zeer bijzonderen aard. Wij noemen die beiden in één adem, omdat de grens tusschen het wezen der mindere geesten en dat der schimmen niet scherp te trekken is. Dit blijkt ook reeds uit sommige der benamingen waarmede ze worden aangeduid en die ook klaarlijk met elkaar verwant zijn, b.v. *nitoe*, schim en *mitoe*, geest; het Boven Biansche *ndoewe*, dat zoowel geest als schim beteekent en het Marindineesche *déma*, geest.

Ze blijven zich ook op dezelfde zeer daadwerkelijke wijze mengen in het leven der menschen. Ook de macht en de eigenschappen welke men hun toekent komen nagenoeg met elkaar overeen. Zoolang het lichaam nog niet verteerd is, blijft de ziel in diens omgeving rondwaren. Daarna gaat ze naar een bepaald schimmenrijk en daar schijnt ze zich van lieverlede met de mindere geesten te vereenzelvigen.

Toch is de verhouding tegenover deze beiden wel eenigszins verschillend.

Het Opperwezen en enkele hoogere geesten strekken hun macht en gezag uit over de geheele samenleving, over geheel het kleine wereldje der gezamenlijke familiegroepen; doch elke familie heeft niet alleen uit den aard der zaak haar eigen schimmen, maar ook daarnaast haar eigen bijzondere beschermgeesten. Aller macht is echter scherp begrensd als dat van een vorst tot zijn rijksgebied (zie blz. 14).

St Bonifacius velde den Wodans-eik. Zijn voorbeeld heb ik als missionaris nooit gevolgd. Bij mijn primitieve heidenen zou van deze negatieve apologie niet de minste overtuigende kracht zijn uitgegaan. Wellicht zou ik hen gekwetst hebben in hun innigste gevoelens, hen van mij vervreemd hebben.

Stel, daar staat een heilige boom, de woonplaats van een machtigen geest, die in zijn ongerepte onschendbaarheid schroom en ontzag inboezemt aan allen die hem naderen. Ik werp mij op als de vermetele, die spot met hun vreeze. Ik grijp een bijl en kap den boom om en ik tart den geest zijn wraak op mij te koelen. — Daar zal mij geen leed geschieden, geen letsel overkomen. Is daarvoor de onmacht van den geest voor de oogen dier menschen gebleken? — Geenszins. Gij kunt dat doen, zullen zijn vereerders

zeggen, want onze geest heeft over u, den vreemdeling, geen macht. Maar laten wij ons daar eens toe verstouten

Op Fordate (Tanembar-eilanden) was ik met het missiewerk begonnen. Er moest een kerkje gebouwd worden, doch het bruikbaar hout was schaarsch. Daar stond een heilig boschje, waarin nooit een bijslag weerklonken had en waar dus wel eenige geschikte balken te halen waren. — Al wilden deze menschen Christen worden, de schrik voor hun geesten zat er nog in. Ik moest dus eerst op plechtige wijze ter plaatse de geesten bezweren en onschadelijk maken; ik loste bovendien nog enkele gewerschoten om ze te verjagen en toen meende men het er wel op te kunnen wagen, de schennende hand aan dit heilig bosch te slaan. Ik ging vrij uit, want mij konden hun geesten niet deren en zij bleven veilig buiten het gedrang.

En toch

In de nabijheid van Merauke (Zuid N. Guinea) lag het Bragabosch, dat aan de geesten was toegewijd. Geen stukje hout mocht daar gekapt worden. Toen het bestuur zich daar kwam vestigen, was er hout noodig voor het bouwen der blokhuizen en barakken. Zonder plichtplegingen werd het heilig bosch geroid.

Toen daarna een ontzettende besmetting onder de bevolking uitbrak, werd die beschouwd als een straf der vertoornde geesten, wier verblijfplaats verstoord was. Op de blanken hadden ze geen verhaal, dus kwam hun wraak neer op de eigen onderhoorigen en die wraak was verschrikkelijk ¹⁾.

De geesten en schimmen strekken hun bescherming enkel uit tot hun onderhoorigen, doch daartoe kunnen ze ook dezelve soortgenooten straffen. Wij blanken en vreemdelingen schijnen daar zoo ver buiten te vallen, dat wij aan hun rechtsmacht ontglijpen.

Met de schimmen, uit den eigen familiekring voortgekomen, is de omgang gemoedelijker; in de verhouding tot de geesten, die vreemde heerschers zijn, voert de vrees den boventoon.

Men vrees de schimmen en hoopt tevens op hun hulp en bescherming. Terwijl onze verhouding tot onze overleden nabestaanden er eene is van diepe genegenheid en voor den Katholiek ook van wederzijdsche hulp, is zij overigens zeer abstract en etherisch: zij zijn van ons heengegaan naar eene wereld, die een geheel andere

1) Het gold het venerisch granuloom, een ziekte, die in den tijd van tien jaren de bevolking tot op een derde decimeerde. Dat wil met duidelijker woorden zeggen, dat van elke 100 menschen er 66 gestorven waren en kinderen werden er bijna geen meer geboren. Men beseftte later wel, dat althans het voortwoekeren der ziekte aan andere oorzaken moest worden toegeschreven, nl. aan de uitspattingen op zedelijk gebied. Doch vele daarvan waren terug te brengen tot ritueele ontucht (waarover verder) en het was moeilijk hen daarvan terug te houden, anders dan met geweld, zooals later geschiedde, teneinde dit volk voor een wissen ondergang te behoeden.

is dan de onze. — Voor onzen Oosterling is die verhouding zeer werkelijk en zakelijk en naar haar geaardheid er eene van vriend en vijand tevens. Vele ethnologen hebben gemeend, dat in deze dubbele verhouding de vrees veruit overheerschend is en dat al de plichtplegingen, welke men jegens de schimmen onderhoudt, uit vrees zouden voortspruiten. Volgens mijn bescheiden meening is dat veeleer omgekeerd en is die vrees bovenal een soort *timor reverentialis*, een schroom voor de geheimzinnige macht, die men zich wel moet wachten tegen zich in te nemen, maar op wier bijstand men blijft vertrouwen.

Zoo hebben vele ethnologen gemeend, uit het door hen waargenomen te moeten afleiden, dat bij primitieve volken de rouwgebruiken vooral berusten op vrees voor de dooden. In het bijzonder zou dit gelden voor den rouwtooi, die zou dienen „to disguise and therefore protect the living from the dead” (dr Frazer ¹⁾), door zich namelijk in dezen vreemden tooi onkenbaar te maken. Daarom merkt prof. Wilken op, „dazs nämlich diese Trauerkleidung das direkte Gegenteil der gewöhnlichen sei” ²⁾. — Ja, wat zou b.v. wel het tegenovergestelde zijn van een colbertje? — Deze vraag is mutatis mutandis voor den tooi van primitieve volken minstens even moeilijk te beantwoorden.

Of zoekt men de tegenstelling alleen in de kleur? Wilken beweert, dat die over het algemeen zwart is. Op vele plaatsen en o.a. ook op Zuid N. Guinea is die echter wit, terwijl elders, zooals op de Molukken, geen bijzondere rouwkleur bekend is.

In zijn opstel *Das Haaropfer* ³⁾ bespreekt prof. Wilken met instemming een studie van dr Frazer. Deze nu wil de beteekenis der rouwgebruiken navorschen en zegt, dat „the attentions bestowed on the dead, sprang not so much from the affections as from the fears of the survivors” ⁴⁾. Zeer waarschijnlijk doen hier beide gevoelens hun rechten gelden. Al verinnigen zich de banden van vriendschap of liefde bij den natuurmensch niet zoo diep als bij den hooger ontwikkelde, toch hecht ook hij zich wel terdege aan de personen met wie zijn eigen leven min of meer was samengegroeid. Dan gaat een scheiding ook bij hem niet zonder pijn, die schrijnt in de ziel. Ook de tweede beweegreden willen wij niet geheel uitschakelen, maar wel de vraag stellen, of de draagkracht daarvan door sommigen niet wordt overschat. Als men beweert, dat het verven van het lichaam en andere rouwtooi hoofdzakelijk ten doel heeft, den treurende onkenbaar te maken voor den geest

1) om te vermommen en de levenden tegen de dooden te beschermen.

2) dat de rouwdracht het rechtstreeksch tegenovergestelde der gewone is.

3) De verspreide geschriften van prof. dr Wilken, verzameld door mr F.D. E. van Ossenbruggen, deel III.

4) dat de aandacht aan de dooden besteed niet zoozeer voortkomt uit de genegenheid als uit de vrees voor de overlevenden.

des overledenen, dien men vreest, dan is dat zeker geen voor de hand liggende verklaring en misschien wel een beetje „*chercher midi à quatorze heures*”¹⁾.

Men wil het voorstellen alsof de rouwtooi een vermomming zou zijn. Maar dan rijst terstond de vraag of het beoogde doel, nl. zich onkenbaar te maken, daardoor wel bereikt wordt. Algemeen toch vinden wij bij de natuurvolken de opvatting verspreid, dat in het hiernamaals het leven zoo ongeveer op denzelfden voet doorgaat. De schimmen hebben dus ook de gebruiken niet verleerd, die dat leven blijven beheerschen. Als ze nu terugkwamen spoken, om hun nabestaanden te schaden, zou juist die vermomming hun al dadelijk de personen aanwijzen die ze zoeken, want de nabestaanden alleen nemen den rouwtooi aan. Dat lijkt dus wel wat vreemd. Men kan ze bezwaarlijk als een welgeslaagde mimicry beschouwen.

In zijn boek *Die Marind-anim von Holländisch Süd Neu Guinea* (blz. 65) zegt dr Wirz eveneens, als hij de kleederdracht der vrouwen bij den stam der Jel-anim beschrijft: „Unter (moet zijn über, H.G.) der Schamschürze trägt die Frau ein weiteres, höchst eigenartiges Gehänge, die sog. *Gidje*. Diese besteht aus einer um die Lendenen gebunden Schnur, oder einem schmalen Gürtel, an dem zahlreiche weitere Schnüre mit groszen schweren Bastquasten (vom *jenasuk*-Baume) hängen, etwa 40 an der Zahl. (of minder! H.G.) Das ganze sieht höchst eigenartig und unpraktisch aus und hindert die Trägerin beim gehen und arbeiten, daher die Frau, beim sagobereiten die *Gidje* ablegt.

Dieses Kleidungsstück hat auch den Zweck, die Frau am gehen zu verhindern, denn es handelt sich um ein Trauergewand, und solche haben bekanntlich zwei verschiedene Zwecke zu erfüllen. Sie sollen vor allem die oder seltener den Trauernden möglichst unscheinbar und unkenntlich machen, was mit der Furcht vor dem herumspukenden Totengeist zusammenhängt, und sie sollen ihn weiter am herumlaufen hindern. Bei allen Völkern lässt sich auch diese zweite Sitte konstatieren: die Trauernde soll sich möglichst wenig weit vom Grabe entfernen und nur in dringenden Fällen das heimatliche Dorf verlassen”²⁾.

1) zoeken waar het niet verloren is.

2) Onder (moet zijn: boven, H.G.) het schaamrokje draagt de vrouw een ander, zeer eigenaardig afhangsel, de zgn. *Gidje*. Deze bestaat uit een om de lenden gebonden snoer, of een smallen gordel, waaraan talrijke andere snoeren met groote zware kwasten van boombast hangen (van den *jenasuk*-boom) ten getale van ongeveer 40 (of minder! H.G.). Het geheel ziet er zeer eigenaardig en ondoelmatig uit en hindert de draagster bij het gaan en bij het werken, zoodat de vrouw bij het sagobereiden de *Gidje* aflegt. Dit kleedingstuk heeft ook ten doel, de vrouw bij het gaan te hinderen,

Ook dit klinkt niet heel overtuigend. De *Gidje*, waarvan hier sprake is, is eenvoudig een touwtje, dat om het middel gebonden wordt en waarvan een aantal andere touwtjes afhangen, die eindigen in vezelflossen en ongeveer tot aan de enkels reiken. Het geheel weegt een paar ons. Dus niet heelemaal een entravé-rokje! en bij het gaan beslist geen blok aan het been! „Ook de verdere opschik, welke de Jci-vrouw gewoonlijk draagt, was oorspronkelijk rouwtooi”, gaat dr Wirz voort en dat dient allemaal om de vrouw „möglichs!t unscheinbar und unkenntlich zu machen”, zooveel mogelijk onopvallend en onkenbaar te maken. Doch wat zal haar die vermomming baten in het hol van den leeuw? Ze mag immers het graf toch niet verlaten, waar vooral de doodengeest rondspookt. Bij den Jci-stam immers moet de vrouw, verscholen onder een rouwmantel, ongeveer een maand op het graf van een overleden nabestaande verblijven. En toch: „the favorite haunt of the ghost is usually the spot where he died, sagt dr Frazer mit recht. Daher pflegt man solche Orte zu verlassen, um sich gegen die Belästigung durch die Geister der Abgeschiedenen zu sichern” (Wilken, blz. 402) ¹⁾.

Men ziet, *disputatur inter doctores* ²⁾. De een beweert dat men de plaats des afstervens niet mag verlaten, de ander zegt, dat men ze moet ontvluchten. Dat is niet best samen te rijmen. Allen zijn het echter eens over de vrees voor de dooden. De schrik voor het geheimzinnige dat den dood omzweeft is dan ook algemeen menschelijk en zelfs zeer veel beschaafden ontkomen daaraan niet. Laten wij dus dit algemeen erkende gegeven wat nader beschouwen.

Is de vrees voor de dooden werkelijk zoo groot?

Voor zoover mijn persoonlijke bevindingen reiken, kan ik getuigen, dat de algemeene opvatting is, dat de schimmen den levenden niet welgezind zijn; maar met betrekking tot de nabestaanden is er toch een aanmerkelijk verschil waar te nemen. Niet alleen blijven ze rondspoken op de plaatsen waar ze leefden, maar blijven

want het betreft een rouwgewaad en die hebben, zooals bekend is een dubbele taak te vervullen.

Zij moeten vooral de, of zeldzamer den treurende zooveel mogelijk onopvallend en onkenbaar maken, wat met de vrees voor den rondspokenden doodengeest samenhangt, en ze moeten hem verder in het rondloopen hinderen. Bij alle volkeren kan men ook deze tweede gewoonte waarnemen: de rouwende moet zich zoo weinig mogelijk van het graf verwijderen en slechts in dringende gevallen zijn dorp verlaten.

1) De plaats welke de geest bij voorkeur bezoekt is gewoonlijk die waar hij overleed, zegt dr Frazer mit recht. Daarom pleegt men die plaatsen te verlaten, om zich tegen den overlast van de geesten der afgestorvenen te vrijwaren.

2) De geleerden zijn het onder elkaar niet eens.

ook nog een daadwerkelijk aandeel nemen in het wel en wee dezer nabestaanden.

Voor ons is een tastbare of zelfs maar waarneembare aanraking met de geestenwereld iets heel buitengewoons, iets wonderbaarlijks; voor den animist is dat iets heel gewoons en van-zelf-sprekends. Dat geldt zoowel voor de geesten als voor de schimmen, vooral den eersten tijd na hun verscheiden. Men speurt ze in allerlei teekens, in het dwarrelen van een vuurvliegje, het kwetteren van een hagedisje en dergelijke. Onverklaarbare of verdachte geluiden, vooral in den nacht, als een bons op het dak of gekras aan den wand van het huis, zijn blijken van hun aanwezigheid. Door ze in verband te brengen met heerschende omstandigheden verkrijgen ze dan ook vaak een bepaalde beteekenis van waarschuwing of vermaning. Men heeft jegens hen dan ook plichtplegingen in acht te nemen en de schimmen eischen de stipte naleving daarvan: ze willen in hun rechten niet te kort gedaan worden. Blijft men in gebreke, dan zullen ze de nalatigen daaraan herinneren, door hen met ziekten en andere plagen te bezoeken. Maar indien men zijn verplichtingen jegens de dooden getrouw nakomt, zijn ze dan wel zoozeer te vreezen?

De rouwgebruiken geven op deze vraag geenszins een bevestigend antwoord. Ik spreek hier natuurlijk van de rouwgebruiken zooals die oorspronkelijk werden nageleefd, eer het europeesch bestuur wegens hygiënische of andere redenen ingreep. Op de Kei-eilanden werd het lijk, goed opgeborgen in een lijkkist in den vorm van een kano met dicht gekalfaten deksel, weken lang in het sterfhuis bewaard, omdat men treuzelde met de voorbereidselen voor het doodenmaal, zonder hetwelk de begrafenis niet mocht plaatshebben.

— Op Zuid N. Guinea wordt de doode vlak naast of zelfs in de hut begraven en dit, terwijl de hutten geen gezinswoningen zijn maar gemeenschappelijke verblijven, waarin onderscheidenlijk alle mannen of alle vrouwen van een familieverband samen huizen. In de mannenhutten hangen de gesnelde koppen bij bosjes te bungelen of groote risten kinnebakken van reeds vergane koppen en nekwervels, waarvan men bij feesten vaak heele slierten maakt, om het feestterrein te omspannen. In het nabije binnenland moet de vrouw eenige weken op het graf van haar overleden echtgenoot dag en nacht verblijven. En dit alles terwijl toch de geest, dien men zoozeer heet te vreezen, bij voorkeur de plaatsen bezoekt waar hij overleed!

Op de Tanembar-eilanden wordt in elk huis op de *taboe*, een soort huisaltaar, het doodshoofd van een stamvader bewaard en de nekwervels van nabestaanden draagt men steeds in zijn tasch bij zich, omdat de schim daarbij verblijft en den drager als een soort bewaarengel vergezelt.

Vele beschaafden zouden dit alles wel erg griezelig vinden; maar bij deze menschen maken de dooden nog werkelijk deel uit van de familie. Geregeld wordt aan de schimmen spijs, drank en pruimgerei

verstrekt en in moeilijke omstandigheden verwacht men van haar dat zij goeden raad zullen schaffen. Door den sjamaan wordt de schim dan opgeroepen, die bezit neemt van een medium en door diens bemiddeling zijn wenken en voorschriften meedeelt. Op sommige plaatsen heeft men ook doodenzieners of „gat-oogigen”, die een onzichtbare opening in het voorhoofd hebben, waardoor zij in het schimmenrijk kunnen zien en rechtstreeks met dezelve bewoners in verbinding treden.

Wanneer op Zuid N. Guinea iemand sterft, zonder dat de doodsoorzaak duidelijk kan worden aangewezen, vooral als het personen geldt, die in den bloei des levens door den dood werden weggerukt, denkt men terstond aan toovenarij. Men moet dan trachten den schuldige te ontdekken en door bloedwraak het geleden onrecht herstellen. Het lijk wordt op de gewone wijze, d.i. in een breeden kuil, begraven, waarin het onder een dek van op dwarsstokken rustende eucalyptusschors in een soort keldertje ligt. Na enkele dagen wordt het graf weer geopend. Dan hebben zich op het lijk blaasjes met lijkvocht gevormd. Deze worden met een vlijmscherp schelpje opengesneden en het lijkvocht in een kokosschaal opgevangen. Dit wordt vermengd met *wati* (piper methysticum), een verdoovende drank, die slaap en droomen verwekt. Een der nabestaanden moet dit mengsel drinken en dan in het graf naast den reeds in ontbinding verkeerenden doode zijn roes uitslapen. De *wati* verwekt droomen, die volgens deze menschen geen bedrog zijn, doch een zeer werkelijk leven van de ziel buiten het lichaam. De ziel zal in dien droomtoestand de ziel ontmoeten van den overledene, die nog bij het lichaam rondwaart en waarmee hij door het drinken van het lijkvocht, reeds eenigszins in aanraking gekomen is. Bij die ontmoeting zal de overledene meedeelen, wie de toovenaar is, die hem verslagen heeft. Bij zijn ontwaken zal de droomer verslag uitbrengen van zijn onderhoud en dan rust op de familie de plicht om den aangewezene te doodden. — Als men daarbij bedenkt, dat vele beschaafden huiverig zijn om 's nachts over een kerkhof te wandelen!

Dit alles wijst zeer beslist veeleer op een vrij vertrouwelijken omgang met de schimmen, dan op groote vrees voor haar. Hetgeen echter niet wegneemt, dat men steeds met eenigen schroom jegens haar beziel is. Ze zijn in het geheimzinnige doodenrijk met geheimzinnige machten toegerust en korzelig van aard. En wijl men nooit kan weten, hoe men haar misschien onbewust iets in den weg gelegd heeft, is men nooit zeker, of men genade of straf van haar te wachten heeft. Ook zijn de schimmen in het algemeen afgunstig op de levenden en willen zij dezen ook naar het schimmenrijk lokken. Daarom zal men op Kei alles vermijden, wat haar aandacht kan trekken, als men in de nabijheid van begraafplaatsen of vooral van schimmenverblijven komt. Men mag daar dan geen

gerucht maken en vooral niet iemands naam noemen. Men zou daardoor de minder welwillende aandacht der schimmen op hem kunnen vestigen.

Op Tanembar maakte ik het geval mee, dat een overledene enkele familieleden tot gezelschap in het schimmenrijk verlangde. Een van hun twee zielen (ongeveer zooals vroeger sommige wijsgeeren in Europa die ook aannamen) had ze reeds ontvoerd, zoodat de betrokken personen begonnen te kwijnen. Een vrouw ging op het graf, onder aanbieding van milde offers, die zielen terugvragen en kreeg ze ook feitelijk terug in den vorm van iets onzichtbaars, dat ze boven het graf weggriste en dat naar haar zeggen eerst week was, doch in haar hand al gauw tot drie roode kraaltjes stolde. Deze deed ze zeer behendig weer in het hoofd der rechtgebunden verdwijnen, die daarna weer spoedig op verhaal kwamen

Op Kei gebeurde het nog al eens, dat een jongen of een meisje door de schimmen ontvoerd werd. Men ziet ze in de donkerte van den avond om de huizen rondwaren. Onmiddellijk wordt alarm geslagen en al wat durf heeft, — en officieel althans hebben dat alle mannen — trekt er op los met fakkels, lanssen, bogen en pijlen, hakmessen en vooral geweldig misbaar en kabaal. Het ligt dan ook veel meer in de bedoeling den belager te verjagen, dan hem te vangen. Nu ja, wie zou niet huiverig zijn, om met zoo'n geheimzinnig wezen man tegen man een robbertje te gaan vechten? Daar hoef je heusch geen Keiees voor te zijn!

Wanneer die dan ook aan den haal zijn en de gebeurlijk veroverde prooi is teruggehaald, is men over den uitslag der klopjacht volkomen voldaan.

Op een stillen avond stond plotseling heel mijn rustige parochie overeind. Er werd een jongen vermist en natuurlijk waren de nijldige schimmen ermee vandoor.

Als een groote gloeiende schijf was de zon weggezonden en gedooft in de zee langs den rand der kleurige kim. De laatste lichtstrepen, die nog nagloeiden in de breed uitgestreken wolken, waren langzaam vervaagd in effen groezelige donkerten.

De schaduwen van den nacht drongen overal op en waren alom welhaast tot volslagen duisternis samengedrongen. Alle leven en bedrijvigheid had zich teruggetrokken in de rust.

Plotseling werd het nauwelijks ingedommelde leven luidruchtig wakker geschrikt door de woeste alarmkreten der mannen, die overal de bosschen inhouden om den geesten hun prooi te betwisten. Hun wild gebaren verried de huivering die door hun leden voer voor den geheimzinnigen tegenstander. Zij maakten veel beweging en vorderden weinig. De rossige fakkels die ze zwaaiden met hun flakkerende vlammenlierten verjoegen rondom de donkere schaduwen, die bij hun nadering schichtig voortfladderden langs dichte boomkruinen, tusschen hoog schaarhout en in de zwarte hoeken

Tanembareesche jongelui.

Foto P. Drabbe

Danseressen op
de Tanembar-
eilanden.

Foto H. Geurtjens

Adellijke heeren op de Tanembar-eilanden

Foto H. Geurtjens

Danseressen op
de Tanembar-
eilanden.

Foto G. Jéanson

van grotten en rotskloven. Het geleek of in een oogwenk geheel de omgeving vol spoken zat: de grillige schaduwen wegvluchtend voor de oploaiende toortsen en de woest gebarende kerels, wier zwarte gestalten, scherp omljnd door het felle rosse licht, zich krijschend en tierend door de struiken wrongen. Het was een fantastische vertooning.

Na een dik half uur zoeken was de ontvoerde terecht. Men had hem gevonden tusschen dicht kreupelhout vlak bij het dorp, waar hij lag te lillepooten. Behoedzaam werd hij in huis gedragen en daar op een mat neergelegd, waar de heele belangstellende gemeente om hem samenschoolde. Hij was buiten kennis. Op zijn buik lagen enkele losse takjes en kruiden. Die waren onder al het gesol en gesjouw zóó blijven liggen: een duidelijke aanwijzing, dat het tooverkruiden waren, door de schimmen erop gelegd, om hem heelemaal dood te maken. Veel leven was er al niet meer in: „hij kende geen voor of achter meer”, hij was bewusteloos. De ziel was er dus nog uit, allicht nog in handen der roovers¹⁾.

Nu verklaarde ik me bereid, die verloren ziel even thuis te brengen. Ik hield den zwijmeling een fleschje salmiakgeest onder den neus en dat scheen de ziel graag te ruiken, want daar kwam ze terstond op af. Er kwam plotseling leven en beweging in het strakke gezicht, dat eenige grimassen trok en toen de oogen wijd openspalkte. Een scheut koud water maakte den bewustelooze klaar wakker.

Toen moest hij natuurlijk aan de belangstellende schare verslag uitbrengen over zijn wedervaren. Heel duidelijk en samenhangend was dat verhaal niet; hetgeen te vergeven is, als men in korten tijd zooveel beleeft. Onverhoeds was hij meegepakt en in het struikgewas weggesleept en toen wist hij niet meer of hij dood of levend was, maar een paar schimmen had hij duidelijk gezien en herkend, ook de schimmen der overledenen van een paar hoogheden, die toch reeds lang ter ziele waren. Allen hadden ze offers gevorderd, want allen hadden zich te beklagen over de nalatigheid hunner nabestaanden. Met klem werd nog door de hooge oomes aangedrongen, om meer te weten te komen over den aard der verlangde offers, doch m.i. gunde de geïnterviewde zijn fantasie te veel tijd, vooraleer de antwoorden kwamen, hetgeen niet belette, dat door de betrokkenen al zijn uitspraken als orakeltaal ter harte genomen werden.

De schimmen kregen wat ze begeerden en men voelde zich weer veilig en gerust gesteld in het bewustzijn, dreigende onheilen gekeerd te hebben.

1) Men onderscheidt twee beginselen of zielen, nl. het bewustzijn en de levensgeest. De eerste kan het lichaam tijdelijk verlaten b.v. in droomtoestand of bewusteloosheid. Duurt die scheiding echter te lang, dan wordt ze noodlottig. Vgl. blz. 32.

Een andermaal had een zelfde vertooning in een ander dorp plaats. Het gold weer alleszins een strijd tegen de machten der duisternis. Twee kleine jongetjes waren door de booze schimmen ontvoerd. Terwijl de mannen met groot misbaar rondom in het bosch de kinderrovers nazaten, hoorde ik van de saamgeschoolde vrouwen het op honderd varianten gemoduleerde verhaal aan, hoe ze de kinderen toen en toen en daar en daar nog hadden zien spelen en wat ze gedaan zouden hebben, als ze maar een flauw vermoeden hadden gehad van hetgeen stond te gebeuren.

Dat bracht me te binnen, dat ikzelf toevallig de dreumesen ook had zien spelen en nu juist niet tot ieders vermaak. Zij hadden namelijk, de kleine bengels, balletjes gemaakt van gekneede sago en daarin lange dunne touwtjes vastgewerkt. Dit verraderlijk aas hadden ze voor eenige rondscharrelende kippen gegooid, die het heel te goeder trouw opslikten. Dan trokken de deuguieten met de touwtjes de lekkere hapjes weer terug, tegen welke inhalige handelwijze de kippen met langgerekte nekken kokhalzend en onder broddelig geschreeuw heftig protesteerden, waarbij de kleine bengels op hun buikjes in het zand lagen te gieren van de pret.

Totdat eindelijk de eigenares der kippen het ongemanierte spelletje gaande zag en heel haar verschijning liet vermoeden, dat ze van plan was, er niet heel zachtzinnig een eind aan te maken. Doch de kleuters waren met de hedoeling tevreden en gunden haar alleen de voldoening hun voorloopig alvast enkele malsche verwenschingen na te sturen en niet malsche bedreigingen voor zoo gauw ze onder haar bereik zouden komen.

Intusschen kwamen enkele schimmenjagers zwoegend en zweetend al terug van een vergeefsche klopjacht.

Wel, vroeg ik, hebben die kinderen geen familie in het dorp hier vlak naast?

Jawel, daar woont hun jongere vader (= jongere broer van den vader).

Nu, dan denk ik, dat de schimmen ze daar hebben ondergebracht.

Weldra bleek mijn vermoeden gegrond en de verloren schaapjes werden in zegetocht het dorp binnengebracht en om strijd geliefkoosd, geaaid en vertroeteld.

Of dacht u misschien, dat ze een duchtig lesje kregen: van dik hout zaagt men planken?

Daar hadden ze kans op gehad, als ze niet gevlucht waren, maar nu het heele dorp zoo'n overlast met hen gehad had, alle mannen zich in het zweet hadden getoed en de harten van alle moeders van angst en bezorgdheid hadden stil gestaan, nu waren ze de gevierde verdwalde schaapjes, die een bokkensprong maakten waarover men bromde, verloren liepen waarover men treurde, en weder gevonden werden waarover men jubelde.

Op Zuid N. Guinea vernam ik niets van booze streken door

grimmige schimmen uitgehaald en evenmin van vrees voor haar. Wel zorgt men er echter ook hier zeer getrouw voor, de voorgescreven plichtplegingen ook nog langen tijd na het afsterven in acht te nemen. Dan ziet men de nabestaanden weer opnieuw in den rouwtooi, dien ze anders al lang hadden afgelegd. Zou dan zoo'n rouwtooi, hetzij die bestaat uit bijzondere kleeren of opschik, hetzij uit een bepaalde beschildering van het lichaam, ook niet tot een dier plichtplegingen zijn terug te brengen? Of zou zoo'n schim, die aan de overzijde van het graf toch een gewoon menschelijk leven voortzet, niet zooveel menschelijks meer hebben, dat ze gevoelig is voor de waardeering, die blijkt uit den rouw over haar verscheiden?

De gewone, volgens vaste voorschriften geregelde opschik der Marindineezen berust op den *déma*- of geestencultus. Nu de kleeding overhand begint toe te nemen, hoort men telkens de conservatieven onder hen jammeren, dat de *déma*'s boos zullen zijn en hen straffen zullen, omdat ze de Marindineezen in die vreemde plunje niet meer als hun nazaten en beschermelingen zullen erkennen. Zij noemen de gekleeden dan ook zeer teekenend „marindineesche vreemdelingen”, *Marind poe-anim*, dat gelijk staat met inheemsche uitheemschen.

Zou de rouwtooi niet iets dergelijks zijn ten opzichte der schimmen, een soort statiekleed of uniform te hunner eere gedragen, een uiterlijk teeken en bewijs, dat alle banden tusschen hen en de overlevenden niet verbroken zijn, een zichtbaar kenmerk, dat men hen niet vergeet?

Men wil de opvatting, dat vrees voor de dooden den rouwgebruiken ten grondslag zou liggen, nog staven met andere feiten. Ofschoon sommigen beweren, dat men de plaats des afstervens niet verlaten mag, houden anderen vol, dat men die juist moet ontvluchten. „Invariably the house in which a person dies, is burnt down and the place entirely forsaken, even at the possible loss of a coming crop of tapioca or sugar cane.”¹⁾

Op Tanembar, Kei of Zuid N. Guinea bestaat nergens de gewoonte om de plaats te ontvluchten, waar een familielid overleed en toch op al deze plaatsen gebeurt dat soms. Men vlucht dan echter niet voor de schim van den doode, maar voor den boozen geest, die de ziekte veroorzaakte. Vooral bij besmettelijke ziekten is dat vaak het geval, of wanneer verschillende sterfgevallen elkaar binnen korten tijd opvolgen, voornamelijk wanneer de slachtoffers in den bloei des levens werden weggerukt.

Indien in sommige streken het verlaten der sterfplaats als regel

1) Onveranderlijk wordt het huis, waarin iemand stierf, afgebrand en de plaats geheel verlaten, ook bij het mogelijk verlies van een aanstaanden oogst van tapioca of suikerriet (Frazer).

geldt, is daarvoor ook een andere verklaring te geven dan het ontvluchten der schim. Gelijk men den doode allerlei spijzen en gebruiksartikelen meegeeft voor het hiernamaals, zoo kan men hem ook het huis nalaten met al wat daar in en om nagel- en wortelvast is. Dat volgens het geval, door dr Frazer aangehaald, het huis verbrand wordt, bewijst niets tegen deze stelling. De schimmen toch vergenoegen zich volgens animistische opvatting met den geest of de ziel der dingen ¹⁾, die daarom vaak met opzet voor de levenden onbruikbaar worden gemaakt, opdat de schimmen in het ongestoord genot ervan zouden worden gelaten. Zoo zag ik b.v. op Kei herhaaldelijk borden in het graf stuksmijten; op Tanembar zilveren sieraden en geldstukken dicht bij het graf verloren gooien; op Zuid N. Guinea voor de inboorlingen zeer kostbare nautilusschelpen in het graf stuk slaan. Het slachten bij gelegenheid van een sterfgeval van huisdieren en zelfs het dooden van vrouwen of slaven, berust op hetzelfde beginsel. Zou dan het verbranden van een woning of het achterlaten eener planting niet op dezelfde wijze verklaard kunnen worden?

Op Zuid N. Guinea heeft trouwens iets dergelijks plaats. Wanneer iemand sterft, wordt de *awong* (een soort *sasi* of verbodsteeken) bij zijn klapperplantingen gezet, namelijk een hutje met een pop erin, die den doode zelf voorstelt. Deze tuinen blijven aldus nog geruimen tijd ter beschikking van den doode en niemand zal daar een vrucht plukken of oprapen. Later zal een plechtigheid plaats hebben, waarbij het verbodsteeken verbrand en het verbod opgeheven wordt en dan pas gaan de tuinen aan de erfgenamen over.

Ik zal me wel wachten, ethnologen met klinkende namen een lesje te willen lezen; maar toch schijnt uit het voorgaande te blijken, dat hun zoo algemeen opgezette stelling, dat de primitieven groote vrees zouden koesteren voor de schimmen hunner overledenen, niet op te gaan. Men schijnt ze veeleer te beschouwen als onzichtbare huisgenooten, tot wie men in een verhouding staat van vriend en vijand tevens. In al het wel en wee harer nabestaanden blijft de schim een levendig belang stellen; zij blijft deel uitmaken van de samenleving tot dewelke zij behoorde. Het geloofspunt van de gemeenschap der Heiligen zal voor deze menschen beslist geen bezwaar opleveren.

Zelfs de dood maakt dus onzen Oosterling niet los uit de verbondenheid met zijn familie, waarvan hij ook in het andere leven een onderdeel blijft, zoodat hij ook daar zelfs nog geen onafhankelijke persoonlijkheid wordt. Tijdens het leven kan hij dat nooit worden, omdat hij ook zoo goed als geen persoonlijke eigendommen

1) Levenlooze wezens, zooals wij die kennen, bestaan voor deze menschen niet. Elk ding heeft een ziel en bewustzijn. Wij zullen daar verder nog op terugkomen.

kan bezitten of verwerven. De voornaamste goederen die daarvoor in aanmerking zouden kunnen komen zijn immers het bezit der gemeenschap, zooals bouwgronden, jachtterreinen, vischwaters en ook de riffen in zee. Ook deze laatste vormen een kostbaar bezit, wijl men daar waardevolle producten kan inzamelen, met name tripang (zeeaugurk) en paarlemoerschelpen. Doch als lid der gemeenschap heeft hij van al deze eigendommen het medegebruiksrecht en rust op hem mede de dure plicht, om die tegen elken aanrander op leven en dood te verdedigen. Alleen hetgeen hij op de gemeenschappelijke eigendommen door eigen arbeid geteeld, ingezameld of gewonnen heeft, kan hij als zijn persoonlijk bezit beschouwen, ook al blijft hij weer door verschillende sociale verplichtingen gebonden, daarvan aan bepaalde personen mede te deelen.

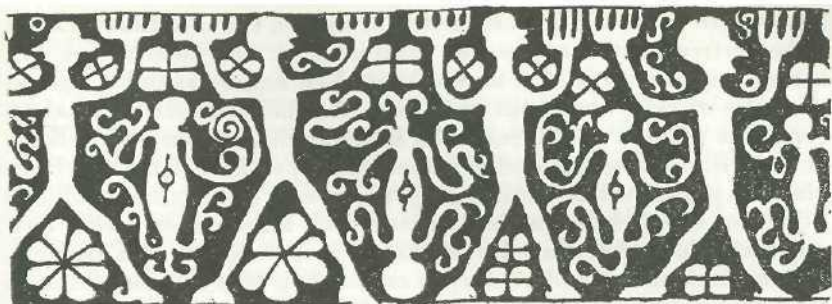
Zelfs voor de meest persoonlijke aangelegenheid, het kiezen eener levensgezellin, zal hij niet de stem van zijn eigen hart hebben te volgen, maar die der ouderlingen, die deze taak voor hem zullen waarnemen en daarbij alweer op de eerste plaats de belangen der gemeenschap in het oog zullen houden, waaraan al de zijne ondergeschikt zijn. Hun eerste zorg zal zijn door zijn huwelijk het familieverband uit te breiden en te versterken door het aanknoopen van huwelijksverbintenissen met machtige en invloedrijke families.

Op deze wijze ontstaat er een nauwe verbondenheid tusschen alle elementen, die dit kleine wereldje samenstellen: de personen, die er deel van uitmaken, de geesten en schimmen, die het behoeden, de gronden, die het voeden. Zoo'n clan of familieverband vormt een afgerond en saamhoorig geheel. Geen vreemde kan daarin binnendringen en een uitgestootene zou overal een vreemdeling blijven en een banneling, ook in zijn eigen land. En deze kleine gemeenschappen leven naast elkaar, die alle dezelfde belangen hebben, dezelfde levensbeschouwing deelen en vriendschappelijk naast elkander wonen, zoolang de eene gemeenschap niet meent, dat hare belangen door aanmatiging eener andere in het gedrang komen.

De Oosterling is dus niet „iemand”, geen persoonlijkheid, die tot een zelfstandigheid kan uitgroeien, die zijn eigen zal zijn en zijn eigen weg zal gaan door het leven; hij is niet anders en kan niet anders zijn, dan een onderdeel zijner gemeenschap, waarin geen plaats is voor persoonlijk initiatief en waarin hij alleen de sedert eeuwen plat getreden paden kan volgen. Hij zal zijn geesten en schimmen vereeren, zijn grond bewerken, zijn huis en prauw bouwen, zijn wild jagen en zijn visch vangen, juist zooals zijn voorvaderen dat deden en zooals ook zijn nakomelingen dat zullen doen. Geheel zijn leven en al zijn levensuitingen liggen in vaste en onveranderlijke vormen en mallen verstarde. Alleen door den druk van buitengewone en sterk ingrijpende omstandigheden zou de sleur van dit leven eenigszins uit zijn oude gewrongen

kunnen worden. Hetgeen dan ook inderdaad somtijds gebeurt, want waar leven is, al is dat nog zoo sloom, daar is beweging. Doch vooral zal die druk komen van buiten, van de aanraking met vreemdelingen, want ook zijn „splendid isolation”, de veilige vereenzaming, die zijn wereldje beschermd, is niet meer te handhaven ¹⁾.

1) De nauwe verbondenheid dezer menschen met hun eigen „kleine wereld” vindt men ook toegelicht in mijn boek: *Zijn Plaats onder de Zon*.

HOOFDSTUK II

HET FAMILIEVERBAND

GESLOTEN MAATSCHAPPELIJKE EENHEID — EIGENDOMSRECHTEN — HET HUWELIJK — SPLIJTZWAMMEN

Wijl de Oosterling niet geldt als persoon, maar enkel als lid van zijn familieverband, zijn bij hem de verwantschappen en dezelve benamingen ook heel anders dan bij ons. Wij kunnen dat het best verduidelijken door een vergelijking. Wij berekenen de bloedverwantschap bij trappen: grootvader, vader, zoon, kleinzoon, enz., en elk dezer vormt een sport in die ladder. Hij rekt bij kringen. Tegenover onze berekening der verwantschap in graden, zouden wij voor hem die in schalen kunnen stellen. Alle broers en zusters van een gezin vormen een kring. Al hunne kinderen vormen een tweeden kring en dezer kroost weer een derden, enz. Alle leden van den tweeden kring staan alle leden van den eersten even na en worden door hen dus ook allemaal vader of moeder genoemd. Welk bepaald lid van dien kring hen ter wereld bracht, is van ondergeschikt belang. Wanneer men dus een vrouw hoort beweren, dat iemand haar kind is en wel haar echt kind, dan wil dat daarom niet zeggen, dat men de moeder van dat kind voor zich heeft; het kan even goed een tante wezen. De nadrukkelijke vraag of zij dat kind ook ter wereld heeft gebracht, geeft dan meestal wel uitsluitel. Alhoewel ik op een dergelijke vraag ook wel eens ten antwoord kreeg: ja wij met z'n drieën hebben dat kind ter wereld gebracht, en de aangesprokene wees daarbij nog twee andere vrouwen aan. Zij gaf met deze zonderlinge uitspraak te verstaan, dat zij drie gezusters waren en dat het bedoelde kind haar dus alle drie even na stond.

Eenzelfde verhouding bestaat tusschen al de kinderen van gebroers en gezusters, die elkaar ook broer en zuster noemen ¹⁾.

1) Dat eenzelfde spraakgebruik bestond bij de Joden, die ook een oostersch volk waren, blijkt uit de schriftuurplaats, waar men leest, dat de menschen

De oudste man^{en} uit den bovensten kring van zoo'n familieverband is het erfrechtelijk aangewezen familiehoofd, dat meestal ook het eenige opperhoofd is, dat men erkent. Een andere saamhoorigheid als natie of zelfs dorp kent men niet. Wel hebben zich meestal op eenzelfde plaats verschillende van deze familiegroepen naast elkaar gevestigd, die dan wel eenige gemeenschappelijke belangen hebben als b.v. gezamenlijke verdediging tegen een gemeenschappelijken vijand of verplichtingen van wederzijdsch hulpbetoon, welke ontstaan zijn door onderlinge huwelijken. Die invloed kan zich dan zelfs ook uitbreiden tot andere dorpen en dan kan men indrukwekkende titulaturen te hooren krijgen, tot zelfs radja (koning) toe. Het is dan echter een koning, die evenals de minste zijner onderdanen zijn akker bewerkt, al zal hij allicht iets meer heerboerenallures aannemen. Hij oefent dan eenig gezag uit in de hogere politiek, die de gemeenschappelijke belangen beheerscht, maar met elkanders inwendige aangelegenheden hebben zij geen bemoeienis. In lateren tijd zijn door het nederlandsch bestuur ook over zulke complexen dorpschoufden aangesteld, doch dit zijn bestuursvormen van buiten opgedrongen en niet gegroeid uit het wezen der eigen samenleving.

Het huwelijk is^{de} de spil, waarom heel deze primitieve maatschappij draait. Doch zooals wij reeds even aanstipten, is hier het huwelijk geen persoonlijke aangelegenheid, maar een zaak der gemeenschap. De eerste en voornaamste plicht van het familiehoofd is zijn onderhoorigen een vrouw te bezorgen. Hij zal daarover met de ouderlingen lange en zwaarwichtige besprekingen voeren, want het eerste doel, dat men bij het sluiten van een huwelijk beoogt is, voor de gemeenschap nuttige en voordeelige verbintenissen aan te knooien of te versterken. Tusschen de aangetrouwde

Jezus riepen, omdat zijn broers hem zochten (Matth. 12, 46; Marc. 3, 31; Luc. 8, 19). Voor elken Oosterling is het duidelijk en klinkt het heel gewoon, dat door deze benaming neven bedoeld worden. Sommige Westerlingen hebben hieruit evenwel de moeilijkheid opgediept, dat Jesus niet de eenige zoon van Maria zou geweest zijn, wjl hier toch duidelijk van diens broers sprake is. Wjl de rechtgeloovigen onder hen de maagdelijkheid van Maria toch niet in het gedrang durfden brengen, hebben zij er de volgende verklaring op gevonden. Vooraleer Josef met Maria huwde, was zijn broer Cleophas of Thaddaeus overleden en had Josef diens weduwe met haar vier zoons en twee dochters tot zich genomen door het zgn. leviraats- of zwagerhuwelijk, dat bij vele primitieve volken in zwang is en dat ook bij de Joden was (zie Levit. 18, 1—26.). Door dit huwelijk waren die kinderen dus ook de zoons en dochters van Josef geworden en bijgevolg ook de broers en zusters van Jesus, zij het dan ook nog maar in oneigenlijken zin. (Vgl. dr C. Geikie, *Hours with the Bible*, Deel. I, pag. 105 en 330 en 561). Waarom zoo ver zoeken, als de verklaring zoo vlak voor de hand ligt? — De studie van oostersche talen stelt immers dr Geikie in het ongelijk als hij beweert (pag. 562) dat de verwisseling van neven met broeders geheel willekeurig is en in strijd met het taalgebruik. Integendeel strookt ze volkomen met het taalgebruik.

families immers ontstaat een blijvende verhouding van wederzijdsche verplichtingen.

Doch het huwelijk heeft hier ook een koopmanschappelijke kant. Voor een bruid moet een huwelijksprijs of bruidschat betaald worden en in het algemeen worden de bruiden zoozeer op prijs gehouden, dat niemand die uit eigen middelen kan betalen; hij is daarvoor op het familiehoofd aangewezen. Het is een niet geringe glorie voor zoo'n bruidje, dat zij tegen zooveel kostbaarheden werd opgewogen en voor den bruidegom, dat zijn familie zich zulke goudvischjes kan aanschaffen.

Het familiehoofd is dus ook tevens de rentmeester der gemeenschap en al zijn onderhoorigen zijn verplicht hun best te doen, om hem te helpen den familieschat te vergrooten. Iemand die eenige kostbaarheid in zijn bezit heeft, kan te allen tijde opgevorderd worden om te dokken voor de gemeenschappelijke belangen. Hij trekt dan wel een wissel op langen termijn op het vooruitzicht, dat zijn familie weer eens de beurende partij zal zijn, als ze zelf een bruidje uithuwelijkt. Doch zoodra hij iets gebeurd heeft, is hij ook weer aansprakelijk. Al bestaat er dan ook wel eenig persoonlijk bezit, toch is het volstrekt uitgesloten, dat iemand zich door ijver en spaarzaamheid een onafhankelijke positie zou kunnen verwerven. Zijn samenleving is zeer communistisch ingesteld en daaraan is hij met handen en voeten gebonden. Hij kan zich niet verrijken doch evenmin kan hij tot armoede vervallen.

Deze instelling moge dus het voordeel hebben, dat zij een dam opwerpt tegen de schrijnende tegenstellingen van oopenhooping van goederen eenerzijds en nijpende armoede anderzijds, zij is ook een dooddoener voor elk persoonlijk initiatief. Idealisme en altruïsme zijn geen deugden die de groote massa sieren en eigenbelang blijft steeds een der voornaamste prikkels tot energie en werklust. Zulke toestanden zijn daarom ook alleen bestaanbaar in een zeer simplistische samenleving, doch onvereinigbaar met eene economische ontwikkeling van eenige beteekenis.

Wijl het familiehoofd bij het bedisselen van huwelijken onwrikbaar vooropgesteld heeft, dat daardoor op de eerste plaats de algemeene belangen gediend moeten worden, zullen bij deze zoo persoonlijke zaak de betrokkenen vaak niet eens gehoord worden. Als goede en trouwe leden van het familieverband behooren zij het daarmee eens te zijn. De bruid wordt eenvoudig den bruidegom toegewezen. Op vele plaatsen gebeurt dit voor sommigen door het noodlot zelf. Daar bestaat nl. het gebruik, dat de oudste zoon moet trouwen met de dochter van zijn moeders broer, dus met zijn volle nicht. Dat is wat men noemt het voorkeur-huwelijk (cross-cousin-marriage)¹⁾. Behalve dat de graad van bloedverwantschap zulke

1) Dit zijn dus huwelijken tusschen kinderen van een broer en van een

huwelijken ongewenscht maakt, komt daar dikwijls nog het bezwaar bij, dat de trouwlustige jonge man, wegens het groote verschil in leeftijd, vaak lang op zijn bruidje moet wachten. Op de Kei-eilanden vroeg ik eens aan een opgeschoten slungel mijner parochie: wel, Kawoes, heb jij nog geen bruidje op het oog? — Ja zeker, toean, was het besliste antwoord. En terwijl hij zijn gezicht in een heel ernstige plooi trok, ging hij voort: Kijk, toean, mijn oom, die aan de Oostkust woont is nu al getrouwd en het eerste dochttertje dat hij krijgt, zal mijn bruidje worden . . . Een „aanstaande”, (what is in a name!) die nog geboren moet worden! . . .

Zulke uitersten trachten wij missionarissen te voorkomen voor onze christenen, doch ook dan stuiten onze pogingen vaak af op het feit, dat de betrokkene den moed mist „iemand” te zijn. Hij blijft er een uit de velen, die werktuigelijk in den tredmolen der verouderde adat meesjokt, zooals kan blijken uit de volgende comédie.

Wij zeggen: laat de jongelui zelf ook een woordje meepraten in een zaak, die hen toch op de eerste plaats aangaat. Eertijds was dan vaak het antwoord: zij kiezen hun eigen moeder ook niet, waarom zouden zij hun eigen vrouw kiezen? — Doch de nieuwe opvattingen winnen veld en allen antwoorden in koor: Zeker, toean, gij hebt gelijk.

De comédie begint. Plaats der handeling: een dorp op de Kei-eilanden.

1e Tooneel. — Mijn parochiaan Philippus begint al dons onder den neus te krijgen en zijn familiehoofd, Sowil, loopt rond met een heel ernstig gezicht. Zijn hersens zijn vol zware overpeinzingen en groote plannen. Eindelijk roept hij de vroede vaders bij elkaar, om voor Philippus een bruidje „vast te binden” (te bespreken, door alvast een stuk van den bruidschat te betalen).

Dat loopt zonder veel haken en oogen af, want Philippus viel in de termen voor een voorkeur-huwelijk. Het gold dus maar het zetten van den eersten stap op een reeds gebaanden weg.

2e Tooneel. — Op een namiddag hoor ik, dat de moeder van Philippus en de vrouw van Sowil er nabetrachtingen over maken.

En wie is de uitverkorene van vaders beurs? (Moest zijn: van Philippus' hart?) waag ik ertusschen.

Booilam, toean.

Wat, Booilam? een meisje van nog geen acht jaar voor een jongen van ruim achttien!

Ja, toean, dat hebben wij ook al gezegd en de ouderlingen hebben hem de keus gegeven tusschen Booilam en nog twee volwassen

zuster. Op de plaatsen waar dit gebruik bestaat zijn dan huwelijken tusschen kinderen van twee gebroers of van twee gezusters (parallel-cousins) verboden.

meiden; en hij heeft zelf de kleinste gekozen. Wat willen wij eraan doen?

3e Tooneel. — Ik had gemeend, dat Philippus wijzer was.

Zeg eens, Sowil, ik verneem, dat gij Booilam bestemd hebt voor Philippus: zoo'n kind voor een jongen man, die onder de hand getrouwd moest zijn!

Ja, toean, dat hebben wij ook al gezegd en wij hebben hem de keus gelaten, enz.

Nou, laat ik je dan een goeden raad geven. Laat die zaak nog enkele jaren rusten. Wil hij Booilam hebben, laat hem dan op Booilam wachten, maar wacht jullie ook met het betalen van den huwelijksprijs. Geef alleen maar een stukje goud, om haar „vast te binden”. Betaalt gij nu al veel en „draait Philippus later zijn buik om” (komt hij tot andere gedachten) dan zit gij in de nesten, want dan is dat allemaal verbeurd. Ik zal er dan voorloopig ook niet op aandringen dat Booilam, als bruidje van een Katholiek, naar de leering komt. Wij zullen in deze zaak allemaal samen geduld moeten oefenen.

Toean, gij spreekt zeer raak; zoo zullen wij doen.

4e Tooneel. — Een paar weken later. Ontmoeting met Philippus.

Zeg eens, Philip, „heb jij geen enkelen kronkel in je darmen?” (ben je heelemaal oliedom?) De ouderlingen stellen je de keus voor tusschen drie bruiden, waarvan reeds twee huwbaar en je kiest zoo'n piepjong ding!

Wat wil ik eraan doen, toean? antwoordt Philippus met een arme-zondaars-gezicht, zij stelden mij voor de keus, maar ik was verlegen en zweeg en toen hebben ze gezegd, dat ik de kleine maar moest nemen.

Maar zou je dan niet liever een van die grooten hebben?

Ja zeker, toean, maar ik ben bang, dat de ouden dan boos zullen zijn.

5e Tooneel. — Ontmoeting met Sowil.

Hoor eens, Sowil, Philippus heeft al raak gedacht. Hij is bang, dat hij, wijl hij al groot is, de ouden in zorgen zal brengen door kromme sprongen en daarom meent hij, dat het maar beter is, dat hij intijds een vrouwtje trouwt en wil hij derhalve een der groote bruiden kiezen.

Sowil trekt een gezicht als karnemelk.

Toean, ik heb het niet tegen u, maar tegen Philippus; die is

— Ja, als ik hier neer moest schrijven, wat Philippus in Sowils oog op dat moment was, dan zou mijn pen blozen tot achter haar hiel! — Toean, besloot hij heel vroom zijn uitval, wij vreezen God; wij hebben al een groot deel van den huwelijksprijs betaald: niemand durft die zaak nog te verbreken.

Dat is uw eigen schuld. Mij hadt ge beloofd, daar nog een tijd mee te wachten. Maar met een beetje goeden wil is daar nog wel een mouw aan te passen: de drie bruiden staan onder de macht

van hetzelfde familiehoofd; of hij voor de eene of voor de andere beurt, komt overeen uit. Bepraat dat maar eens met hem.

Ja toean.

6e Tooneel. — Ik ontmoet Philippus, die intusschen flink van leer heeft gehad van de hooge oomes, maar daarover zwijgt als een mof.

Wel, Philip, ik geloof, je zaak is gezond: Sowil zegt, dat je vrij kunt kiezen volgens de inspraak van je hart.

Toean, ik ben bang, want als ik een andere kies, daar kan ik niet mee trouwen, dat is tegen onze adat; zoo zeggen alle ouden. Nu nog mooier! Eerst stellen zij je voor de keus, en als je een keus wilt doen, is het tegen de adat! . . .

Toean, ik kies Booilam.

Apotheose. — Vergadering der vroede vaders, waarbij ik genoodigd word.

De moeder van Philippus wordt ervan beticht, David en diens vrouw uitgescholden en verwenscht te hebben, omdat zij er hen van verdacht, de zaak bij mij verklapt te hebben. — Ik word verzocht, er het mijne van te zeggen.

Geen van beiden heeft tegen mij met een enkel woord over de zaak gerept. Maar er zijn menschen, die met hun mond het binnenste van hun buik voor mij willen verbergen (die mij willen bedriegen) en daarover ben ik beschaamd. Zij hebben mij gezegd, dat zij Philippus de vrije keus lieten en als hij wil kiezen, dan heet dat tegen de adat te zijn. Dat is dus een foefje geweest en Booilam is hem feitelijk opgedrongen. — Mij was beloofd, dat men zou wachten met het betalen van den huwelijksprijs; ik zou er dan voorloopig ook niet op aandringen, dat Booilam naar de leering kwam, om aldus alle moeilijkheden te voorkomen. Gij hebt gauw een groot deel van den huwelijksprijs betaald, om Philippus het kiezen eener andere bruid onmogelijk te maken. Ik eisch dus, dat gij Booilam, als aanstaande van een Katholiek, naar de leering laat komen. Rijzen er later moeilijkheden, dan hebt gij dat aan uzelf te wijten.

De vroede vaders kijken een beetje sip, leggen hun verstand bij elkaar en besluiten, dat Booilam naar de leering zal komen; — dat men Philippus goed in de gaten zal houden, opdat hij niet buiten de schreef loope; — dat zijn moeder een boete zal betalen voor valsche aanklacht en schelden; — en dat David eveneens een boete zal betalen wegens terugschelden.

Doch de meer vooruitstrevende opvattingen breken zich baan en alle trouwlustigen betoonen zich niet zoo gedwee. Men heeft trouwens altijd wel van die losbollen gehad, die tegen alle voorvaderlijke wetten en bepalingen in, heimelijk en op eigen gelegenheid liefdesbetrekkingen aanknoopten en de ouderlingen voor een voldongen feit stelden. Maar dat beteekende in de kleine gemeen-

schap een nationale ramp. Op sommige plaatsen moest elk voltrokken huwelijk, hoe scheef het ook op zijn pooten stond, recht gezet worden; op andere kon het naar de willekeur der ouden verbroken worden, maar dat ging dan toch met heel wat strubbelingen en onkosten gepaard.

Daar zijn ook bezadigder manieren om den ouden het vuur aan de schenen te leggen.

In het dorp Bombai op Groot Kei woonde mijn aanstaande parochiaan Judocus Karbau. Nu kun je op Kei gerust Karbau (= rund) heeten en Judocus op den koop toe, zonder daarom verplicht te wezen, dommer te zijn dan een ander.

Judocus was dan ook een heel goeie lobbes, even de lummel-jaren ontgroeid en flink uit de kluiten geschoten. Zijn heele postuur helt een tikje naar links over, waardoor zijn gang wat slofferig wordt en hem een uiterlijk geeft van onverschilligheid en laat-maar-waaien; te meer, wijl de pet, die hij bij zijn toetreden tot het Christendom heeft aangeschaft, altijd naar één oor doorzakt.

En toch borg Judocus Karbau onder die scheeve pet zeer recht-schappen en hoogernstige levensopvattingen. Voor het vrije jonggezellen-leven voelde hij niets en hij dacht er al spoedig over, een huishouden op te zetten.

Bij zijn oud familiehoofd was hij met die wijze plannen aangekomen. Maar de verwezenlijking dier plannen beteekende voor den ouden heer alweer dokken en daarom voelde deze er voorloopig heelemaal niets voor. In plaats van een vrouw had hij hem een „bokking” gegeven. „Wat, — had hij gezegd — weet jij dan niet, dat aan een banaantros de vruchten, die het eerst uit de bloem komen, ook het eerst rijpen? En daar zitten er nog veel, die ouder zijn dan jij, zonder vrouw. — En als ik geen voedsel in mijn buik krijg, kan ik ook niet aan het poepen blijven; en twee van je eigen zusters zijn ook nog niet aan den man; daar heb ik nog geen duit voor gebeurd.”

Met vroom gezicht en hangenden kop had Judocus de preek, die papa heel lang uitspon, aangehoord, maar in zijn binnenste mokte het en God hoorde hem brommen.

Toen was hij op eigen houtje op avontuur uit geweest bij de schoonen van het dorp. Maar dat was den ouden heer ter oore gekomen, die daarna nog uit een heel ander vaatje getapt had. Doch daardoor was bij Judocus de maat van zijn geduld ook overgelopen en ging hij in arren moede de verzenen tegen de prikkels slaan.

Evenals bij ons een baloorig jongmensch placht te dreigen met te teekenen voor den Oost, zoo dreigde Judocus met te teekenen voor pradjoerit (gewapende politiedienaar). Hij was echter te bezadigd om zichzelf metterdaad zoodanig beet te nemen; hij nam een kaartje op de stoomboot, de boodschap achterlatende, dat hij nooit meer terug zou komen, vooraleer hij vernam, dat men een vrouwtje voor hem klaar had.

Deze wanhoopsdaad miste haar uitwerking niet. De hooge oomes zaten in zak en asch. De oude moeder jemieerde hartroerende klaagliederen, alsof haar zoon voor altijd dood en verloren was en de grijze vader zat somber en stil in zijn hut, strak en droomerig voor zich nit te turen. Zoodra het eerste verdriet wat gezakt was, werd in den familieraad het geval lang en breed besproken en allen waren het erover eens: een vrouw voor Judocus moest er komen en dat in de korste keeren. — Immers, indien dat volgens den gewonen loop der dingen moest gaan, zou daarover nog heel wat tijd vol gepraat moeten worden.

In heel de familie was er niet een enkel bruidje, waarover men reeds aan het onderhandelen was. In het gunstigste geval zou daar nog een tijd mee heengaan en wie weet, welke dwaze stuipen de wanhopige verloren zoon intusschen in den vreemde uithaalde.

Na rijp beraad werd er dan besloten, dat men, teneinde de zaken te bespoedigen, een bruidje zou schaken. Een naburig bevriend dorp stond bekend om zijn vele en knappe jonge vrijsters en al spoedig had men er daar een op het oog. Een paar vertrouwde lui werden er op afgestuurd om haar hartje te polsen. Wat-en(aardappel) — zoo heette het maagdeken — betoonde zich zeer toeschietelijk en vond alles best. En een paar dagen later toog een *heele troep mannen en vrouwen er op uit, om zich verdekt op te stellen in de buurt van de plek waar Wat-en op den afgesproken tijd zou verschijnen, om zich te laten ontvoeren. Heel argeloos kwam zij daar aanstappen met een kruik op het hoofd, om naar de waterbron te gaan putten.*

Onverhoeds wordt zij overvallen, allen omsingelen haar, doch aller aandacht is er op gericht, haar met de meeste voorkomendheid te behandelen, teneinde haar het afscheid licht te maken en haar een goeden dunk te geven van hare nieuwe omgeving. Zij mag niet loopen, maar moet zorgvuldig gedragen worden. Een stoere kerel slaat om zijn hoofd een sarong, die op zijn rug afhangt. Het bruidje wordt daarin gezet als in een zadel. Het slaat de handen om het hoofd van den drager, terwijl de beenen aan den linkschen kant afhangen alsof zij in een dameszadel reed ¹⁾. Bovendien wordt haar nog een fijne sarong over het hoofd gehangen, om haar tegen de zon te beschutten.

Wijl men niet van een bootje gebruik kon maken, moest het maagdje den heelen weg zoo gedragen worden. — Moet men onderweg pleisteren om van „rijdieren” te verwisselen of om het bruidje wat te laten eten of haar een betelpruim te knabbelen te geven, dan moet men haar het hoofd met sagopalmladeren bedekken, om kwade invloeden te weren. Ook moet men angstvallig vermijden, langs plaats en te gaan, waar de geesten of schimmen hun verblijf houden, want dat zou haar zeer noodlottig kunnen zijn.

1) Elke andere houding, als b.v. de schrijlingsche, zou voor zeer onwelvoegelijk worden aangezien.

Hijgend en jubelend kwam men met den kostbaren schat te Bombai aangezeuld. Doch de toegang van het dorp was versperd door een zwaar kanon ¹⁾, dat dwars over den weg gelegd was. Het oponthoud duurde echter niet lang. Een oud besje kwam aangestrompeld met een potje tooverwater of lustraalwater, waarmede zij het bruidje besprenkelde onder het prevelen van bezweringen. Toen was de doortocht vrij; alle booze invloeden waren afgeweerd en geen kwade geest zou haar verder volgen om het haar in haar nieuwe woonstee lastig te maken. Zegevierend werd zij binnen gedragen in het huis harer aanstaande schoonouders. Er werd gefeest en gedanst.

Gedurende drie achtereenvolgende nachten werd er onder de veranda van het huis nog getromd en gezongen. Een eigenaardige plechtigheid, die men *enwoob-ngel* noemt. Enkele oude wijven zingen op lijzige wijze met schrille stem zeurige zangen, die ongeveer om de minuut door een paar forsche slagen op de trom overstemd worden. Het moet alweer dienen, om de booze geesten verre te houden en daarvoor moet het wel uitnemend geschikt zijn. Bij dat akelig getrom en dat jankerig gemiauw van eenige oude wijven, waarbij een koor van krolsche katten nachtegalenmuziek is, kan heelst zelfs geen duivel het harden.

Het jonge bruidje, door een aantal dames bewaakt, zat in een hoek van het huis te pruilen. Zij zou ook heelemaal geen manieren moeten kennen, als zij niet deed, alsof zij heel wat hartzeer had te verkroppen over haar pas verlaten dorp en familie. Doch de dames-wacht troostte haar, door haar in haar nieuwe omgeving een leventje voor te spiegelen als van een prinses. De jonge meisjes kwamen voor en na kennis maken en het nieuwe bruidje bewonderen. Daar was alle reden toe, want Wat-en was beslist een Keiesche schoonheid: zij was tamelijk blank van huid, „heelemaal niet aangebrand”, zeiden ze; had een zeer dikken haarwring, waarin een groote fijn besneden bamboekam prijkte met koperen beslag en met paarlemoer ingelegd; haar oortjes hingen af als die van een doeshondje van de vele zilveren ringetjes, die heel den oorrand sierden; aan haar vingers, dun en lenig als staartpeperblonken heele rijen ringen, waarvan een paar met ontzaggelijke steenen ingezet. — Als men haar daar zoo zag zitten, neergehurkt in haar kleurigen sarong en hagelwitte kabaja, dan ging het je aan het hart, dat het gezichtje plichtmatig zoo moest pruilen.

Intusschen had men Wat-en in haar dorp vermist. Alle mogelijke vermoedens werden geopperd: was ze verdwaald? — Was ze door booze geesten weggehaald? — Er werd voor den vorm met veel misbaar gezocht, maar niet ver, want een ieder vermoedde en velen wisten reeds, dat het verloren schaap veilig geborgen was.

1) Reeds lang buiten dienst gestelde bronzen kauoanen of kartouwen, afkomstig van de Oost-Indische-Compagnie, dienen als familieschatten, die een hooge, doch voornamelijk denkbeeldige, waarde vertegenwoordigen.

Een paar dagen later kwam dan ook haar familie opdagen. De mannen stapten, alsof zij bij elken tred hun voeten weg wilden schoppen en hun handen wegsnijten, want felle verontwaardiging en heilige toorn ziedden door hun bloed. Bij het betreden van het dorp begonnen de Hoofden reeds hun hart te luchten en hun gal uit te spuwen tegen de schaamteloze maagden-roovers. Edoch de snoode schakers bleven kalm en onverstoortbaar, als woonden zij een vertooning bij, waar het nieuws al lang af is. De eischers wisten immers even goed, dat ondanks al hun gedreig en misbaar er niemand aan dacht, het bruidje terug te geven. Bombai zou zich in dat geval voor heel de Kei onsterfelijk bespottelijk gemaakt hebben!

Het duurde dan ook niet lang, of de hooge oomes van beide partijen zaten bij elkaar gehurkt, om over den huwelijksprijs te onderhandelen. De ontroostbare moeder en tantes hebben bij zoo'n gelegenheid ook zitting in het kapittel. Dat is een gebrek in de Keieesche adat, want die zijn altijd het meest onhandelbaar. De moeder van Wat-en kwam maar niet uitgezeurd. Zij wou en zou haar kind terug hebben. Zij was haar jongste en zij mocht niet buitendorps trouwen; zij moest de steun zijn van haar ouden dag, want niemand ter wereld kon beseffen, wat zij er al zorgen aan besteed had en wat zij met die Aardappel had afgezien.

Ofschoon nu iedereen heel goed snapt, dat al dat gezeur en getreur louter obstructievoerderij is, vordert toch de adat, dat men haar geduldig aanhoore.

Eindelijk had men Wat-ens mama dan toch zoover bepraat, dat zij van haar liefste Aardappel, tevens oogappel, afstand zou doen als zij dan ten minste naar verhouding harer liefde betaald werd. Buiten en behalve den gewonen bruidsprijs eischte zij, dat men haar het gevoelige verlies harer liefste dochter zou vergoeden met een gong voor haar hoofdje, twee dukaten (gouden tientjes) voor haar beide oogen, twee olifantstanden voor haar beide armen, een zwaar kanon voor den romp en twee kleine kanonnen voor de beide beenen. Dat was de kostbare pleister voor heur hartewonde. — De koopers echter vonden deze moederliefde buitensporig en vroegen snibbig, of zij wellicht meende, dat haar dochter van klinkklaar goud was. — Hoe wil nu toch een dorre stugge Keieesche hooge oome een teeder minnend moederhart begrijpen! . . .

De treurende moeder ging ongetroost heen en moest zich tevreden stellen met de gebruikelijke betaling. Verder werd op haar geen acht meer geslagen, want de hooge oomes waren het eens geworden over den huwelijksprijs en zij zijn het dan toch, die den loop der wereldgebeurtenissen regelen.

Van Judocus was er intusschen bericht gekomen, dat hij te Liang, op Cerams Zuidkust, „loon at”. „Loon eten” zegt de Keiees evenals de Maleier voor: werken voor loon; allicht omdat hij gemeenlijk meer opmaakt dan hij verdient.

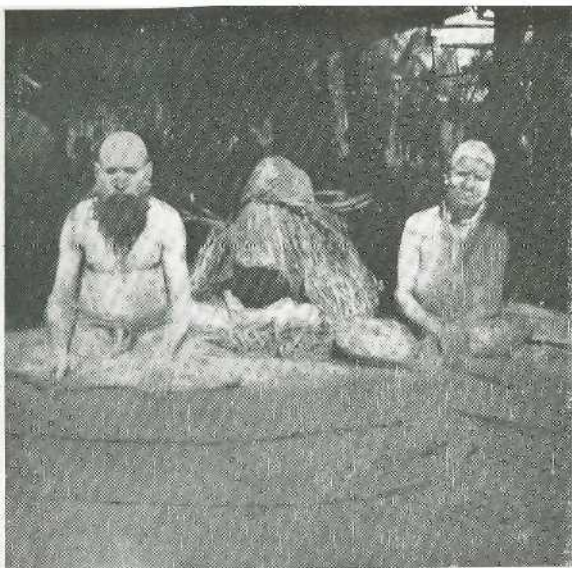

Foto H. Geurtjens

Vrouw treurend op het graf van haar man,
bij den Jei-stam, Zuid N.-Guinea (blz. 29).

Foto H. Geurtjens

Rouwdracht op het Frederik-Hendrik-
eiland, Zuid N.-Guinea (blz. 28).

Foto H. Geurtjens

Rouwdracht bij den Jeï-stam, Zuid-N.-Guinea.

Foto H. Geurtjens

Rouwdracht op Boven-Bian, Zuid N.-Guinea
(blz. 28).

Een der belleboozen der school moest hem de blijde tijding overbrieven. En vol spanning verwachtte men thuis wat er zou komen na al die krabbels op dat stuk papier. De oude moeder snapte er niets van en stelde er ook maar luttel vertrouwen in. En gelijk had zij, want er kwam niets.

Neen, daar moesten degelijker maatregelen getroffen worden, en Marius, een neef van Judocus, werd naar Liang afgevaardigd, om den verloren zoon terug te halen. Na lang wachten kwam er eindelijk een brief en heel de familie toog naar het huis van den goeroe (inlandsch onderwijzer) om dat gewichtige stuk te laten ontcijferen, Marius had den wanhopigen zwerver gevonden, die te Liang „loon at”. Maar te Liang ondervonden alle menschen veel *strubbeling en het leven was er zeer duur en zodoende zat Judocus diep in de beren*, die zijn terugtocht naar Kei beletten. Doch Marius zou ook te Liang blijven en mee helpen „loon eten”, om spoedig de schulden te kunnen delgen.

En telke maand, als de rookpluim van de stoomboot aan den gezichteinder opdoemde, werd te Bombai een roeiboot bemand en men pagaaide naar Elat, de aanlegplaats der boot, om te zien of er bericht van de „looneters” was. En dan vroeg ik Wat-en, of zij mee naar de stoomboot moest, om haar bezending uit den vreemde af te halen. En dan riep ze: „boow!” en liep schalks lachend weg.

En telkens bracht de boot niets. En dan zei ik tegen Wat-en: Wat-en, ik zal je terug brengen naar je dorp, want die man van jou is een vent van niks. Die zit daar heel ver weg veel loon te eten en veel geld te verdienen en jou stuurt hij niet eens een sarong, geen haarkam, geen kabaja-spelden, niets niemendal.

Wat-en glunderde, maar de oude schoonmoeder werd boos. Tocan, hoe durft gij zoo over reizenden te spreken? (Reizigers evenals kleine kinderen zijn heilig en men mag van hen, zelfs bij wijze van veronderstelling of scherts, geen kwaad zeggen). Als gij zoo praat, ben ik boos op u, ook al zijt gij onze tocan.

Waarlijk het oude moedertje tobde over haar verloren zoon en daarom was ik blij, haar eindelijk te kunnen zeggen: Moeder, nu zal ik al mijn plagerij goed maken; ik ga zelf Judocus halen.

Zij greep mijn beide handen en stamelde met hikkende stem: Tocan, ik offer u! God gooie mij weg, maar voere u beiden behouden terug in ons dorp!

Trees, zei ik tegen Wat-en, die intusschen ook katechumeen geworden was, zorg dat gij intijds klapperolie kookt en koekjes bakt, want het zal er aardig moeten toegaan, als ik Judocus niet meebreng.

Op een bloeiende onderneming te Liang en Awija, nabij Amahei, waarheen ik op dienstreis ging, trof ik onder de arbeiders een heel groepje katholieken en ook mijn parochiaan Judocus, die weldra met een arme-zondaars-gezicht op de proppen kwam. Ik

profiteerde van zijn blijkbaar goede gesteltenissen, om hem op zijn rouwmoedig hart te drukken, hoe snood hij zijn lief Treeske behandelde, dat al zoo lang op hem zat te wachten: en nog niets had zij van hem gehoord of gezien, geen kleedje, geen sarong, niets. Maar niemand kon, volgens Judocus, begrijpen, hoeveel trubbelasie en soesah een mensch in den vreemde ondervindt. Ik kon me echter wel voorstellen, dat dit niet gering moest zijn, te oordeelen naar den aanval, dien hij op mijn goed hart ondernam, om hem uit zijn schulden te helpen.

Maar ik had mijn woord gestand te doen en ik bracht Judocus mee.

Het luidruchtig gezang en het geestdriftig gepollepel der roeiers, die met hun lichte pagaaien het water hoog achter zich opgooiden, zoodat bij elken snuk, dien de schuit onder den gelijkmatigen roeislag vooruit schoot, er slierten van schuim langs hingen over het water, meldden reeds in den kampong, dat zij ditmaal niet vergeefs naar boord geroeid waren.

Een woeste, driemaal herhaalde juichkreet, deed kond, dat de schuit op de aanlegplaats tegen den wal stiet. Het was ook als de knal op een vuurpijl, waarbij ineens alle geestdrift doofde. Een ieder ging met zijn pagaai op schouder zijns weegs en Judocus slungelde naar het ouderlijk huis, niet weinig met zichzelf verlegen, omdat hij in zijn eigen dorp als een vreemde werd nagekeken. Aan den ingang der hut snelde zijn oude moeder hem tegemoet.

„God gooi me weg! — Och, och Karbau, mijn kind, ik offer aan je, ik omhels je voeten! Och, och, je waart zoo lang weg, ik bestierf het. O Karbau, mijn kind, en nu ben je terug in je dorp, bij je moeder en bij je vrouw.” En onder het herhalen van dergelijke liefkoningen, aaide zij haren Karbau met de knokkelige vingers langs armen en beenen en tranen van geluk biggelden over haar verschrompelde wangen.

Karbau zat op den vloer voor zich uit te turen, beduusd en verlegen als een kwajongen, die stout geweest is; vooral, wijl Wat-en zijn aanstaande in een hoek in het vuur zat te porren en af en toe met haar groote gazellen-oogen hem als tersluiks begluurde.

Geef mij een betelpruim, zei hij eindelijk, om zich een houding te geven en met de pruim, die hij heel langzaam gereed maakte, wat afleiding te hebben. Zij bracht hem blijkbaar ook nog een goeden inval, want de pruim tusschen lippen en tanden schuivend, mompelde hij: ik zal eerst den goeroe even gaan groeten, en een zucht van verlichting slakende, was hij weg.

Gedurende heel zijn verblijf in Liang, waar alle menschen toch veel trubbel en soesah hebben, had hij zoo'n kwade karwei niet meegemaakt, want al is de Keiees nu niet precies preutsch, bij de eerste ontmoeting met zijn bruidje is hij geweldig verlegen.

De verloren zoon was dan eindelijk wedergekeerd. Het vette kalf werd wel niet geslacht, maar dan toch een magere kip. En

Wat-en zat druk te bakken en te poffen, want den volgenden dag zou zij samen met Karbau uit één bordje eten en zouden zij elkaar daarna een betelpruim aanbieden en zou door deze eenvoudige plechtigheid hun huwelijk beklonken worden.

Deze gedwongen huwelijken doen ons aan als zonderlinge misstanden, die enkel in zwang kunnen zijn bij onbeschaafde volken. Al stuiten die ons nog zoozeer tegen de borst, zij vinden die heel gewoon en volkomen verantwoord. Men zal er deze menschen minder zwaar om vallen, als men bedenkt, dat dezelfde zienswijze gedeeld werd door vele fijnbeschaafde heidensehe volken en ook eertijds door de Joden. Alleen het Christendom, dat de vrouw tot de gelijke van den man verhief, — en nog maar geleidelijk aan — heeft daarin verandering gebracht. Het zijn dus gebruiken, toegepast op een samenleving heel anders georiënteerd dan de onze en men mag ze daarom niet van ons standpunt uit bekijken om ze te beoordeelen en zeker niet om ze te veroordeelen.

Bij deze menschen met fel oplaaiende hartstochten, die nog door zoo weinig geestelijke overwegingen in evenwicht gehouden worden, vormen deze huwelijksgebruiken beslist een sterke rem tegen de ontucht. De ongeschondenheid der bruid wordt in letterlijken zin op hoogen prijs gesteld en er wordt daarover dus streng gewaakt, omdat een onbestorven weduwe op de huwelijksmarkt geen gegadigde vindt. Bij andere volksstammen treft men wel afwijkende opvattingen aan en dient een waarborg voor een stamhouder zelfs tot aanbeveling, doch ook daar vindt een dwalende Venus meestal ook slechts voorbijgaande vereerders.

Ook verstevigen deze gebruiken in niet geringe mate den huwelijksband, omdat zij een echtscheiding maken tot een zeer kostbare onderneming: een lief ding, dat men met goud betaalde, gooit men niet zoo lichtvaardig weg als een, dat men voor het oprapen heeft. Bovendien komt daardoor het familieverband in het gedrang; de hoogste belangen der gemeenschap worden daardoor aangetast, en deze zal daarom alles in het werk stellen om zulk een onheil te voorkomen.

Niettemin zijn deze toestanden onbestaanbaar bij een hogere ontwikkeling, die ook aan de echtelijke samenleving hogere eischen stelt. Doch zoolang de vrouw niet verheven is tot de volkomen gelijkwaardige van den man, welke verheffing zij uitsluitend aan het Christendom te danken heeft, zal men het huwelijksideaal nooit of nergens zoo hoog vinden opgevoerd, als wij christenen gewoon zijn ons dat voor te stellen.

Deze primitieve menschen kennen nog niet het intieme familieleven; ternauwernood kennen zij het gezinsleven. Het huiselijk leven, dat de menschen zoozeer met elkander verinnigt en samenbindt, bestaat voor hen niet. Hun huis is geen heiligdom, waarin hun gezamenlijk geluk in stille ingetogen verborgenheid bloeit.

Men leeft heel zijn leven uit in de open vrije zonnige natuur, die met haar stralend oog alle donkerten verdrijft en geen geheimnissen duldt. Diezelfde milde natuur maakt, dat het dagelijksch brood geen zorgen baart, zoomin als de opvoeding der kinderen. Onbekommerd, met luchthartige opgewektheid leeft men van den eenen dag in den anderen. Het samen verduren van de slagen van den tegenspoed, die de harten zoo vast aan elkander smeedt; het samen dragen van het geluk, dat ze in één jubel ineen doet smelten, zijn droombeelden uit een paradijs, dat voor hen nog niet werd ontsloten.

Al hun gemeenschappelijke belangen zijn van zuiver stoffelijken en vaak laag-bij-den-grondschen aard. Zij wonen onder één dak, doch het ideëele begrip van huiselijken haard is hun volkomen vreemd. De opvoeding der kinderen, de groote zorg onzer ouders, baart hun geen hoofdbrekens; die groeien op, net als vader en moeder opgegroeid zijn en zullen voor hun levensonderhoud hetzelfde doen, wat vader en moeder deden, net als een jonge bij in een bijenkorf, een mierenjong in een mierenest. Zij zullen daarin hun vertier en hun bezigheid vinden, doch hun hoofd zal daardoor niet met zorgen worden bezwaard.

De man heeft een vrouw noodig, om hem een kroost te schenken. Dat is het allereerste wat hij van haar verwacht, want iemand die geen nakomelingschap bezit, zal zijn leven als een mislukking beschouwen. Onvruchtbaarheid der eerste vrouw is daarom ook de meestvoorkomende aanleiding, om er een tweede bij te nemen. En ofschoon de eerste vrouw er in het algemeen volstrekt niet op gesteld is, een mededingster naast zich te hebben, zal zij in zulk geval haar man er zelf soms toe aansporen. Verder is een vrouwenhand onontbeerlijk zoowel in de keuken als in de tuinen voor het lichtere werk. Waar bij ons de grenzen tusschen mannelijke en vrouwelijke werkzaamheden meer en meer verwazen en verdoezelen, is bij hen de sexueele arbeidsverdeeling op de spits gedreven. Zoo is de vrouw bij alle primitieven de lastdraagster; en al dreigt ze te bezwijken onder de vracht van brandhout, tuinvruchten, enz. en vaak nog een wichtje op den koop toe, toch zal de man, die fier naast haar heenstapt, er niet aan denken haar te verlichten door iets van dien last over te nemen. Het zou beschamend en onteerend voor hem zijn: hij, de man, zou zich als een vrouw aanstellen! — Ondanks onze vervlakking op dat punt kunnen wij ons toch moeilijk voorstellen dat een heer zich b.v. in den trein onledig zou houden met een handwerkje, haken, breien of iets dergelijks ¹⁾.

Eenzoo heeft de vrouw een man noodig, om haar te beschermen;

1) Wanneer ambtenaren op hun tochten dragers noodig hebben, worden daarvoor natuurlijk mannen opgeroepen. Toch wisten op Zuid N. Guinea de mannen het dan nog vaak wel zoo te plooiën, dat de vrouwen daarvoor opdraaiden. Lasten dragen was immers vrouwenwerk, zoodra het niet als een onderdeel van een of ander mannenwerk beschouwd moet worden.

haar onder zijn dak de plaats te geven, waar zij pas tot het aanzien komt, waarop een eerbare vrouw aanspraak kan maken; eindelijk om den noodigen mannenarbeid te verrichten. Daarom kan men in het algemeen zeggen, dat voor een man de eene vrouw de andere waard is en omgekeerd. En dit verklaart, dat in die gedwongen huwelijken de verstandhouding over het algemeen vriendschappelijk en vreedzaam is.

Zij beschouwen het huwelijk als iets zeer zakelijks. Dit wil niet zeggen, dat wij de liefde geheel zouden willen uitschakelen. Ook aan deze menschen is niets menschelijks vreemd en er zijn gelukkig veel echtgenooten, die oprecht en innig aan elkaar gehecht zijn. Maar alle uiterlijke lieflijkheden, die wij bij ons tusschen gehuwden, vooral jonggehuwden waarnemen, en die als de rook zijn van het liefdevuurtje dat inwendig vlamt, zijn bij deze menschen nooit geziene verschijnselen. Bij hen geen spoor van liefdoenerij of aanhalerigheid. Aan het uiterlijk optreden van een man tegenover de vrouwen van zijn dorp zal men niet merken, welke onder haar tot hem in de toch zeer bijzondere betrekking van echtgenoot staat.

Wij kunnen deze verhouding eigenlijk het best uit den eigen mond dezer menschen vernemen en daarom zal ik hier uit mijn boek *Uit een vreemde Wereld* een treurzang overschrijven, waarin een weduwe op de Kei-eilanden haar overleden echtgenoot beweent. „Och, och vader (liefkozende benaming voor echtgenoot), hoe behandel je mij toch! — Als voor feestelijkheden de mannen mooie kleeven koopen voor hun vrouwen, zal ik treurend neerzitten in mijn oude plunje.

Wanneer in den regentijd (als nl. wegens de zware regens de vrouwen moeilijk naar de planting kunnen gaan) de mannen der andere vrouwen eten gaan halen, zal ik blijven zitten met mijn honger.

Wat zal ik beginnen? — Och als gij er maar waart, beste vader, zou ik het ook goed hebben! Maar gij zijt er niet meer! Wat zal ik beginnen?

Ach, als ik daarover nadenk, ware het dan niet veel beter, dat wij samen waren heengegaan? — Ik kan geen sleetsche kleeven dragen; ik wil geen grove sarongs.

Maar wat zal ik beginnen? God (*hira woeswoes* = hij die niets is, d.w.z. dien men niet ziet) God heeft genomen hetgeen waarover hij macht had. Gij zijt zijn eigendom; hoe zal ik er mij tegen verzetten?

God heeft u doen sterven: gij draagt dus een zonde. (zie hierover verder, Hfdst. XIII) O God ik bid u, stel duidelijk uw eischen; al vraagt gij iets zoo groot als het heele eiland, ik zal den losprijs zijner zonde betalen.

Och, mijn goede vadertje, ik verzorgde u zoo najverig als de

trouwe bewaker den bodem van den korf (waarin nl. de kostbare erfstukken bewaard worden).

Als ik er dezer dagen aan denk, hoe wij samen naar onze plantingen gingen, zeg ik: het is beter dat ik ook maar sterf, want ik ben niet gewoon alleen wegen te bewandelen. (Het is onbetamelijk voor een vrouw alleen op stap te gaan.)

Al zoek ik over de geheele wereld totdat de wereld vergaat, zoo'n goeden man zal ik niet meer vinden.

Er zijn veel mannen, maar geen zooals gij en ik weet, dat de voorouders ons al leerden: de eerste is goed, latere zijn slecht. De eerste is weinig echtgenoot en veel broer. (Bijzonder teekenend is deze uiting. Ze beduidt natuurlijk, dat de man zijn eerste vrouw meer als een zuster dan als een echtgenoot behandelt. Dat zijn zuster hem nader staat is duidelijk, wijl die met hem verbonden is door de banden des bloeds, zijn vrouw door die van het geld. Daarom hoort men een man zijn vrouw wel eens minachtend betitelen: de voor mijn geld gekochte waar. Het spreekt wel vanzelf dat de vrouwen hier wel zoo beseheden zijn om zich niet voor zijn „betere helft” te houden.)

Welke andere man zou mij behandelen zooals gij deedt? Ik weet het genoeg: voor zichzelf koopen zij mooie dingen, om vrouw en kinderen bekreunen zij zich niet.

Als ik dat alles overpeins, weet ik niet wat beter is: sterven is ongelukkig, maar zoo voortleven is al even rampzalig.

Mij blijft niets over, dan maar gewillig aan anderen te gehoorzamen; dan zullen ze mij misschien toch uit medelijden ten minste minderwaardige dingen geven. (Zij is immers uit haren achtbaren stand van huisvrouw vervallen; als weduwe is zij een minderwaardige geworden.)

Och, och! als ik dat overdenkend omhoog kijk, dan vloeien mijn tranen naar binnen; laat ik het hoofd hangen, dan druppelen zij uit mijn oogen.”

Het is ook voornamelijk aan de huwelijksadat dat het familiehoofd zijn gezag ontleent. Dit huwelijk is, zooals wij zeiden, op de eerste plaats familie-verband-huwelijk en heeft dus hoofdzakelijk ten doel, voordeelige verbintenissen met invloedrijke families aan te knopen of te bevestigen. Doch het is tevens ook koophuwelijk. De koopsom of huwelijksprijs is wel zoo hoog gesteld, dat niemand die uit eigen middelen kan betalen. Het is echter geen koop in den strikten zin des woords, want tegenover de betaling der koopsom staat een uitwisseling van tegengeschenken van ongeveer gelijke waarde. Het is dus veeleer bij gelegenheid van het huwelijk een ruilen van goederen. Doch de koopsom en de tegengeschenken bestaan uit kostbaarheden van geheel verschillende aard. Iemand, die op eigen gelegenheid een bruid zou willen aanschaffen, is daardoor dus niet gebaat, want de mogelijkheid elkaar te betalen met

gesloten beurzen is daardoor uitgeschakeld. Bovendien zou zoo iemand, buiten zijn familieverband op eigen gelegenheid willende trouwen, nooit een hem evenwaardige bruid kunnen krijgen. Geen familie van stand zou aan zoo'n loslopenden vrijer een dochter willen afstaan. Daartegen zou de familietrots heftig in verzet komen. Hij zou zich dus met een minderwaardige bruid moeten tevreden stellen en bijgevolg vervallen uit zijn stand en dat is wel het ergste wat hem kan overkomen. Op rang en stand toch is in deze samenleving een ieder ten zeerste gesteld. Iedere familie wijst op een zeer eerbiedwaardigen stamboom, die meestal wortelt in het glorieuze land der oeroude legenden. Men heeft dus een naam hoog te houden. Van dezen eereplicht is zich een ieder volkomen bewust. Vandaar dat men in deze gewesten nooit de *soort* menschen aantreft, die wij Jan Rap en zijn maat noemen. Men kan hier ook wel eens een schuinsmarcheerder aantreffen, doch gespuis als soort bestaat hier niet.

Om tot een behoorlijk huwelijk te geraken, is dus een ieder op zijn familiehoofd aangewezen. En dit niet alleen, maar ook om later zijn zoons aan een passende vrouw te helpen. En aan dezen toestand ontleenen de familiehoofden een dwangmiddel, waarmee zij weerbarstige onderhoorigen in het gareel weten te houden. Ik maakte zelfs het geval mee, dat aan zoo'n kwaadwillige, die reeds getrouwd was, zijn vrouw tijdelijk ontnomen werd; wel beschouwd heeft hij ze immers slechts in bruikleen van de gemeenschap ontvangen! Zou men den familiehoofden dit wapen uit de hand slaan, dan zouden zij vrijwel machteloos staan tegenover onwillige onderdanen. Immers gevangenis of lijfstraffen worden niet toegepast, alleen voor enkele zeer zware vergripen de verbanning; en boeten van eenige beteekenis moet het familiehoofd, als rentmeester der familie, zelf betalen.

Hier kan dus niemand iemand zijn. Als eerzaam en vreedzaam burger kan hij niet beter doen, dan gewillig en gedwee meeloopen in den tredmolen, die al sedert onheuglijke tijden op dezelfde wijze gedraaid heeft en moet blijven draaien. Elke sprong daarbuiten zou hem uit zijn evenwicht slaan, hij zou een spaak in het wiel steken en het mechanisme ontredderen.

Nu wil ik niet beweren, dat deze toestand ideaal is. Maar hij past bij de samenleving waaruit hij is opgegroeid. Wanneer men zich op dat standpunt plaatst, hetwelk het eenig juiste is, om hem te beoordeelen, dan zal men moeten toegeven, dat er veel goeds in schuilt. Het zou dus onverantwoordelijk zijn, om wegens de gebreken, die hem beslist ook aankleven, zoo'n maatschappelijk stelsel omver te willen halen. Wil men zulk een samenleving niet uit haar voegen rukken, dan mag dat alleen geleidelijk aan gebeuren. De drang tot verbetering moet komen van onderaf, moet groeien uit het volk zelf, dat door de beschaving, vooral door de christelijke beschaving zich langzamerhand tot een hooger peil zal

verheffen en zelf de noodzakelijkheid van hoogere levensnormen zal gaan aanvoelen.

Misstanden, die diep wortelen in het maatschappelijk leven van een volk, kan men niet trachten plotseling om te keeren, tenzij men bij uitzondering voor maatschappelijke kankers staat, waarbij zachte heelmeeesters stinkende wonden maken. Als zulke gevallen kan men beschouwen ontuchtige uitspattingen of koppensnellerij. Maar ook dan nog blijft elk drastisch optreden een gevaarlijke operatie. Gewoonlijk zal de verandering moeten worden nagestreefd langs lijnen van geleidelijkheid. De apostelen volgden geen andere gedragslijn. St Paulus b.v. eischt niet, dat in de christelijke gemeenten, die hij vormde, meteen de slavernij zou worden afgeschaft. Wel poogde hij er de gruwzaamheid van te temperen, door de verhoudingen te verchristelijken. Daarom maant hij de slaven aan tot trouwe plichtsbetrachting en brengt de meesters ertoe, een slaaf niet te beschouwen als een stuk menscheelijk vee maar als een broeder in Christus.

In den eersten tijd dat ik op de Kei-eilanden verbleef, heerschte daar nog volop de slavernij, ofschoon die toch reeds sedert de zestiger jaren der vorige eeuw officieel in heel Nederlandsch Indië was afgeschaft. Laat ik echter terstond opmerken, dat ze hier niet die schandelijke en menschonteerende verhoudingen had aangenomen als in den heidenschen tijd bij de Romeinen of later, tot onze groote beschaming, bij christelijke volken in Amerika. Maar toch verschillende wantoestanden waren daarvan het gevolg. *Wijl* die ook door de mindere ambtenaren, die ter plaatse het gezag vertegenwoordigden, werden gesanctionneerd, schreef ik daarover een artikel in het indisch tijdschrift *De Java-post*. — Toen ik kort daarop te Ambon kwam, bleek dat artikel den Resident niet weinig verontrust te hebben. Wat zou men te Batavia wel zeggen, als men vernam, dat in zijn afdeeling nog zulke toestanden voorkwamen? Daar moest zoo spoedig mogelijk een eind aan gemaakt worden. Misschien was de beste oplossing, dat door het Gouvernement al die slaven werden vrijgekocht. — Of wat denkt u, pastoor, dat het best gedaan kan worden?

Ik antwoordde: — Resident, het beste wat de regeering in deze kan doen, is niets te doen. Door al die slaven vrij te koopen en van hun meesters weg te halen, zouden er een groot aantal zonder middelen van bestaan op straat gezet worden. Het beste is dus, dat het bestuur doet alsof er geen slavernij bestond, ze niet erkent. Dat het aan den slaaf dezelfde burgerrechten toekent als aan de vrijen en elk vergriep van den meester tegen zijn slaaf als een gewoon misdrijf straft. Gaat een slaaf van zijn meester weg, dan heeft deze daartegen bij het bestuur geen verhaal. Deze regeling zal de meesters, die er prijs op stellen hun slaven te behouden, dwingen hen goed te behandelen. En de slaven, die het juk willen afschudden

en dat gevoeglijk kunnen doen, zijn daartoe in de gelegenheid gesteld.

En zoo gebeurde. In den beginne kwam het nog al eens voor, dat een meester op hooge pooten bij den ambtenaar kwam, om een dienstweigerenden slaaf aan te klagen. Hij wist, dat de Kompanie geen slaven erkent en de Kompanie is zeer wijs en machtig en men moest het daarmee eens zijn. Maar hij had dien slaaf van zijn geboorte af groot gebracht, gevoed en gekleed en er ontzaglijke onkosten aan gehad. Dan legde hij den ambtenaar een rekensommetje voor. Als de slaaf hem dat eerst allemaal maar eens wilde vergoeden, dan kon hij voor zijn part vrij zijn gang gaan. — Maar dan maakte de ambtenaar een ander sommetje: die man heeft u zooveel jaren gediend, waarvoor hij geen cent ontvangen heeft. Behalve den kost heeft hij toch wel iets meer verdiend. Laten wij matig rekenen: tegen zooveel per maand is dat in al die jaren zooveel . . . Dan werd er over schadevergoeding maar niet meer gesproken.

Thans behoort op de Kei-eilanden de slavernij tot het verleden; althans de dienstbaarheid en de misstanden, die deze instelling aankleefden. De vroegere slaven blijven echter slaaf wat betreft hun maatschappelijken stand.

De huwelijksaadat, die nog zooveel dieper ingrijpt in het leven dezer menschen, wyl ze geheel hun maatschappelijk bestel beheerscht, kan en mag ook slechts geleidelijk aan gewijzigd worden, wil men zulk een samenleving niet hopeloos uit haar verband rukken. Door het bestuur werden op de Kei-eilanden middelen aangewend, om die verandering te bespoedigen en als zoodanig kan men het als een loffelijk pogen beschouwen. Men heeft van hoogerhand den huwelijksprijs tot een bepaald bedrag vastgesteld en in gangbare munt uitgedrukt, opdat ook de eenling onafhankelijk van zijn familielid, tot een huwelijk volgens eigen keuze zou kunnen komen. Men heeft dat bedrag zelfs verschillende malen gewijzigd, doch het resultaat dat men bereikte was zeer gering. Men — althans wie vlak onder den rook van het bestuurskantoor woonde — begon met het van hoogerhand vastgestelde bedrag te betalen en ging dan verder onder ons jongens de zaak afwickelen volgens ouden trant. De hervormers hadden uit het oog verloren, dat deze betaling wel den meest tastbaren factor vormde bij de huwelijkspolitiek, doch niet den eenigen en zelfs niet den voornaamsten.

De katholieke missie heeft tegenover deze, toch voor haar ook zeer belangrijke aangelegenheid steeds een meer behoudende stelling ingenomen¹⁾. Zij is de overtuiging toegedaan, dat wanneer deze samenleving door de inwerking der christelijke beschaving tot hoogere levensbeschouwingen is opgevoerd, zij ook hare maat-

1) Zie hierover Jos. Klerks. M.S.C. *Gegevens over Keieische Huwelijksaadat*. Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië. Deel 98, afl. 3, blz. 321 e.v. — En H. Geurtjens. M.S.C. *Uit een vreemde Wereld*, blz. 335 e.v.

schappelijke instellingen aan deze nieuwe toestanden zal weten aan te passen.

In deze maatschappij is dus de familie primair. Rijkdommen en kostbaarheden zoowel als bouwgronden, jachtterreinen, vischwaters en bosschen zijn gemeenschappelijk bezit der familie. Toch is persoonlijke eigendom niet geheel uitgesloten. Zoo is de opbrengst van tuinen en plantingen, die men bewerkt heeft, persoonlijk bezit; zoo ook het loon voor arbeid bij vreemden verricht. Het baantje van loontrekker past evenwel heelemaal niet in deze omgeving. Het is er niettemin opgedoken door den onweerstaanbaren drang der omstandigheden; doordat in deze afgesloten gemeenschap toch vreemde elementen zijn binnengedrongen in gevolge de aanraking met de vreemdelingen. Dit nieuwe element is er een van ontbindenden aard; het is een der splijtzwammen, die de oorspronkelijke instellingen ondermijnen. Zoo'n loontrekker immers begint zich vanzelf veel onafhankelijker te voelen. Het minste knechtje bij een europeaan voelt zich al terstond een heel heerschappij. Hij zit beter in de kleeren, kan doorlopend over gereed geld beschikken, hetgeen voor den gewonen kampongbewoner maar hoogst zelden het geval is, en kan zich allerlei snuisterijen aanschaffen. Volgens de oeroude gebruiken kan en mag hij een vriend, een familielid en vooral een meerdere niets weigeren en die zullen er getrouw op uit zijn, om hem te plukken, zoolang er iets te plukken valt. Zoolang moet hij geven of ten minste leenen. Wat iemand niet wil borgen, moet hij verborgen houden. Daarom is er ook niemand, die geen goede en kwade schulden uit heeft staan. Men zal niet gemakkelijk een schuld ontkennen, maar evenmin ooit haast maken om die in te lossen.

Ook dit is weer een rem op het persoonlijk initiatief en onbestaanbaar bij een hoogere ontwikkeling of economischen vooruitgang. Doch die ontwikkeling begint zich al heel spoedig te ontplooien. De loontrekker, die natuurlijk weinig roeping voelt om den goeden suikeroom te blijven spelen, begint met al zijn loon te verdoen aan beuzelarijen. Doch de geregelde aanraking met den vreemdeling werkt ook in op zijn geest en vervreemdt hem meer en meer van de oude beginselen. Misschien volgt hij zijn loonheer naar andere plaatsen buiten zijn eiland. Na enkele jaren keert hij terug, misschien zelfs met een in den vreemde getrouwde vrouw. Hij is geweldig uit den band gesprongen, hij heeft iets buitengewoons gedaan; hij staat daar als een vreemd verschijnsel in het oog van het publiek, omstraald met een glimp van glorie, als een soort overmoedige waaghals of een zonderlinge sportheld. Onbewust is hij een baanbreker in de nieuwe richting.

Een dergelijke doch nog veel sterkere invloed gaat uit van degenen, die een meer verzorgde opleiding genoten op de onderwijsinrichtingen der Missie en die later een betrekking krijgen als

katechist, onderwijzer of in ondergeschikte bedieningen bij het bestuur een plaats vinden. Evenzoo degenen, die de vakschool doorliepen en bij een of andere onderneming emplooi vinden. Door hun grootere ontwikkeling groeien zij uit boven de massa en onwillekeurig huldigen zij meer vooruitstrevende opvattingen en zonder zich op eenigerlei wijze als hervormers of als revolutionairen op te werpen, beïnvloeden zij de oude tradities. Door hun kennis of kunde en naderstaan tot den blanke, dien men als zijn meerdere heeft leeren erkennen, imponeeren zij hun omgeving en vooral het aankomend geslacht, dat met spanning een nieuwe orde ziet groeien ¹⁾. Het is de vreedzame indringing der nieuwe gedachten, die langzaam maar zeker de overhand zullen krijgen. Het is de zuurdeesem, die geleidelijk maar onweerstaanbaar de geheele massa zal doortrekken en doen rijzen.

Het moge vreemd klinken, maar een feit is het niettemin, dat een onschuldige vakschool in deze omgeving een revolutionnaire instelling is. Immers tot den familieschat behoorden niet enkel de hiervoren vermelde goederen, doch ook bepaalde kundigheden of werkwijzen. Over het algemeen vervaardigt een ieder zijn eigen gebruiksartikelen, doch sommige vakken zijn erfelijk in bepaalde families, die daarop een soort patent hebben, en mogen door niemand anders beoefend worden. Zoo b.v. de edelsmeedkunst en de draaikunst om ivoren armbanden te vervaardigen op de Tanembar-eilanden, de pottenbakkerij op de Kei-eilanden. Dit zijn vakken, die door geen onbevoegden mogen worden uitgeoefend. De pottenbakkerij is een bedrijf, dat op Kei uitsluitend wordt uitgeoefend door uitwijkelingen van Banda. Toen Jan Pietersz. Coen op dat eiland terwille van den specerijhandel een schrikbewind voerde en de geheele oorspronkelijke bevolking uitroeide of verdreef, zocht een gedeelte daarvan een goed heenkomen op de Kei-eilanden. Zij vermengden zich evenwel niet met de inheemsche bevolking en vormen tot heden ten dage twee afzonderlijke kampongs, Wadan (= Banda) Elat en Wadan il. Zij bleven ook hun eigen taal behouden, het Bandaneesch, dat op Banda zelf niet meer gesproken wordt. Of de Keieezen toen de kunst van het potten bakken nog niet verstonden, is niet meer na te gaan. In elk geval hebben de Bandaneezen daarvan sedert onheuglijke tijden het onbestreden octrooi. De vakschool laat deze kundigheden voor hetgeen ze zijn. Met haar betere en van de inheemsche meestal zeer afwijkende werkwijze en techniek en haar doelmatiger gereedschap treedt zij zoo

1) Dat de waardemeter, dien men bij het beoordeelen van den blanke aanlegt, niet altijd op hoog idealisme is ingesteld, moge blijken uit den aanhef van een liefdesverklaring, welke zoo'n geëmancipeerde aan zijn aangebedene schreef: „Ik, Doemat-oeboen, die evenals de blanken driemaal per dag eet . . .” De inlandsche huismoeder zet haar kostgangers maar eens per dag een officielen maaltijd voor; inmiddels bikken die nog wel te hooi en te gras, als ze iets eetbaars tegenkomen.

geheel anders op, dat van inbreuk maken op eenig monopolie of octrooi geen sprake kan zijn. En waar het betere door haar tot gemeengoed gemaakt wordt, is het gemonopoliseerde minderwaardige vanzelf gedoemd te verkwijnen en allengs te verdwijnen. Vele familiecomplexen hebben ook een bizonderen prauwvorm, dien niemand mag nabootsen. Het inbreuk maken op dit monopolie-stelsel had vaak bloedige oorlogen ten gevolge. Bizonder naïjverig was men op de Kei-eilanden op de versiering der feestprauwen en vooral op de vlag, die men daarop voerde, zoodat het bestuur moest ingrijpen, om een einde te maken aan den daarover telkens weer ontbrandenden strijd, en bijgevolg verordende, dat voortaan enkel de nederlandsche driekleur van den hoofdmast mocht wapperen. Dit monopolie-stelsel sluit alle gezonde concurrentie uit en verstart het handwerk in een bepaald stadium. Waar de Westerling steeds vooruit wil, steeds speurt naar nieuwe vindingen en hetgeen anderen vonden tracht te verbeteren, zit de Oosterling vastgeroest op het doode punt van een star conservatisme. Hier staan in schrille tegenstelling tegenover elkaar het statische Oosten en het dynamische Westen.

Terwijl het bij ons een ieder tot eere zal strekken, dat hij zijn best doet om *iemand* te zijn, om zich boven de algemeene middelmaat uit te werken, kan men den braven Oosterling geen verstandiger levensregel meegeven dan: *wees niemand*, ga verloren in de massa.

Prof. dr V. E. Korn, die in het boek *Daar werd wat groots verricht* ¹⁾ deze toestanden beschrijft, zegt daarvan: „Wij Westerlingen heeten zulk een gemeenschap wel achterlijk en on-economisch. Men kan het ook anders zien en zeggen dat zij zwak staat tegenover het niets ontziende hypermaterialistische Westen, dat zij is on-commercieel, dat zij niet behept is met onze begeerigheid, dien grooten vloek van het Westen. Maar achterlijk?”

Dat zij meer idealistisch is dan onze westersche, geven wij gaarne toe. Zij heeft de groote verdienste, dat zij de schreeuwende tegenstelling uitsluit van overdadige weelde aan den eenen en nijpend gebrek aan den anderen kant, het groote euvel bij alle hoogere beschavingen. En deze wonde plek in onze maatschappelijke huishouding zal niet te genezen zijn, zoolang eigenbaat de groote prikkel blijft van den menschelijken werklust. En die zit den menschen wel zóó diep in vleesch en bloed, dat Christus gerust kon getuigen: gij zult altijd armen onder u hebben.

De eerste Christenen hebben een poging gewaagd, om op onbaatzuchtigen, zichzelf vergetenden grondslag hun gemeenschap te vestigen: alles was bij hen gemeenschappelijk ²⁾. Doch toen de gemeen-

1) Hoofdstuk: Volk en Land, blz. 120.

2) Zie: *Handelingen der Apostelen*, 2, 44; 4, 32.

schap zich uitbreidde bleken deze toestanden, zelfs bij toch zoozeer idealistisch ingestelde menschen, niet te handhaven te zijn. Het ideëele communisme treft men nog wel aan in kloosters. Daar behoort alles aan de gemeenschap en is persoonlijk bezit geheel uitgesloten. Doch ook dit zijn kleine gemeenschappen, bestaande uit menschen met hooge idealen beziel, die zich met wederzijds goedvinden aaneensluiten, (zoodat ongewenschte elementen geweerd worden) om eenzelfde groot doel na te streven. — Daarbuiten schijnen deze toestanden enkel bestaanbaar in eene nog zeer primitieve en simplistische samenleving. En deze blijkt op haar beurt niet bestand tegen de op den duur onvermijdelijke aanraking met culturen, welke de mogelijkheden van geriefelijkheid, comfort, genot en stoffelijk welzijn scherper weten uit te buiten. Zij zullen meegesleept worden in dien wedloop. Men mag het betreuren, dat velen daarbij onder den voet geloopen zullen worden; doch dit is het jammerlijk onvermijdelijke. De massa kan nu eenmaal niet teren op idealisme.

HOOFDSTUK III

MARINDINEESCHE SAMENLEVING

EIGENDOMSRECHT — FAMILIEBAND — HUWELIJK

De hier geschetste economische toestanden gelden, althans in haar groote lijnen over nagenoeg geheel den Archipel voor de volkstammen zooals wij die in den aanvang omschreven hebben. Wij wij echter in deze studie ook den zoo uiterst primitieven stam der Marindineezen betrokken hebben, dienen wij er toch even op te wijzen, dat de aldaar geldende economische verhoudingen aanmerkelijke afwijkingen vertoonen.

Bij dezen volkstam vinden wij economische toestanden, zooals men ze wellicht nergens ter wereld nog zal aantreffen. Heel opvallend is het bijvoorbeeld al, dat, ofschoon ik nog al wat van de wereld gezien heb, ik nooit iemand heb ontmoet, die zei: ik heb geld en goed genoeg, ik wil niets meer hebben! — Iedereen is er op uit om zoogenaamde appeltjes voor den dorst te meuken en zelfs milliardairs, die met hun geld geen raad weten, blijken over het algemeen de schrokkerigste schrapers te zijn. Op Zuid N. Guinea daarentegen taalt niemand er naar om ook maar iets te vergaren. Dit is klaarblijkelijk in hoofdzaak te danken aan de omstandigheid dat men weinig behoeften kent en de milde natuur daarin ten koste van weinig inspanning gedwee en ruimschoots voorziet. Het bezit is dus van betrekkelijk weinig belang. Schrapen en potten is immers doelloos in een samenleving waarin de zorgen voor het morgen onbekend zijn en waar men zich voor vergaarde schatten niet meer gerief of genot kan verschaffen.

En zoo was tot kort geleden de toestand in de marindineesche maatschappij. Een ieder had ruimschoots voldoende voor zijn levensonderhoud, waarin hij gemakkelijk kon voorzien. Men had zijn kokos- en sagobosschen, zijn tuin voor bananen en aardvruchten en ook voor zijn genotmiddelen, tabak, betel en sirih en *wati* (een verdoovende drank). Het oerwoud leverde wild, de zee en de vischwaters visch; de kost was verzekerd. Ook in zijn verdere behoeften als opschik, behuizing enz., voorzag een ieder zelf; allen

dus volkomen zelfverzorgers. Wat men dus niet kon gebruiken, was nutteloos en de kostelijke kokosnoten lagen als onbruikbaar bij duizenden onder de boomen te rotten.

Met de vestiging van het bestuur is daarin verandering gekomen. Wijl dit veiligheid en geregelde verbinding met de beschaafde wereld bracht, werd het op den voet gevolgd door handelaars en ruilers, die zich tusschen deze menschen nestelden met stapels van voor hen begeerenswaardige dingen, die men tegen ruilartikelen, inzonderheid kokosnoten, kon bemachtigen. Dit feit moest noodwendig een ommekeer brengen in de economische toestanden: nu waren de bezitters de bevoorrechten, want zij konden zich voor het overschot van hun bezit meer gerief en meer genot verzekeren; het meerdere dan het noodige voor het dagelijksch levensonderhoud kon nuttig besteed worden en in andere goederen worden omgezet. Toch voltrekt die omwenteling zich slechts langzaam. De Marindinees, die tot kort geleden geheel op zichzelf was aangewezen, gevoelde zich zeer behaaglijk in zijn oertoestand en zag met laatlunkende zelfgenoegzaamheid neer op die vreemdelingen, die zootuk waren op zijn kokosnoten en die hij daarom voor *émér-anim*, hongerlijders, aanzag. Ook al hun vreemde waren lieten hem vrijwel onverschillig. Doch de handelaar is lenig en weet zich overal bij de eischen van vraag en aanbod aan te passen. Het is voor de kenschetsing der toestanden wel teeknend, dat men, in plaats van de Marindineezen met vreemde fraaiigheden te paaïen, hun eigen gebruiksartikelen ging nabootsen, vooral hun opschik en als gewilde handelsartikelen werden ingevoerd vogelveren, schelpen en verschillende verfsoorten om de ongebrande of gebrande leem te vervangen, waarmee de inboorlingen zich gaarne het lichaam beschilderen. In plaats van de moeizaam en met veel geduld bewerkte kruisbanden, die geheel met kleine vruchtpitjes bezet zijn ¹⁾, bracht men in den handel strooken katoen met enkele dichte rijen kleine hemdsknoopjes बनाaid. Ook voerde men fabriekmatig vervaardigde knotsen in, die het echter niet konden opnemen tegen het eigen fabrikaat, waaraan men steeds de voorkeur bleef geven. Grove dekens maakten een betere beurt, omdat men die nauwer dan de van biezen gevlochte matten om het lichaam kon aantrekken, zoodat ze een betere beschutting boden tegen de muggenplaag. Ook de uitheemsche tabak en pinang werden terstond op volle waarde geschat, zoodat ze alras de eigen teelt dezer genotmiddelen verdrongen. Doch het ijzer in den vorm van bijlen en messen en spaden beleefde een waren zegetocht. Deze menschen

1) Om ze te kunnen aanrijgen, moest door deze pitjes een gaatje geboord worden. Als *hoortje* gebruikte men den sterken scherpen tand van een jongen haai, die aan een dun stokje gebonden werd en tusschen duim en vinger in draaiende beweging gebracht. Was de harde schaal op die wijze aan beide kanten doorboord, dan werd met een vischgraat de kern doorstoken en het kraaltje was gereed. Een ontzaglijk geduldwerk!

leefden nog in het steenen tijdvak en kenden geen ander snij- of kappgereedschap dan steenen, schelpen, bamboe e.d. Zij „hongerden naar ijzer” en deze honger sloeg zelfs over tot razernij. Toen bij de monding der Merauke-rivier de vaargeul met boeien werd afgebakend, wisten zij met knuppels de zware ketting van zoo'n boei zoolang te bewerken — zij losten elkaar af dag en nacht — dat deze eindelijk afknapte en zij de boei, een heelen berg ijzer, konden meeslepen. Van kapitaal en dus ook van dood kapitaal hadden zij nog geen besef! Ze waren er echter even trotsch op als Engeland op zijn Cullinan diamant.

Doch in contact met den vreemdeling neemt de Marindinees meer en meer behoeften van hem over en zal hij trachten die behoeften te bevredigen en in deze geldt het aannemen van kleeren, dat ook overhand toeneemt, als een der voornaamste factoren. Zijn bezit, zijn ruilmiddel neemt dus gestadig in waarde toe, waardoor ook de economische verhoudingen zich verscherpen: het overschot zijner goederen is thans waardevol; dat was het voorheen niet, wijl onderlinge handel niet bestond. Bijgevolg had men ook geen algemeen erkend ruilmiddel, zooals men dat elders, ook op Nieuw Guinea zelf, aantreft in den vorm van schelpjes. De Marindinees kent geen enkele waardebepaling en ook geen enkele maat ¹⁾. Het ruilverkeer met vreemde stammen uit het binnenland was bovendien uitgesloten, omdat men met deze steeds op voet van oorlog leefde wegens de sneltochten, welke men daarheen geregeld ondernam. Wel betrok men van die binnenlanders gaarne kano's en trommen, die men echter bij voorkeur op sneltocht roofde. Thans, nu de toestanden onder den invloed van het bestuur rustiger en veiliger geworden zijn, trekt men naar het nabije binnenland of komen de binnenlanders naar de kust om elkanders waren te ruilen, vooral kano's en trommen, kunstig bewerkte pijlen, paradijsvogels en casuarisveeren, doch de ruilartikelen der kustlui bestaan dan uit voorwerpen, welke zijzelf van de handelaren betrokken, als bijlen, messen, dekens en tabak.

Al was dus in die samenleving de eigendom van ondergeschikt belang, toch was het bezit en het erfrecht nauwkeurig geregeld. De goederen zijn in drie klassen ingedeeld naar gelang ze behooren tot het gemeenschappelijk of communaal bezit, het persoonlijk bezit of het familiebezit.

Als gemeenschappelijk bezit van het geheele dorp gelden de woeste gronden, die niet voor ontginning, tuinbouw of planting in aanmerking komen; dus de uitgestrekte bosschen en steppen, die men een weinig landwaarts in of soms ook vlak bij de kust aantreft en die voornamelijk als jachtterrein hun waarde hebben. Al wat daar in het wild leeft en groeit en tiert, is gemeenschappelijk bezit

1) Zie: *Onder de Kaja-kaja's: Het matelooze land* (blz. 143).

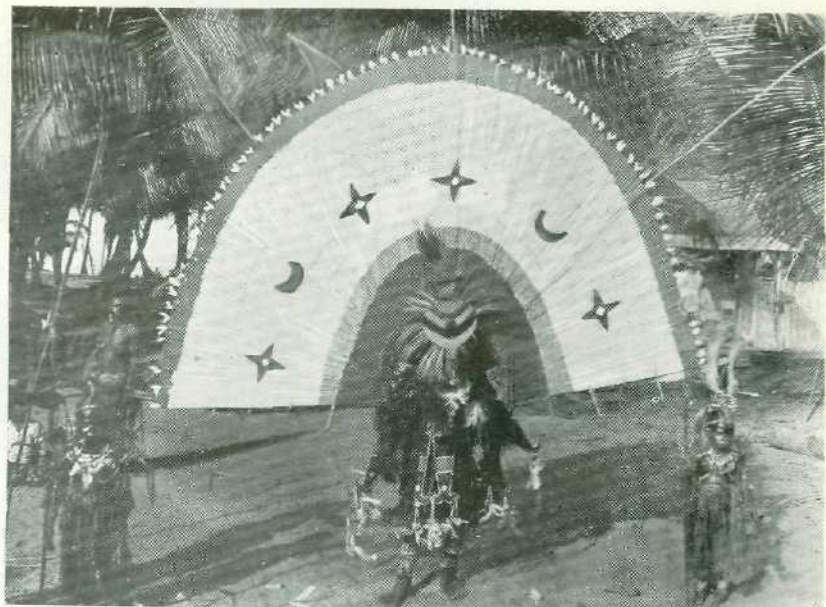
Foto H. Geertjens

Het wichelen met een kip op de Tanembar-eilanden.

Foto H. Geertjens

Vrouw haar planting zegenend met lustraal-water
(Tanembar-eilanden).

Déma-voorstelling. De maan en de morgenster.

Foto H. Nollen

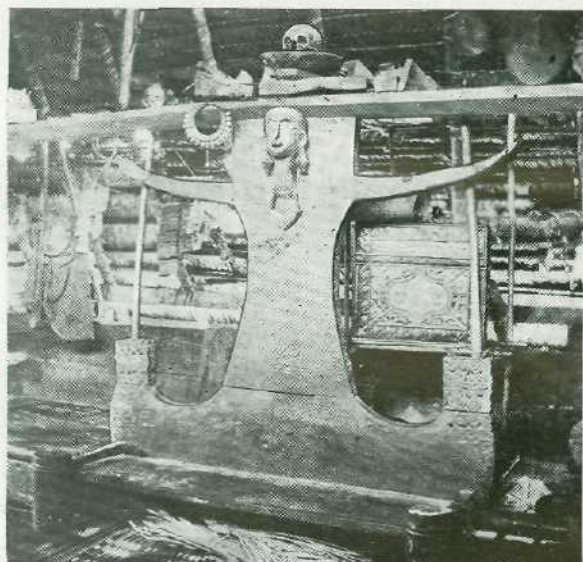

Foto H. Geurtjens

Tavoe, huisaltaar op de Tanembar-eilanden,
waarin de schimmen verblijven (blz. 40).

en elke dorpling mag daar vrij halen wat van zijn gading is. Ook mag hij daar vrij jagen, ofschoon de jacht, klopjacht, ook gewoonlijk gemeenschappelijk bedrijf is. De jachtbuit is dan echter toch persoonlijk eigendom; deze toch wordt niet onder de deelnemers verdeeld, doch ieder behoudt als buit, hetgeen hij persoonlijk bemachtigd heeft. Bij het vellen van een everzwijn komen echter meestal verschillende jagers te pas, die dan gezamenlijk den buit deelen.

Als gemeenschappelijke vischplaatsen gelden de zee tot aan de grenzen der dorpsgronden (wjl men enkel langs het strand vischt en diepzeevisscherij onbekend is), de rivieren en krekken, en groote moerassen. Voor den vischbuit geldt hetzelfde als voor den jachtbuit; ook bij gezamenlijk vissen, b.v. met vergif, *manengop*, (derris elliptica Benth.) behoudt ieder voor zich, wat hij kon vangen.

Bij deze zeer primitieve menschen met zeer weinig behoeften is vanzelfsprekend het persoonlijk bezit erg beperkt. Als zoodanig komt op de eerste plaats in aanmerking de vrucht van eigen arbeid, zooals de tuinen met hun gewassen voor het levensonderhoud, ook al zijn die tuinen aangelegd met behulp van anderen, volgens een stelsel van onderling hulpbetoon.

Als vrucht van eigen arbeid en bijgevolg als persoonlijk bezit zou men nog kunnen noemen de huisdieren, met name de honden en vooral de varkens. Deze laatsten worden vooral gemest met het oog op een of ander feest, dat men in het vooruitzicht heeft. Ofschoon de zorg voor de dieren zoo goed als uitsluitend op de vrouwen neerkomt, hebben ook de mannen hun eigen varkens, die door de vrouwen gevoed worden. Zelfs nemen deze bereidwillig die zorg over voor familieleden of vrienden, die op deze wijze ook vaak in vreemde dorpen hun varken hebben, dat zij daar bij een feest zullen komen slachten.

Op de tweede plaats komen als persoonlijk bezit in aanmerking de gereedschappen en gebruiksartikelen: tot kort geleden steenen, nu de ijzeren bijlen en kap- en snijmessen, bogen en pijlen, roeispanten, vroeger houten nu ijzeren spaden en schoppen en voor de vrouwen haar ronde schepnetten en steekmanden voor de vischvangst, enz. Huisraad of keukengerief kent men niet. Als huisraad zou men kunnen noemen enkele gevlochten korfjes of mandjes en een slaapmat; als keukengerief een hoopje steenen, die in het vuur worden heet gestookt en waartusschen dan het eten gepoft wordt in den zgn. polynesischen oven.

Als meer kostbaar bezit hebben wij voor de mannen nog de trommen en kano's. Deze maakt men zelf aan of ruilt ze (vroeger: roofde ze) in het binnenland. Wjl het aanmaken van een kano met zeer onbeholpen gereedschappen een langdurig werk is en men van kano's toch betrekkelijk weinig gebruik maakt, worden ze vaak door enkele familieleden tezamen voor gemeenschappelijk gebruik aangemaakt of geruild.

Ten slotte kan men tot het persoonlijk bezit nog rekenen al wat tot eigen opschik dient, waaronder als kostbaarste stukken gelden kranen van paradijsvogelveeren of de balg dezer vogels, paarlemoer- en nautulusschelpen of sieraden daarvan gemaakt. Het persoonlijk bezit is slechts voor een gering gedeelte aan erfrecht onderhevig, omdat de opschik en de meeste gebruiksartikelen den doode in het graf worden meegegeven. Men meent immers, dat de dooden in het schimmenrijk het leven ongeveer op denzelfden voet zullen voortzetten als op dit ondermaansche. Voorwerpen, die hiervan zijn uitgezonderd, zooals kano's, trommen, houten of thans ijzeren spaden, steenen, thans ijzeren bijlen en voor de vrouwen het schepnet, gaan aan de naaste bloedverwanten over.

Ten slotte zijn er nog goederen, die noch gemeenschappelijk noch persoonlijk bezit zijn. Men kan ze het best aanduiden onder de benaming familiebezit. Dit woord familie dan te verstaan in de uitgebreide beteekenis van familiegroep of clan of meer bepaaldelijk als totemverband, marindineesch *boan*. Niet alle leden van het totemverband kunnen op deze goederen gelijke rechten doen gelden, doch het gebruiksrecht daarvan is aan bepaalde personen van het totemverband toegekend, die zij echter nooit buiten de totemfamilie mogen vervreemden.

Deze bezittingen zijn veruit de meest waardevolle. Daartoe behooren de aanplantingen van klappers en sago, de tuingronden en de vennen en poelen als vischwaters.

Een totemfamilie, die oorspronkelijk slechts uit enkele personen moest bestaan, is later door uitbreiding in verschillende families gesplitst, doch deze alle voelen zich nog onderling verwant en vormen thans een groote totemgroep.

Sommige vennen en poelen behooren nog aan de geheele totemgroep, andere, meestal van minderen omvang, behooren bij de gronden waarop ze voorkomen en zijn dus evenals deze gronden zelf familiebezit, ofschoon het gebruiksrecht vaak niet aan bepaalde personen, doch aan heel het familieverband blijft toegekend. Hetzelfde geldt voor de vischvijvers welke men in de woeste gronden aantreft. Ofschoon een bepaalde persoon er het beheer over voert, worden ze volgens diens aanwijzing op bepaalde tijden door de heele totemgroep, en vaak nog anderen als genoodigden, afgevischt. De gronden, die met sago of klappers beplant zijn of voor dezen aanplant in aanmerking komen, alsook de tuingronden, zijn familiebezit, d.w.z. ze behooren in eigendom aan een totemfamilie, doch bepaalde personen dier totemfamilie hebben van bepaalde gedeelten het uitsluitend gebruiksrecht.

Het is dus zaak het wezen dezer familieverbanden een weinig nader te beschouwen. Dit is echter geen gemakkelijke taak, wijl

het berust op een zeer ingewikkeld systeem van legendarische afstammings. Wij zullen ons daarom moeten bepalen tot het strikt noodzakelijke ter verduidelijking van ons onderwerp.

De maatschappelijke verhoudingen dezer samenleving berusten geheel en al op het totemisme en met hun vergeestelijkte voorvaderen staan de Marindineezen nog steeds en doorlopend in betrekking. En dat is juist bij primitieve volkeren zoo opmerkelijk, dat terwijl sommige geleerden ze volstrekt omlaag willen halen en ze zooveel mogelijk met een zich omhoog gewerkt hebbend dier willen vergelijken, zij er steeds opuit zijn, zichzelf te idealiseeren. Zij timmeren nog geen geleerde systemen in elkaar, maar zij gevoelen zich beslist den koning der schepping en meer dan dat, want heel hun levensbeschouwing houdt doorlopend voeling met het bovennatuurlijke of als men wil het buitennatuurlijke, maar in elk geval het hogere en geïdealiseerde.

Zoo is het ook gesteld met de Marindineezen, die voortdurend in verbinding staan met hogere wezens, die zij *déma's* noemen. De legenden echter, die ons van het leven en streven dier geheimzinnige wezens verhalen, vormen volstrekt geen aaneensluitend en samenhangend geheel. Is dit eenvoudig te wijten aan het feit, dat de primitieve zich zoo bitter weinig om logica bekomert en liever aan zijn kinderlijk dichterlijke verbeelding den vrijen teugel laat? Of zou men de kern dier verhalen elders moeten zoeken? De Marindinees toch beweert — en alles wijst op de waarheid van dit beweren — dat hij uit oostelijke richting westwaarts is voortgetrokken, om zijn tegenwoordig land te bezetten. Vele legenden spelen zich dan ook af in het engelsche gebied of vlak op de grens daarvan in de Kondo-streek.

Zoals de legenden op het oogenblik onder de bevolking voortleven, vormen zij een verward scheppingsverhaal. Indien men hierop logisch doorredeneert, moet men natuurlijk aan een begin komen, waar de eerste wezens te voorschijn treden: *terra autem erat inanis et vacua* ¹⁾. Zoo ver gaat de Marindinees echter niet. Hij was blijkbaar niet bij machte, zijn begrippen tot een synthese samen te vatten. Ofschoon uit alles op te maken is, dat de oorspronkelijke wereld uit louter *déma's* bestond en dat alles wat bestaat geleidelijk uit de *déma's* is voortgekomen, spelen nochtans alle voorvallen uit de *déma*-wereld op het tooneel der wereld, zooals wij die thans georganiseerd vinden. Het onderscheid der dingen in hun *déma*-toestand en den werkelijken is ook nergens scherp omljnd en ook heden bestaat alles nog in beide vormen. Men stelt zich echter alles zeer animistisch voor, zoodat verwantschappen met, volgens onze begrippen, levenlooze wezens geen verwondering behoeven te baren.

De oorspronkelijke *déma's*, de eigenlijke oervaders, waren geen

1) De aarde was dor en ledig. Genes. I.

menschen, zij waren meer dan dat, ofschoon men ze zich zeer anthropomorphisch voorstelt. Zij zijn voor de gewone stervelingen onzichtbaar, doch de tovenaars kunnen met hen in nadere gemeenschap treden. Immers indien een lid eener *déma*-familie in mensch veranderde, bleven de andere leden dier familie als *déma* voortbestaan met hun gewone bijzondere en wonderbaarlijke machten toegerust, doch in nauwe verwantschap met de menschgeworden *déma*-familie.

Al wat het aanzijn heeft, is uit deze wondere *déma*-wereld ontstaan, hetzij door rechtstreeksche afstamming, generatio, hetzij door gedaanteverwisseling, metamorphosis. Een zuivere scheiding tusschen dieren-, planten- en delfstoffenrijk en zelfs den mensch bestaat niet, ofschoon planten en levenlooze wezens gewoonlijk niet door voortplanting of afstamming ontstaan. Wel zal men echter vaak zien, dat een *déma*-vrouw afwisselend allerlei dieren en menschen ter wereld brengt, c.q. *déma*-menschen en *déma*-dieren, waardoor meteen het ontstaan dier diersoort verklaard is. Ook heeft het omgekeerde plaats, dat nl. een *déma*-dier *déma*-menschen voortbrengt. Daardoor ontstaat een natuurlijke verwantschap en wordt een totemgroep gevormd. Doch zoo'n verwantschap kan ook ontstaan door toevallige omstandigheden. Zoo is b.v. de reuzenreiger, *ndik* of *wâr*, *xenochynchus asiatica*, verwant met het vuur, dat zich bij zijn ontstaan als een felle brand langs de geheele kust verspreidde, het strand kaal schroefde en ook diep het land in, de breede banen uitvrat, die later de beddingen der rivieren werden. Bij dien brand werden de pooten van dezen vogel ook rood geschroeid, alsook de keelbellen van den casuaris en de schaal van sommige zeekrabbetjes, die daarom ook allemaal totemistisch met het vuur verwant zijn.

Iemand behoort dus tot de totemfamilie van den totem, waarmee hij in onmiddellijk verband staat en tot de totemgroep, waarmee zijn totem verwant is.

Nu zijn enkele goederen (voor zoover mij bekend alleen vischvijvers) het gemeenschappelijk bezit van een totemgroep; de meeste echter, nl. bebouwbare gronden, tuinen en plantingen en kleinere vischwaters zijn het bezit eener bepaalde totemfamilie. Alle totemgenooten kunnen in het gebruiksrecht dier bezittingen gesteld worden, doch zij kunnen niet buiten de familie vervreemd worden. Zij zijn echter zóó verdeeld, dat bepaalde totemgenooten daadwerkelijk in het gebruiksrecht van bepaalde gedeelten gesteld zijn, met uitsluiting van alle anderen.

Daarom kunnen uitsluitend mannelijke totemgenooten het strikte gebruiksrecht deelachtig worden. Dezen toch kunnen nooit tot een andere totemfamilie overgaan, terwijl de vrouwen voorbestemd zijn, dat wel te doen nl. door het huwelijk. Het endogame huwelijk immers druischt tegen alle adatregelen in. Het is verboden te huwen niet alleen in zijn eigen totemfamilie, maar zelfs in zijn

eigen totemgroep; want ook de leden van een totemgroep noemen elkaar *namek*, broer, en dus zou zoo'n huwelijk als bloedschande worden beschouwd, hetgeen ook hier als een der zwaarste vergrijpen wordt aangemerkt. Wel kan echter een weduwe bij hertrouw een man nemen uit de totemfamilie van haar eersten echtgenoot en zelfs diens eigen broer (leviraat). Zoo lang een vrouw weduwe blijft, behoudt zij, tezamen met haar kinderen het strikte gebruiksrecht van de goederen, plantingen en tuinen, van haar man. Bij het huwelijk van haar zoons, die aanspraak op een gedeelte der nalatenschap kunnen doen gelden, kan zij zich zelfs een gedeelte voorbehouden.

Indien een vrouw het strikte gebruiksrecht bezat van goederen, zou dat met haar huwelijk in een andere totemfamilie overgaan en dat is volstrekt uitgesloten. De regel is dus, dat de man de vrouw moet onderhouden, hetzij als vader, hetzij als echtgenoot ¹⁾).

Wijl men in deze simplistische samenleving zoo goed als geen andere goederen kent dan het dagelijksch levensonderhoud, vormt de eigendom hier geen hechten familieband, zooals wij dat elders zagen.

Evenmin kent men een familiehoofd als beheerder der familieschatten. Officieel erkent men geen enkel gezag; wel hebben de ouderen, die men *samb-anem*, groote man, noemt, eenigen invloed, die echter hoofdzakelijk gedragen wordt door persoonlijke eigenschappen. Ook bestaat er geen officieele rechtspraak, wijl niemand met gezag bekleed is. Eenieder is dus zijn eigen rechter voor zoover bij kan en . . . durft.

Het koophuwelijk, dat elders zoo'n voornamelijk politieke rol speelt, bestaat hier niet. Toch zal een huwelijk, dat als behoorlijk wordt aangemerkt, door de ouderlingen worden bedisseld. En ofschoon hier het moederschap vóór het huwelijk geen huwelijksbeletsel vormt, wordt toch zeer streng gewaakt op de ongeschondenheid der jonge meisjes. Wanneer de jongens de puberteitsjaren bereikt hebben, mogen zij geen vrouwen meer zien, mogen niet meer in het dorp verschijnen en worden ondergebracht in een afzonderlijk

1) Zie: H. Geurtjens, *Bezit- en Erfrecht bij de Marindineezers* in het Tijdschrift van het Kon. Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, 2e Ser. dl. XLVI, 1929, afl. 2, blz. 223. — Op de bewering, daarin geopperd, dat vrouwen van het erfrecht zijn uitgesloten, kwam de repliek: Maar Geurtjens spreekt niet van de roerende goederen; daarvan zullen de vrouwen toch ook wel mee-erven. — Dit is inderdaad een voor de hand liggende opmerking. Doch hoe verbijsterend het ook moge klinken, men kan gerust zeggen, dat hier geen roerende goederen bestaan, als men de luttel voorwerpen, hier onder persoonlijk bezit opgenoemd, en welke de erflater nog voor het meeren-deel in het graf meekrijgt, wil uitzonderen. Meubels, keukengerief, kleeren, beddegoed en de honderden dingen waarmee wij onze huizen volproppen, zijn hier volkomen onbekend. Hetgeen iemand bij versterf aan roerende goederen achterlaat is wel zoo onbeduidend, dat men bezwaarlijk van een erfenis kan spreken.

verblijf buiten het dorp (*gotad*). Misschien vindt deze maatregel zijn verklaring in de vrees voor bloedschande, die onheil over de geheele gemeenschap zou brengen. Het gevaar daarvoor zou groot zijn in een gemeenschap van enkel totemgenooten.

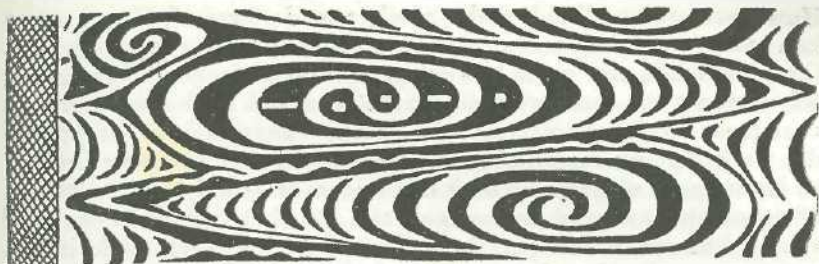
Dus hier geen koophuwelijk en bijgevolg geen gouden banden om de echtgenooten samen te houden. Dit zal wel mede oorzaak zijn van de geringe stevigheid der huwelijksbanden. En al hoort men zelden van gelijktijdige veelwijverij, opeenvolgende komt zeer veelvuldig voor.

Thans doet echter de Missie daar haar zegenrijken invloed gelden en voltrekt zich bij dit volk een wedergeboorte tot hoogere en menschwaardiger levensnormen.

Wijl in deze samenleving eenieder zoozeer op zichzelf is aangewezen, zou men kunnen vermoeden, dat zij de ideale voorwaarden biedt, om de eigen persoonlijkheid op den voorgrond te brengen. Doch wijl de grondslagen waarop het persoonlijk overwicht moet steunen, rijkdom en erkend gezag, hier volkomen ontbreken, weet het zich niet hooger op te werken, dan tot een soort belhamelschap, dat steunt op persoonlijke hoedanigheden, zooals men dat ook bij de straatjeugd wel aantreft en dat zich bepaalt tot wat haantje-de-voorste spelen.

TWEEDE DEEL

TEGENSTELLINGEN
IN HET
GEESTESLEVEN

HOOFDSTUK IV

SLOOMHEID VAN GEEST

GEEN VERVELING — GEDULD — GEESTIGHEID — DE
TAAL SPIEGEL VAN DEN GEEST — DE STERRENHEMEL

In het vorige hoofdstuk hebben wij onzen Oosterling beschouwd in zijn maatschappelijke verhoudingen. Dat is iets tastbaars, iets met de zinnen waar te nemen. Het is de uiterlijke reflex of de zichtbare neerslag van inwendige drijfveeren en roerselen. — In de twee volgende hoofdstukken zien wij ons voor een ingewikkelder vraagstuk gesteld: het bepalen der gerichtheid van zijn geest en zijn ziel. Ook in dezen zijn wij niet in staat iets a priori vast te stellen; wij kunnen een geest of een ziel niet onder den microscoop nemen. Wanneer wij echter zien, hoe hij op bepaalde indrukken van buiten reageert, welke gedragslijn hij onder bepaalde omstandigheden volgt, en wij nemen waar, dat die aanmerkelijk van de onze verschilt, dan dringt de gevolgtrekking zich op, dat zijn geestesrichting en levenshouding eveneens van de onze afwijken. En uit den aard der afwijkingen, die wij in die uiterlijke openbaringen bespeuren, kunnen wij dan ook de gerichtheid van zijn geest en ziel bepalen. Wij zullen hierbij trachten het gevaar van „hincininterpretieren” te omzeilen en de feiten geen geweld aandoen, om ze te laten bewijzen, wat wij graag bewezen willen zien. Om de gedegenheid onzer gevolgtrekkingen te controleeren, zullen wij den lezer zelf een betrouwbaren toetssteen ter hand stellen in de waarnemingen uit eigen ervaring, waarop ze steunen.

Wij zullen ons niet wagen op het zeer glibberig terrein der erfelijkheid; maar wij mogen toch niet uit het oog verliezen, dat in de opvolging der geslachten elk geestelijk zoowel als lichamelijk vermogen, dat onbenut gelaten wordt, langzaam aan afstompt en hetgeen ijverig geoefend wordt, zich verscherpt en toespitst. De geestesvermogens dezer menschen zijn te vergelijken bij een akker, die sedert eeuwen braak gelegen heeft.

Hun geestesgesteldheid wijkt sterk van de onze af. Onze geest kan men vergelijken met de sprieten of voelhorens van een insect. Onophoudelijk zijn ze in beweging, tastend en zoekend, of ze voedsel vinden voor hun onvermoeibaren speurzinn. De hunne vertoont veel meer overeenkomst met de sloome vangarmen eener poliep, die werktuigelijk meeslierten in den stroom van het water of log en loom liggen uitgespreid over den bodem en enkel door een stomp of schok in beweging te brengen zijn, en dan ook wel eens heel viinnig kunnen toetasten. Onze Oosterling verkeert vaak in een soort van wakenden droomtoestand. Dit schijnt zelfs de normale stand van zijn geest te zijn: de rust, de stilstand. Ook het denken schijnt voor hem steeds een inspanning te beteekenen, een soort geweldpleging op zijn geestelijke vermogens. Daaraan dankt hij het voorrecht(?), dat hij geen verving kent. Wanneer onze geest geen bezigheid vindt, wekt dat in ons zelfs een soort physisch onbehagen, een onwel-zijn, dat al gauw ontaarden zal in een ondraaglijke plaag. Hij daarentegen kan uren in het onbestemde zitten turen, zoo „in's Blaue hinein" en voelt zich daarbij volkomen behaaglijk. Er heerscht inderdaad een schitterend evenwicht tusschen lichaam en ziel, wanneer die beide in volkomen rust verkeeren! Wij, jachtige beschavingsproducten, weten dat niet meer uit te balanceeren . . .

Daarin schuilt wellicht ook het geheim van het letterlijk onuitputtelijk geduld dat hij aan den dag legt bij het vervaardigen zijner gebruiksartikelen of de voorwerpen van zijn opschik en de uitoefening met zeer onbeholpen middelen van zijn pas ontluikende ambachten. Dan doet hij ons vaak verbluft staan over hetgeen hij tot stand weet te brengen: werkstukjes degelijk van makelij en sierlijk van lijn en vorm, doch die in al hun eenvoud een ontzaglijke en zelfs schier ongeloofelijke som van arbeidsuren vertegenwoordigen, waarvan hij zich echter geen rekenschap geeft, omdat hij geen begrip heeft van tijd. Ter illustratie hiervan moge ik verwijzen naar de geweldig bewerkelijke manier waarop de tanembareesche vrouwen haar weefsels vervaardigen en verluchten met het zgn. ikatten of figuurknoopen. (Zie: *Zijn Plaats onder de Zon: Het Hoogambacht*). Bij de uitrusting van den Marindinees behoort een knots: een eivormige steen met een lengteas van 8—10 cm aan een houten steel gestoken. Door die lengteas moet dus een gat geboord worden. Men zit plat op den grond en houdt den steen met de voeten vast. Tusschen de vlak tegen elkaar gedrukte handen draait men een bamboestok, welks uiteinde op de punt van den steen drukt. Is de boorman moe gedraaid, dan lost een kameraad hem wel af. Wanneer men eindelijk een deuk in den steen gedraaid heeft, dan doet men daar nat zand in, dan schuurt het beter. En na verloop van vele weken geduldig draaien heeft men op die wijze wel een gat door den steen geboord. Dan zijn er nog, die hun knots met dikke noppen versieren door weer met behulp van een bamboe-

latje overlansche en dwarsche gleuven in den harden steen te schuren, waarmee weer enkele maanden gemoeid zijn. Dan praten wij van engelengeduld, maar ik heb een flauw vermoeden, dat de engeltjes zelf, wat dat aangaat, nog bij die lui in de leer zouden kunnen gaan 1).

En dan verbaast de ethnographica-liefhebber er zich vaak over, dat een inlander van zoo'n onnoozel ding geen afstand wil doen! Doch hij bedenkt niet, dat de eigenaar er door ontriefd zou zijn en niet even in een winkel een ander kan gaan aanschaffen, maar het weer even moeizaam zelf zou moeten aanmaken.

Het ligt wel voor de hand, dat bij menschen met een dergelijke trage geestesgesteldheid het moppen of uien tappen zeer ondankbaar werk is. Het beeld is een beetje sterk, anders zou ik dat van de paarden en de zwijnen daarop willen toepassen. De puntigheid eener woordspeling of van een kwinkslag dringt niet tot hen door. De grappen en aardigheden, die hij kan genieten, bewegen zich meestal op sexueel of, evenals dat hier bij weinig ontwikkelde menschen het geval is, op faecalisch gebied. Verder zoekt men de aardigheid nog wel in krompraterij, grimassenmakerij en dergelijke laagbijdengrondsche middelen. Bij wijze van voorbeeld wil ik hier even een grap verhalen, die destijds op de Kei-eilanden in heel mijn omgeving geweldig veel opgang maakte.

Op mijn wandeling door den kampong zie ik den ouden Tarantên onder een loods zitten, bezig een vischfuik te herstellen. Ik treed nader voor een praatje.

— Wel oude, wat hoor ik van jou? Maak jij nog trouwplannen op je ouden dag?

— Ik mijnheer??!

— Ja, met Maas. Wat heb ik daarvan gehoord? Ik geloof, dat ge juist bij elkaar zoudt passen.

Om die meening te rechtvaardigen, zal ik u de twee geliefden even moeten voorstellen.

Tarantên is een weduwnaar met vijf spruiten. Oud is hij niet, maar toch wel een goede vijftiger. Geboheid is hij niet, maar wel een beetje krom. Gebaard is hij niet, maar wel stoppelig en ruig in het gezicht. Zijn beenen roepen onwillekeurig herinneringen aan een beugelring op. Hij is zuinig en draagt alleen om het middel een lap die voor verschooning en vernieuwing in aanmerking komt. Wat de innerlijke hoedanigheden betreft, is hij het volmaakte type van een ouden Keiees van den ouden stempel.

Martha Maas, weduwe zonder kindertjes. Het recht haar geboorteregister na te slaan, is al lang verjaard. Martha Maas wil eigenlijk zeggen: de gouden Martha. Eene schoonheid dus? Ja, in den volmaakt verleden tijd. Ik had er onlangs nog reparatie aan

1) Zie ook blz. 63 het vervaardigen van kralen.

gehad; en nu snapte ik pas met welke oogmerken die gevraagd werd. In haar schoone jeugd had de gouden Martha zware zilveren oorhangers gedragen; te zwaar, zoodat de langgerekte oorlellen waren doorgescheurd en die gescheurde lellen hingen nu als ijskegeltjes aan de ooren te bungelen. Nu kwam ze mij dringend smeeken, die oorlellen weer aan elkaar te naaien, dan kon zij er weer bellen inhangen. Oordeelend dat op haar leeftijd de ijdelheid geen gevaar meer kon, voldeed ik aan haar verlangen. Ik heb er echter geen spijt van, als hare bedoelingen verder strekten, dan ik toen vermoedde. In elk geval zag ik er door bewezen, dat het niet allemaal goud is wat er blinkt en dat al wat goud heet niet blinkt, ten minste niet van schoonheid. Maar ondanks haar fraaie oorhangers oordeelde Tarantên, dat de gouden Martha zijn vrouw niet kon worden.

— En waarom dan niet? vroeg ik hem.

— Omdat Martha Katholiek is en ik heiden en ik geen Katholiek kan worden, omdat ik geen broek kan dragen.

— Maar, oude jongen, in geen enkel van Gods geboden staat, dat de Christenen een broek moeten dragen. Een sarong is minstens even goed.

— Toean tabee! (die aanhef doet een plechtige verklaring verwachten). Ik zou beschaamd zijn, zonder broek in de kerk te komen, want bijna alle Christenen dragen er een en een broek, toean, een broek komt nooit, totdat de wereld vergaat, aan mijn lijf. Hierbij bleef Tarantên en liet mij alleen met mijn overpeinzingen, welke toch wel de *causa rerum*, de grondoorzaak kon zijn, dat een broek, een zoo onschuldig ding als een broek, tegelijk bekeerings- en huwelijksbeletsel kon zijn.

Intusschen waren ook de twee laatste kinderen van Tarantên Katholiek geworden. Toen ik te Ngilngof kwam, vertelde ik de nieuwe aanwinst aan een troepje jonge dames.

— Nu zijn alle kinderen van Tarantên Katholiek, niet waar, toean?

— Ja allemaal.

— En de oude zelf?

— Dat schijnt nog zoo gemakkelijk niet te zullen gaan.

— Trouwt hij dan niet met Martha Maas? vroeg er een met een schalkschen lach.

En ik dacht, dat het nog een zielsgeheim was!

— Och, hij wil niet! gichelde een andere, want hij kan geen broek aantrekken. En allen giërdten het uit van de jool.

— Maar waarom kan hij geen broek dragen? vroeg ik. We zouden er desnoods een kunnen maken met kromme pijpen.

— Oh neen, neen, toean, 't is heel iets anders.

En toen was het of een troep musschen aan het kwetteren vielen, wedijverend wie de eer zou hebben mij de aardigheid mee te deelen. Gelukkig kan ik het dus niet tekstgetrouw meedeelen, want het

oorspronkelijk verhaal onzer keiesche dames zou allicht hollandsche damesoortjes kwetsen. Hier kwam het echter op neer.

Eenigen tijd geleden gingen de lui van Namar feest vieren te Doeroa. Tarantên was ook van de partij. Om voor die gelegenheid zich ook de weelde eens te veroorloven heel nieuwerwetsch deftig te doen, had hij de broek van zijn oudsten zoon aangeschoten: zoo'n wijde katoenen broek met schuiflint, zooals die hier in gebruik zijn. Hij vertrouwde die vreemdigheid aan zijn leden echter maar half en opdat ze hem geen parten zou spelen, had hij dat schuiflint heel zorgvuldig bijgeregen en vastgeknoopt. Dat een broeksluiting nog tot andere doeleinden dient, dan om dicht gemaakt te worden, had Tarantên niet bedacht. Het gevolg van die onachtzaamheid was . . . ja was, dat hij op een kritiek oogenblik dat schuiflint niet los kon krijgen en hem een ongeluk overkwam, dat eigenlijk alleen aan kleine kinderen overkomen mag Dat het te midden der feestvierders Tarantên niet ontbrak aan deelnemingsbetuigingen in zijn ongeluk laat ik u denken.

Men zal begrijpen, dat Tarantên onoverkomelijke bezwaren koesterde tegen de broekendracht en al mijn welsprekendheid is eraan te pas gekomen, om hem te overtuigen, dat men ook in een sarong Christen kan worden en trouwen.

Maar als mop heeft het geval opgeld gedaan.

De maleische talen in het algemeen leenen zich weinig tot een vernuftig en geestig woordenspel. Zij zijn daarvoor te stroef in hun zinsbouw; men is te veel aan vaste vormen gebonden. Men zou zelfs kunnen zeggen, dat deze in ontwikkeling nog laag staande menschen niet zoozeer spreken met woorden, dan wel met stereotype mallen. Op elk hunner gedachten past een zegswijze. Vaak zijn die zelfs zoo elliptisch, dat ze op zichzelf volkomen onverstaanbaar zijn. Men moet weten welke gedachte eronder verscholen ligt. Men zou als voorbeeld daarvoor kunnen aanhalen onzen groet: dag! — Een woord, dat in zijn nuchtere beknoptheid niets zegt, maar waaruit toch elke Nederlander den volzin weet op te diepen: ik wensch u een goeden dag. — Van dergelijke mallen en stereotypen zijn deze talen ruim voorzien. Wanneer men dezen menschen nieuwe begrippen moet bijbrengen, heeft men een dubbele moeilijkheid te overwinnen: men moet hun geest voeren langs onbekende wegen en daartoe moet men de woorden, die hun wel vertrouwd zijn, in mallen of zinswendingen wringen waar ze nog onwennig tegenover staan. Dan spreekt men als het ware met hun eigen woorden een vreemde taal. Dat is ook voor den missionaris een groote moeilijkheid. Al spreekt hij hen toe in hun eigen moedertaal, toch dringen de nieuwe begrippen slechts zeer traag tot deze menschen door, omdat zij nog niet geleerd hebben, hun gedachten in deze richting te sturen. Zij doen daar ook geen moeite voor; de woorden glijden langs hen heen als ijdele klanken en schampen op hun ooren af.

„De taal is heel het volk” heeft men gezegd en dat zal wel zoo wezen, want waar het hart van vol is, daar loopt de mond van over. De taal is dus de spiegel van de ziel en het geestesleven van een volk, van zijn karakter en bizonderen aanleg. Was niet het klassieke voorbeeld ter staving hiervan — en misschien nu nog wel — dat wij Nederlanders niet zeggen: comment *allez vous?* of: how do you *do?* of: wie *geht's?*, maar dat wij zeggen of zouden moeten zeggen *pour le besoin d'une si belle cause*: hoe *vaart* u? omdat wij een zeevarend volk zijn. Onze afscheidsgroet is in elk geval een *vaar* wel!

Men mag dit natuurlijk niet op de spits drijven, maar een zeer belangwekkend folkloristisch verschijnsel blijft het toch, dat niet alleen elk volk, maar zelfs elke volksgroep, de zeeman, de soldaat, de landbouwer, enz. zijn eigen kenmerkende beeldspraak heeft. Dat is het sprankelende leven der taal.

Bij de primitieve volken waaronder ik verkeerde was daarop ook terstond mijn aandacht gericht. Ofschoon ik daar ook wel zeer interessante voorbeelden van associatie van begrippen vond, werd ik toch eenigszins teleur gesteld. Ik meen dat hieraan te moeten toeschrijven, dat deze talen veel minder levend zijn dan de onze. Zij zijn geen smedig werktuig ter beschikking van een rusteloozen geest, om telkens nieuwe gedachten in nieuwe vormen te gieten; ze zijn veeleer, zooals wij zeiden, een verzameling verstarde malle, die passen op de begrippen uit het enge gedachtenkringetje van een weinig denkend en weinig ontwikkeld volk.

Niettemin blijft de taal de spiegel van den geest. Doch bij schier alle volken is die spiegel min of meer aangeslagen; hij geeft geen zuiver beeld meer van den geest van het eigen volk, omdat dit in zijn taal elementen, woorden, associaties en beeldspraken uit allerlei vreemde talen heeft opgenomen. Daarom beschouwde ik het als een benijdenswaardig buitenkansje, dat ik in mijn loopbaan van missionaris ook terecht kwam bij een volk dat, al is het daar niet op zekeren dag uit de moederaarde opgeschoten, toch zeker sedert onheuglijke tijden nooit met andere volken aanrakingen heeft gehad, die zijn cultuur of gedachtenleven konden beïnvloeden. Niet met omwonende stammen, wijl men daarmede steeds op voet van oorlog leefde in dit klassieke land der koppensnellers; ook niet met uitheemsche, wegens de afgezonderde ligging van hun land, dat bovendien wegens de woeste geaardheid zijner bewoners gemeden werd. Het zijn de Marindineezen van Zuid N. Guinea.

Het gevolg dezer vereenzaming is, dat men bij dit volk het zeer uitzonderlijke verschijnsel aantreft, dat het een volstrekt homogene taal spreekt; een taal „van alle vreemde smetten vrij”. — Wanneer wij ons in eene oude of moderne europeesche taal aan woordafleiding gaan wagen, raken wij terstond verdwaald in een woud van vreemde stammen: sanskriet, grieksch, latijn, enz. In het marindineesch zijn alle woorden terug te brengen tot een aantal zuiver

inheemsche grondvormen. Men zou haast kunnen zeggen, dat elke letter haar eigen vaste beteekenis heeft. Een woord toch is geen willekeurig samenstel van een aantal letters en klanken, doch elk woord is uit zinrijke elementen opgebouwd ¹⁾.

Doch ook de associatie-begrippen hebben daar hunne ongerepte oorspronkelijkheid bewaard. Daarom biedt dit wel een eenige gelegenheid om ons een denkbeeld te vormen van den gedachten-gang van een primitief volk. Ik wees daar reeds op in een artikel in het tijdschrift *Mensch en Maatschappij*, 4e jaargang, no. 3. Wijl dit ook de doelstelling is van dit hoofdstuk, zullen wij daar nu nog even op terugkomen.

Wel opmerkelijk is het, dat de Marindinees in zijn denkwijze zoo uiterst anthropomorphisch is. Deels is dat natuurlijk toe te schrijven aan zijn animistische opvattingen, doch allicht nog veel meer aan zijn cosmologische beschouwingen. De *déma's* vullen als een soort halfgoden het heelal, de hemelen zoowel als de aarde en de zee. Van hen stamt alles af, niet alleen de menschen, maar ook al wat bestaat. Deze voortbrenging is echter niet het gevolg van een loutere openbaring naar buiten als b.v. een scheppingsdaad, maar een ontwikkeling van het eigen wezen zelf, een voortplanting (*generatio*) of gedaanteverwisseling (*metamorphosis*). Hierdoor staat de geheele natuur en al het bestaande den mensch zeer nabij. Deze verwantschap is verder gedifferentieerd van bepaalde wezens tot bepaalde menschengroepen door totemistische verhoudingen (zie blz. 67).

Opvallend is het anderzijds weer, dat hij de scheidingslijn tusschen levende en levenlooze wezens zoo scherp trekt, dat hij onderscheiden grammatische werkwoordvormen gebruikt, naar gelang de handeling op een persoon, levend wezen, of op een zaak betrekking heeft ²⁾. Sommige voorwerpen beschouwt hij echter ook als personen, b.v. een pijl beschouwt hij als een levend wezen en steeds als een meervoudig begrip. Een boot die bemand is, is eveneens een meervoudig persoonsbegrip. De hemellichamen, die men nog steeds als *déma's* beschouwt, worden eveneens als personen aangemerkt.

Dat een natuurlijk, dat zich bij de invallende duisternis niet bij een of ander kunstlicht binnenshuis terugtrekt, dat geen ander kunstlicht kent dan een knappend houtvuurtje, waarnaast men in

1) Belangstellenden kan ik hiervoor verwijzen naar mijn *Marindineesch Woordenboek*: Marindineesche Stamvormen. (Verhandelingen van het Kon. Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, deel LXXI, vijfde stuk.)

2) Wij moeten hier ter zuivere onderscheiding wel de benaming *levenlooze wezens* gebruiken; ofschoon ook de Marindinees aan elk ding, dat wij als levenloos aanduiden, wel degelijk een soort ziel en bewustzijn, dus ook een soort leven, toekent. Het is echter duidelijk dat het leven dezer wezens van een geheel andere en lagere soort is dan dat van menschen en dieren.

den drogen tijd ook gaarne buiten in het mulle zand den nacht doorbrengt, dat zoo'n volk zijn volle aandacht schonk aan het geheimzinnige luisterrijk geflonker aan het uitspansel, is te begrijpen. Hoe het er echter toe kwam, om in die goudbespikkelde luchten een heele wereld van menschen en dieren te onderkennen, blijft een merkwaardig verschijnsel. Het ligt toch niet zoo voor de hand, om b.v. in het sterrenbeeld van Orion een met zwaard omgorden krijgsheld te onderscheiden! Dat de ouden hun godheden Jupiter, Mars, Venus en tutti quanti naar den hemel overbrachten, is alleszins verklaarbaar. Bovendien werd bij hen de sterrenkunde c.q. de sterrenwielarij ijverig beoefend en was het dus noodzaak, bepaalde sterren groepen of beelden onder een vasten naam te kunnen aanduiden en met de noodige verbeelding zag men daarin al wat wij thans op de hemelkaart zien weergegeven. Men zal mij echter toegeven, dat voor een oningewijde de schoonste sterrenhemel toch geen duidelijk prentenboek is van een Beer, een Wagen, een Weegschaal, een Slang, enz.

Opmerkelijk mag het dus wel heeten, dat het marindineesche volk, buiten allen vreemden invloed staande, aan het uitspansel zoo'n heele levende wereld aanschouwt, ook al blijft het voor hem enkel een boeiend schouwspel, dat hem hoogstens als practisch nut eenige aanwijzingen geeft voor zijn „boerenkalender”.

Wat wij Zuiderkroon noemen, noemt de Marindinees *dangoi* — een sieraad door de jongelui op het hoofd gedragen. Het bestaat uit een halven cirkel, gevormd door een paar in elkaar gestoken penneschachten van den casuaris, aan het uiteinde versierd met de zwart en witte staartveer eener duifsoort (maleisch: merpati). Dit sieraad wordt in de haarverlengsels op het achterhoofd bevestigd en buigt over het hoofd heen, zoodat de pluim, naar beneden gekeerd, boven het voorhoofd wippert.

Goem is de witte asch van verbrand hout. Waar de Marindinees ligt, daar stookt hij ook een vuurtje, dus zeer zeker in en rondom zijn hut. Doch hij is op zijn manier zindelijk, vooral op zijn erf, en met een paar spanen van de bloemschede van den sagopalm ziet men herhaaldelijk de vrouwen het vuil en de asch dier vuurtjes bijeen schrapen en op het strand weggooien. De *déma*-meisjes hier boven zijn niet minder zindelijk en de houtasch, die zij aan het uitspansel wegwerpen, is niets anders, dan hetgeen wij den Melkweg noemen. Andere nevelvlekken heeten graven of grafterpen.

Het sterrenbeeld, dat wij onder den naam van Kreeft aanduiden, noemt de Marindinees de *krab* en stemt hierin dus meer overeen met de ouden, die het ook *Cancer* noemden.

Wanneer een holide of vallende ster door het luchtruim schiet, fluistert de Marindinees, dat er een doodsbeen van een schim valt. Op Kei had men daarvoor een minder sombere verklaring. Men stelt zich voor, dat de geesten evenals de menschen met fakkels gaan visschen en als er een ster valt, komt dat, omdat een geest

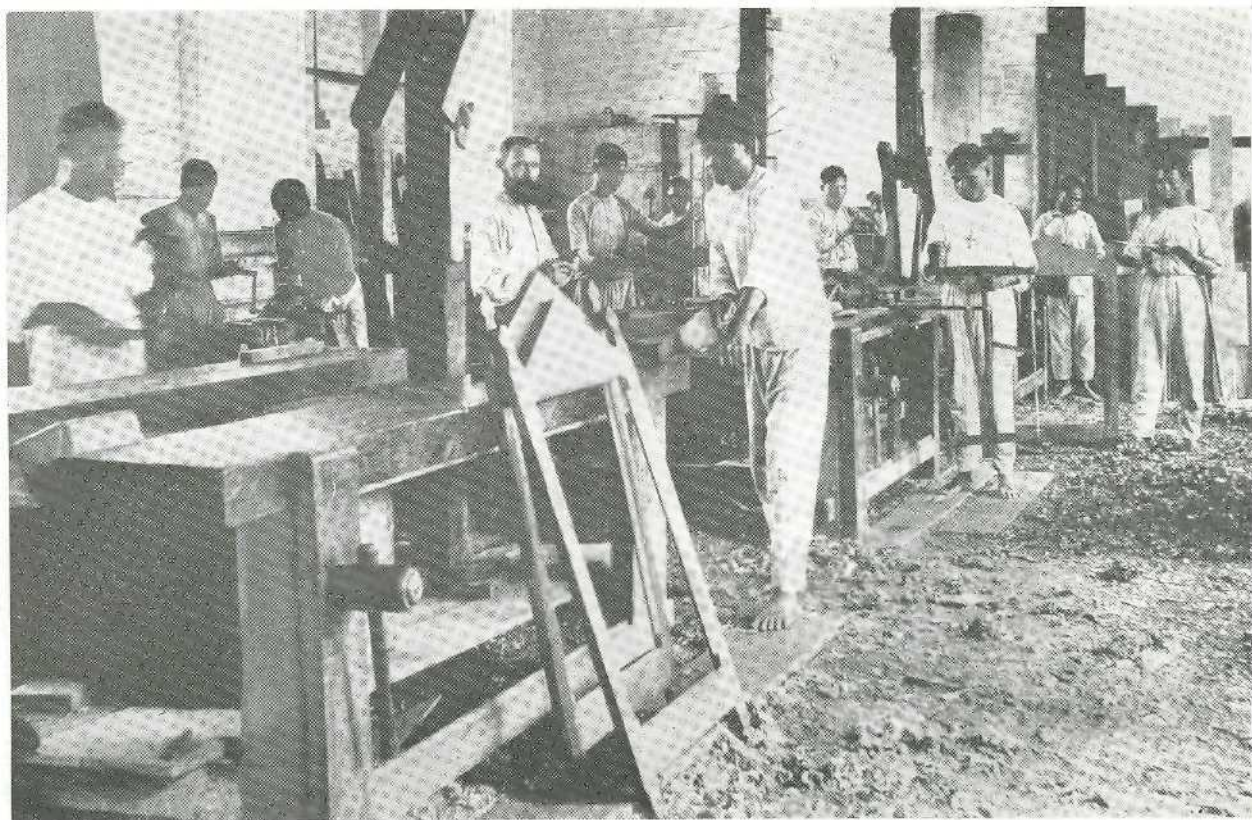

Sexueele arbeidsindeeling (blz. 52). *Foto H. Geurtjens*

De vrouw het eenige vervoermiddel te land.

Foto P. Drabbe

Een splijtzwam: vakschool op de Kei-eilanden (blz. 58).

Foto B. Thien

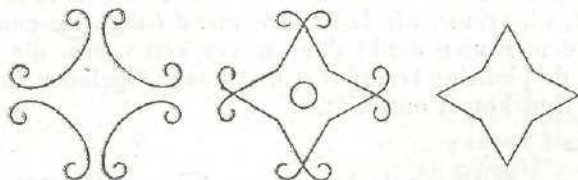
het nog nagloeiend eind eener opgebrande fakkel weggooit; anderen zeggen dat hij op den rand zijner prauw het verkoolde eind der fakkel afklopt, om ze weer helderder te doen branden, waarbij dan een vonkenregen neerruizelt.

De stralen der zon, alsook de staart eener staartster deden hem denken aan de lange staartsprietten of fraaie flankveeren van den paradijsvogel en worden daarom eveneens *jaag* genoemd. De staart eener komeet wordt echter ook wel en veel natuurlijker geassocieerd met de *majoeb* of haaraanvlechtsels, waarmee elke Marindinees zich tooit en die hier dan afhangen van het hoofd door de ster gevormd. Dit doet ons denken aan de hemelsche haarvlechten van Berenice en wij vinden het dan ook bijna ergerlijk, dat hij de vieze vangarmen eener poliep met denzelfden naam durft aan te duiden.

Bij den aanblik van de Hyaden is hij minder dichterlijk gestemd dan de ouden, die daarin een groep nymphen herkenden. Wellicht op den langwerpigen driehoeksvorm afgaande, noemde hij het *krokodillen-kinnebak*. Zóó somber als het ons in de ooren klinkt, is deze vergelijking voor den Marindinees echter niet, want gaarne steekt hij zoo'n helderwit uitgebleekten kop als een zegeteeken en tevens als een soort palladium op een paal voor zijn hut. Dat hij met zijn primitieve wapenen zoo'n geduchten vijand versloeg, wijst beslist op heel wat moed en beleid. Zoo ziet hij het ook als *dématrophee* aan den hemel prijken.

In de drie heldere sterren in den gordel van Orion, die wij ook wel de Drie Koningen noemen, ziet de Marindinees drie *démajongens*, die met hun pijl en boog visch schieten. De nevelvlek in het midden is een kleine gast, die het mandje met den buit draagt. De Dolfijn is volgens hem een andere vischsoort, nl. de *epani* (maleisch: kakap), die zwemt in de richting van twee vischerianen, die hij ziet in twee sterren van den Arend.

In onze Pleiaden bespeurt hij een korf waarin een groepje kleine jongens staan. Wanneer zij den gezichteinder naderen, springen de jongens uit de mand en loopen onder de aarde door terug naar het Oosten, waar zij dan weer aan den hemel verschijnen.

Een der meest populaire hemellichamen is de Morgenster. Verschijnt er kort na deze een tweede planeet boven den horizon, dan heet deze: tweede morgenster. Zij stellen twee maagden voor, die

hier echter niet Venus heeten, maar Arap en Mandi. Wyl men ze gewoonlijk dicht bij den horizon hoven de zee ziet, wordt ze ook wel genoemd *étob rivos-anoem* = zee-opsnuifster of zee-opzuigster. — Op allerlei voorwerpen wordt de morgenster afgebeeld, vooral op trommen. Men stelt ze echter steeds vierarmig voor: een kruis van vier langwerpige driehoeken. Vaak wordt deze figuur nog gestyleerd door de snijlijnen aan de punt der driehoeken te laten doorloopen in krullen. Dikwijls voert men de styleering nog verder door en maakt een vierkant van vier lijnen, die aan weerskanten van een krul voorzien zijn. Wij zouden er dan niet gemakkelijk meer de afbeelding eener ster in erkennen!

Dit is volgens P. Vertenten hieraan toe te schrijven, „dat men menschen, dieren en dingen niet teekent, zooals men die persoonlijk ziet, maar zooals die traditioneel voorgesteld worden. Ze zijn van vader op zoon overgeleverd en hebben in den loop der tijden geleidelijk aan zooveel kleine wijzigingen ondergaan, dat het bedoelde voorwerp met den besten wil er niet meer uit te herkennen valt. Maar hij dit volk weet een ieder wat zoo'n voorstelling wil uitbeelden. Het zijn een soort hiëroglyphen geworden”¹⁾. — Wij zien immers aan het uitspansel ook nooit een ster zooals die bij ons algemeen wordt uitgebeeld; toch weet ook bij ons eenieder wat met zoo'n voorstelling bedoeld wordt.

Bovendien teekenen deze menschen net als kinderen: zij beelden de dingen uit niet physioplastisch of realistisch, d.w.z. niet zooals zij ze in werkelijkheid voor zich zien, maar ideoplastisch of idealistisch, d.w.z. zooals zij ze zich in hun verbeelding voorstellen, zooals zij weten dat ze zijn. Wanneer b.v. een Marindinees een mensch wil uitteekenen, zal hij op de afbeelding steeds een roode streep trekken van de kin tot op de borst, waar ze in een langwerpige verdikking eindigt. Men stelt daarmee den strot of de luchtpijp en het hart voor. De adem en de hartklop zijn de teekenen van het leven. Men geeft aldus te kennen, dat men een levend wezen wil voorstellen, door op de teekening lichaamsdeelen zichtbaar uit te beelden, die in werkelijkheid niet te zien zijn²⁾.

Dat de Avondster feitelijk dezelfde planeet is als de Morgenster, is hun ontgaan. Deze wordt daarom ook met een anderen naam aangeduid, nl. *vrouw, die haar draagmand ledigt*. Ze gaat kort na de zon onder en men denkt daarom aan een vrouw die tegen den avond uit de planting terugkeert met haar volgeladen draagmand, die ze bij thuiskomst ontleedt.

1) *Zeichen und Mahlkunst der Marindinesen*, Internat. Archiv für Ethnologie, XXII, blz. 149.

2) In een brochure'tje: *Zur Psychologie der primitiven Kunst* geeft de schrijver ook een afbeelding van een hert door Zinn Indianen geteekend, waarop door het lijf heen strot en hart duidelijk zichtbaar zijn.

Ofschoon zich aan den flonkerenden sterrenhemel in hun verbeelding allerlei tafereelen vol leven en bedrijvigheid afspelen, luidt toch de geijkte term, dat de sterren in den hemel *zitten* in plaats van *staan*, zooals wij zeggen.

Mars en andere roode sterren en planeten noemt men *vonk van klapperschaal*, wijl die vonken helrood gloeien.

Een rietsoort, waarvan men pijlschachten maakt, heet *taat*; ook de pijlschacht zelf wordt zoo genoemd en eveneens de ster α van Centaurus, terwijl β de gaffelvormige pijlpunt is. Het Zuiderkruis wordt echter ook wel als de viervoudig vertakte punt van een vischpijl aangezien. Een plantenziekte openbaart zich hierdoor, dat de bladeren bespikkeld worden met dorre doode vlekjes. Men zegt dan, dat de sterren er op gewaterd hebben ¹⁾.

Voor het opkomen van hemellichamen zegt men, dat ze *gaan staan* of *opstaan*; voor het ondergaan, dat ze *gaan zitten*, ten minste wanneer ze aan den gezichteinder boven het land verdwijnen; ziet men ze in zee wegzinken, dan zegt men, dat ze *onderduiken* ²⁾.

Bij hoomen en planten onderscheidt men vooral de *mit* = wortelknoop en bij uitbreiding den heelen stam en *ngoor* = het gebladerte en bij uitbreiding de heele kruin of den top. Uit den wortelknoop verrijst de heele boom, dat is dus het *begin*, de *oorsprong*, de *oorzaak*; de kruin is het *uiteinde*, de *voltooiing*. Zoowel door de Marindineezen als door de Keieezen en de Tanembareezen worden deze benamingen ook overdrachtelijk gebruikt voor alle *begin*, *oorsprong*, *oorzaak* en *einde* of *voltooiing*. De Marindinees heeft ze zelfs ook op den loop der hemellichamen toegepast. Ze komen in het Oosten op; dat is dus de *mit*, de wortelknoop, het *begin*; ze gaan in het Westen onder, dat dan ook als *ngoor*, *kruin* of *voltooiing* wordt aangeduid. De *stam-zon* heet dus de zon in de morgenuren. Staat ze ongeveer in het midden, dan heet ze de *midden-zon* en begint ze naar het Westen over te hellen, dan hebben wij tot den ondergang toe de *kruin-zon*.

De nieuwe maan wordt wel in vergelijking met ontkiemende planten de *ontspruitende* of *ontkiemende* maan genoemd, doch meer

1) Vele dezer sterrenkundige bijzonderheden ontleende ik aan een artikel van mijn collega P. Vertenten in de Bijdragen voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië, deel 77, afl. 1, blz. 182 e.v.

2) Dr P. Wirz zegt in zijn boek: *Die Marind-anim von Holländisch Süd Neu Guinea*: „auf diese Erscheinungen Bezug nehmend, pflegen die Eingeborenen zu sagen, dasz die Sonne zur Regenzeit (wann er men ze in de zee ziet ondergaan) sich mit dem Meer begattet“. — Hij had deze verklaring noodig voor een stelling, die hij voorop gezet had; doch geen enkele Marindinees zal die beteekenis vermoeden in de uitdrukking, die hij gebruikt om het ondergaan der zon aan te duiden. Hij bezigt daarvoor het woord *honad*; wilde hij van „begatten“ spreken, dan zou hij zeggen *honak*. Dit zijn weliswaar twee vormen van eenzelfden stam, doch door het gebruik zoowel als door den taalkundigen vorm (de slot-k maakt het laatste overgankelijk) heeft elke vorm een eigen bepaalde beteekenis gekregen.

algemeen de *omgedraaide* maan, wijl men dan den maansikkel weer ziet verschijnen juist in omgekeerden stand als men hem enkele dagen te voren heeft zien verdwijnen. Men noemt de nieuwe maan echter ook *kruin-maan*. Hieruit blijkt, dat de benamingen *wortel* of *stam* en *kruin* niet betrekking hebben op den zichtbaarheidsduur der hemellichamen, maar de indeeling van het uitspansel zelf aanduiden.

Begint de sikkel zich meer en meer te vullen, naar gelang de maan het eerste kwartier nadert, dan begint deze sikkel, die eerst een looze kuit *geleek*, ook een *scheen* te vertoonen en spreekt men van de maan *met de scheen*. De sikkelvormige maan wordt ook wel *sosobali mandow* genoemd, naar een sikkelvormige schelp.

De volle maan, die in het Oosten in al haar luister oprijst, heet weer de *stam-maan*. Men noemt de volle maan echter ook *mes-mandow*. *Mes* beteekent rijp; het zou dus willen zeggen: *rijpe maan*. Het is waar, dat de maan in deze gestalte haar vollen groei of rijpheid bereikt heeft, maar toch geloof ik, dat we hier een andere verklaring moeten zoeken. In dit klapperland duidt het woord *mes* meer bepaaldelijk een *rijpe kokosnoot* aan, zoodat het altijd deze meer beperkte beteekenis heeft, als uit den samenhang van den zin niet anders blijkt. De rijpe kokosnoot is bovendien een der voornaamste voedingsmiddelen van dit volk en zijn rijkdom. Het is dus niet onwaarschijnlijk, dat men de volle maan vergeleek met de rijpe klappernoot met haar blank verdorden bolster of de open-geslagen gehalveerde noot met haar helderwit vruchtvliesch.

In het eerste kwartier, als de maan bij het invallen der duisternis culmineert, heet ze ook *midden-maan*. In het laatste kwartier daarentegen noemt men haar *zittende maan*. Ze heeft zich blijkbaar verlaat, is blijven zitten en komt eerst later in den nacht op, om weldra heelemaal weg te blijven.

Het uitspansel eindelijk noemt hij het *deksel*, dat de wereld afsluit.

HOOFDSTUK V

ASSOCIATIEBEGRIPPEN

ACROBATISCHE TOEREN DER ZINTUIGEN — ASSOCIATIE MET ANDERE LICHAAMSDEELEN EN ANDERE BEGRIPPEN — LETTERWISSELING

Na deze afdwaling in hogere sferen, komen wij weer op den beganen grond terecht, om even te gaan grasduinen in den bloementuin der taal.

Vele maleische stammen schijnen min of meer kleurenblind te zijn, wijl ze in hunne taal voor de verschillende kleuren zoo weinig en dan nog zoo onvaste en verwarde benamingen hebben. Met den Marindinees is dat geheel anders gesteld. Eigenlijke kleurnamen heeft hij echter heelemaal niet, doch hij duidt alle kleuren met hunne verschillende schakeeringen aan door vergelijkingen. Bij de meest voorkomende laat hij vaak het vergelijkend partikel weg. Zoo zal hij voor rood zeggen *do* = bloed, in plaats van *do-hi* = als bloed; zooals ook wij spreken van rose en lila. Blauw = *als de lucht*, dus hemelsblauw; groenblauw = *als het blad van de wati* (piper methysticum); wit = *als kalk*; groen wordt naar gelang de tint vergeleken met verschillende bladsoorten; geel = *als curcuma longa* of: als stuifmeel van een rietsoort, dat veel als verfstof gebruikt wordt; enz. Voor bont zegt men *afwisselend*, nl. van kleur.

Waar wij spreken van koud of stijf worden of bibberen van schrik, zegt hij, dat de schrik hem *schraeit*.

Arad wil zeggen een inzinking, deuk of kuil maken. Een *verzonkene* is een luiaard, die als het ware door zijn voortdurend luieren een deuk in den grond ligt.

Om aan te duiden, dat iemand zijn tanden laat zien, zegt men dat zijn tanden *blootgeroosterd* zijn. Als wij niet juist denken aan een reclameplaatje voor mondwater of tandpasta, roept de uitdrukking: zijn tanden laten zien, ons geen aantrekkelijk beeld voor den geest; wij denken dan aan een of ander grimmig beest. De Marindinees bedoelt met zijn zegswijze evenmin een aanminnige

gelaatsuitdrukking weer te geven en zijn beeldspraak is daarom zeer treffend. Zijn keuken is niet verfijnd en vies is een betrekkelijk begrip. Zijn groote feestkoeken lijken wel op spekkoeken, maar dan in reuzenafmetingen; ze zijn soms wel acht meter lang en gespekt niet met dunne schijfjes of plakjes, maar met heele visschen, heele pooten van varkens of kangoeroes, enz. koppen van kangoeroes of honden worden er ook in hun geheel ingebakken. Als de koek dan op een bed van gloeiend-gestookte brokken van termiet-heuvels is gaar gestoofd en de dikke deken van klapperblaren en kajoe-poetih-schors wordt opengelegd, dan blikken die gepofte koppen met blootgeroosterde oogen en tanden de gasten wel zoo eigenaardig aan, dat ze een grimmigen hond aan gelaatsuitdrukking niets toegeven.

Het oor is bij den Marindinees een der voornaamste lichaamsdeelen. De oorlellen worden al vroegtijdig doorstoken en dan langzaamaan zoo ver mogelijk uitgerekt, zoodat ze soms tot op de schouders afhangen. Deze lussen worden dan vol gehangen met heele bundels ringen van casuarispennen en in tijden van rouw met grof gevlochten hangers van biezen. Ook zelfs bij zeer onbeholpen voorstellingen van dieren worden de ooren steeds goed bedacht, zoodat ik zelfs wel eens slangen zag afgebeeld met groote flapooren.

De ooren zijn een der wegen tot kennis en begrip en men zou geneigd zijn te gelooven, dat ze als de specifieke organen daarvan beschouwd worden. Letterlijk vertaald luiden de marindineesche zegswijzen zoo eigenaardig, dat men niet juist weet, wat de oorspronkelijke bedoeling geweest is. Thans zijn ze tot mallen verward, die bepaalde begrippen weergeven. *Het zal mij in het oor worden of zijn* = ik zal erom denken. *Het is mij in het oor* = ik herinner het mij. *Het is mij weer in het oor geworden* = het is mij weer te binnen geschoten. *Het staat mij in het oor* = ik weet het. *Het is mij uit het oor gevallen* = ik heb het vergeten. *Heb mij in het oor* = denk aan mij. Iemand met *slechte ooren* is iemand, die niet hoort, dus een doove of een ongezeggelijke, een koppige. Iemand met *goede ooren* is een goed hoorder of verstaander of ook een volgzzaam iemand. Iemand met *uitvallen-latende ooren* of *die uit zijn ooren laat vallen*, is iemand die veel vergeet, een lotoor. Iemand met *ooren zonder gaten* is een ongezeggelijke; hij zal ze moeten *openscheuren* of *de schelpen die erin steken, eruit draaien*. Als onze ooren tuiten, dan *weenen* of *grienen* marindineesche ooren. *Gaw* beteekent eigenlijk leeg, loos en overdrachtelijk ook leeg van hoofd, dom, vergeetachtig en ook doofstom. Vandaar ook stom dier en inzonderheid de landschildpad (*Xelodina N. Guineae*) en een *gaw-oezoeb* is een niet schuwe vogel, die nl. doet alsof hij doof is voor onraad. Potten of pannen om ooren te hebben zijn hier niet, maar wel sommige mandjes en ook voetsporen; een breed uitgetrapt voetspoor heet een *voetspoor met ooren*. En toen men hier hoornvee zag

invoeren (geen enkel gehoornd dier is op N. Guinea inheemsch), meende men, dat die dieren behalve de gewone ook nog een stel *houten ooren* = horens, hadden en wel echte houten ooren, want figuurlijk kende men die al lang en een stijfkop of een doove had men al lang verweten dat zij *houten ooren* hadden.

Met de oogen maakt de Marindinees al even acrobatische toeren als wij, die er mee slaan, ze laten weiden, rollen, ze ergens op laten rusten of vallen, enz. Voor zien of kijken heeft hij geen woord, doch slechts een samenstelling met het woord oog: het *oog openen* of *op iets drukken*. *Oog zijn* of *worden* = toekijken; *met de oogen komen, gaan* of *staan* = naar iets komen, gaan of staan kijken. Hij *plant* zijn oogen, als hij staroogt en ze dus onbeweeglijk als een plant laat staan. Hij *gooit ze weg* of *werpt ze uit*, als hij ontwaakt en de oogen openslaat. Hij *legt* zijn oogen op iets waar wij ze op laten rusten maar deze uitdrukking beteekent ook: goed in het oog houden, met zorg en aandacht iets verrichten. Als hem iets verbaast, kijkt hij evenals wij met *groote* oogen. Waar wij strak naar kijken, daar *stoot* hij zijn oogen *tegenaan*. De oogen *slingeren* beteekent schuw rond kijken en hij *hangt ze aan* iets, waar hij naar blijft turen en hij *scheurt ze open* als hem plotseling iets in het oog valt. Wat het oog niet ziet, deert het hart niet; en naar hetgeen men toch niet hebben mag, moet men liefst ook niet kijken en zich *tegen zijn oog verzetten*. Moet men integendeel goed op iets letten, dan moet men *volharden* met de oogen en de uitroep *oog!* vertaalt ons: pas op! uitkijken! — Als men ten slotte gaat slapen *stopt* men de oogen *dicht*.

Met betrekking tot het oog gebruikt men ook de vergelijking van stam en kruin en wel in dubbel opzicht. Het *stam-* of *wortel-oog* is de ooghoek bij den neus het *kruin-* of *top-oog* de tegenovergestelde ooghoek. Deze uitdrukkingen beteekenen echter ook onderscheidelijk: vlak bij het oog of op zekeren afstand daarvan, bijziend of verziend of gezichtswortel en gezichtstop.

Van iemand die streng, stuursch, barsch of norsch kijkt, zegt men dat hij *houterige oogen* heeft. Dat is althans de letterlijke vertaling; men zou het ook kunnen weergeven door *harde oogen*, wijl houterig in overdrachtelijken zin ook hard beteekent en het is wel eigenaardig, dat men het begrip hard met hout associeert, daar men toch wel weet, dat steen harder is; niettemin zal men een harden steen een houterigen steen noemen, en zelfs hard ijzer heet houterig ijzer! Dit houterig beteekent verder ook: vast, taai en overdrachtelijk: hardvochtig, vastberaden, volhardend. Iemand met *houterige taal* spreekt helder en duidelijk of ook wel barsch, kortaf. Iemand met een *houterig gelaat* heeft een stuursch en onvriendelijk uiterlijk en iemand met *houterige huid* is mager. — Daar het woord *hout* ook beteekent boom of plant en vrijwel alle geneesmiddelen van plantaardigen aard zijn, worden die ook door hetzelfde woord aangeduid.

Met slecht oog kijken == ontuchtig zijn. Een *oogmensch* of een *oogige* is een ooggetuige. Iemand met een *maan-oog* is een één-oogige, die maar één oog heeft, dat als een maan in het hoofd staat. Iemand met *omgekeerde oogen* is een blinde, vooral wanneer de oogen er geel wit of onnatuurlijk uitzien.

Overdrachtelijk is oog de kiemknop van bladeren en bloemen en gaatje of opening in allerlei voorwerpen.

Met den zetel van het gemoedsleven wordt door oostersche volken nog al gesold. Het maleische *hati*, dat vaak door hart vertaald wordt, hetgeen ook juist is, als men met hart gemoed bedoelt, is anatomisch eigenlijk de lever. De zetel der gemoedsaandoeningen is echter volgens vele maleische volken niet het hart. Op Kei is dit de buik of meer bepaaldelijk het inwendige van den buik, de ingewanden, het latijnsche *viscera*, dat wij in die beteekenis ook herhaaldelijk in den Bijbel aantreffen. Op Fordate is dat evenzoo, terwijl op Jamdena het hart als de zetel van het gemoed wordt aangezien. Ook bij de Marindineezen is dit het geval. *Békai* duidt bij hem het anatomische hart aan en tevens het gemoed, de inborst en verder ook nog de adem, die het voornaamste teeken van leven is en dus ook het leven zelf. Wij behooren dus in de verschillende uitdrukkingen het woord *békai* naar gelang de bedoeling, door een dezer woorden weer te geven.

Men spreekt van een *vroolijk* en van een *slecht* == droevig hart. Een *houterig* of *hard* hart heeft iemand, die hardvochtig is of *moedig*, terwijl een *zacht* hart wijst op goed aardigheid of ook wel op overgevoeligheid. Iemand met een *kort* gemoed is opvliegend en ongeduldig en een *lang-hartige* is een lankmoedige. Wat wij *hooghartig* noemen, noemt men hier *groothartig*. Als iemand de schrik om het hart slaat, dan *schroeit* hem het hart ofwel het *staat stil*. Als men zegt dat het hart *bijt naar* iets, dan beteekent dit, dat het vurig ergens naar verlangt. Als iemand gerust gesteld is, dan *legt hij zijn hart neer*. Door groote smart wordt ook hier het hart *verscheurd* en door droefheid wordt het *omgedraaid* naar hetgene waarover men treurt. Als ten slotte het hart *stil valt*, beteekent dit den dood.

Als de adem *op iemand zit*, beduidt dit, dat hij hijgt, buiten adem is, nl. een drukkend of beklemd gevoel heeft; maar in dezelfde beteekenis zegt men ook, dat de adem hem *ontvlucht*.

Aan het begrip *békai* worden dus wel de voornaamste levens- en gemoedsuitingen verbonden. Als werkwoord wordt het daarom ook voor *leven* gebruikt en een *hart-mensch* is een levend mensch. Op voorstellingen van menschen en dieren wordt dit *békai* ook zeer dikwijls uiterlijk aangegeven. Men teekent op de voorstelling een roode streep, die van het hoofd uitgaande op de borst eindigt in een zakvormige vlek. Dat is de strot en het hart, waardoor duidelijk wordt gemaakt, dat men beslist een levend wezen wil voorstellen ¹⁾.

1) Zie blz. 82.

De strot, zoowel de luchtpijp als de slokdarm, heet *bang*, dat eigenlijk een dunne bamboesoort is en ook bamboebuis en overdrachtelijk elke andere buis en thans ook geweerloop en bij uitbreiding geweer. Dat de longen de eigenlijke luchtpompen zijn van den mensch, schijnt nog niet tot den Marindinees doorgedrongen te zijn. Hij heeft er niet eens een bijzondere benaming voor en noemt ze *lichte lever*. De lucht is trouwens ook zoo iets ijs, dat vele primitieve volken niet weten dat ze bestaat en er bijgevolg ook geen woord voor hebben.

Met den mond schijnt de Marindinees weinig begrippen te associeeren; met den neus iets meer. Van iemand die brutaal of aanmatigend is zegt men dat hij een grooten neus heeft. Bij een kokosnoot zijn de twee donkere putjes boven het kiemgat de *oogen* en het kiemgat zelf de *mond*. Doch zoodra de kiem daaruit te voorschijn komt, heet dit de *neus*. Als men echter een klapperdop omkeert en van den hollen kant beschouwt, waar alleen het kiemgat zichtbaar is, dan heet dit het *oog*. Bij een ontbolsterde noot is de gelijkenis der drie in een driehoek staande putjes te sprekend, om aan iets anders dan aan oogen en mond te denken. Doch zoodra de noot ontkiemt, duikt een ander beeld voor zijn geest op. De klapperboom toch ontstond uit een gesnelden kop. Bij het bereiden van zoo'n kop worden de vleeschdeelen weggenomen en door leem vervangen. Opdat de neus bij deze bewerking niet heelemaal weg zou vallen, wordt daar een rotanreepje onderhuids ingestoken en inwendig van den kop stevig bevestigd. Dit reepje dient dan tevens als lus, waar men een touw doorhaalt, om den kop op te hangen. De mond verschrompelt nagenoeg heelemaal. De kop wordt ook met steenrood geverfde haarverlengsels versierd. Indien nu zoo'n kop wordt opgehangen aan den neus, dan lijkt deze met het daaraan bevestigde touw wel eenigszins op de kiem of jonge scheut der kokosnoot, terwijl de recht omlaag hangende roode haarverlengsels zeer getrouw het bovengrondsche wortelbestek nabootsen ¹⁾.

Vreemd is het, dat de Marindinees den bek der vogels ook *neus* noemt, wijl de mond daarin toch veelmeer het opvallende deel is. Wat wij als sneb van een kano aanduiden, heet bij hem ook *neus*.

Dijbeenen heeten ook de beentjes van een soort mondharpje, *zimbombo* genoemd. De ruilers voerden een soort ulevellen in onder den weidschen naam van *ijsboubon*, dat in den mond der inlanders al heel spoedig *zimbombo* werd. De bovenranden eener kano dicht bij den steven heeten eveneens *dijbeen*. Een kano wordt trouwens heelemaal als een mensch gedacht met oogen, ooren, neus, enz., ofschoon dit alles zeer rudimentair en sterk gestyleerd is weergegeven ²⁾.

1) Zie uitvoerige met afbeeldingen verlichte beschrijving in het boek *Koppensnellers* van P. Vertenten.

2) Zie uitvoerige beschrijving en teekening in mijn boek *Op Zoek naar Oer-menschen*, blz. 38.

De *romp* van het lichaam wordt vereenzelvigd met de geleding van een bamboe en de *lies* is de *draaier*, nl. datgene waarop het been zijn bewegingen uitvoert.

Onder den naam van *lijflucht* of *lichaamsgeur* duidt men ook een goeden vriend aan.

Wanneer een sagoboom bloeit, schiet een lange veel vertakte reuzenbloem boven uit de kruin omhoog. De Marindinees heeft aan een opgestoken hand gedacht en noemt deze bloem de *sago-hand*. Deze hand geeft hem trouwens een wenk, want zoodra zij zich vertoont, is de boom rijp voor het gebruik; is die tot volle ontwikkeling gekomen, dan is de boom doorgesloten en zijn merg niet meer bruikbaar om er meel uit te bereiden.

Als iemand het voorhoofd frons of samentrekt, zegt hij, dat deze zijn voorhoofd *samensnoert*. De plooiën doen hem denken aan iets dat samengesnoerd wordt.

Een uitgebreid eetservies heeft de Marindinees niet. Heel zijn vaatwerk bestaat uit een glad gepolijsten klapperdop, die dan een kommetje vormt. Wat wij knie-schijf noemen, noemt hij naar dit voorwerp *knie-kommetje*.

De knoopen in een *wati*-stengel worden ook *knie* genoemd. Men heeft hier evenwel te denken aan een vergelijking van den *wati*-rank met den poot van den reuzenreiger, (*xenorhynchus Asiatica*), waarmee de *wati* (*piper methysticum*) ook totemistisch verwant is. De lange dunne reigerpoot met den dikken knobbel in het midden, die anatomisch de hiel is, vertoont met den *wati*-rank een treffende overeenkomst ¹⁾.

Het flakkeren der vlammen heeft hem ook aan *tongen die likken* doen denken en ook hij spreekt van *vuurtongen*. Een *varkenstong* is een smalle spits toeloopende houten spade. Iemand met een varkenskop is een koppige en onder den naam van *varkenshaar* wordt een grassoort aangeduid.

Door *taragi* duidt men zoowel de *aders* als de *spieren* en de *zenuwen* aan, terwijl de grondbeteekenis is de *luchtwortels* van sommige ficusboomen en overdrachtelijk ook nog *bliksemflits*.

Met betrekking tot de lichaamsdeelen kunnen wij verder nog opmerken, dat de *handen aan iets afvegen* beteekent: er niets mee te maken willen hebben.

Mimiek en gebarentaal spelen in de marindineesche gesprekken ook een groote rol. Zoo beteekent het hoog optrekken der wenkbrauwen toestemming of bijval; den neus optrekken, verachting; de open handen met de palmen naar boven gekeerd vooruit steken, beteekent openhartigheid en oprechte vriendschap. Gemeenlijk wordt dit gebaar begeleid met den uitroep *kai!* Dit woord wil eigenlijk zeggen: opening, deuropening, doorgang; ook opening in

1) Zie dr P. Wirz: *Die Marind-anim von Holländisch Süd Neu Guinea*, deel II, blz. 104.

de wildernis dus: weg of pad. Overdrachtelijk kreeg het ook de beteekenis van: open mensch, openhartig, vreedzaam, bevriend, vrede. Toen in 1902 het eerste marine-vaartuig de Merauke-rivier opvoer, om langs haar oevers een post op te richten, maakte deze wonderbare verschijning op de inboorlingen een overweldigenden indruk. Zij kregen meteen de overtuiging dat men met de vreemde gestalten, die zij op dat schip ontwaarden, beter kon eten dan vechten. Ze liepen dus langs den oever het bovenvermelde gebaar vertoonende en dat benadrukkend met een luid en langgerekt geschreeuw van *kai-ah! kai-ah!* — Aan dit voorval danken deze menschen hun naam van Kaja-kaja, waaronder zij meer bekend geworden zijn dan onder hunne officieele betiteling van *Marindinees*. De opvarende Nederlanders dachten wellicht dat deze lui zich, zij het dan ook een beetje luidruchtig, even kwamen voorstellen met een: mijn naam is Kaja-kaja . . . Deze goede verstandhouding was echter niet van duurzamen aard. Toen op een nacht de Kaja-kaja's met vereende krachten het inmiddels opgerichte blokhuis overvielen, werden zij onthaald op het geknal der geweren: *poe! poe! poe!* — En ook deze nieuwigheid liet niet na grooten indruk te maken en voortaan werden alle vreemdelingen *poe-anim* = *paf*-menschen genoemd, dat dus een nieuwe uitdrukking werd in de taal om een vreemdeling, een uitheemsche aan te duiden. Erg vlelend is die benaming voor ons niet. Alweer een bewijs, dat men een slechten naam gemakkelijker krijgt en moeilijker kwijt raakt dan een goeden. Toen men inzag, dat toch niet alle vreemdelingen even kwaad waren, maakte men nog wel onderscheid tusschen *kai-poe-anem*, bevriende *paf*-mensch en *poe-anem*, *paf*-mensch zonder meer of soldaat. Doch ook dit laatste verloor allengs zijn minder gunstige beteekenis en bleef de gewone aanduiding voor vreemdeling in het algemeen. En toen naderhand lui uit het eigen volk vreemdelingen-manieren gingen aannemen, hun nationalen opschik aflegden en den tooi der vreemden, d.i. kleeren aantrokken, werden die ook wel heel teekenend genoemd: *Marind-poe-anim*, dat men niet zonder tegenspraak in de termen moet vertalen met: *marindineesche paf*-mensch of inheemsche uitheemsche.

De hand opsteken en even het hoofd achterover gooien, staat gelijk met een groet; dus eigenlijk het tegenovergestelde van onzen knik-groet. Met de hand even wuiven in de richting waar iemand of men zelf gaat, beteekent een afscheidsgroet. Het hoofd even scheef houden en een zacht gesis of gesmek laten hooren, duidt op een verrukkelijke gewaarwording, klakken met de tong of fluiten op verbazing. Herhaaldelijk met de linkerhand kloppen onder het oksel van den uitgestrekten rechterarm, wijst op een lange reis of verren afstand en herhaaldelijk klappen op de dij, op het lang voortduren van iets. Men zou kunnen zeggen, dat wanneer een *Marindinees* spreekt, zijn geheele wezen in actie is.

Het varken is de leeuw van Zuid N. Guinea en daarom beteekent *varken* of *varkensachtig* ook moedig, dapper, sterk, terwijl men *laf* of *lafheid* weergeeft door den naam van allerlei schuwe dieren als buidelrat, koeskoes en vooral kangoeroe. Voor de meest gebruikelijke dezer vergelijkingen, als varken en kangoeroe, bezigt men zelfs geen vergelijkend partikel en hetzelfde woord duidt zoowel op het bedoelde dier als op zijn meest kenmerkende eigenschap, moed of lafheid en ook het daaraan beantwoordend bijvoeglijk naamwoord, moedig, laf. Zoo is ook de krokodil, zooals bij ons het zwijn, het zinnebeeld en de verpersoonlijking der ontucht. De *is-is* is een zeekwallepje welks aanraking groote jeuk veroorzaakt; hetzelfde woord beteekent daarom ook *tintelen* of *slapen* der ledematen.

In dit klapperland is de klapperrat een veel voorkomend diertje met zijn mooi zacht bontmanteltje en het woord *klapperrattig* vertaalt letterlijk ons *mol-lig*. Men heeft ook *klapperrat-gras* en *klapperrat-riet*, die zich onderscheiden door hun mooie mollige pluim, die doet denken aan den ruigen staart van dit diertje, dat ook eenigszins lieflijker, vliegend eekhoortje genoemd wordt.

Een puit noemt men een *gesnelden hondenkop*; hondenstaart is een bloem (amaranthus) en een *kangoeroe-oog* een bleekblauwe bloem. De *spoor-kiviet-lel* is een heester met gele lipbloemen en het *voetspoor* van dezen vogel een veel voorkomend versieringsmotief van in elkaar geschoven V's: <<<<<<.

De *kativ* is een klein dik moddervischje; als men ze gaat vangen, rijgt men den buit aan een snoer en een snoer dezer aangeregenvischjes doet den Marindinees denken aan zijn snoer ruggegraatwervels en daarom noemt hij die met denzelfden naam.

De *bang*, een bamboesoort hebben wij reeds vermeld als slokdarm en luchtpijp; ook de oorspronkelijke *tabakspijp* werd daarvan gemaakt en ook zoo genoemd en later ook de ingevoerde, ofschoon bij deze uitbreiding van beteekenis alleen de overeenkomst van doel en niet die van vorm in aanmerking kon komen. De tabak was hier van oudsher bekend en wel onder den naam *tamoekoe*, dat toch wel heel duidelijk naar het *tamoekoe* of *tabakoe* der Maleiers en *tabak* heenwijst. Waarschijnlijk is die dus certijds uit het engelsche gebied ingevoerd, waar men op sneltocht meer vreemde dingen leerde kennen als ijzer en ook het *engelsch vuur*, de lucifer.

Het woord *klapperdop* beteekent ook *schild* eener schildpad.

Boemb zijn helderroode glanzende pitjes van een boom met hauwkes. Door hetzelfde woord wordt ook de *aardbeving* aangeduid. Om het verband tusschen deze zoozeer uit elkaar loopende begrippen te vatten, moet men weten, dat de aardbeving door *déma's* (geesten) veroorzaakt wordt. Wanneer nu bij sommige feestelijke gelegenheden de *déma's* in levende beelden ten tooneele worden gevoerd, wordt steeds een kwistig gebruik gemaakt van deze decoratieve pitjes voor den opschik der figuranten. Schilden in allerlei

vorm uitgesneden en alle verdere attributen worden er geheel mee beplakt, afgewisseld met andere, witte, blauwe en grijze, doch het rood voert veruit den boventoon. Een figurant met al dezen opsmuk behangen, schijnt dus geheel in de roode pitjes gehuld. Als men daarom zegt: daar komen de *boemb*; beteekent dit, dat de grond dreunt van de aanhollende *déma's* of het is aardbeving. — Overdrachtelijk is *boemb* ook *kieuw* van visschen en *amandel* in de keel. De zegswijze *sago planten* heeft behalve de voor de hand liggende beteekenis ook nog die van *op het hoofd gaan staan*. De Marindinees toch beschouwt niet de kruin als den kop van een boom, doch den wortelknoop met de wortels, die de haren zijn ¹⁾. Een *sagoboom* die aldus op zijn kop in den grond gepoot wordt, met de takken als zwaaiende beenen in de lucht, geeft een trouw beeld van den acrobaat, die op zijn hoofd gaat staan.

Wij hebben het over schreuwende kleuren, hij over een *schreeuwend* smaak voor iets dat buitengewoon lekker is. Hij noemt dat ook wel een *smaak die afsluit*, d.w.z. zóó lekker, dat hij elken anderen smaak buiten sluit.

Zeeschuim, dat als het ware door de zee wordt uitgespogen op het strand, noemt hij *zee-spuit*; zout noemde men, toen men het leerde kennen, evenzoo.

We hebben het reeds gehad over houderige taal. Men onderscheidt bovendien nog *inwikkende* of *omwindende* en *vastbindende taal*, bedekte taal of strikvragen. Het woord *meën* wil echter zoowel zeggen taal als woord, stem, spraak, geluid. Men spreekt evenals wij van een *zware* stem; een hooge stem is echter hier een *lichte* stem. Dezelfde uitdrukkingen kunnen onderscheidenlijk ook beteekenen: gewichtige taal en looze praat. Als de gesproken woorden goed zijn, *houdt men ze vast* als in de gebalde vuist en iemand op wiens gezegde men vertrouwen kan, *draagt* zijn woorden in den mond. Men heeft geen woord om het begrip dragen in het algemeen weer te geven, maar wel voor elke wijze van dragen en het hier gebezigde woord beteekent in den muil of bek dragen, zooals een dier doet. Zijn taal of woorden *openvouwen* of *ontvouwen* is een zaak bloot leggen. Iemand die veinst of bedriegt, *draait zijn woorden om* en de taal van iemand op wien men geen staat kan maken, *zwijmelt*. Wie niet naar goeden raad wil luisteren, *gooit* de hem toegesproken woorden *weg*. *Woorden ordenen* of in orde brengen is een zaak beslechten, vrede stichten. *Brokken-taal* of *gespitte taal*, nl. brokkelig als gespitte grond, is broddeltaal. Brabbelen, dus onverstaanbaar praten, wil ook zeggen: een vreemde taal spreken. *Woorden opdabben*, zooals een hond zand opdabt, is kletsmeieren, zwammen, leuterpraat vertellen.

Mes wil in het algemeen zeggen: rijp, d.i. het stadium van ont-

1) Zie hiervan de verklaring in mijn boek: *Onder de Kaja-kaja's van Zuid N. Guinea*, blz. 110.

wikkeling waarop de aftakeling volgt. De *méakim* staat voor de mannen en de *iwig* voor de vrouwen in het glanstijdperk des levens. n.l. den huwbaren leeftijd. Zij zullen nog den rijpen leeftijd meemaken en zelfs als ouderling nog eenige jaren lang in hoog aanzien staan, doch dan begint de aftakeling; zij zijn volkomen gerijpt en heeten dan onderscheidenlijk *mes-méakim* en *mes-iwig*, rijpe jongeling en rijpe maagd, maar dan in den zin van volkomen overrijp. Hoe men er echter toe komt een versleten iemand een *doorgeroerd potje* te noemen, is mij niet recht duidelijk.

Harei beteekent eigenlijk olie, inzonderheid de klapperolie, de eenige inheemsche oliesoort, doch ook *helder*, doorschijnend en vandaar later ook *glas*. Wijn de olie uitsluitend dient om het lichaam en het haar met de verlengsels in te smeren, die er na deze bewerking *glimmend* en *blinkend* uitzien, worden deze bijvoeglijke naamwoorden ook nog door hetzelfde woord weergegeven.

De schimmen heeten *heis* alsook een kleine hagedis (maleisch: tjitjak). Op Kei en Tanembar staan deze diertjes, die men veelvuldig in de huizen aantreft, voor boodschappers der schimmen bekend.

„Goed werk heeft tijd van doen” is ook marindineesche wijsheid. *Arir* beteekent daarom niet alleen *langzaam*, maar ook *zorgvuldig*, *kunstig*, *keurig* en ook *gereed*, *afgewerkt*. Als werkwoord is het *afwerken*, *voltooien*, *versieren* en daar vandaan ook weer *versiering*, *versieringsmotief*, *snijwerk*, b.v. *pihoei-arir* = wesp-motief = de spiraallijn. In verband met taal of woord wil het zeggen: woorden met zorg en beleid spreken, d.w.z. een *zaak beslechten*, een *geschil vereffenen*. In verbinding met mensch beduidt het een *kundige*, een *bedrevene* in een of ander werk en bijgevolg geeft het ons begrip van *vakman* weer b.v. een kundige in het maken van bogen of kano's; en zoo werden in dezelfde lijn later ook alle niet inheemsche vakken aangeduid, als b.v. *dé-arir-anem* = hout-kundige-mensch = timmerman. En de *déma-arir* is de groote kunstuiting der Marindineezen, n.l. het gereedmaken en opvoeren der *déma*-voorstellingen. *Hoes* wil zeggen vuur stoken en ook eten poffen tusschen heetgestookte steenen, (polynesische oven), de gewone toebereiding van den maaltijd, wijn potten en pannen onbekend zijn. Een *pof-vrouw* is dus een vrouw, die eten klaar maakt en een *pof-moeder* beantwoordt aan onze pleegmoeder.

Heimwee is een geestestoestand, die ook in het lichaam al gauw een onbehaaglijk gevoel te weeg brengt en daarom is *misselijk zijn wegens zijn dorp*, heimwee hebben naar zijn dorp.

Men kent maar één soort vaarttuig, n.l. de lange smalle kano of uitgehouden boomstam. De loggers, waarmee thans de ruilers langs de kust zeilen, noemde men terstond *breede kano* en de stoomboot *vuur-kano*. — Voor zijn tuinderij werpt hij een hoogen dijk op, door den grond rondom uit te graven en op te gooien. Daardoor ontstaat rondom een ringsloot, die in den regentijd vol water staat.

Het *tuin-bed* ligt dus als een kano in dat water te drijven en hij noemt *kano's* wat onze tuinman *bedden* noemt. De kano, het eenige vaartuig, is in dit waterrijke land tevens het eenige verkeersmiddel en de *kano's stuk slaan* staat gelijk met alle betrekkingen afbreken. Wat wij *ei-land* noemen, noemt de Keiees en Tanembarees *kind of jong* van het groote of *moeder-land*. De Marindinees, als gepatenteerd koppensneller, heeft daarbij een anderen gedahtengang gevolgd en noemt het een *afgeslagen kop*.

Voor trouwen heeft men een paar specifieke zegswijzen. Bij een huwelijksplechtigheid *zit* de bruid op den grond en stapelen haar vriendinnen en vrouwelijke verwanten rondom haar op, zoodat zij er schier onder bedolven wordt en er geheel in verdwijnt, een omwalling van banaan- en beteltrossen en allerlei vruchten en sier-takjes; verzinnebeelding van den overvloed, die haar in haren nieuwen levensstaat wacht. Namens den bruidegom *neemt* de pleegvader haar *bij den bovenarm*, om haar uit deze verschansing van heerlijkheden te bevrijden. Naar aanleiding van dit ceremonieel zegt men voor huwen, dat de bruid voor den jonkman *gaat zitten* en dat de jonkman haar *bij den bovenarm neemt*. Wanneer het een weduwe geldt, die hertrouwt, gaat dit met minder feestelijk vertoon. Men let dan meer op den voornaamsten plicht der huisvrouw en zegt, dat zij voor dien of dien man *sago* (het gewone voedsel) *breekt of klaarlegt*.

Een wind laten geldt, ook bij deze menschen voor zeer onwelvoegelijk en ongemanierd. Men zal het dan ook nooit hooren tenzij het een enkelen keer iemand eens verrast en dan zal men vergoelijkend zeggen, dat hij *de trom slaat*, waar wij zouden spreken van broekhoest.

Versch, onrijp en rauw of ongaar vormen voor den Marindinees naverwante begrippen, die door eenzelfde woord worden weergegeven. Iemand *onrijp begraven* beteekent hem levend begraven, hetgeen met lastige en aan een slepende kwaal lijdende zieken en pasgeboren onwettige kinderen vaak gebeurde. Rijp om te sterven en begraven te worden, zijn alleen afgeleefde menschen (zie hier-voren bij *mes* = rijp). Dezen alleen sterven een natuurlijken dood. In alle andere gevallen, tenzij een natuurlijke doodsoorzaak duidelijk blijkt, is tooverij of wraak der geesten in het spel en *sterft* men *onrijp*. Een *gare* of *rijpe* is ook nog een ingewijde in een der geheime genootschappen, in tegenstelling met een *rauwen* of *groenen* = oningewijden.

Wanneer een groote menigte volk bij elkaar is, zegt men, dat de grond *zwaar* is van het volk of ook wel, dat de *rook opstijgt*. Mischien heeft men bij deze laatste uitdrukking gedacht aan de vele vuurtjes die dan branden, want waar Marindineezen samen zitten, brandt vuur. Of men heeft wellicht analogie gezien met strandvogeltjes, die in ontelbare menigte samscholen op het strand en wanneer ze opvliegen in de verte op treffend bedriegelijke wijze

een opstijgende rookwolk nabootsen, waarvoor ook deze uitdrukking gebruikt wordt. — Als in een dorp weinig kinderen zijn, die er leven en vrolijkheid brengen, zegt men dat het dorp *koud* is, waar wij van een doodsch dorp zouden spreken.

Een neerstralende of gutsende regenbui doet ons denken aan pijpestelen, hem aan een wortelschietenden boom, inzonderheid den klapperboom, waarvan de recht omlaag schietende wortels gedeeltelijk zichtbaar zijn. Hetzelfde woord geeft dan ook het neerstralen van den regen weer en het in den grond dringen van boomwortels. *Denken aan iemand* beteekent ook *aangestoken worden* door een besmettelijke ziekte. Het verband zal duidelijk zijn, als men zich herinnert, dat men zich ziekten als booze geesten voorstelt. De uitdrukking: *de ziekte heeft aan hem gedacht* staat dus gelijk met: *de ziektegeest heeft hem bedacht of getroffen*.

Een schilferige huidziekte, *tinea imbricata*, noemt men *sagobast-schilfers*. Bij huiduitslag met puistjes of zweertjes spreekt men van *uitbotten* of *kiemen* der huid.

Wanneer wij veel gewicht aan iets hechten, zeggen wij dat wij daar *op staan*. De Marindinees zegt in zulk geval dat hij daar *op zit*.

Een met allerlei waterplanten dicht gegroeide gracht biedt een bonte mengeling van kleuren en vormen. Men noemt dat *moendr-amoendr* en iemand met *moendr-amoendr* is iemand, die allerlei rommel bezit.

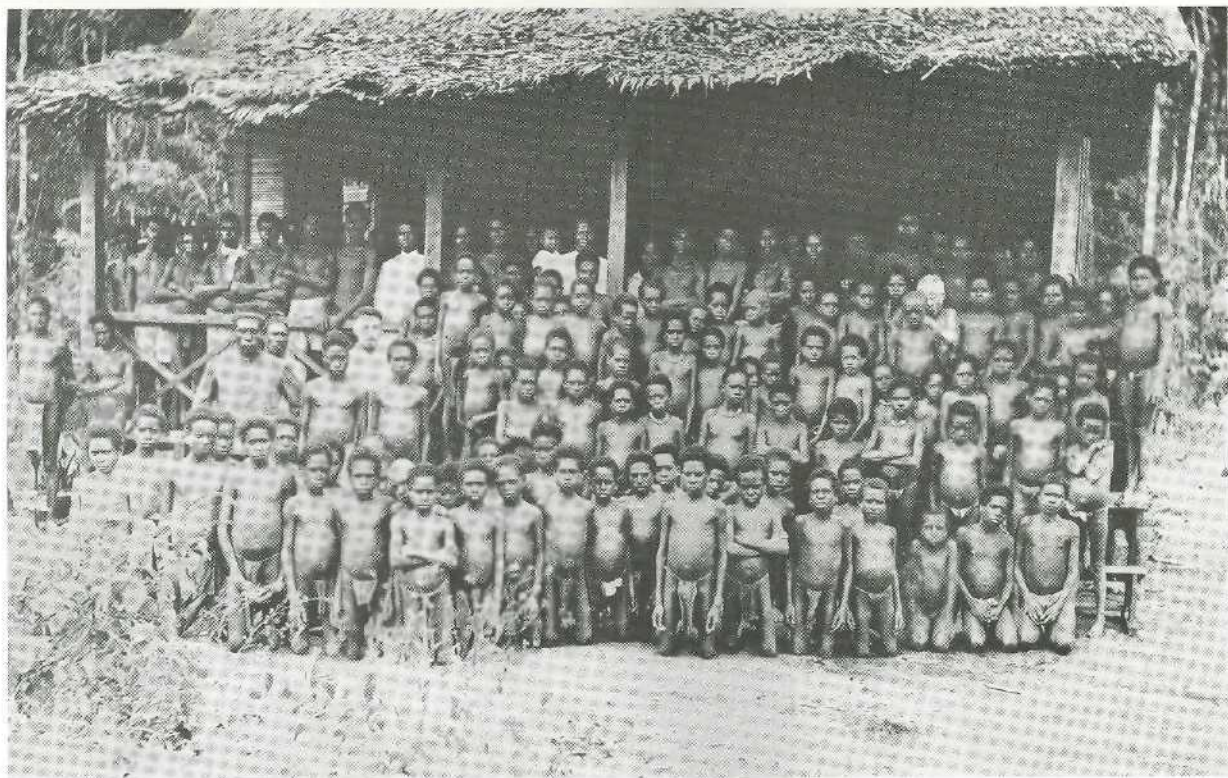
Avaseb is *wegtrekken* van water; men zegt het echter ook voor *slinken* van een gezwel en van het wegtrekken der levenssappen of *uitteren*. Als iemand bij een bespreking *au bout de son latin* is en er verder het zwijgen toe doet, zegt men eveneens dat hij *wegtrekt*.

Het woord koppelen of verbinden kan natuurlijk op vele dingen toepasselijk zijn, maar *het gekoppelde* is in het bijzonder ook een lichaamsgewricht. De Maleier combineert juist andersom en noemt b.v. de scharnieren eener deur de gewrichten daarvan.

De Marindinees is zeer bedreven in het spannen van figuren om de vingers met een touwtje zonder eind; — de mond en zelfs de teenen komen daar vaak ook nog aan te pas. Hiervoor wordt een fijn taai liaantje gebruikt, dat *mbavik* heet. Vandaar worden deze figuren ook *mbavik* genoemd. Om ze aan een ander te leeren, moet men ze hem herhaaldelijk voordoen en daarom is *mbavik* ook het gewone woord geworden voor *voordoen*.

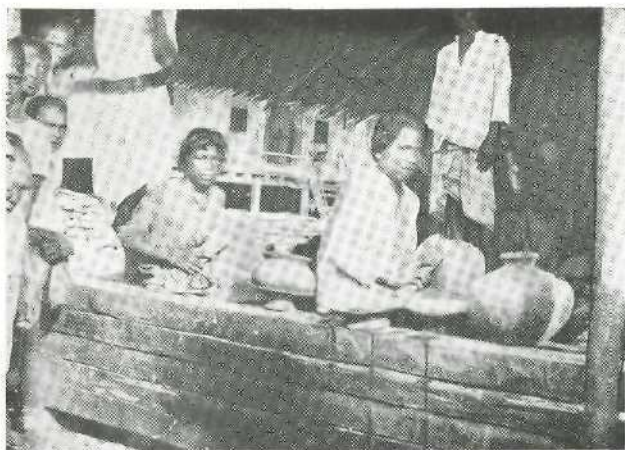
Moe = gebrom, gegons, geruisch en een *brommer* is een groote sagotor. Letterlijk is het *bromvrouw*, want dieren worden ook aangeduid met het woord, dat men voor *mensch* gebruikt en dat etymologisch beteekent: *levend wezen*; doch alle dieren, ook de specifiek mannelijke als stier, bok, haan, enz. hebben een grammatikaal vrouwelijk geslacht. Een *gonzer* is een bij en een *gonzer* in de tweede macht, een *gonzer-gonzer* is een hommél.

De *Moeri* of Prinses-Marianna-straat is de westelijke grens der

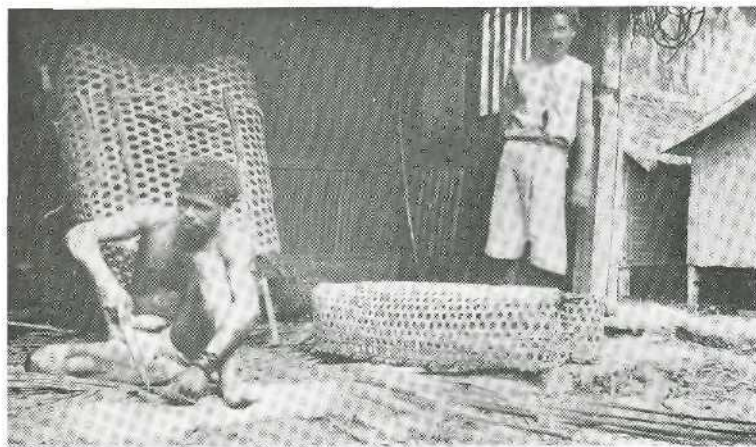
Een splijtzwam: een school in het Mimika-gebied,
Zuid N.-Guinea (blz. 58).

Foto A. Tillemans

Het pottenbakken
op de Kei-eilan-
den. Octrooi der
Bandasche uit-
wijkelingen.

Foto H. Geurtjens

Het vlechten
van
visch-fuiken
op de Kei-
eilanden.

Foto H. Geurtjens

Gevangen zee-
koe
op de
Kei-eilanden.

Foto H. Geurtjens

marindineesche wereld. *Moeri* duidt dus ook het Westen aan en *moeri-buien* zijn west-moesson-buien en de fregatvogel (*Tachypedes aquila*), die deze buien schijnt aan te voeren en groepsgewijs steeds voor de donkere naderende wolken rond cirkelt, heet *moeri-moeder*. *Schuren* of *wrijven* wil overdrachtelijk ook zeggen *wrokken*, *haten*, wijl de wrok of haat als het ware het inwendige pijnlijk schuurt en de gemoedsrust uitbant. Maar als wij zeggen, dat een aangename geur den neus streelt, dan wordt zijn reukorgaan daardoor *geschuurd*. Zeer oneigenlijk spreken wij van *verschieten* van kleuren. Verschieten toch doet aan een schielijke beweging denken, terwijl het vergaan der kleuren een geleidelijk en langzaam proces vormt. De Marindinees gebruikt daarvoor dan ook meer terecht hetzelfde woord, dat *langzaam uitgaan* of *dooven* van een vuurtje beteekent. Ditzelfde woord kan verder ook beduiden *langzaam wegsterven*, wat wij in denzelfden gedachtengang ook wel noemen: uitgaan als de nachtkaaers. In verband met zijn voorstelling van ziekten, kent hij geen term, die aan ons *genezen* beantwoordt. De ziekte is een booze geest, die hem *slaat*, *gedenkt* of *vasthoudt* en als hij herstelt en zich weer behagelijk begint te voelen, zegt hij dat de ziekte hem *loslaat* of *heengaat*. Van een heelende wonde zegt men dat ze *opdroogt*.

Het woord *tit* dat *bovenkant* of *oppervlakte* beteekent en daarom ook *rand* of *kant*, beduidt ook *enkel oppervlakte* = ondiep en overdrachtelijk ook wat boven of dichtbij is, dus *nabij* en dit zoowel voor tijd als voor plaats.

Hoemoem is wolk of bewolkte lucht en als de lucht door stapelwolken of cirro cumulus dicht bezet is, zegt men dat ze als *menschendoofden* saamgedrongen zitten. Door hetzelfde woord wordt aangeduid een hoofdtooi bij de *déma*-voorstellingen in gebruik. Het is een reusachtige aureool of nimbus bestaande uit een netwerk van palmbladnerven, die met witte donsveertjes of katoenvlokjes beplakt zijn en aan een wolk doen denken. Een donderkop heet *aanhooging*, zooals men die om sommige planten aanbrengt, zooals bij ons b.v. om de aardappelen.

Evenals wij, zegt de Marindinees, dat de stroom of de vloed iemand *meevoert*, maar eigenaardig is, dat hij dat ook zegt van de wildernis, het bosch of de steppe, om aan te duiden, dat iemand daarin verdwaalt; de dolende toch gaat niet zooals hij wil op een vastgesteld doel af, doch de onbekende omgeving voert hem als het ware weerloos mee in het onbestemde.

Als men weet, hoezeer de Marindinees op tooi en opschik gesteld is, zal men begrijpen welk een glorieuze intocht de spiegel hier maakte. Het woord spiegel vormde men niet door associatie, maar door woordafleiding van *zien* of *kijken* en letterlijk wil het zeggen *mij-kijker*, of zichzelf-kijker. Voorheen kende men als spiegel alleen stille waterplassen. Vandaar dat men het denkbeeld *zich spiegelen* met het begrip duiken associeerde en *ik spiegel me* vertaalt door *mijn gelaat duikt*.

Vele planten, dieren, visschen en schelpdiertjes worden aangeduid als vader, moeder of maagd van een of ander voorwerp. Hoe men aan deze familiebetrekkingen komt, bleef mij in de meeste gevallen een raadsel, wijl van totemistische verwantschap meestal ook geen sprake kan zijn. Over den fregatvogel als *moeri-moeder* spraken wij reeds. Dat men een snepsoort *modder-maagd* kon noemen is ook nog begrijpelijk; maar waarom b.v. de zwarte papegaai *boom-vader* heet, ontgaat mij heelemaal.

Ook zijn vele associaties moeilijk weer te geven, wijl ze op zaken of toestanden betrekking hebben, die in onze gewesten geheel onbekend zijn; een lange omschrijving zou dus telkens noodzakelijk zijn en desondanks zou het verband vaak nog niet duidelijk blijken. Wij streven trouwens niet naar volledigheid; de opzet was alleen eenig inzicht te geven in de mentaliteit van een primitief volk.

Wij willen echter ten slotte nog wel even de aandacht vestigen op de wijze, waarop de Marindinees de vele vreemde voorwerpen associeerde, welke hij bij de komst der vreemdelingen leerde kennen. In het voorgaande hadden wij reeds gelegenheid er terloops enkele aan te stippen. Sommige dezer oorspronkelijke namen hebben stand gehouden, andere zijn geleidelijk door maleische benamingen geheel of gedeeltelijk vervangen. Hij werd plotseling door zoo'n lawine van vreemde dingen overrompeld, dat hij het niet verwerken kon en daarom dikwijls met de vreemde zaak ook maar den vreemden naam overnam; zoo is paard = *koeda* (maleisch), koe = *sapi*, kat = *poes*, enz.

Wat in het eerst bij de vreemdelingen vooral moest opvallen, waren de kleeren. Ook nu nog, nu reeds vele inboorlingen kleeren hebben aangenomen, noemt men al wat tot kleeding of dekking dient, dus ook dekens, enz. *oenoeogoe*. De oorspronkelijke beteekenis van dit woord bleef mij onbekend. Waarschijnlijk echter staat het in verband met *oegoe* = huid, vel; dit wordt te meer aannemelijk, als men weet, dat van *kleeren verwisselen* ook heet *vervellen*. Voor het aantrekken van kleedingstukken waar men in stapt, als broek of sarong, zegt men *instappen* en voor het uitdoen derzelve *uitspartelen*. Voor andere kleeren als jas, haasje, e.d. zegt men *omhangen* en voor het uitdoen *afgooien*, *zich ontlasten*.

Arig = op rij zetten en vandaar *ariga* op rij gezette (palen) d.i. omheining en ook *hark* of *kam* wegens de op rij staande tanden. nikkel, blik en zilver deed denken aan de zilverschubben van vele visschen en men noemde die dingen dus ook met denzelfden naam.

Een voetbal noemde men *blaas*.

De knop of klink eener deur heet *deur-navel*, wijl die klink het middelpunt der deur is, zooals de navel van het lichaam.

Démdémo = zwart verstikt van hout, zoo noemt men thans ook *geteerde* voorwerpen.

De blaren van de *doga* (*semicarpus anacardium*) dienden eertijds om tabak in te wikkelen tot een klein tuitje en in de bamboepijp, die intusschen geheel in onbruik raakte, te rooken. Vandaar dat sigarettenpapier ook zoo genoemd wordt.

IJzer moet hier sedert lang, althans sporadisch, bekend geweest zijn, want men heeft er zelfs twee benamingen voor. Zeer waarschijnlijk leerde men het kennen in den vorm van spijkers of bouten in aanspoelend wrakhout en vooral in den vorm van snij- en kapgereedschap op sneltochten op het engelsche gebied. De eene naam, *jodam* beteekent letterlijk: wat scherp is en de meest gebruikelijke *vakre*, knakker d.i. snijder, omdat men met de snijchelp ook knakkend sneed. Vooral het ijzeren snij- en kapgereedschap werd op prijs gesteld. Met een ijzeren bijl toch velst één man in een ommezien een sagoboom, zeggen zij, waaraan vroeger met hun steenen aksen meerderen een zware dagtaak hadden. Zij hadden dan ook, zooals zij dat uitdrukken *honger* naar ijzer. En een *hongerige* naar ijzer noemde men ook de magneet.

Een bamboesoort, *sok* genaamd, leverde behalve pijlpunten ook de gewone messen om zachte of taaie dingen te snijden en zelfs om baard en hoofdhaar te scheren. Deze messen waren niets anders dan een spaantje van dezen bamboe, die wegens het dun laagje kiezelzuur, dat den buitenkant bedekt, een vlijmscherpen waard hadden. Met een paar halen kon men er zelfs een mensch mee onthalzen en een *koppensneller* heet daarom *sok-anem*, eigenlijk bamboemensch. Een ijzeren mes heet ook nog *sok-vakr*, eigenlijk bamboe-ijzer, of omdat deze bamboesoort ook de specifieke snij-bamboe is: snij-ijzer. Het ijzeren mes kon dit bamboe-mes niet geheel verdringen. Ja, zelfs op de Kei en de Tanembar-eilanden is het niet geheel verdwenen en dient het vooral nog voor ritueele doeleinden; het afsnijden der navelstreng bij pas geboren kinderen o.a. mag met geen ander mes gebeuren en bij het afslachten van dieren is het vooral op Tanembar nog in eere.

Als er een braam aan zijn mes komt, zegt hij, dat het *tandvleesch* heeft en zijn buiten dienst gestelde steenen bijlen zijn dan gewaardeerde wetsteenen om dat euvel te verhelpen.

De verschillende messoorten ontleenen meestal hun benaming aan een of ander blad. waarmede de vorm min of meer overeenkomt en zelfs een *zaag* heet *oegoe*, naar het gekarteld blad eener palmsoort. Een schaar of knipmes heet *knipper* of *vouwer*.

Steenen bijlen had men voornamelijk in twee soorten, nl. de *mbasom*, de platte disselvormige, die ook wel als wapen of strijdbijl gebruikt werd en de *épre*, de plompe wigvormige. Deze laatste was het eigenlijke gereedschap, de kapbijl. Wel opmerkelijk is het derhalve, dat de ijzeren kapbijl *mbasom* en niet *épre* genoemd werd, te meer wijl de uiterlijke vorm met steel en al veel meer aan deze laatste doet denken. Of heeft de Marindinees misschien vooral oog gehad voor den platten vierkanten vorm van het ijzer, dat meer op zijn strijdbijl gelijkt?

Het ijzer leerde hem natuurlijk ook het roest kennen: hij noemde het *eroe*, d.i. een rossig waterkroos, dat den glans van den waterspiegel verdooft, evenals het roest den glans van het ijzer.

Het prikkeldraad, dat hij ook al leerde kennen, toen de eerste vreemde indringers in zijn land zich achter een net daarvan verschansten, noemde hij *gari*, d.i. een slingerplant met sterke doornen bezet.

Een tijdlang vóór de bezetting van Merauke kwamen de schepen der K.P.M. (= Koninklijke Paketvaart Mij) geregeld even langs de kust varen voor „vlagvertoon”. Het stoomschip Van Pel liet er zelfs enkele slachtoffers onder de officieren, die zich aan wal waagden en gesneld werden ¹⁾. Wat echter het vlagvertoon betreft, dat doel werd volkomen bereikt: het rood onzer driekleur en de roode K.P.M.-vlag met de witte ruit, welke als een grillige roode vlek tegen de blauwe lucht flakkerde, werd bijzonder opgemerkt door den Marindinees, die deze grillige roode vlek volkomen natuurgetrouw *flap sirihspuwsel* noemde of *uitgespuwde sirihspruim*, die op den grond eveneens zoo'n grillige roode vlek vormt. Ter eere der vlag kan ik getuigen, dat het een grootsch gebaar is, wanneer een Kaja-kaja zijn uitgekauwde sirihspruim uitflapt; dat is iets waarvoor men op zij gaat. In het sirihspruimen is hij beslist wereldkampioen. Ter geruststelling van alle warme vaderlanders kan ik hieraan toevoegen, dat thans ons roemrijk dundoek algemeen *bandera* heet.

Leer werd genoemd naar de huid van een grooten visch, waarmee het veel overeenkomst vertoont.

De *mbatad* is een rugleuning, bestaande uit twee in den grond gedreven staken, waartegen eenige dwarsstokken gebonden zijn. Een overledene wordt tegen deze leuning gezet, en daar vóór de begrafenis opgesierd en beweend. Ook al wat op zoo'n leuning gelijk wordt met denzelfden naam aangeduid, als een stoel, een trap, een ladder en zelfs een ketting. Het woord *mbatata* is met *mbatad* verwant en beteekent klein kettinkje van rotanringetjes, als opschik gebezigd. Kleinere kettingen als b.v. een horlogeketting worden thans ook zoo genoemd.

Onder den naam van een soort blauwzwarte peulvruchtjes worden nu allerlei soort van glaskralen aangeduid.

De *pandoe* is een waaier van palmblad gevlochten. Met zijn kort steeltje lijkt hij veel op een vlaggetje. Hij dient voornamelijk om het vuur aan te wakkeren en muggen en vliegen te verdrijven. Wegens de overeenkomst van vorm noemde men het roer van een schip ook waaier, en een *ijzeren waaier* is een soort vierkant mes.

Paré noemt men de hoogere ruggen zoowel in het land als op het drooggevalen strand. De kano is het eenige vervoermiddel. Toen men dus een rijwiël over die ruggen zag snellen, lag het voor de

1) Men zie hierover in mijn boek: *Onder de Kaja-kaja's van Zuid N. Guinea*, blz. 101.

hand, die *landrug-kano* te noemen. En toen een oude vrouw dit wonder der techniek aanschouwde, riep ze uit: Ha!, nu begrijp ik hoe de stoomboot zoo vlug vooruit gaat, zonder dat er iemand roeit: daar zitten er zeker ook eenigen zoo in te trappen!... Nu heet het rijwielt echter algemeen *kareta* (maleisch) en de pienteringen zeggen zelfs *fies*.

De hier veelvuldig ingevoerde shag-tabak in de bekende donkerblauwe builtjes, heet hier *driehoek-tabak*, omdat die builtjes boven en onder met een driehoekigen tip zijn dichtgevouwen. Op Kei heette die onder de meer geletterden *warning-tabak*, omdat door dat vet erop gedrukte *warning* (waarschuwing) de verbruikers tegen namaak gewaarschuwd worden.

Sanangi is een roofvogel en onder dezen naam wordt ook de nijptang aangeduid. Wij spreken immers ook van *kraaienbek* en de Maleiers van *kakatoca* en de Keieezen van *papagaaien-tanden*.

Ten slotte een enkel voorbeeld, hoe door metathesis of letterwisseling een woord van vreemden oorsprong soms vermomd in een andere taal wordt binnen gesmokkeld. Wij hebben ons woord

Gr. *chartés*

Mal. *kertas*

Kei. *terkas*

Mar. *serkat*

kaart, dat afgeleid is van het grieksche *χαρτης*. In het maleisch is dat geworden *kertas*, als benaming voor papier. Men heeft dus de beide klinkers verwisseld. (Wellicht is dit woord evenals vele andere via het arabisch, waar het *kartas* is, in het maleisch binnen gedrongen.) De Keiees leerde van de Maleiers het papier kennen en vervormde het woord *kertas* tot *terkas*. Hij verwisselde dus de t en de k. De Tanembareezen namen het maleische woord *kertas* onveranderd over. Maar

toen onlangs de Marindinees het papier leerde kennen, veranderde hij het woord *kertas* in *serkat*, door de uiterste medeklinkers te verwisselen.

Letterwisseling treft men wel aan in alle talen, doch de Marindinees is daarin buitengewoon sterk; het is bij hem een vruchtbaar element der woordvorming geworden. Niet alleen, dat hij een paar letters omwisselt, doch hij gooit vaak alle letters van een woord of soms zelfs van twee woorden door elkaar, om een nieuw woord te vormen.

Een enkel voorbeeld ter toelichting. Het woord *kara* beteekent land en *esod* overstroomen. Daarvan maakt *kadosera* hij de twee woorden *kadosera* en *kasodera*, die dezelfde betekenis hebben, nl. broekland, land dat in den regentijd overstroomt. Alle letters van *kara* en *esod*

komen in beide woorden voor, maar geheel door elkaar gehaspeld. Wanneer dit voorbeeld alleen stond, zou men eerder denken aan een speling van het toeval; doch zulke voorbeelden zijn er bij bosjes aan te halen. Belangstellenden verwijs ik echter naar de Inleiding van mijn *Marindineesch Nederlandsch Woordenboek*, blz. 41 e.v.

Doch langzamerhand wordt de Marindinees meer en meer met het vreemde vertrouwd en ook met de taal der vreemdelingen, het maleisch. En in plaats van zich de hersens te plagen, om er woorden voor te vinden, neemt hij met de vreemde zaak tevens den vreemden naam over. Hij is dus in dit opzicht al even zorgeloos of traag van geest als de Nederlander, die voor alle nieuwigheden, die uit den vreemde tot hem komen, vooral op technisch en sportief gebied, ook meteen de vreemde benaming overneemt en zijn taal tot een lappendeken maakt. Laten wij dus hopen, dat het gevleugelde woord „de taal is heel het volk” niet te veel waarheid bevat.

Daaraan zou men trouwens ook gaan twifelen, wanneer men de taal der Marindineezen bestudeert. Men zou dan verwachten, dat een zoo onbeschaafd en laagstaand volk ook maar een zeer onbeholpen taaltje zou spreken. Alras echter blijkt juist het tegendeel waar te zijn. Deze taal is ontzettend ingewikkeld. Men verwacht dat ook nog wel, omdat men vermoedt, dat het een hopeloze warboel zal zijn, zooals b.v. het fransch, waar men bij elken regel reeksen van uitzonderingen aantreft. En dan is daar toch nog de Académie Française, die ervoor zorgen moet, dat het niet al te zeer de spuigaten uitloopt. Neen, wij staan hier voor het verbazende feit, dat wij bij een der meest laagstaande volken eene nog niet eens door schrift vastgelegde taal aantreffen, die met een verrassende logica is opgebouwd; die ingewikkeld is niet door verwarring maar alleen omdat haar mechanisme zoo wonderfijn is uitgewerkt tot in de kleinste onderdeelen en bijzonderheden. Toen ik de Spraakleer dezer taal had uitgegeven, trof ik te Merauke een geneesheer, die met groote belangstelling dat boek doorwerkte en opgetogen genoot van dit verbluffende verschijnsel. Nu geef ik echter terstond toe dat ik dit werk niet in het algemeen als ontspanningslectuur zou aanbevelen! Maar iets raadseachtigs, om niet te zeggen iets wonderbaars blijft het feit niettemin, dat wij bij een zoo onontwikkeld volk een monument aantreffen, dat getuigt van verbluffende scherpzinnigheid en vernuft.

HOOFDSTUK VI

ONTSTAAN EN TOEPASSING DER TAAL

ONTWIKKELING UIT DIERLIJK GELUID? — VERZAMEL- NAMEN — AFGETROKKEN BEGRIPPEN

Men kan zich de vraag stellen, hoe dit wonder ontstaan is. Zelfs de veel eenvoudiger vraag, hoe de mensch aan het spraakvermogen zelf gekomen is, heeft vele geleerden bezig gehouden. En zeer begrijpelijk, want het is een vraagstuk van groot belang. De taal, het spraakvermogen is immers iets, wat den mensch terstond in de geheele schepping op een afzonderlijk plan stelt.

In een artikel getiteld *Een vermeend Bankroet der Wetenschap* (De Nieuwe Gids, Oct. '27) bespreekt H. Kroon een boek *Le Langage* van J. Verdryes, waarin de oorsprong der taal wordt nagevorsch. Hij zegt daarin: „Evenmin als voor het gebruik der hand, is er voor dat van de taal historisch een oorsprong aan te wijzen. Bovendien kan men van een eigenlijken oorsprong niet spreken, omdat alle soorten niet tegelijk ontstaan zijn. Er is vervorming van een verschijnsel dat bij de dieren voorkwam, tot een mensche-lijk verschijnsel. De taal, in den beperkten zin van het woord, voor zoover zij het oor betreft, één van de uitingen van het vermogen om teekens voort te brengen, bestaat bij het dier. Dit drukt door geluiden zijn gemoedstoestanden uit en de taal is zonder twijfel voortgekomen uit den kreet, die spontaan de aandoeningen weergaf”.

En verder: „Omdat hij homo faber (werkkundig mensch), maar meer nog wijl hij homo loquens (sprekend mensch) is, kan de mensch homo sapiens (verstandig mensch) genoemd worden”.

Dat is duidelijk; de taal toch bestaat niet in het voortbrengen van keelgeluiden, doch in het weergeven van gedachten door middel van bepaalde klankteekens.

„Volgens Mr. Boule moet de homo heidelbergensis een tusschen-
soort geweest zijn, levend in de periode, die den sprekenden mensch van het schreeuwend dier scheidt. De homo neanderthalensis had

reeds zonder twijfel een zwak beginsel van een gearticuleerde taal.¹⁾
„Volgens Vendryes vermengt het vraagstuk van het ontstaan der taal zich met dat van het ontstaan van den mensch en de mensche-lijke samenleving. Psychologisch is de oorspronkelijke taalkundige daad, symbolieke waarde te geven aan een teeken. Dit psychologisch proces onderscheidt de taal van den mensch van die van het dier Het is weinig twijfelachtig, dat de holenmensch een brein bezat minder geschikt dan het onze voor taalkundige werkzaamheid en dat zijn verstandelijke werkzaamheid eveneens te wenschen overliet. De taal was eerst een uiting van emoties. Later kreeg een kreet een zinnebeeldige waarde als sein, om handelingen van anderen te voorkomen of uit te lokken. Toen eenmaal het bewustzijn van het teeken in den geest was ontwaakt, was er niets meer noodig, dan deze wonderlijke uitvinding te ontwikkelen. De volmaking van het spraakzintuig ging gelijk op met die van den geest.”

„Deze hypothese, hoewel onbewijsbaar, is niet van waarschijnlijkheid ontbloot,” besluit Kroon.

Dat kunnen wij toegeven, als wij er genoeg mee willen nemen, ook hier blindelings over een groote gaping heen te springen. Psychologisch — en daar gaat het toch in de allereerste plaats om — is de oorspronkelijke taalkundige daad, symbolische waarde te geven aan een teeken. Dit psychologisch proces onderscheidt de taal van den mensch van die van het dier. Of een kreet de uiting is eener emotie ofwel dat hij een zinnebeeldige waarde heeft, maakt geen verschil van graad uit, van *min* of *meer* in dezelfde orde, maar springt over op een geheel ander plan. In het eerste geval is hij een *onbewust* reageren op indrukken, in het tweede een *doelbewust* en *beredeneerd* uitbrengen van een teeken. Het eerste is zuiver instinktmatig, het tweede is een verstandelijke daad.

Wel kunnen sommige onbewuste teekenen met feiten in verband staan, doch dan is dat geen oorzakelijk doch een toevallig verband. Tot zoo'n toevallig verband kan men b.v. terugbrengen, hetgeen men bij vogels in den paartijd waarneemt. Den drang zijner geslachtsdrift brengt het mannetje tot uiting door speelschheid en bizonder opgewekt fluiten; het wijfje op andere manier. Doch tevens zoeken in dien toestand beide geslachten elkaar. Dat fluiten of spelen staat dan wel in verband met de paring; doch heel iets anders is het, dat de vogel zou zingen *met het doel* om het wijfje te roepen. Dan zou hij spreken, want hij zou aan bepaalde klankteekens een beteekenis hechten, die door zijn soortgenooten begrepen wordt. Dat blijkt echter niet zoo te zijn, want ook in gevangenschap doen zekere vogels juist eender en niet totdat aan hun verlangen voldaan is, maar totdat de bronsttijd voorbij is.

1) De *homo heidelbergensis* is een fossiele mensch uit het oud-diluviale tijdperk bij Heidelberg gevonden. De *homo neanderthalensis* is een fossiele mensch uit het middel-diluviale tijdperk, dus jonger, en bij Düsseldorf gevonden.

Déma-voorstelling; de bamboe-déma (blz. 67). — Foto H. Nollen

Foto H. Geurtjens

Schimmenhut in kokosplanting op
Zuid N.-Guinea (blz. 82).

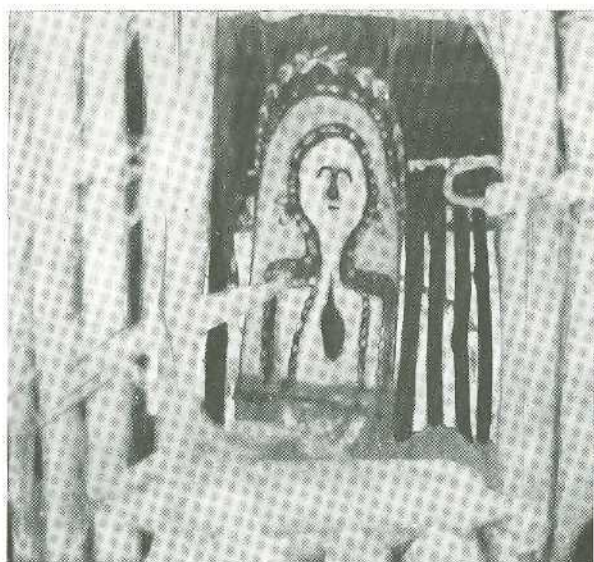

Foto H. Geurtjens

Beeld van den overledene vergroot.

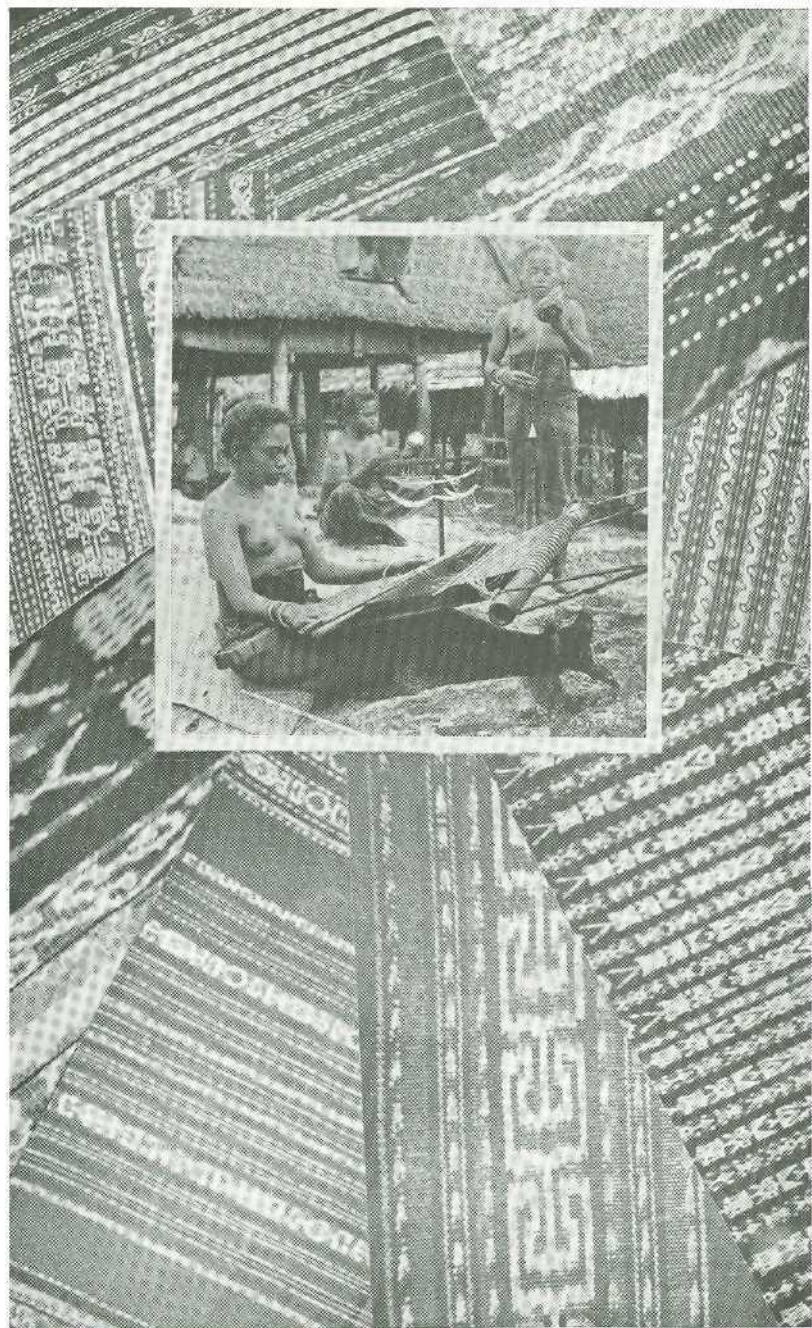

Foto H. Geurtjens

Het hoogambacht op de Tanembar-eilanden. Weefster, haspelaarster
en spinster (blz. 112).

Foto P. Dräbbe

Het vervaardigen van armbanden uit olifantstanden op de Tanembar-eilanden (voor mannen).

Foto H. Geurtjens

Het vervaardigen van armbanden uit de marmerzuilschelp op de Tanembar-eilanden (voor vrouwen).

Een wicht huilt, wanneer het ongemak gevoelt: een onbewuste reactie op ondervonden indrukken. De moeder zal ter hulp snellen, niet omdat het kind haar roept, maar omdat zij die uiting van het kind begrijpt. Wellicht zal zich bij het kind al spoedig een geheugenverband vormen tusschen zijn huilen en de hulp der moeder. Er bestaat dan reeds een zakelijk doch nog geen oorzakelijk of causaal verband. Het kind zal huilen, ook al is de hulp onmogelijk. Al heel spoedig echter, wanneer het verstand maar eenigszins begint te ontwaken, zal het beslist huilen om de moeder te roepen. Wij kennen die dreinende dwingelandjes; zij huilen niet meer, zoodra zij hun zin krijgen en ook niet, wanneer zij weten, dat moeder ze toch niet hoort. Het eerste huilen staat gelijk met het gejang van een hond die pijn heeft; het tweede met dressuur als b.v. van een hond, die zal joekeren aan de deur, om binnen gelaten te worden; het laatste met de menschelijke taal, want dan geeft het doelbewuste klankteekens.

Doch de afstand die er ligt tusschen onbewust en doelbewust is veel grooter dan die welke er bestaat tusschen het geraamte van een gibbon en van een mensch. De afstand tusschen deze geraamten is van gradueelen aard in dezelfde orde. Die tusschen redelijk en niet-redelijk, onbewust en doelbewust is even groot als die tusschen zijn en niet-zijn.

Wat daarvan zij, duidelijk blijkt uit boven aangehaalde gegevens, dat de evolutionisten voorop stellen, dat het spraakvermogen zich geleidelijk ontwikkeld heeft met den overgang van aap tot mensch. Maar dan volgt daaruit ook heel natuurlijk, dat de ontwikkeling der taal gelijken tred moest houden met de ontwikkeling van den mensch. Volgens mr Boule vormt immers de homo heidelbergensis de tusschensoort tusschen het schreeuwend dier en den mensch en had de homo neanderthalensis reeds een zwak beginsel van een gearticuleerde taal. Dus zou men kunnen doorredeneeren: hoe primitiever de mensch, hoe meer onbeholpen zijn taal en hoe hooger ontwikkeld de mensch, hoe volmaakter zijn taal.

Indien de taal het middel is, om gedachten zoo scherp en zoo bondig mogelijk mee te deelen, dan kan men zich echter afvragen, of met de beschaving van den mensch de ontwikkeling der taal gelijken tred heeft gehouden.

Onze oude klassieke talen, dank zij haar rijkdom aan spraakkunstige vormen geven zeker bondiger de gedachten weer en ook even duidelijk, al eischen zij wegens den ingewikkelden zinsbouw meer geestesinspanning van den lezer. Zeker is het niet als een vooruitgang te beschouwen, dat zooals b.v. in het fransch en het engelsch de schrijf- en de spreektaal zich op zoo geheel verschillende wijze ontwikkeld hebben, dat vele geschreven woorden niet veel meer zijn dan een soort hiërogliefen. In elk geval is de practische bruikbaarheid der taal daardoor zeker niet verhoogd, doch eerder zeer geschaad. Men heeft verder steeds meer de synthetische spraak-

vormen door analytische vervangen. Is het vooruitgang of verval? Ook dit kunnen wij in het midden laten. Indien echter, zooals het natuurlijk schijnt, de ontwikkeling der taal gelijken tred houdt met de ontwikkeling van het volk dat ze spreekt, dan zou men bij de meest primitieve volken eene ook nog zeer onbeholpen taal verwachten. Voor den rijkdom der taaltekens of woorden is dat wel vanzelfsprekend; voor elk nieuw begrip wordt een nieuw woord geschapen, om dat begrip aan te duiden en zal dus een hoog beschaafd volk een rijkeren woordenschat bezitten dan een laagstaand.

Doch dat is enkel een verschil zooals er bestaat tusschen een kleine en een groote rekenmachine. Of men daarop getallen tot 10.000 of tot 100.000 kan verwerken, is bijzaak; het zit 'm voornamelijk in de degelijkheid van het mechanisme, waardoor de berekeningen vlot en accuraat bewerkstelligd kunnen worden. Zoo behoort men in de taal ook op de eerste plaats het mechanisme te beschouwen: is zij een geschikt middel om scherp en bondig gedachten uit te drukken.

En dan worden wij weer voor verrassingen geplaatst.

De Marindineezen van Zuid N. Guinea behooren stellig tot de meest primitieve volken die nog bestaan. Bij dit zeer laagstaande, weinig ontwikkelde volk trof ik een taal aan, die mij telkens verbaasd deed staan over haar overweldigenden rijkdom van spraakkundige vormen en de verbluffende logica waarmee die allemaal in elkaar sluiten (vgl. blz. 102). Het volk, dat deze taal spreekt, weet zich van al die vormen geen rekenschap te geven en nog minder van derzelfver onderlingen samenhang; en men vraagt zich verwonderd af, hoe bij zoo'n volk zulk een taal ontstaan is en tot zulk een fijn bewerktuigd systeem is uitgegroeid.

In het algemeen kan men zeggen, dat de taal dient, om allerlei betrekkingen aan te geven tusschen personen of zaken onderling, hunne hoedanigheden, toestanden of handelingen aan te duiden. Men bedient zich daartoe van werkwoorden, voornaamwoorden of in het algemeen van spraakkundige vormen.

Nu is het wel een eigenaardig verschijnsel in de talen, dat ze geneigd zijn, de fijnheid harer vormen te verliezen. In onze moderne talen, die wij met oude, waarvan ze zijn afgeleid, kunnen vergelijken, is dat zeer duidelijk na te gaan. In ons nederlandsch is men den laatsten tijd druk doende, om er nog meer overboord te smijten. Doch ook in al de primitieve talen welke ik bestudeerde, stiet ik op hetzelfde verschijnsel. Zoo zijn in het marindineesch de geslachtsvormen aan het verdwijnen alsook de betrekkingsvormen, die wij in onze talen niet kennen.

De betrekking welke aan de meeste schakeeringen onderhevig is, is die van persoon tot handeling. In de verschillende talen heeft men zeer verschillende manieren om deze betrekkingen weer te geven. Het marindineesche stelsel is onder dit opzicht prachtig. Het is een zeer ingewikkeld mechanisme en het heeft mij heel wat

hoofdbrekens gekost, om het schakelbord te vinden, waarop die duizenden vormen aansluiten.

Het werkwoord zelf blijft onveranderd of geeft door een voor-, in- of tusschenvoegsel den persoon van het lijdend voorwerp aan. Doch al wat dient om schakeeringen aan te duiden van de handeling met betrekking tot het onderwerp, wordt uitgedrukt door partikels, die gegroepeerd worden om de stamletter, die den persoon aanduidt en wel als voor- of achtervoegsels. We hebben tien van die voorvoegsels en acht klassen van achtervoegsels, die voor een groot deel ook weer volgens vaste regels onderling verbonden kunnen worden.

Ook de tijdsbepalingen worden op deze wijze weergegeven. Wij komen daarbij weer voor een eigenaardigheid, welke wij in onze talen niet kennen, dat men nl. een handeling ook kan voorstellen zonder bepaling van tijd. Ik vaar, zal een schipper zeggen, ook al zit hij op het oogenblik aan den wal. Hij wil zeggen: mijn beroep is varen. Hij maakt abstractie van tijd, maar wegens een leemte in de taal, moet hij een spraakkundige wending met tijdsbepaling gebruiken. De Marindinees behoeft dat niet; in dergelijke gevallen vervoegt hij het werkwoord zonder bepaling van tijd. Wil hij beslist een tijd aangeven, dan voegt hij het desbetreffende partikel toe aan den persoonsvorm.

Evenzoo worden door aanhechting van partikels weergegeven de richting, herhaling, nadruk, betrekkingen van bezit of voor- of nadeel, wederkeerigheid, de vragende, uitsluitende, twijfelende wijs, enz. Dank zij de onderlinge verbinding dezer partikels kan men de vormen dus schier tot in het oneindige vermenigvuldigen. Doch om niet tot onuitsprekelijke woorden te komen, heeft men bij het samenvoegen een heel stel samentrekkingen en omzettingen in acht te nemen. Alles tezamen een ingewikkeld doch zeer kunstzinnig en fijn bewerktuigd apparaat.

Wij zullen daar niet verder op ingaan. Ik wilde alleen maar dit zeggen: It is a long way to Tipperary, maar niet minder van het geschreeuw van een dier tot zulk een taal van een zeer primitief volk. Of zou het misschien ook mogelijk zijn, dat de taal zich niet ontwikkeld heeft uit het geschreeuw der dieren? — De taal toch is in haar eigenlijk wezen een uiting van de rede, van het verstand. En zou de mensch, ook de primitieve, door het feit zelf dat hij mensch is, ook meteen begaafd zijn met een normaal menschelijk verstand, dat natuurlijk geoefend en ontwikkeld kan worden, maar dat dan toch, zij het dan nog min of meer sluimerend, volkomen aanwezig is. . . . ?

Wanneer een missionaris zich in een nieuw gebied vestigt, is zijn eerste zorg het bestudeeren der taal. Dat is geen gemakkelijke taak, als hem daarbij geen andere hulpmiddelen ter beschikking staan dan een stel ooren. En alle ooren zijn daar nog niet even goed op

ingesteld; daartoe behoort ook nog een beetje een bizondere knobbel om het zuivere taaleigen te snappen. Doch eenieder brengt het al gauw genoeg zoo ver, dat hij zich behoorlijk in de taal kan uitdrukken. Het zal dan echter nog wel eens gebeuren, dat hij bij het godsdienstonderricht dingen staat te beweren, die volkomen onverstaaubar zijn; of laten wij het maar openhartig bekennen: soms zelfs volslagen onzin. Wanneer hij later beter met de taal vertrouwd raakt, verschrikt hij soms van de blunders, die hij heeft uitgebraamd. Maar nooit of nimmer zal hij door een zijner toehoorders daarop opmerkzaam gemaakt worden. Zij dreunden die dingen op zooals hij hun die voor zei; begrepen ze niet, want ze waren niet te begrijpen, maar deden ook geen moeite om te begrijpen.

Bij kinderen uit woonwagens, die meestal van geslacht tot geslacht analphabeten zijn, vinden wij iets dergelijks. Ook bij hen kost het moeite, den geest in werking te zetten en vast te houden; doch daar de zorg voor het bestaan aan deze menschen zwaardere eischen stelt, is hun geest levendiger, zooals blijken kan uit het volgend staaltje. In de leering vroeg ik aan kinderen van tien tot twaalf jaar: Waarvan heeft God alles gemaakt?

Antwoord: Van wol.

Van wol?! Hoe komen jullie daarbij? God heeft alles van niets gemaakt. Er bestond niets en God zei enkel maar: ik wil dat dit of dat er kome! En het kwam en het was er.— Na een breedvoerige uiteenzetting meende ik dat begrip er wel in gepompt te hebben. Om de proef op de som te hebben, begon ik de volgende les weer met dezelfde vraag: Waarvan heeft God alles gemaakt? — En weer luidde het besliste en voor mij verbijsterende antwoord: van wol. —

Ik dacht, hoe komen zij in vredes naam aan die wol? Maar meteen ging mij een licht op. In het leerboekje staat in plaats van *gemaakt* het woord *geschapen*, dat ik opzettelijk vermeden had, omdat zij dat wellicht niet zoo goed zouden begrijpen. En inderdaad hadden zij het niet begrepen en door zijn vreemdigheid had het hen blijkbaar getroffen en was hun geest in werking gekomen. *Geschapen* kenden zij niet, maar *schapen* kenden zij wel en daarmee hadden zij heel natuurlijk het begrip wol geassocieerd.

Een andermaal vroeg ik: Wat is beter, een dier of een mensch?

Het eenparig antwoord klonk: Een mensch is veel beter.

Nou, ik weet het nog zoo net niet. Een paard b.v. is immers veel grooter en veel sterker en kan veel harder loopen; is dat dan niet beter?

Neen, een mensch was tóch beter, was de algemeene overtuiging.

Waarom is een mensch dan toch beter? — Ik wilde natuurlijk naar de ziel, maar zoo diep drong hun wijsheid blijkbaar niet door, want een algemeen stilzwijgen volgde. Eindelijk stak een pienterling den vinger op en verkondigde: — 'n perd da kan nie schooien, da moeten we zelf voeieren

Men moge over deze antwoorden het zijne denken, maar de hersens dier kinderen waren ten minste in werking geweest, hetgeen men bij die primitieven maar zelden waarneemt. Men ergert zich daar dikwijls over dwaze en onbenullige antwoorden niet omdat zij dom zijn, maar omdat zij zoo volstrekt ondoordacht zijn. Zij flappen eruit, wat hun het eerst voor den geest komt.

Nadien zal het niemand verwonderen, dat onze leerboekjes voor het godsdienstonderricht en de gebedsformulieren heel wat herzieningen ondergaan, vooraleer ze in een definitieve redactie kunnen worden vastgelegd. Daarvoor dient men eerst de taal volkomen te beheerschen, want het is geen eenvoudige zaak, om in zoo'n taal onze eenvoudigste gebeden over te brengen. Om b.v. het Onze Vader in de taal der Marindineezen over te zetten, zagen wij ons voor heel wat moeilijkheden geplaatst.

„Onze Vader.” Ja, dat ging nog wel.

„Die in den hemel zijt.” Daar lag al een voetangel. Voor hemel heeft men in deze taal geen woord. Wij kozen het maleische woord *sorga*. Wanneer wij op godsdienstig gebied woorden aan een vreemde taal moeten ontleenen, nemen wij daarvoor bij voorkeur maleische, omdat het maleisch ook de voertaal is van het school-onderwijs en deze daarom aan de hoorders steeds meer vertrouwd worden. Trouwens ook voor dingen het dagelijksch leven betreffende dringen steeds meer maleische woorden deze talen binnen.

„Uw naam worde geheiligd.” Alweer zoo'n angeltje. Van heilig heeft men namelijk niet het minste besef. Wel echter kende men de uitdrukking; iemands naam goed noemen, in den zin van: iemand loven of prijzen. Wilt dit de beteekenis vrijwel benadert, hebben wij deze zinsnede ook daar maar mee vertaald.

„Uw rijk kome.” Dat leek wel op een wolfenklem! Die menschen kennen zelfs geen opperhoofd, laat staan, dat zij enig begrip zouden hebben van een koning of keizer en derzelve machtsgebied. Wij hadden evenwel opgemerkt, dat zij het vaderlijk gezag verder uitstrekten, dan door de letterlijke beteekenis van dit woord wordt aangegeven; zoo werden onze bekeerlingen ook onze kinderen genoemd. Wij vertaalden deze bede dus door: dat alle menschen uwe kinderen worden.

En zoo sukkelen we verder. Men zal mij dus toegeven, dat de missionaris hier voor geen gemakkelijke taak staat en men het hem niet te zwaar mag aanrekenen, als hij in den beginne al eens een blunder slaat. Van zijn parochianen heeft hij in dezen niet de minste voorlichting te verwachten.

Toen ik voor mijn boek *Uit een vreemde Wereld* ook de spelen der kinderen op de Kei-eilanden wilde beschrijven, vroeg ik aan een jonkman, die toch voor pienterling te boek stond, om mij de regels van een eenvoudig spelletje te verklaren. Hij kon dat niet. Wel kon hij dat spel meespielen; hij kende er alle regels van; maar in

zijn geest het geheel overzien en samenvatten, om het mij te verklaren, dat was hem te machtig. Er bleef mij dus niets over, dan zelf met de kinderen mee te gaan spelen. Elke fout die ik beging lokte natuurlijk hevig protest uit van den kant der medespelers en zoo werd ik ook in dit geval door het maken van fouten al gauw wijs.

Aan dit te kort aan bevattingsvermogen móet het ook worden geweten, dat men weinig verzamelnamen kent en geen afgetrokken begrippen.

Om dingen, die een voorname of kenmerkende eigenschap gemeen hebben, onder één begrip en benaming te vereenigen, moet men die eenheden overzien en daarbij het kenteekenend gemeenschappelijk element onderscheiden. Dit veronderstelt een ruimer gezichtsveld, dan waarover deze menschen beschikken. Hun blik dringt gewoonlijk zoo ver niet door. In sommige dezer talen heeft men b.v. wel een naam ter aanduiding van elk dier afzonderlijk, maar de verzamelnaam dier, waaronder al deze wezens begrepen worden, kent men niet. De in ontwikkeling toch zoo laag staande Marindineezen hebben dezen verzamelnaam wel en het is opmerkelijk, dat zij daarvoor gebruiken den vrouwelijken vorm, *namakoed*, van hetzelfde woord, waarvan de onzijdige vorm, *namakad*, ding of zaak beteekent; dus de vrouwelijke vorm beteekent levend en de onzijdige levenloos wezen. De mannelijke vorm van dit woord, die *namakid* zou moeten zijn, is niet in gebruik, omdat alle dieren in deze taal een grammatikaal vrouwelijk geslacht hebben, zelfs wanneer uitdrukkelijk van een mannelijk dier sprake is. Dit is te opvallender omdat deze volken zeer sterk op het geslachtelijke zijn ingesteld.

Men kent allerlei manieren om iets te dragen, als dragen op het hoofd, op den schouder, op den rug, op de borst, op de armen, aan de hand, aan een stok, enz. Voor al deze draagwijzen heeft men een bijzonder woord, maar een woord voor het algemeen begrip dragen heeft men niet. In het *Nederlandsch-Marindineesch Woordenboek* van de missionarissen J. v. d. Kolk en P. Vertenten vindt men het trefwoord *dragen* door dertig verschillende woorden vertaald, die elk een bijzondere wijze van dragen weergeven.

De geest ziet dus niet scherp genoeg, om de dingen volgens hun kenmerkende eigenschappen in soorten (species) en geslachten (genera) te onderscheiden en in te deelen.

Aan dezelfde oorzaak moet het worden geweten, dat men geen afgetrokken begrippen kent. Woorden als deugd, moed, eer, waarheid, leugen, rechtschapenheid vinden in hunne taal geen vertolker; klaarblijkelijk alweer, omdat men gemoedstoestanden en -uitingen niet weet te onderscheiden en te rangschikken volgens hun kenmerkende eigenschappen.

Dit gaat zelfs verder dan men zou vermoeden. Omdat men geen

afgetrokken begrippen kent, bezitten de werkwoorden ook geen onbepaalde wijs. die, zooals het woord zelf zegt, iets onbepaalds, dus iets afgetrokken aanduidt. Zoo is b.v. ons gezegde „werken is zalig” — hetgeen zij trouwens niet gelooven — in hun taal niet weer te geven. Wel kan men de tastbare of concrete feiten aanduiden als: ik werk, gij werkt, hij werkt, enz., doch niet een handeling of een toestand los van een persoonlijkheid, die de handeling verricht of op wie de toestand betrekking heeft; met andere woorden, een afgetrokken begrip.

Ook familiebetrekkingen in hun algemeene, onbestemde of onbepaalde beteekenis vinden in deze talen geen wedergave. Zoo zijn de woorden: vader, moeder, zoon, dochter, enz. niet te vertalen. Men kan immers slechts vader of moeder zijn, omdat men een kind heeft; en zoon of dochter, omdat men ouders bezit; men is dus altijd iemands vader, moeder, zoon of dochter en ook alleen deze bepaalde, concrete gevallen kan men uitdrukken. Men kan dus wel zeggen: mijn, uw, zijn vader, enz., doch gezegden als: vader zijn is een geluk, of brengt plichten mee, zijn in deze talen niet om te zetten; men moet daartoe zijn toevlucht nemen tot een omschrijving.

In het aanduiden dier betrekkingen zijn zij echter nauwkeuriger dan wij in onze westersche talen. Wij gebruiken daarvoor vrij onbeholpen een bezittelijk voornaamwoord. Of ik zeg: mijn klomp of mijn vader, ik bezig hetzelfde woord *mijn* om die beide betrekkingen aan te geven. Toch sta ik in een geheel andere verhouding tot mijn klomp als tot mijn vader! De eerste is er eene van zuiver bezit; de tweede heeft met bezit niets uitstaande en is er eene van bloedverwantschap. Zij hebben daarvoor onderscheidenlijke spraakkundige vormen, die men zou kunnen noemen betrekkingsvoor-naamwoorden.

Oorspronkelijk hebben deze bijzondere vormen gegolden niet alleen voor familiebetrekkingen, maar ook voor allerlei andere om een nauwe saamhoorigheid of afhankelijkheid aan te toonen. In sommige talen zijn die langzamerhand verwaterd of geheel in onbruik geraakt en vindt men er enkel nog overblijfselen van; in andere zijn ze nog onverminderd in zwang. Zoo kan men b.v. in het jamdeensch de woorden *zijn tak* op twee manieren vertalen, nl. door *sangan* en *ni sange*. Deze twee vertalingen zijn echter geheel verschillend in beteekenis. Bij *sangan* is de uitgang *an* een betrekkingsvorm en duidt den tak aan in betrekking tot of als onderdeel van een boom, dus: de boom zijn tak. In *ni sange* is *ni* een bezittelijk voornaamwoord en beteekent dit dus de tak van iemand, die aan iemand toebehoort, die hem voor een of ander doel wil gebruiken, dus zuiver bezit.

Staat men eenerzijds vaak versted over de sloomheid van geest bij deze menschen, anderzijds wordt men toch ook soms aangenaam

verrast door blijken van scherpzinnigheid en levendig vernuft, zooals dat sprankelt uit de raadsels welke men ze onder elkaar hoort opgeven. Ik teekende er een aantal op bij de Keieezen (zie *Uit een vreemde Wereld*, blz. 55) en bij de Tanembareezen (zie *Zijn Plaats onder de Zon*, blz. 74). Bij de Marindineezen vond ik geen raadsels, wel echter een soort rebus. De opgever teekent in het zand met enkele lijnen een voorwerp; de anderen moeten dan raden, wat de teekening voorstelt. Kan men er niet uit wijs worden, dan kan men den opgever nadere inlichtingen vragen als b.v. waar het voorwerp te vinden is, door wie het gebruikt wordt, enz. Degene die ten slotte de oplossing vindt, mag op zijn beurt een rebus opgeven.

Ook de kundigheden, welke men bij deze volkeren aantreft, wijzen op een groote mate van schranderheid en scherpzinnigheid. Het is daarbij wel zeer bevreemdend, dat zij op een bepaalden trap van ontwikkeling stil bleven staan en daar als het ware verstarde. Onder den drang van vreemde invloeden zouden die kundigheden wellicht tot hoogere ontplooiing kunnen komen, indien niet het gevaar dreigde, dat de inheemsche nijverheid geheel door den uitheemschen import wordt verdrongen. Dat is waarschijnlijk gebeurd op de Kei-eilanden, die al sedert eeuwen verkeer onderhielden met Ambon, Banda, Ceram en andere omliggende eilanden, waarvan zij benoodigdheden betrokken, welke de Tanembareezen, die meer afgezonderd lagen, zelf moesten aanmaken. Ofschoon de Keiees in algemeene ontwikkeling voor den Tanembarees zeker niet behoefde onder te doen, stond daarom toch bij deze laatsten de nijverheid of huisvlijt op hooger peil. Terwijl b.v. de weverij op de Keieilanden onbekend was, bloeide die op de Tanembar-eilanden, waar men zelfs middels het vernuftige figuurknoopen (ikatten) ware kunststukjes wist te vervaardigen ¹⁾.

Op beide eilandengroepen wist men het sap van den bloeitros van kokos- of arenpalm af te tappen en dit te bereiden tot een heerlijken drank, den palmwijn, en dien tot suikerstroop te verkoken of daaruit azijn te bereiden en zelfs jenever te stoken.

Waarlijk verbijsterend mag het heeten, dat men op de Tanembar-eilanden uit de schaal der kokosnoten creosoot weet te puren, waarvan men de pijnstillende kracht heeft achterhaald. Het werd daarom gebruikt als verdoovend middel, wanneer men bij jonge meisjes de tanden tot op het tandvleesch had afgevijld ²⁾.

De Keieezen waren terecht vermaard als bekwame scheepsbouwers. Met heel beperkte hulpmiddelen en primitief gereedschap wisten zij zeer bruikbare schuiten en zelfs kleine zeilloggers te bouwen.

1) Men zie hierover en over de geheele huisvlijt der Tanembareezen uitvoerige gegevens in *Zijn Plaats onder de Zon*, hoofdstuk: *Aan de Wieg der Ambachten*, blz. 132.

2) Zie *Zijn Plaats onder de Zon*, hoofdstuk: *Van Parel tot Giskoraal*, blz. 46.

Foto H. Geurtjens
Nieuw gebouwd Tanembareesch huis.

Na eenige jaren: een aanklager (blz. 115).

Foto P. Drabbe

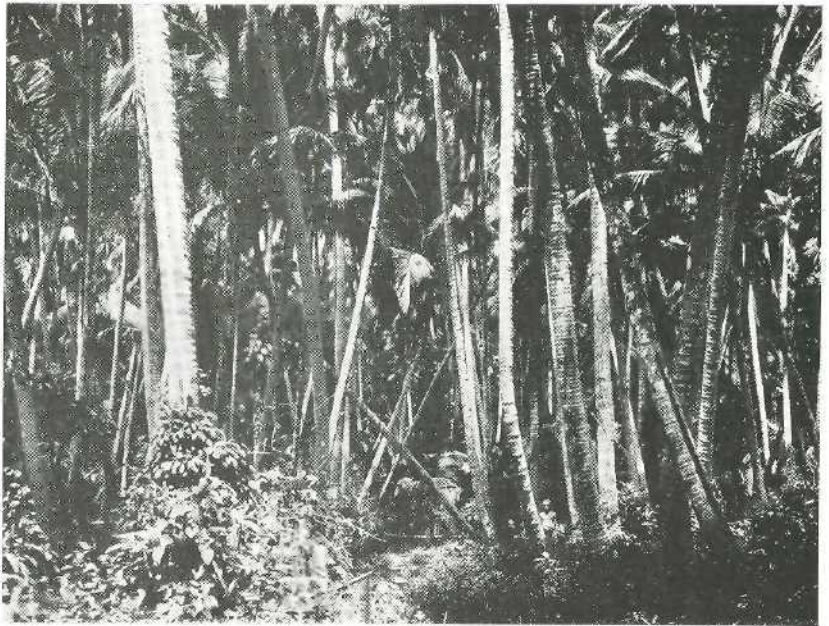
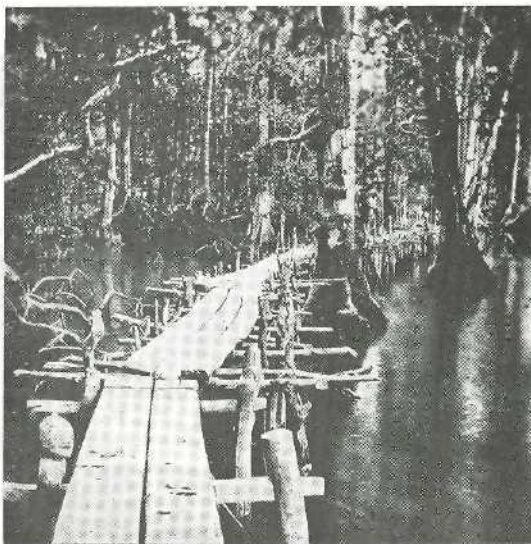

Foto II. Nollen

Klapperbosch. Zonder de planting te onderhouden laat men groeien wat groeit. Ze brengt minder op, maar kost ook geen moeite.

Brug door vloed-
bosch op de
Tanembar-
eilanden in een
„werkstuip” aan-
gelegd (blz. 118).

Foto II. Geurtjens

Menigeen heeft beslist ook verstomd gestaan over het fijne en kunstzinnige vlechtwerk, dat men bij alle primitieve volken aantreft.

Ook op het gebied der sierkunst leveren zij zeer verdienstelijke bijdragen. Dat deze kunst uit het volk zelf geboren is, blijkt overtuigend uit het feit, dat elk volk zijn eigen motieven, zijn eigen stijl heeft. En dan staat men vaak opgetogen over fraaie stukken houtsnijwerk, die toch met zeer onbeholpen gereedschap worden uitgevoerd.

En wie heeft zonder blijde verrassing in onze volkenkundige musea de met ingekorven en met zwartsel opgevulde figuren zeer decoratief versierde bamboekokers aanschouwd?

Zelfs bij de nog zoo weinig ontwikkelde bewoners van Zuid N. Guinea vindt men meesterstukjes van sierkunst. Men zie maar eens hun toovernapjes, gemaakt van de zeer harde schaal van een kleine soort kokosnoot. Met een varkensslagtang hebben zij in dit stugge materiaal met ongelooflijk geduld sierlijke lijnfiguren weten te kerven, die met kalk opgevuld, levendig afsteken op de zwart met kokosolie gepolitoerde schaal.

Hoe heb ik vaak versteld gestaan, als ik daar de kinderen met een touwtje zonder eind, zeer behendig uit boomvezels getwijnd, de meest ingewikkelde en fraaiste figuren zag tooveren, waarbij niet alleen de vingers maar ook de teenen en soms nog de mond in bedrijf kwamen! Bij elken greep tooverden zij u een nieuwe figuur met eigen benaming voor de oogen en dan met een schalkschen lach en met één slag was alles verdwenen en bleef alleen het effen touw over.

En dan spreek ik nog niet van de vernuftige vallen en strikken en klemmen, waarmee zij het wild in hun bosschen en den visch in het water verschalken en waaruit juist zoo overtuigend blijkt, dat de mensch door zijn vernuft de brute kracht van alle dieren de baas is. — En zoo vindt men bij alle primitieve volken aanleiding te over, om zich te verbazen over voorbeelden van een vindingrijkheid en schranderheid als men meende bij hen niet te mogen verwachten.

Uit dit alles treedt ongetwijfeld de waarheid naar voren, dat ook bij primitieve volkeren een geest werkzaam is; doch die geest werkt sloom en traag. Hij assimileert zich hetgeen hij om zich heen vindt. Daarin berust hij en zeer moeilijk gaat hij er toe over, om nieuwe wegen te zoeken. Wij willen daarom uit het voorgaande niet besluiten, dat deze menschen misdeeld zouden zijn ten opzichte hunner verstandelijke vermogens, maar alleen, dat die geest moet worden wakker geschud en geoefend.

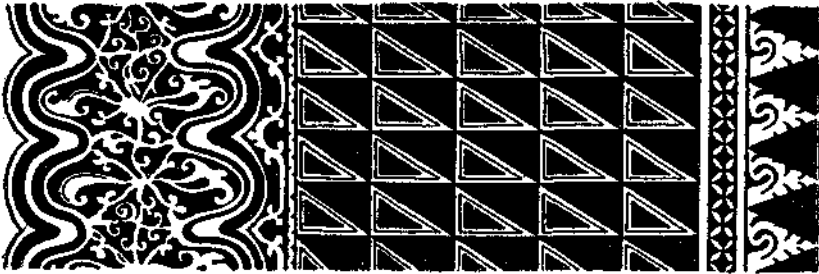
Wanneer wij in een gebied het missiewerk gaan ondernemen, beginnen wij met het oprichten van schooltjes, waarin een inheem-

1) Zie *Uit een vreemde Wereld*, blz. 55.

2) Zie *Zijn Plaats onder de Zon*, blz. 74.

sche goeroe of katechist de wijsheid verkondigt. Deze schoolmeesters staan in bekwaamheid een heel eind ten achter bij onze nederlandsche onderwijzers; maar zij hebben toch ook een examen af te leggen en moeten een door de regeering erkend diploma behalen. Doch al zet men in deze schooltjes professoren onzer universiteiten, zij zullen van het hun toevertrouwde materiaal geen bolleboozen maken. Toch moeten wij ook beproeven daaruit onderwijzers te kweken. Daartoe worden dan de beste leerlingen dier volksschooltjes uitgekozen, die dan nog een cursus van enkele jaren doorloopen op een soort kweekschool, waaraan volstrekt bevoegd personeel verbonden is. De ondervinding heeft ons geleerd, dat men dan de eerste schoolgaande generatie ongeveer zoo ver kan brengen, als een student, die bij ons met goed gevolg de lagere school heeft afgehoopen. Het schijnt wel of er op een tijdstip dat gewoonlijk samenvalt met de puberteitsjaren, een stilstand intreedt in hun geestesontwikkeling. Zij zijn volleerd in de beteekenis, dat er niets meer bij te proppen is. Met de kinderen dezer lieden zal het al een stuk beter gaan en men kan zeggen, dat het derde geslacht normale scholieren levert. Dit moge blijken uit het feit, dat het dan reeds candidaten voor het priester-seminarie voortbrengt, die wat hun verstandelijke begaafdheid betreft niet behoeven achter te staan bij Javanen of andere meer ontwikkelde Indiërs.

De geestesvermogens dezer kinderen moeten dus blijkbaar ook geleidelijk ontwikkeld en gevormd worden. Een factor, die deze ontwikkeling niet weinig bemoeilijkt, is wel de omstandigheid, dat voor deze leerlingen het onderwijs steeds gegeven moet worden in een vreemde taal nl. het maleisch. In hun moedertaal is dat ondoenlijk, omdat in die taal geen leerboekjes bestaan en ook zeer bezwaarlijk te maken zijn, omdat men daarin de technische termen mist, die voor elk onderwijs toch onontbeerlijk zijn, b.v. woorden als deelen, vermenigvuldigen, rekenen, lezen, letter, cijfers, enz. Daarbij komt nog een babelsche spraakverwarring. Het aantal talen in deze gewesten is letterlijk legio en vele dezer talen worden slechts door enkele honderden menschen gesproken.

HOOFDSTUK VII

IMPRESSIONISME

ZORGeloosHEID — MOED — BESCHEIDENHEID
BESCHAMING — KIESKEURIGHEID

Wijl deze menschen traag zijn van begrip, zijn zij, wat hun geestesleven betreft, impressionist. Zelden laten zij zich leiden bij hun levensuitingen door hun verstand, door wel-overwogen beredeneering, doch bijna altijd door de indrukken van het oogenblik: zij teren hoofdzakelijk op hun gemoed. Vandaar dat de uitingen hunner gemoedsaandoeningen, droefheid, drift, enz., meestal zeer uitbundig zijn, doch van zeer voorbijgaanden aard: een stroovuur, dat heftig opvlamt, doch spoedig dooft.

Onze Oosterling heeft een gelukkigen natuurlijken aanleg, en een kalm bestaan, dat hem de gulle tropische natuur waarborgt, bevordert den opbloeij zijner natuurlijke goede eigenschappen. De groote economische problemen onzer samenleving als werkeloosheid, doodende concurrentie en dergelijke laten hem volslagen onberoerd. Ten koste van matigen arbeid is hem zijn levensonderhoud en een volgens zijn maatstaf zeer menschwaardig bestaan verzekerd. Zelden komt hij voor een moeilijkheid te staan, die van hem eischt, een blijk van wilskracht of uithoudingsvermogen te geven. Daarom zijn die goede eigenschappen, die men gaarne geneigd zou zijn voor natuurlijke deugden aan te zien, zelden tegen den schok der beproeving bestand. Zij wortelen niet in innerlijke kracht, maar veeleer in uiterlijke gunstige omstandigheden.

Die gemakkelijke levensvoorwaarden werken op de eerste plaats zijn zorgeloosheid in de hand en ons spreekwoord: stel niet uit tot morgen wat gij heden verrichten kunt, zal hij beslist vertalen door: doe nooit vandaag, wat gij tot morgen kunt uitstellen. Zijn woning is onder dit opzicht zijn eerste aanklager. Het atappen dak ¹⁾ kan enkele jaren mee, doch dan begint het allengskens sleetsche plekken

1) Dakbedekking van aaneengeregen palmladeren.

te vertoonen; de bladeren vergaan en worden hier en daar doorschijnend. Dan begint het zorgelijk te worden, als de westmoesson nadert. Dat is zooveel als onze winter. In onze verbeelding zien wij ons woord winter met ijskegeltjes gespeld. Dat is hier niet het geval. Een fiksche regenbui brengt wel een oogenblikkelijke afkoeling en met een doornat pak kan men dan in den wind soms zitten klappertanden, maar daar staat tegenover, dat dit jaargetij ook bladstille dagen kent onder een lage bedompte lucht en dan is de warmte loomer en drukkender dan ooit. Maar het is ook de tijd, dat de elementen zich in toemelooze ongebondenheid uitkuren in buien van gutsend water, razende stormen, ratelende donder en flikkerende bliksems. Dan kunnen in ons blij zonneland, waar ge door den helderen hemel haast bij O. L. Heer binnen kunt kijken, de dagen zich sloom aaneen rijgen, triestig en miezerig, waarbij alle leven zit weggedoken onder den grooten domper der groezelige lucht.

Mijn papagaai en mijn poes zitten aan één stuk door te soezen. Wat kun je al beter doen? Het geleuter van den regen deunt ons in slaap, zeggen de menschen. Alles slaapt dan ook. Regen, regen, regen en nog eens regen. Water van boven, water van onder. Een waterachtige grauwe, strakke, triestige, groezelige lucht. Geen vroolijk blank wolkje dat langs den hemel vaart, de hemel triestig en doodsch. Geen blank zeiltje dat scheert over de zee, de zee triestig en doodsch, zoover je ziet, tot daarginds waar je niet meer weet of het zee is of lucht, want beide zijn dompig en grau en water.

Druilerig, droomerig siepelen de druppelen spetterend en pruttelend neer, uren aaneen op den doorweekten, spiegelden, drijvenden grond.

De droezelige boomen en struiken staan te droomen, te soezen en te dommelen, als zoo'n oude knol dommelend wachtend voor een ouden vrachtwagen. Ze laten den regen over hun log hangende koppen neersijpelen alsof het hun niet aanging.

Alles triestig, alles miezerig; zelfs de bloemen schijnen u met huilerige oogen aan te staren. Geen leven, geen geluid, geen vogel laat zich hooren, niets dan het eentonig onophoudelijk geklitterkletter der neerspetterende droppels in doffen bastoon begeleid door het sombere rommelen der zeegolven, die log en loom op het strand grommend neertuimelen.

Eenige afwisseling is er toch. Nu en dan hoort ge een onheilspellend geraas, dof en droef en zwoegend als de wind, die door een dennenbosch loeit en uit de verte komt aanzwoegen, al luider en woester. De lucht wordt nog somberder: het is de stormwind die aan komt razen over de zee, een zwaren zwarten wolkbonk voor zich uit stuwend: een tropische bui. Als een breede rij nijldige rammen met gebogen koppen en de horens geveld, komen de woeste baren aanstormen en boems! bonzen ze hun ruige witte koppen te pletter

tegen de stugge klipsteen der kust. Alles dreunt en davert onder den schok en stuivend schuim spettert huilend omhoog. Dan komt de storm aanloeien met de zwarte wolkbonken. De groote, zwarte spookachtige fregatvogels gieren en zwieren op hun gestrekte vleugels voorop, als waren zij de naargeestige belhamels en opruiers dier sombere drommen.

Onwillekeurig voelt gij uw hart beklemmen. De wind loeit en brult en boomen en struiken bukken zich en buigen, krimpen in elkaar en slaan hun zwiepende takken als armen om het lijf, om zich te beschutten, de gekromde ruggen gekeerd tegen het geweld van den orkaan, die het water op hen neerzweept als striemende geesels van harde dikke stralen, als om zijn woede te koelen, zijn razende dollen woede. En de hooge boomen en de slanke palmen, die daar zooveen nog zoo druiliger stonden te soezen, schudden wild hun koppen als paarden dien de zweepslag om de ooren snerpt en die verschrikt de manen schudden.

Het zoemt en loeit en brult en giert, het zware rumoer en het suerpend gehuil van de woeste dollen windvlagen; de boomen zuchten en kreunen en wringen de reuzenlijven als waren ze wild van de pijn. En zelf houdt gij u, veilig in uw hoekje, maar heel stil en heel klein, in schuwe verbeiding, dat het machtig geweld voorbij ga. Gelukkig duurt dat niet lang. De wind luwt allengs, de plenzende regen bedaart, alles herademt en dan voelt je jezelf weer heel wat in 't bewustzijn, dat zoo'n groote woeste storm je heelemaal niks doet en medelijdend glimlach je om die hooge zwaaiende palmboomen, die daar nog duizelig staan te zwijmelen van de doorgestane verschrikking; die het water van hun koppen schudden en daar staan als niezende reuzen.

En dan druift de regen weer voort en dommelt alles weer in onder het eentonig wiegelied van het kletterend en spetterend water. Onze menschen zijn met zoo'n weer ook heelemaal van de kook. Kouwelijk en sufferig zitten zij ineen gedoken in hun hut te drommen, wat te knutselen of liggen heelemaal weggemoffeld onder hun mat, te dommelen en te grommelen als een spinnende poes. Zoodra het maar even opheldert, komen er enkelen kleumerig en stokkerig naar buiten gestrompeld, monsteren met droomerige oogen de lucht en gaan dan in een beschut hoekje rondom een vuurtje samenhurken met de gekromde ruggen naar de weldoende warmte gekeerd. Zij hebben de koppen vol zorgen, peinen zwaar en spreken weinige maar gewichtige woorden. De daken hunner woningen lijken een groote zeef. Zoolang ze er niet dan zonnestralen mee hoeven te ziften, is het nog zoo slim niet, maar regenwater! Ze griezelen als zij eraan denken. Maar de bui klaart voor het oogenblik al op; misschien regent het niet meer. *Later* zullen ze toch eens flink opnieuw dekken. *Overmorgen* zullen zij hier en daar vast de grootste gaten wat stoppen en *morgen* weer griezelen onder den drup van het inregenend water.

En die wind kan soms zoo geweldig blazen! En dan roepen de hutjes op hun bibberende paaltjes elkander toe: wie staat, zie toe dat hij niet valle! Geen westmoesson of hij blaast er een paar tegen de wereld, want de storm komt niet alleen bij nukkige buien, soms heeft hij ook een langen adem en blaast en zwoegt hij dagen achtereen. En met dezelfde goede voornemens voor *later* zullen de bewoners er eens aan denken, om nog eens een paar stutten of schoren tegen hun gammele scheef gezakte hutjes te zetten.

Na zijn huis is zijn prauw zijn voornaamste bezit. Geregeld maakt hij er gebruik van voor de vischvangst en voor zijn bezoeken aan andere dorpen. Maar nooit zal hij er aan denken, om zijn zeiltje of ander tuig na te zien eer hij uitvaart. Dat is, meent hij, tijdig genoeg wanneer er stukken komen. Daarom verloopt zoo'n reis maar zelden zonder onaangename verrassingen.

Meermalen zag ik ijzerhouten balken, die men reeds gekapt, gevierkant en naar het strand gesleept had, die daar lagen te vergaan of vernield werden door den paalworm, omdat men, maar steeds uitstellende, er niet toe kwam ze naar het dorp te vervoeren.

Deze menschen kunnen soms door een werkstuip bevangen worden en dan voor hun doen groote dingen tot stand brengen, maar om ze in stand te houden, daarvoor voelen zij niets.

Een dorp op Groot Kei had een slechte watervoorziening. De bron lag tegen een hooge berghelling een half uur gaans weg. Dit beteekende voor de vrouwen een elken dag weerkerende zware karwei om daar het noodige water te gaan halen. Op zekeren dag kregen de menschen een geestdriftige werkbevlieging. Met man en macht toog men aan den arbeid en maakte een keurige waterleiding van bamboebuizen. Nu was het leed geleden; dag en nacht spoot deze een frissche heldere waterstraal midden in het dorp. Men behoefde niet langer zuinig te zijn op het kostbare nat. Men kon wasschen, baden en ploeteren naar hartelust. Doch na eenigen tijd blies een ondeugende windvlaag een boom omver, die op de leiding viel en deze in het ongerede bracht. Met een kleinigheid ware het euvel te verhelpen geweest, doch het duurde maanden eer men er toe kwam het gebrek te herstellen.

De verwaarloozing van moeizaam tot stand gebrachte groote werken is ook voor een groot deel te wijten aan de ontstentenis van een krachtig centraal gezag. Zonder overleg en samenwerking met de notabelen staat een opperhoofd machteloos. Voor een grootsche onderneming is samenwerking nog wel eens te verkrijgen. Voor een klein herstelwerkje heeft die geen zin. Het blijft dus achterwege, omdat niemand roeping gevoelt om op eigen gelegenheid en belangeloos zoo'n karweitje voor het gemeene best op te knappen. Dit geval wordt telkens weer opnieuw geïllustreerd op de boschpaadjes. Een omgevallen boom verspert den weg. Niemand denkt eraan die hindernis op te ruimen. Waarom zou hij alléén ten

gerieve van allemaal dat werk op zich nemen? Hij loopt dus om den gevallen boom heen; dat doen de anderen eveneens en het slingerend boschpad krijgt weer een kronkel meer . . .

Tot kort geleden trok de Kaja-kaja van Zuid N. Guinea zich van heel het wereldbestel totaal niets aan. Hij was een overtuigd voorstander der Monroe-leer en meende, dat hij iedereen missen kon. Heel het vreemdelingendom beschouwde hij als een lastigen kijk-in-den-pot en hij had het wel weg willen kijken. Maar hij kreeg het niet eens weg gepijld . . . Toen begon hij van den nood een deugd te maken en ook wel iets goeds bij die vreemdelingen te ontdekken.

Het ijzer dat zij meebrachten in den vorm van kap- en snijgereedschap had al terstond zijn volle belangstelling en alle steenen bijlen verdwenen. — Hun tabak was ook al naar zijn smaak. Hij verwaarloosde al gauw geheel en al de eigen tabaksteelt, want voor enkele klappers kon hij een heelen prop, fijn in een builtje verpakt, bij den ruiler krijgen. Voor zijn bamboepijp was die minder geschikt, maar bij de betelpruim was hij prima. En de bamboepijp werd in een hoek gesmeten en vergeten. Waarom nog tabak verbouwen, om hem door een pijp te blazen, als hij gepruimd en geknabbeld zoo lekker is? — En het strootje ¹⁾ leerde hij ook al waardeeren. Als betel of pinang was in zijn land enkel een kleine soort inheemsch, die elders als wilde pinang wordt misprezen. De vreemden voerden gedroogde groote pinang in, die ook al heel lekker was en voor enkele klappers had je alweer een vollen buil van dit lekkers. Een jong controleur voelde roeping om weldoener van Kaja-kajaland te worden. Hij bestelde twee zakken rijpe pinangnoten van de beste die er zijn geschapen. Wij legden ieder een groot zaadbed aan. Toen ze goed uitgeschoten waren, probeerden wij gelukkigen te maken en deelden de pootelingen uit. De belangstelling was matig en er is zoo goed als niets van over gebleven. — Waarom zich moeite geven? Men kan de pinang zoo gemakkelijk voor een paar klappertjes bij den ruiler halen.

Velen openden een rekening courant bij den ruiler; zij lieten hem hun plantingen plunderen en mochten daarvoor af en toe eens in diens winkeltje komen sprokkelen.

Het zelfde geschiedde met de muskaatnoot-tuinen der inboorlingen in West N. Guinea, waarvan het vruchtgebruik wegens gemaakte schulden bijna geheel in handen der vreemde ruilers verviel. Het is nog een geluk, dat volgens een wijze regeeringsbepaling vreemden geen gronden in eigendom kunnen bezitten, anders waren zij ook de tuinen zelf al lang kwijt. Maar de eigenaars, die er weinig nut meer van trekken, hebben er geen belangstelling meer voor, verwaarloozen ze en laten ze verwilderen.

1) Inlandsche cigaret. Voor papier gebruikt men het dekblad van den maiskolf of afgeschrappt palmblad.

Op de Kei was ijzerhout de rijkdom van het land. Doch het hout werd onoordeelkundig gekapt en vernield. Eindelijk werd door het bestuur, dat toch het onmondige volk tegen eigen ondoordachtzaamheid en zorgeloosheid moet beschermen, een keur ingesteld. Het *kappen* van hout beneden een bepaalde maat werd strafbaar gesteld. Maar dat was niet na te gaan en de misstand bleef onveranderd. Om iets te bereiken had men den *uitvoer* daarvan moeten verbieden. De ambtenaar met zijn mannetjes had zijn zetel bij de afscheephaven; daar was alles makkelijk te controleeren. Maar dan raakte men aan den handel . . . en dat is een heilig huisje, waar niemand een vinger naar mag uitsteken! — Nu ja, redeneerde men toen, dan moeten zij maar door schade en schande wijs worden.

Hij kan handelingen stellen van durf, ja zelfs van roekeloosheid; doch vastberaden moed is hem volkomen vreemd. Moed, die opbloeit uit de taaie en onverzettelijke wilskracht om een doel te bereiken, waarvoor men geen offers weegt en zelfs het eigen leven in de schaal legt, is bij deze menschen ondenkbaar, omdat men geen hooger goed kent dan het eigen leven en welzijn. Daarom is lafheid, het meest onteerende wat een man bij ons kent, bij hem geen schande. Het valt ons dan ook zoo koud op het lijf, als wij waarnemen, dat het eerste foeffe, dat men steeds bij de hand heeft, om een lastig karweitje te ontduiken is: ik ben bang, ik durf niet. Hetgeen bij ons beslist de allerlaatste uitvlucht zou zijn, ligt hem als het ware op de lippen bestorven. Hij huldigt met volle overtuiging de leus: beter bloode Jan dan doode man. Waarom zich aan gevaar blootstellen, of zich in nesten steken, als men er geen voordeel in ziet! . . .

De grootste heldenfeiten waarvan hun geschiedenis gewaagt, zijn meestal niets anders dan laaghartige sluipmoorden. Meermalen heb ik b.v. op de Kei-eilanden met veel ophef het volgend verhaal hooren afdraaien.

Het radja-schap Faan was in een oorlog gewikkeld met het radja-schap Toeal. Faan had al zijn weerbare mannen bijeengetrommeld en zou den vijand heimelijk in zijn eigen nest gaan bestoken. Toen men echter voor den vestingmuur ¹⁾ van Toeal gekomen was, deed de tegenpartij, die lont geroken had, een uitval en heel Faan zocht zijn heil in een overhaaste vlucht. Zich achtervolgd ziende door den vijand, verscholen velen zich in het kreupelhout der bosschen. Daar lag ook een strijder van Faan onder het dichte groen verdoken, toen zijn goed gesternte hem een weergaloos buitenkansje bezorgde. Een der achtervolgers moest aan een natuurlijke behoefte voldoen en nu wilde het noodlot, dat de rampzalige vlak voor den ver-

1) Alle dorpen, zoowel op de Kei- als de Tanembar-eilanden waren oorspronkelijk vestingen, op de meest ongenaakbare rotsen gebouwd en door een hoogen dikken muur van los op elkaar gestapelde steenen omgeven.

stekeling ruggelingsch neerhurkte. Met kloppend hart brengt deze zijn snaphaan in den aanleg, trekt den haan over, de vuursteen slaat een vonk uit het stalen aambeeldje, zij ontsteekt het kruit op de vuurpan, een felle vlam en een kort gesis en een schot knalt en jaagt de heele lading schroot den argeloozen vijand in het lijf. Meteen springt de held op, trekt aan zijn kuit en loopt in één adem door naar zijn dorp. Daar bralt hij zijn zege uit: Mannen en vrouwen, gaat en ziet of daarginds een vijand verslagen ligt. Heeft hij in zijn rug een wonde zoo groot (en hij zet duim en wijsvinger tot een ring), dan ben ik de dader niet; maar heeft hij een wonde zóó (en hij vormt met beide armen een hoepel), dan ben ik de held. Dat hij inderdaad de onsterfelijke held was, blijkt uit het feit, dat nog heden ten dage het nageslacht met trots zijn roem verkon- digt. Dat zijn van die heldendaden, die wij niet kunnen waar- deeren, al heeft ook bij onze hedendaagsche oorlogvoering de oude ridderlijkheid veel van haar idealen ingeboet.

Worden deze menschen door een ziekte getroffen, dan vervallen zij meteen in groote neerslachtigheid en moedeloosheid, zoodat zij ook bij een lichte ongesteldheid den indruk maken, dat zij den dood reeds in de oogen kijken. Als men daarnaast ziet, hoe ze, zij het dan met krampachtig dichtgeknepen vuisten, geduldig ontzettende pijnen doorstaan, dan vraagt men zich toch weer af, of bij hen moed een huishoudelijk artikel is, ofwel dat zij zenuwen hebben van hennepouw.

Onder doktershanden zijn zij niet kleinzeerig. Dat wordt men gewaar, als men ziet hoe hun medicijnmeesters met handen als tangen een pijnlijken buik of een gebroken lidmaat masseeren. Dat ondervond ik zelf, als ik er een voor een kleine operatie onder het mes had. Vooral komt dit echter tot uiting bij de lichaamsvermin- kingen, die men als schoonheidsmiddel bij alle primitieve volks- stammen ziet toepassen. Men denke b.v. aan het tot aan het tand- vleesch afzagen met een ingekarteld mes en verder afvijlen met een steen van alle tanden bij de jonge meisjes van Tanembar.¹⁾ Aan het tatoeeren met inkerving van jonge meisjes op Zuid N. Guinea, waarbij op het heele lichaam, armen, romp en beenen, kwistig figuren worden ingesneden en dat niet met een vlijmscherp lancet of histoeri, maar met een zeeschelpje. En dat alles zonder de minste anesthesie of verdooving. De wonden worden met asch ingewreven, om ontsteking en daardoor litteekenvorming te ver- wekken ²⁾. Een zeer pijnlijke en langdurige marteling! Maar het moet gebeuren, niet alleen ter verfraaiing en verhooging der aan- minnigheid en bevalligheid, maar ook uit bijgeloovige en magische overwegingen. En niemand denkt eraan er zich tegen te verzetten. Ons schieten de tranen in de oogen, wanneer het scheermes, niet

1) Zie *Zijn Plaats onder de Zon*, blz. 34.

2) Zie *Onder de Kaja-kaja's*, blz. 129.

goed aangezet, de onder een verzachtend mollig sneeuwdek van zeepschuim verborgen baardstoppeltjes, niet heel vlot wegmaait. Zonder een spier te vertrekken, laten zij zich niet alleen den baard, maar heel het hoofdhaar, enkel met water bevochtigd, afschrappen met een bamboereepje of, bij hoogere beschaving, met een glasscherf. — Sommigen snijden zich, telkens wanneer een hunner nabestaanden sterft, ten teeken van rouw een kootje van een vinger af. En zoo kan men de voorbeelden vermenigvuldigen. Betreurenswaardig, maar niettemin bewonderenswaardig is de moed, waarmee een ieder zich aan dergelijke folteringen onderwerpt.

Van bescheidenheid, laat staan van nederigheid heeft hij geen begrip. De dwaaste zelfverheffing en aanstellerij vindt eenieder heel natuurlijk. Dat eigen lof kwalijk riekt, gelooft niemand. Wanneer iemand zich in figuurlijken zin op zijn teen getrapt voelt en op verwaanden toon uitroept: Ken je mij of ken je mij nog niet? — dan proeven wij daar heel duidelijk uit, dat hij een zeer hoogen dunk heeft van zichzelf.

Bescheidenheid en nederigheid zijn deugden, welke wij ook wel het minst van harte beoefenen. Door het hondje der eigenliefde zijn wij allemaal min of meer gebeten en de heilige Franciscus van Sales beweert zelfs, dat onze eigenliefde pas een kwartier na ons sterft. Dat eigen geen vodge is, daarvan zijn wij allen hartgrondig overtuigd en dat eenieder nog al over zichzelf voldaan is, dat weten wij eveneens. En toch mogen wij dat uiterlijk niet laten blijken of wij worden het mikpunt der spotternijen en schimp-scheuten der anderen, die zich daardoor in de wiek geschoten voelen van hun eigen hoogheidswaanzin. Het is of zij bang zijn, dat ze door onze werkelijke of vermeende grootheid overschaduwde zullen worden. Wij zijn dus wel gedwongen een beetje verstoppertje te spelen met onszelven, onszelven op den achtergrond terug te trekken, met de stille hoop, dat wij niettemin toch in het oog zullen vallen. Kortom wij moeten huichelen. Het zijn witte raven, die over deze zonde geen *mea culpa* behoeven te slaan. Wij beschouwen nederigheid en bescheidenheid als hooge zedelijke waarden en behooren die daarom te bezitten of anders ten minste te veinzen. Hij behoeft dat niet, want, zooals wij verder zullen aantonen, verwacht men van hem niet, dat hij eenig zedelijk goed zal nastreven. Wij behooren ons uiterlijk te verzorgen, netjes voor den dag te komen, maar zoo gauw de opdirkerij er een tikje dik oplicht of even de voorschriften der mode miskent, zoodat men iets eigens of opvallends heeft, dus op den voorgrond treedt, dan is men bespottelijk, een fat of een dwaas.

Iemand mag met allerlei talenten en hoedanigheden begaafd zijn. Hij mag daarvan overtuigd zijn; misschien zijn anderen dat ook: maar als hij dat laat blijken, dan is hij een opschepper en een

praatjes-maker. Wanneer anderen dat bij sommige officieele gelegenheden fatsoenshalve openlijk moeten erkennen, dan eischt de wellevendheid van hem, dat hij plechtig veinzen zal, dat hij er hartgrondig van overtuigd is, dat men hem schromelijk overschat, op straffe van beticht te worden van protserigheid en zelfgenomenheid.

Een dame moge een prima donna zijn in de rijen van het schoone geslacht, doch zoodra zij laat blijken, dat zelf ook te weten, wordt zij uitgekreten voor behaagzieke ijdelruit en misschien nog veel erger. Alle talenten, begaafdheden en hoedanigheden dienen de afgunst der anderen te ontzien en angstvallig te eerbiedigen.

Onze Oosterling staat daar geheel anders tegenover. Men weet, dat eigenliefde gaarne gestreeld wordt. Dat is een levensvreugde als iedere andere en men vindt het dus heel gewoon en heel natuurlijk, dat eenieder zijn best doet, om de liefkoozingen van lofspraak en bewondering te verwerven. Hij begint met zichzelf te aaien en te pluimstrijken en de dwaaste zelfverheerlijking zal geen spot of hoon uitlokken. Degenen die er getuige van zijn, zullen er liever nog een schepje bijdoen; het is immers zoo'n goedkoope manier om iemand te plezieren. Een huldiging welke de Franschen zoo kernachtig aanduiden door „*se faire casser le nez à coups d'encensoir*”¹⁾ laat eenieder zich gaarne welgevallen.

Deze laatdunkende ijdeltuiterij verklaart ook de in ons oog vaak bespottelijke opdirkerij waaraan men zich overgeeft. Voor zijn kornuiten maakt men zich daardoor nooit belachelijk. Die vinden het allemaal heel gewoon, dat men op alle manieren zijn best doet, om zich de aangename streeling der bewondering te verzekeren. In zijn hoofdbestanddeelen is echter de opschik aan door de adat vastgestelde regels gebonden.

Toen op de Kei-eilanden het Christendom steeds meer ingang vond en daarmee ook de kleeding, voelde de adel zich in zijn wiek geschoten. Waar bleef nu het uiterlijk standsverschil? — Allerlei klassificeeringen, zooals die van oudsher ook nog in het ambonsche bestaan, wilde hij invoeren. Zoo zouden b.v. de vrouwen der minderen geen kleurige sarongs mogen dragen en de mannen geen lange broeken. Doch in onzen democratischen tijd laat de mode zich niet meer ringelooen.

Deze algemeen erkende en door eenieder gebillijkte eigenwaan maakt het ook begrijpelijk, dat de adellijken zich vaak openlijk met ergerlijke minachting over de minderen uitlaten. Wij vinden dat hoogst krenkend en stuitend. Die mindere voelt zich daardoor niet verongelijkt. Die adellijke is immers zijn meerdere. Hij treedt even op hem, om in zijn eigen verhevenheid te klimmen. Hij neemt wat hem toekomt. Wie zal het hem kwalijk nemen? —

Al deze menschen zijn hetgeen wij in de terminologie van onzen

1) Zich met het wieroekvat den neus laten verpletteren.

berooiden distributietijd „zelfverzorgers” zouden noemen. Zij kunnen dus maar heel moeilijk aan het idee wennen, dat men voor zijn voeding geld zou uitgeven. Dat lijkt onbezonnen verspilling. Op mijn standplaats Okaba (Zuid N. Guinea) lag ook een troepje „gewapende politie”, meestal gerecruiteerd op Kei, Tanembar en andere moluksche eilanden. Het bestuur bezat daar ook een sapikraal, die onder de hoede stond van enkele dwangarbeiders. Met het loffelijke doel om de gewapende macht bij haar gewone rantsoen van rijst en katjang (erwten) ook van krachtvoeding te voorzien, werd elke week een rund uit die kudde geslacht en het vleesch voor haar tegen een spotprijsje verkrijgbaar gesteld. Er werd echter zoo weinig gebruik van gemaakt, dat de commandant de vleeschafname voor zijn mannetjes verplichtend moest stellen. — Wie gaat nu ook zijn lieve centjes vergooien om thuis, hoogstens in het enge kringetje van vrouw en kinderen, een malschen biefstuk te kunnen verorberen. — En zij jammerden, dat de bruine dat met hun schraal traktamentje niet kon trekken.

Wel kon men echter diezelfde heeren zien, breeduit zetelend op de voorgalerij van het winkeltje van een chineeschen ruiler achter een flesch bier, waarvoor zij een gulden moesten neertellen. Een gulden voor een flesch bier; laat het duur zijn, maar dan had je ook waar voor je geld. Dan poseerde je even voor heel het publiek als een groote Hans. De schuimende aureool die het bierglas kroonde weerstraalde evenveel glorie om je eigen hoofd. Dan had je toch even het zaligend gevoelen een heele Piet te zijn . . . !

Men heeft de jongelui der Tanembar-eilanden wel genoemd de dandies van Indië. Zij brachten een groot deel van den dag door met zich op te dirken en op te poetsen en tegen den avond slenterden zij groepsgewijze al neuriënd door den kampong, om de bewondering der jonge meisjes tot zich te trekken. Toen zij later het nationale costuum verwisselden tegen de europeesche dracht, verloren deze vossen wel hun haren, doch hun streken niet. Stel u zoo'n groep voor van jongelui van om en om de twintig jaar; op het hoofd een strooien hoed, waarvan de band rondom benaaid is met kleine ronde spiegeltjes; op den neus een blauwen zonnebril; om den hals een boord met kleurige das; stijf gestreken wit pak; schoenen en kousen en de broek in de kousen gestoken, om ook de kleurige kousenbanden tot hun recht te doen komen; in de hand een paraplu of een houten geweertje met koperen taatsen beslagen (de echte geweren werden als te gevaarlijk speelgoed door het bestuur ingenomen). Behalve ik was er niemand, die eraan dacht, die vertooning dwaas, belachelijk of bespottelijk te vinden *Il n'y a pas de sot métier, il n'y a que de sottes gens* ¹⁾. Op welke manier men ook den kost tracht te verdienen, zoolang het in het fatsoenlijke blijft, heeft niemand daar iets op af te dingen. Welnu, redeneert

1) Er zijn geen bespottelijke haantjes, maar de menschen zijn bespottelijk.

de inlander heel logisch, als dat geldt voor de voldoening der maag, waarom zou het dan niet even goed gelden voor de voldoening der eigenliefde en het zelfbehagen? . . . En voor een aardig complimentje is men net zoo gevoelig als voor een lekker hapje.

Eenieder heeft over het algemeen een goeden dunk van zichzelf. Hier maakt men daar geen geheim van en men laat zich heel wat voorstaan op zijn familie of den hoogen adel van zijn geslacht. De meeste stamboomen zijn wonderboomen en wortelen soms in den hemel zelf. Ons doet het wel een beetje zonderling aan, als wij b.v. zoo'n ongewasschen naakten viespeuk hooren pochen en brallen over den hoogen adel zijner vaderen. En toch, ook deze ijdeltuiterij heeft een goeden kant. Zij brengt aan deze lui een hooge mate van zelfrespect bij, van besef van eigenwaarde. Eenieder heeft een naam hoog te houden en dat doet hij dan ook op zijn manier. Eenieder is daarom nog geen gentleman, maar het gespuis of schorremorrie als soort, dat er steeds op uit is herrie te schoppen, relletjes uit te lokken of wanordelijkheden te veroorzaken, zooals wij dat bij ons in elke plaats van eenige beteekenis kennen, bestaat hier niet.

Toen op Zuid N. Guinea de missie 25 jaar bestond, werd dit feit feestelijk herdacht. Op het kerkplein werd onder meer ook open tafel gehouden voor alle belangstellenden, die zich daar naar harte-lust te goed konden doen aan een welvoorzienend feestdich. Wij waren daar in een land van koppensnellers en bare wilden, maar . . . een „heerenvolk”. Geen wanklant werd vernomen en alles verliep even ordelijk.

Geachte lezer, stel u zoiets eens voor in de plaats uwer inwoning! Ik durf er een lief ding om verwedden, dat bij de eerste beurt de tafels al onder den voet waren geloopen . . .

Ook de moderne heidenen hebben de nederigheid veroordeeld en smadelijk verworpen. Zij stellen het voor, als zou zij in den mensch een minderwaardigheidsgevoel aankweeken, dat een dooddoener is voor allen edelen en voortvarenden dadendrang. Deze bewering alleen al bewijst, dat zij van de christelijke deugd van nederigheid hoegenaamd geen besef hebben. Wij kunnen hen ter voorlichting wijzen op de leer en de praktijk van St Paulus, die getuigde: uit mijzelf ben ik niets en kan ik niets, maar ik kan alles in Hem, die mij versterkt. — Elke hoogmoed en verwaandheid (de „deutscher Stolz” heeft het pas zoo schrill en zoo brutaal gedemonstreerd) heeft een dikke voering van zelfzucht en „rücksichtsloser” eigenbaat; terwijl de christelijke nederigheid, die zichzelf wegijfert, in haar, door hoogere kracht opgestuwden dadendrang, wel met een edelmoedig altruïsme bezield moet zijn. Trouwens eenieder weet, dat het niet prettig is, om te gaan met lieden, die van hoogmoed en verwaandheid opgeblazen, zichzelf op een voetstuk plaatsen en hun eigen afgodje zijn . . .

Is men zeer gevoelig voor vleierij, dan spreekt het wel vanzelf, dat men dit niet minder is voor hoon en spot. Iemand beschaamd maken, geldt voor een grove belediging en wordt minstens even zwaar aangerekend als het toebrengen van lichamelijk letsel. Is het wellicht daarom, dat bij die menschen een ruzie niet gemakkelijk tot handtastelijkheden en feitelijke vechtpartijen overslaat? — Men kan immers met schelden en bekvechten, met kijken en krakeelen al heel wat stoom afblazen en verhitting der gemoederen luchten. En op dat wapen zijn zij allemaal meester.

Van zoo'n robbertje bekvechten kan men vooral bij stille avonden vaak genieten. Dan zijn alle menschen thuis en staan aller ooren op de vereischte golf lengte afgestemd, om de pittige geluiden, die door den ether trillen op te vangen. Ieder is in zijn eigen huis, maar deze gebouwen zijn van zeer licht materiaal opgetrokken, zoodat men alle gesprekken, die daar binnenkamers gevoerd worden, zonder behulp van luidsprekers ook buiten gemakkelijk kan volgen. En als daar iets interessants wordt uitgezonden, is de belangstelling wel zoo algemeen, dat men voor geen storingen hoeft te vreezen. In een der huizen zit dan iemand zijn hart te luchten tegen een tegenstander, die in een andere woning zit opgeborgen, dikwijls een heel eind verder. Gewoonlijk begint men den aanval door heel onpersoonlijk eenige grieven of hatelijkheden van zijn lever te schudden. Het duurt echter niet lang, of iemand, die meent dat hem de schoen past en heel goed voelt, dat hij voor hem bestemd is, trekt hem aan en dient openhartig van repliek. Het contact is gevonden en dan kaatsen de oratorische vuurwerken over en weer als een wel onderhouden kruisvuur. Soms komt uit een anderen hoek nog een partijganger een pijltje afschieten. En zoo kan het gebeuren, dat de plechtige stilte van den vreedzamen tropennacht wreedelijk wordt verscheurd door onzichtbaar snorrende giftige wapens, die diepe wonden bijten in verbitterde harten. Maar een vreemde gewaarwording is het wel, zoo'n gevecht, waarbij men geen enkelen strijder ziet zoo min als toeschouwers, die de wisselende kansen betwisten; het is een boos onweer, dat hangt in de donkere luchten en woedt met geheimzinnige krachten, en dat met keerende luyten en fellere oplaaiingen uren kan doorrommelen en grommelen.

Wijl men zoo overgevoelig is voor beschaming, zal men zich ook zelden vroolijk maken over andersmans gebreken of hebbelijkheden: het zou immers gelijk staan met zoo iemand een klap in het gezicht te geven. Iemand, die met een opvallend lichamelijk gebrek behept is, voelt zich daaronder in het algemeen wel verlegen. Zeer velen lijden aan een schilferige huidziekte, in Indië bekend onder den naam van kaskado (*tinea imbricata* of *circinata*) en ik heb vaak den moed en het uithoudingsvermogen bewonderd van lijdens, die zich aan een langdurige en pijnlijke behandeling

onderwierpen, om van die ontsierende doch overigens onschuldige kwaal bevrijd te raken.

Vreemd is het daartegenover weer, dat men voor andere hulpmiddelen om een gebrek te verbeteren, niet te vinden was. Het was iets opvallends en de verlegenheid daarover was een onoverkomelijk beletsel.

Op de Kei-eilanden trof ik een meisje van ongeveer 12 jaar, dat één ongelukkig been had en niet kon loopen. Op handen en voeten sukkelde zij vooruit. Ik bezorgde haar een stel krukken, waarmee zij zich ten minste overeind en op wat meer menswaardige wijze kon voortbewegen. Doch zoo iets was in haar omgeving nog nooit vertoond en zij schaamde zich om op die vreemde dingen rond te springen. Al mijn overtuigingskracht schoot te kort; zij bleef tot de viervoeters behooren.

Op Zuid N. Guinea ging een jonge man met zijn kano klappers halen. Zijn bootje was flink vol geladen en de zee eenigszins bewogen. Om het inslaan der golven te voorkomen, liep hij zelf door de zee achter de kano aan, die hij voor zich uit duwde. Opeens greep een krokodil hem bij den rechter voet. De jonge man klampte zich aan zijn kano vast, doch het ondier liet ook niet los en beet hem ten slotte pardoos den voet af. Gelukkig was toevallig een geneesheer in de buurt, die hem meenam naar het ziekenhuis te Merauke en hem na genezing der wonde een kunstbeen bezorgde. Wij weten hoe iemand zich met een kunstbeen nog heel aardig kan behelpen. Op N. Guinea was het iets geheel nieuws. Onze jonge man zat ermee verlegen en hield zich teruggetrokken schuil in zijn hut. Nooit heb ik hem zijn kunstbeen zien gebruiken.

Zou men hier wellicht weer te doen hebben met den schroom om op eenigerlei wijze op den voorgrond te treden? Immers voor bespottling of uitlachen wegens een lichamelijk gebrek bestaat hier weinig gevaar.

Een uitzondering maakt men voor gebrekkige ongelukkige stakkers, die niet in tel en zonder verweer zijn. In een dorp waar ik enkele jaren verbleef, was een sukkel, geheel misvormd, kreupel, met stramme gebrekkige handen, een scheef getrokken gezicht en stijven mond, zoodat hij ook zeer gebrekkig sprak. Het nabootsen van het stumperig gedoe van dezen sukkel was een nummertje, dat door de jongelui nog al eens werd vertoond en steeds onder uitbundig gelach der toeschouwers. Dat is humor welke deze lui snappen. Hij heeft bovendien den verleidelijken bijmaak der verboden vrucht. Ten koste van iemand, die nog van zich af weet te bijten, zal men zich zulke kluchten of potsen niet veroorloven, zelfs niet bij wijze van grap, zooals het trouwens nooit opgenomen zou worden. Boert of scherts verstaat men niet. Men zal zich daarom ook wel wachten, iemand een poets te bakken. Het kon mij ook nooit gelukken, iemand eens onschuldig in het ootje te nemen. Altijd waren er gediensstige vrienden, die het grapje gauw gingen verklappen. Ik

vond dat flauw en onnoozel, doch zij meenden een vriend een goeden dienst bewezen te hebben en ik moest door ondervinding leeren, dat men een grap of aardigheidje even min weet te genieten als een ui of mop.

Ik herinner mij maar een enkele grap door een inlander uitgehaald, en deze moest nog tot de geëmancipeerden gerekend worden, wijl hij al geruimen tijd bij mij in dienst was als huisjongen.

In de tachtiger jaren der vorige eeuw had zich op de Kei-eilanden een duitsche firma gevestigd. Zij had ter hoofdplaats Toeal een houtzagerij opgezet en nog op verschillende andere manieren veel geld stuk geslagen, totdat zij eindelijk op de flesch ging. Zoo had zij ook sapi's (inheemsche runderen) ingevoerd. Die beesten waren echter al gauw verwilderd en van tijd tot tijd werd er sporadisch een in de bosschen bespeurd en werd er door de inboorlingen een klopjacht op gehouden.

Zoo geviel het dat er op zekeren dag ook een gesignaleerd werd in de buurt van mijn toenmalige standplaats. Het was een gebeurtenis, waar het heele dorp vol van was. Men was reeds met man en macht op verkenning uitgetogen, doch zonder gevolg, en de zalige hoop op een malschen jachtbuit begon al aanmerkelijk te tanen.

Ik moest even naar de hoofdstatie en mijn bediende vergezelde mij. De Zusters aldaar hielden een paar koeien. Mijn bediende pakte een droge koeienvla zorgvuldig in een krant en hij heeft beslist heel wat natuurlijken afkeer moeten overwinnen (zie bij kieskeurigheid) om er toe te besluiten, die mee te nemen op de terugreis.

Toen wij ons dorp genaderd waren, legde hij de koeienvla naast het voetpad neer. Weldra werd zij daar door een voorbijganger opgemerkt, die ijlings de verrassende tijding in het dorp ging rondbazuinen. Het gerucht bevatte dus toch waarheid! Nu had men tastbare bewijzen voor de aanwezigheid van een sapi, die daar als het ware een visitekaartje gedeponceerd had. In een ommezien snelde heel de mannelijke bevolking met pijl en boog en lans gewapend de bosschen in.

En mijn bediende zat in een hoek van zijn keuken te bibberen als een juffershondje. Hij gevoelde zich doodsbenauwd over het overweldigend succes zijner poets en hij smeekte mij, dat ik hem toch niet zou verraden. Het drong plotseling weer heel duidelijk tot hem door, dat niemand zijn grap zou weten te waardeeren, behalve ik dan . . .

Deze gesteltenis in aanmerking genomen, is het wel eenigszins bevreemdend, dat men toch in den legendschat van al deze volken ook het Uilenspiegel-motief aantreft, die dan op Kei *Benoeas* heet, op Tanembar *Ambot* en op Zuid N. Guinea *Olee*. (Zie mijn boek *Keieische Legendes*, blz. 199 en dr Coster-Wijsman *Uilenspiegelverhalen in Indonesië*, blz. 74). Nu blijft het echter nog een open

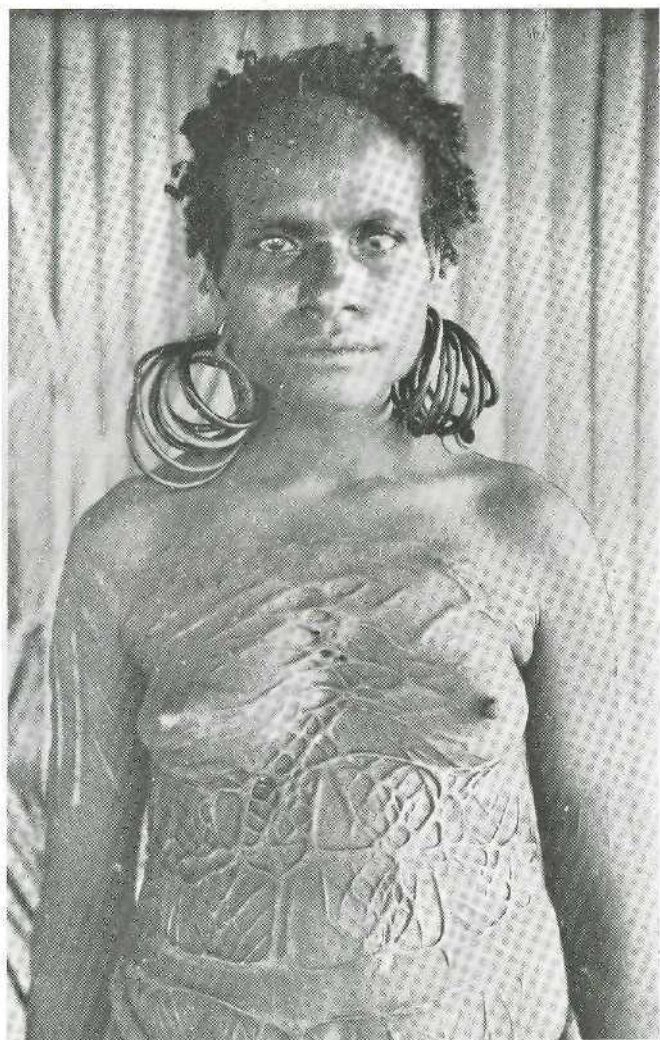

Foto A. v. Hest

Tatoeëring door inkerving op Zuid N.-Guinea (blz. 121).

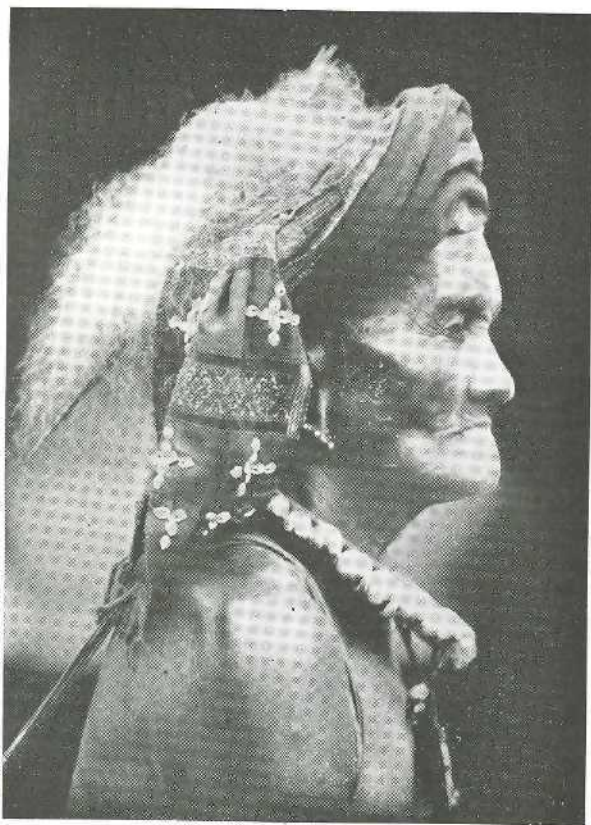

Foto P. Drabbe

Foto P. Drabbe

Tanembareesche adellijke heeren (blz. 125).

vraag, of men den held dezer verhalen beschouwt als een oolijken leepen guit of als een doortrapten deugniet.

Wanneer men zoo waarneemt, dat deze menschen nooit ondeugend genoeg zijn, om elkander een poets te bakken of zelfs maar een onschuldig kooltje te stoven, dan doet het weer des te vreemder aan, als eenieder hartelijk licht om een ongelukje dat iemand overkomt, door b.v. te struikelen, in het water te tuimelen of iets dergelijks. Voor het slachtoffer is zoo'n ongevalletje meestal lang niet prettig en wij zouden ons over zoo'n vroolijke deelneming allicht spinijdig maken. En al heeft zoo'n geval gewoonlijk ook beslist zijn komischen kant, toch zullen wij onzen lach verbijten, om het slachtoffer niet te prikkelen. Zij schateren het openhartig uit van de pret en gewoonlijk licht ook het slachtoffer mee, al is het soms door zijn tranen heen.

Men leide hieruit niet af, dat onze Oosterling een gluiperige verklikker of aanbrenger zou zijn. Juist het tegendeel is waar. Hoezeer wij ook verklikkerij verafschuwen, kunnen zich toch gevallen voordoen, dat wij ons verplicht gevoelen om uit naastenliefde, een overtreding aan de daarbij betrokkenen of aan de bevoegde overheid bekend te maken, om nadeel voor den overtreder zelf of voor derden te voorkomen. Deze beweegreden bestaat voor hem niet. Hij gevoelt zich tot geen naastenliefde gehouden en dus kunnen daaruit voor hem ook geen verplichtingen voortvloeien. Hij houdt zich daarom aan zijn kernspreuk: wie zich met andermans zonde moeit, wordt medeplichtig aan die zonde ¹⁾. Zoolang hijzelf of zijn nabestaanden er geen schade van ondervinden, zal hij zich dus van andermans overtredingen afzijdig houden, ook door zijn zwijgen. Daarom kent zijn rechtspraak ook geen getuigen in den zin, dien wij aan dat woord hechten. Zoo'n getuige zou volgens zijn opvattingen medeplichtig worden aan het feit dat hij wil bewijzen door zijn verklaringen. Zijn getuigen zijn, zooals wij verder nog zullen zien, niets anders dan vrienden of belanghebbenden, die op alle manieren, en niet het minst door „fijn liegen” moeten trachten een uitspraak in hun voordeel uit te lokken.

Vies of kieskeurig is een zeer rekbaar begrip. Wanneer men ons volkje zoo in zijn gewonen doen bezig ziet, zou men geneigd zijn te denken, dat dit begrip nog heelemaal niet tot hen is doorgedrongen. Onze maag en ons hart draaien om bij dingen, die zij als heel gewoon en heel behoorlijk beschouwen en dit geldt evenzeer voor hun voeding en derzelve bereiding als voor de zindelijkheid op lijf en lijfgoed.

Daarbij is het weer opmerkelijk, dat men buitensporig vies is voor uitwerpselen, inzonderheid voor drek, behalve voor drek van zuige-

1) Op de Kei-eilanden luidt die spreuk: Hira enhoel tomat ni dōs, enhoer tomat ni dōs = hij die iemands zonde openbaart, bekleedt zich met die zonde.

lingen, die vergoelijkend melkdrek genoemd wordt. Indien soms op een school- of kerkbank een onnoozel wit kalkvlekje blikkerde ter grootte van een duifbeltje, dan had een stout hagedisje daar even zijn fatsoen vergeten. Kwamen dan de kerkbezoekers of de schooljeugd binnen, dan trokken zij heftig den neus op, spuwden verachtelijk van zich af en gaven op luidruchtige wijze blijk van hun walging en afkeer. Volgens ons eene bespottelijk overdreven vertooning.

De meest wraakroepende zonde welke een huisdier tegen zijn baas kan begaan is, dat het zijn erf zou bevuilden. Dan kent die baas geen medelijden. Dit heeft het voordeel, dat men ondanks de vele loslopende honden en varkens in het dorp zelden zulke ongerechtigheden zal tegenkomen.

Ook hier geldt weer het *corruptio optimi pessima*, het ergste is het bederf van het beste, en is menschendrek het allerverfoeielijkste ¹⁾. Op vele plaatsen doet men daarom zijn gevoeg in de zee, die meteen alles schoon wast. Elders doet men het op een afgelegen plek in het bosch, waar men den uitslag meteen bedekt of honden en varkens naarstig den reinigingsdienst waarnemen.

Nu is het moeilijk uit te maken, welke betrachting hier overwegend is, het gevoel voor zindelijkheid of de vrees voor tooverij. Men is er immers van overtuigd, dat een soort fluide, mana of zielestof, of hoe men het noemen wil, gehecht blijft aan de dingen, die nauw met den persoon verbonden zijn geweest als uitwerpsels, haren en op Zuid N. Guinea zelfs de haaraanvlechtsels en dergelijke. Een kwaadwillige zou die kunnen vinden en ze betooveren en dat zou dengene van wien zij afkomstig zijn, noodlottig worden.

1) Een man, die enkele jaren als dwangarbeider op andere eilanden had vertoefd, kwam terug en ik vroeg hem, wat hij in zijn straftijd het ergste gevonden had. Dat was het volgende. Hij was eenigen tijd huisbediende bij een ambtenaar geweest en daar moest hij ook de nachtspiegels uitdragen en schoonmaken en dat vond hij de verschrikkelijkste karwei, die hij in heel zijn straftijd had moeten opknappen.

Ook trokken de inlanders den neus op voor eieren en ze vonden het erg vies van ons, dat wij opaten hetgeen de kip poept.

HOOFDSTUK VIII

REDENEERING

OVERREDING — PROCEDURE EN BEWIJSVOERING HET WONDERBAARLIJKE — TOETJE

Vaak zal het in de practijk des levens voorkomen, dat wij ons voor een tweesprong geplaatst zien: twee, misschien meer wegen strekken zich voor ons uit; welken behooren wij in te slaan? Welke is degene, die het veiligst en zekerst tot ons doeleidt? Welke is een dwaalweg? Wij zullen het voor en tegen der onderscheiden oplossingen tegen elkaar afwegen en de doorslag der weegschaal zal den uitslag van ons onderzoek bepalen en den weg aanwijzen, dien wij hebben in te slaan. In de practische toepassing is dat niet altijd zoo heel eenvoudig. Dan zal men ook bij anderen te rade gaan. De een bekijkt de dingen uit een heel anderen hoek dan de ander en er ontstaat verschil van meening over de vraag hoe men heeft te handelen. Er zal weer gewikt en gewogen worden; de beweegredenen en redeneeringen van beide partijen zullen in de weegschaal komen en de doorslag der balans zal uitwijzen, wie gelijk heeft en welke richting men bijgevolg heeft in te slaan.

Wanneer wij voor zoo'n tweesprong staan en bevonden hebben, dat wij links behooren in te slaan, doch een ander ons met klem van redenen wist te overtuigen, dat wij ons deerlijk vergist hebben en wij rechts moeten houden, om niet op een dwaalspoor te geraken, dan zijn wij aan onze eer en goeden naam verplicht, onze zienswijze, die wij als verkeerd hebben ingezien en erkend, te laten varen en de andere, die ons de juiste gebleken is, te volgen, ook al zou ons dat heel wat meer moeite en inspanning kosten. Wij gevoelen ons immers verplicht, het goede na te streven. Zouden wij tegen beter weten in koppig en halsstarrig toch den verkeerden weg volgen, dan zouden wij ons in eigen oogen en in die van elk weldenkend mensch onteeren.

Wij voelen aan, dat dit de eenige aanvaardbare houding is. Wij zullen die daarom ten minste voorwenden. Doch het zal ons ook

menigmaal heel wat moeite kosten, om onze gedragslijn in de nieuwe, de goede richting te doen zwenken. De bekende engelsche publicist Chesterton was toch zeker een geest van formaat, die door zijn zielegrootheid met kop en schouders boven de middelmaat uitstak. En toch, hijzelf heeft op aangrijpende wijze uitgebeeld den geweldigen strijd, dien hij in zijn binnenste te voeren had, om zichzelf openlijk en ridderlijk als verwonneling over te geven aan zijn eigen verworven overtuiging, toen de waarheid van het Katholicisme helder en klaar voor zijn geest stond. Hij is als overwinnaar uit dien strijd getreden. Het is dezelfde zielegrootheid, die ons de martelaren schonk, en elke zelfoverwinning op dit gebied is een martelaarschap in kleinere of grootere verhouding, maar dat immer hartbloed kost. Dat is echter verheven idealisme en de volstrekt materialistische blik van den primitieven heiden kan niet opzien tot die hoogten.

Hij neemt in dergelijke gevallen een heel ander standpunt in.

Wanneer wij hem van het verkeerde zijner inzichten overtuigd hebben, zal hij beleefd genoeg zijn, dat volmondig te erkennen en ons overschot van gelijk geven, doch de gevolgtrekking dat hij dan ook overeenkomstig die overtuiging dient te handelen, maakt hij in het geheel niet. Even onomwonden en openhartig zal hij u verklaren, dat hij niettemin bij zijn verkeerde opvatting zal blijven, al is het alleen maar uit gemakzucht. Niet het goede is voor hem de drijfveer tot handelen, zooals wij verder nog zullen aantoonen, doch enkel het te behalen voordeel of de te vermijden lasten. Die maken het meest indruk op hem en wijl hij vooral impressionist is, zullen die hem stuwen in een bepaalde richting. Daarom is redeneeren met die menschen een zeer mooie en ethische doch meestal nuttelooze sport.

Vaak hoorde ik ambtenaren met de lui redeneeren met het zeer loffelijk doel, lastige bevelen meer aannemelijk voor te stellen. En wat zij bereikten? — Dat er een meesterlijke obstructie-voering werd uitgesponnen. Men dacht er geen oogenblik aan, om zich in te denken in de voorstellen van den overreder of de voordeelen van het geopperde plan in overweging te nemen. Integendeel want er zijn lasten aan verbonden en die moet men in elk geval trachten te ontduiken. Ah, denkt men, hij praat nog, dus jongens, de beentjes strak houden, misschien krabbelt hij nog wel terug . . .

Zens kwam een controleur op tournee ook in een kampong op Groot Kei, waar ik toen mijn standplaats had. Hij was bij mij te gast. De kampong, aan het strand in een bocht der kust gelegen, zag er ellendig uit, omdat bij elken vloed het zeewater binnen drong en overal in plassen en poelen het uitbraaksel der zee achterliet. Onder hygiënisch opzicht was het een gruwel. Daar moest verandering in komen. Dat was met betrekkelijk weinig moeite te bereiken. Met steenen en zand, die er voor het grijpen lagen, moest een flinke dam worden opgeworpen en het kwaad was verholpen. Dat zou

wel wat zweetdruppels kosten, maar dat moesten zij er dan maar voor over hebben. — Ik juichte het plan van harte toe en sprak de hoop uit, dat de controleur den menschen stevig op het hart zou drukken wat hun te doen stond en een termijn zou stellen onder bedreiging van straf, want ik voorzag wel, dat wij anders nog lang in de prut zouden zitten. — Pastoor, sprak de controleur met wijsgeerig gezicht en weidsch gebaar, geen haat zaaien; met zachtheid bereikt men meer dan met hardheid.

Den volgenden morgen traden de hooge oomes aan en de controleur begon hun al de voordeelen van het plan uiteen te zetten. Heel onderdanig beaamden de menschen alles wat de toean vertelde en geen haar van hun hoofd dacht eraan zich daartegen te verzetten, maar . . . En de toean redeneerde opnieuw en de oomes beaamden opnieuw even hartgrondig, maar . . . En zoo ging het een heele poos door en de toean redeneerde steeds heftiger en de oomes beaamden steeds even tergend lijsig, maar . . . Totdat de toean met ontzagwekkende krachttermen en daverende vuistslagen op de bibberende tafel zijn betoog begon te onderstrepen. Toen meende ik, dat het oogenblik gekomen was, om hem even in het oor te fluis-teren: Geen haat zaaien en met zachtheid . . .

Een kort en krachtig bevel was het besluit der onderhandelingen. De eerste levenswijsheid is, lasten van zich afschuiven. Dat is een tweede natuur geworden, dat doet men instinctmatig. Ge kunt daarvoor naar willekeur de proef op de som hebben. Ge staat bij een troepje volk. Ge vraagt een hunner een kleinigheid, b.v. een jonge kokosnoot te plukken om te drinken. De eerste reactie, die ge bij den angesprokene zult waarnemen, is, dat hij om zich heen kijkt, of er niemand, b.v. een jongere is, op wien hij den last kan overdragen. Is dat het geval, dan zal hij als overtuigd ijveraar voor de goede zaak, uw vriendelijk verzoek in den vorm van een streng bevel aan dezen doorgeven. Doch deze zal op zijn beurt precies hetzelfde doen. En dat gaat zoo voort, totdat de last op iemand neerkomt, die hem op niemand meer kan afschuiven. Intusschen staat het u vrij, die vertooning vermakelijk of ergerlijk te vinden.

De aangewezen weg is dan ook, een weloverwogen bevel eerst te laten uitvoeren en als dan de last achter den rug is, zal men, de goede gevolgen inziende, die ook gulweg en waardeerend erkennen. Zelfs de Kaja-kaja's van Zuid N. Guinea, die pas sedert kort met de Kompanie kennis maakten, wisten dat op prijs te stellen: althans het besef, dat het Bestuur ondanks de belasting en de heerendiensten ook wel een goed kantje had, begon langzamerhand tot hen door te dringen. Langs het dorp Okaba, waar ik enkele jaren verbleef, viel een riviertje in zee en vormde, zooals elke rivier dat doet, een zandbank voor de monding. Alleen in het droge seizoen en dan enkel nog bij ebbe en niet te ruwe zee, was ze daar doorwaadbaar. Anders was men, om aan den overkant te komen, aangewezen

op een uitgeholden boomstam, die er gewoonlijk niet was. Op last van het bestuur werd er een brug over de rivier geslagen tot groot gerief van iedereen. Dan vroeg ik hen vaak: is die brug een goed ding? — Dat stemden zij eenparig toe. — En wie heeft die gemaakt? — Wij. (Dat wil zeggen op last en onder leiding van het Bestuur). — Waarom was er dan vroeger geen brug? — Ja, waarom niet? . . . — Omdat er geen Bestuur was om er jullie toe te dwingen er een te maken.

Ook de ijzeren gereedschappen, die er met het Bestuur kwamen, wisten zij te waardeeren. Maar wat vooral indruk maakte, was de veiligheid, die er met het Bestuur gekomen was. Eertijds durfden de kinderen een voorbij komenden missionaris niet verder volgen dan de bebouwde kom van hun dorp. De verhalen der ouden hadden hun kinderlijke verbeelding vervuld met de afschrikwekkende gestalten van tovenaars, spoken en vijandige menschen, die hen alom belaagden. Ook op lateren leeftijd bleven zij in dezen ban van vrees en angst gevangen en ook geen man durfde zich ongewapend buiten het dorp te wagen. En nu kon zelfs een jonge meid onbevreesd door het heele land wandelen! —

Het is wel jammer, dat niet alle bestuursambtenaren beseffen, welk een mooie taak zij in dergelijke gewesten te vervullen hebben. Jammer is het daarom ook, dat er zoo weinig lijn of continuïteit in het bestuur bestaat. De ambtenaren worden dikwijls overgeplaatst en de opvolger breekt vaak af, wat zijn voorganger met veel moeite opbouwde.

Een voorbeeld uit de vele.

Op Groot Kei werden alle dorpen aangezegd, dat ze op hun beurt te Elat, de aanlegplaats der K.P.M.-booten, een week lang heeren-diensten zouden moeten verrichten, om een grooten aanlegstijger op te stapelen. Een zeer nuttig werk.

Mijn parochianen kwamen bij mij, om mij met klem van redenen te bewegen, den ambtenaar te verzoeken, dat zij de laatste beurt zouden krijgen. Ik wist immers wel, dat zij voorloopig nog zooveel te werken hadden voor de nieuwe kerk, die in aanbouw was.

Ik liet mij niet overtuigen en betoogde integendeel, dat ik hun een goeden dienst wilde bewijzen, door te vragen, dat zij de allereerste beurt mochten hebben. Dan lag immers het materiaal, de steenen, nog vlak bij voor het grijpen; later zou dat van verre moeten worden bijgeslept. De eerste werkers waren er dus het best aan toe.

Neen, als ik zulk een averrechtschen kijk op het geval had, dan moest ik maar niets vragen.

Mijn oolijke kornuiten waren er wel van overtuigd, dat er lang voor de laatste kampong aan de beurt kwam, een andere ambtenaar zou komen en als die niets voor het fraaie plan voelde, dan zouden zij den dans fijntjes ontspringen.

En de gebeurtenissen gaven hun gelijk; de stijger bleef half afge-

werkt liggen . . . En zij die voorbij kwamen en het zagen, schudden het hoofd en meesmuilden: dat Bestuur is hier begonnen een toren te bouwen en heeft hem wegens zijn wispelturigheid niet kunnen voltooien! —

Voor de hersengymnastiek, die wij redeneeren noemen, is onze Oosterling nog niet rijp. Onderlinge geschillen worden ook niet zoozeer door overtuigende dan wel door overtroevende of overbluffende bewijzen beslecht en meestal kan alleen een godsoordeel uitsluitel geven.

Grensgeschillen b.v. zijn aan de orde van den dag. Gewoonlijk steunt men zijn rechten op de meest wonderbaarlijkste legenden. Een enkel voorbeeld moge dit toelichten.

Twee kampongs op de Kei-eilanden deden rechten gelden op een landstreek. De eene partij steunde haar recht op de aloude geschiedenis. Eertijds leefde te Ngilngof een oud moedertje, dat zeer tooverkrachtig was. Eens ging zij op het strand schelpdierjes zoeken en vond ook een weekdier, dat zij mede in haar draagmandje wierp. Thuis gekomen zette zij haar vangst in een pot op het vuur om ze te koken en het weekdier veranderde in een menschenkind en kroop uit den pot. Het moedertje voedde het op als haar zoon. Toen de jongen groot geworden was, moest er een vrouw voor hem gezocht worden. De koning van Tetooat had een zeer schoone dochter. Haar ging men als bruid vragen voor het wonderkind. De koning eischte een verbazend hoogen bruidschat, omdat hij van zijn lief kind niet kon scheiden. Toen ten slotte toch alles betaald was, en hij haar wel moest laten vertrekken naar haar nieuw dorp, sprak hij nog: ik zal mijn dochter vaak komen bezoeken, geef mij daarom een stukje grond in uw land, waar ik dan met mijn boot kan aanleggen ¹⁾. De lui antwoordden: heer koning, uw dochter is nu de gemalin van onzen prins; wij beschouwen u dus allemaal als onzen vader; daarom zal heel ons land ook het uwe zijn. — Dus, zeggen thans de lui van Tetooat, hebben wij recht op die gronden als op een wettelijk erfdeel. — Nietes, zeggen die van Ngilngof, want de koning was zoo verslingerd op zijn dochter, dat hij ze niet wilde laten gaan en onze voorouders maar aan den praat hield, die telkens maar weer nieuwe kostbaarheden aan den bruidschat toevoegden, totdat de prinses stierf. Zij is ons nooit uitgeleverd geweest en daarom is de koop nietig en bleef de grond van ons alleen.

Zoek nu maar uit, wie gelijk heeft.

Nu dringt zich echter terstond de vraag op: hoe staan deze menschen tegenover dergelijke wonderbaarlijkse verhalen? — Men kan niet zeggen, dat zij daaraan onvoorwaardelijk geloof hechten;

1) „Een plek om de treeftjes te plaatsen voor den kookpot” luidt de geëikte uitdrukking. Dit zijn drie cylindervormige steuntjes \pm 15 cm hoog, waarop de pot rust en waartusschen het vuur gestookt wordt.

evenmin dat zij daar sceptisch tegenover staan. Hiertoe zou immers een positieve reflexbeweging van hun geest gevorderd worden en zij hebben zich nooit het hoofd geplaagd om critisch de bronnen van geloofwaardigheid te ontledeu der feiten, die hun worden voorgesteld. Men heeft hier veeleer te doen met geestelijke inertie. Bovendien plaatst onze Oosterling zich tegenover het wonderbaarlijke op een heel ander standpunt dan wij. Wij zijn van nature geneigd, om elk feit, dat eenigszins uit den kring van het gewone gebeurlijke treedt, voor de vierschaar van ons critisch oordeel te trekken; wij willen aan het waarschijnlijke en zelfs aan het mogelijke de grens opdringen onzer eigen bevattelijkheid. Wat wij niet begrijpen, trekken wij graag in twijfel en het doet ons bijna physisch pijnlijk aan, tegenover een verschijnsel te staan, dat wij niet weten te verklaren.

Hij daarentegen dommelt voort in verstandelijke loomheid en hij geeft zich rekenschap van zeer weinig dingen. Het buitengewone treft en verbaast hem een oogenblik, maar intrigereen doet het hem nooit. Hij ziet rondom zich zooveel dingen die hij niet begrijpt, dat hij zich over niets verbaast. Wanneer Plato's gezegde, dat de wijsbegeerte uit verwondering geboren wordt, mag gelden, dan is hij nog lang aan geen filosofeeren toe! — Critiek oefent hij uit op geen enkel feit, zoodat zijn geest steeds ontvankelijk is voor de onbegrensde mogelijkheden, zoolang althans daaraan voor hem geen practische gevolgen verbonden zijn. Die geven een schok, waardoor de vangarmen in beweging komen ¹⁾.

Het is natuurlijk uitgesloten, om op deze wijze tot een vergelijk te komen. Volgens de legenden brachten eertijds de hoogere geesten vaak uitsluitel door de meest wonderbare ordaliën of godsoordeelen, of wist een of andere held, met bovenmenselijke geheimzinnige machten toegerust, zijn meening op te dringen. In lateren tijd nam men zijn toevlucht tot den oorlog, die in hun oog ook niets anders is dan een godsoordeel. Men is ervan overtuigd, dat de geesten het recht zullen laten zegevieren, ofschoon men niettemin allerlei toovermiddelen zal aanwenden, om hunne uitspraak te beïnvloeden of te verijdelen, al is men er evenzeer van overtuigd, dat men daarmee een heel onguere zaak dient.

Maar dan is hij met zichzelf in tegenspraak, zal men zeggen, Inderdaad is dat zoo en wjl hij zich niet laat leiden door zijn verstand, komt in al zijn doen en laten de logica zeer vaak in het gedrang. Sedert door de Kompanie ook de oorlog als scheidsrechter is uitgeschakeld, is aan hare bestuursambtenaren de netelige taak opgedragen, om in dezen baaierd van leugen en legende orde te scheppen en den rechten weg te vinden.

Is men in een zaak van aanbelang gewikkeld, dan zal de eerste zorg zijn, „getuigen te gaan werven”. — Deze uitdrukking klinkt ons

1) Zie mijn boek *Keiesche Legendes*, Ter Inleiding.

ongeveer als koeterwaalsch in de ooren. Ze wordt echter duidelijk, als men weet, dat de getuigen niets gehoord of gezien behoeven te hebben. Indien zij maar goed van den tongriem gesneden zijn, of ontzag weten in te boezemen, dan staat hun bevoegdheid buiten kijf. Het eenige wat men van hen verwacht is, dat zij door hun overwicht den tegenstander zullen weten te overdonderen, ofwel hun cliënt er *fijntjes uit* weten te *liegen*. Het moge hierbij vreemd klinken, dat, alhoewel men ten gerieve van zijn cliënt welbewust en onbeschaamd gaat liegen, men toch zeer beschaamd zal zijn en het erg op zijn fatsoen zal trekken, als men voor een leugenaar zou worden uitgemaakt. Men schijnt liegen dus als een soort sport te beschouwen: de zege is eervol, de nederlaag beschamend. — Ook zal iedereen zijn verachting uitspreken voor iemand met een *slangentong*, d.i. een dubbele tong, of die *met zijn mond zijn buik verdraait*. De geesten en voorouders toch hebben dat anders verordend en zullen dus deze valsche streken ook straffen. Maar niettemin zullen de advocaten en getuigen er opuit trekken, om moedwillig een zaak te verdraaien en door allerlei toovermiddeltjes en amuletten trachten den zegen der geesten te verwerven over hun snood bedrijf.

Dat zij weer van die tegenstellingen, waarvoor wij paf staan, die voor hen echter niets verbluffends hebben, zooals ons in het volgende hoofdstuk wel duidelijk zal worden. Dat goede geesten een slechten opzet schijnen te begunstigen, is verklaarbaar, als men weet, dat de tooverspreuken en amuletten uit zichzelf kracht ontwikkelen ten voordeele van het doel waarvoor ze gebruikt worden. Hun uitwerking volgt dus, om met een theologischen term te spreken, *ex opere operato*, door het stellen zelf der handeling. Bovendien vergete men niet, dat hij zich, evenals de grieksche en de latijnsche mythologie, zijn geesten voorstelt als menschen in grooter formaat, toegerust met alle menschelijke hebbelijkheden, maar in een zooveel grootere maat en dan zoowel de kwade als de goede.

Men zal begrijpen, dat er bij dergelijke toestanden geen plaats is voor medelijden met, laat staan voor hoogachting of eerbied voor de „verdrukte onschuld”. Vele missionarissen zullen dat wel eens zeer pijnlijk ondervonden hebben. Elke propaganda lokt strijd uit; zeker eene zoo ingrijpende als de invoering van een nieuwen godsdienst. Tegenwerking en verzet zijn dus als het ware de natuurlijke gevolgen van zijn arbeid. De missionaris zal zich te weer moeten stellen tegen den aanval en zich sterk voelen door zijn goed recht. Zijn getrouwen deelen dit optimisme en volgen met spanning den strijd. Doch de wapens zijn ongelijk: waar de tegenpartij terugdeinst voor geen enkel middel, leugen en laster niet uitgesloten, is hij aan zijn eergevoel en zijn geweten verplicht enkel te steunen op recht en waarheid. En als dan de rechters in zedelijk gehalte niet hooger staan dan de aantijgers, zal hij in het ongelijk worden ge-

steld. Voor heel die gemeenschap drukt op hem de schande der nederlaag. Zulk een verkrachting van het recht is een trap op zijn hart als mensch maar vooral als missionaris, omdat daardoor ook zijn werk geschaad wordt. Zelfs zijn getrouwen zullen hem niet zien, omstraald door een soort martelaarsaureool, zooals wij ten onzent de slachtoffers der duitsche barbaarschheid: hoe dieper zij verguisd werden, hoe hooger zij stegen in onze achting en verering. Voor hen is hij enkel de geslagene en de verwonneling zonder meer, de in den hoek geduwde, en zijn gezag en bijgevolg zijn invloed op de menschen krijgen daardoor een knak.

En met den psalmist proeft hij de bitterheid der verlatenheid, die dezen de klacht afperste: Indien degenen die mij haten hun stem tegen mij verhieven, ik zou mij wellicht voor hen verscholen houden; maar gij, die eensgezind waart met mij, die mede aanzat aan mijn uitgelezen disch, die samen met mij opgingt naar het huis des Heeren! . . . (Psalm LIV.)

Ook van zijn godsdienst, indien wij onder dit woord willen verstaan de ritën, plechtigheden en ceremoniën waardoor hij in contact wil komen met de hoogere wereld der geesten, geeft de primitieve Oosterling zich geen rekenschap. Wanneer men hem naar het waarom van een of ander ceremonieel vraagt, dan luidt het stereotype antwoord: omdat onze voorouders dat ook zoo deden. De diepere zin, de transcendentale beteekenis ontgaat hem meestal geheel. Zijn godsdienstige beleving bestaat hoofdzakelijk in een verstard formalisme, dat wel de neerslag is van diepere gedachten en beginselen, die echter door hem niet meer worden aan gevoeld en begrepen. Zij blijven echter voor hem een conventioneele, voor zijn welzijn onmisbare betuiging van afhankelijkheid tegenover de hoogere machten. Derhalve moeten in bepaalde omstandigheden bepaalde formaliteiten in acht genomen worden en dat doet hij machinaal.

Ook op de groote levensvragen als van het ontstaan der dingen heeft hij een antwoord gezocht. Zijn kosmologische begrippen liggen dan gewoonlijk opgesloten in zijn legenden. En wijl hij zich zoo innig met de geheele natuur verbonden voelt, zijn ook daaruit plichtplegingen ontstaan. Doch deze legenden, die van geslacht tot geslacht werden overgeleverd, zijn niet altijd even trouw bewaard. Vele varianten traden op, waarin zelfs de oorspronkelijke kern vaak moeilijk terug te vinden is of geheel te loor ging. Deze legenden toch zijn geen dood ding; ze leven mee met het volk en ondergaan wisselingen en wijzigingen, zoodat men niet alleen op uiteenloopende varianten stuit, maar ook vaak op schijnbare of werkelijke tegenstrijdigheden. Waar dan de primitieve zelf uit dien warboel niet meer wijs kan worden, zijn hem vaak de ethnologen ter hulp gesneld, die beproefden in dezen baaiërd orde te scheppen

en uit de verspreide brokstukken bouwden zij zeer vernuftige systemen op, waarin aan alle godsdienstige praktijken weer leven en geest wordt ingeblazen. Maar de man der practijk ondervindt, dat de beoefenaars dezer ceremoniën en riten er den dieperen zin niet meer van aanvoelen. Het gebeurt dan ook niet zelden, dat hetgeen door één ethnoloog werd opgebouwd, door een anderen weer wordt afgebroken. Alleen de groote lijnen zijn met eenige betrouwbaarheid vast te stellen. Den primitieve deert dat niet: hij handelt intuïtief of instinktmatig, omdat de vaders het ook zoo deden. En samen met de riten heeft hij ook het vertrouwen overgeërfd, dat zij daarin stelden.

Men ziet, dat de geestesgesteldheid zoowel als de geestesrichting dezer menschen aanmerkelijk van de onze verschilt. Hiermee willen wij volstrekt niet gezegd hebben, dat zij als geestelijk minderwaardig te beschouwen zijn. Het spreekt wel vanzelf, dat wij hier enkel de groote en algemeene lijnen kunnen aangeven, waarlangs hun denken zich beweegt en dat niet alles op elk individu van toepassing is. Ook onder de niet ontwikkelde treft men vaak lieden aan, die over zaken waarmee zij vertrouwd zijn, heel verstandig kunnen praten, die begaafd zijn met hetgeen men noemt een gezond boerenverstand. En dat deze menschen door ontwikkeling tot een zeer normaal intellectueel peil kunnen worden opgevoerd, is uit de practijk reeds gebleken.

Bij wijze van toetje kunnen wij hier nog een paar tegenstellingen aan toevoegen van eenigszins anderen aard.

Bij deze menschen beteekent *ja* dikwijls *neen* en omgekeerd, ook wanneer zij niet liegen! — Dit is namelijk het geval, wanneer men een antwoord geeft op een vragend-ontkennenden zin. Als ik op de vraag: weet ge dat niet? ten antwoord krijg: *ja*, dan beteekent dat *neen*, nl. dat hij het niet weet. — Moet het antwoord in zulke gevallen ontkennend luiden, dan valt bij ons de ontkenning, (en in het omgekeerde geval de bevestiging), op de handeling of de zaak zelf, in dit geval het weten. Hij daarentegen ontkent of bevestigt de ontkenning. In dit geval beteekent zijn *ja* dus: dat ik het *niet* weet, beken ik.

Om iemand te wenken, houden wij den palm der hand naar boven gericht en maken een opwaartsche, naar ons toe buigende beweging. Hij houdt den palm der hand naar beneden gekeerd en maakt die beweging in dalende richting.

Om in een richting te wijzen, gebruiken wij den vinger, die aan deze bestemming den naam van wijsvinger ontleent. Hij zal meestal zijn lippen tot een toetje samentrekken en dit in die richting vooruit steken.

Als wij een aardappel of een vrucht schillen, schillen wij naar ons toe. Hij schilt van zich af.

Evenzoo wanneer wij een lucifer aanstrijken, strijken wij naar ons toe; hij strijkt van zich af.

Hier nemen de dames zonnebaden om een fraai gebruinte huidskleur te krijgen; daar zouden zij grof geld willen geven voor een doelmatig bleekpoedertje voor de huid. Dames van standing trachten daarom, door zich zoo min mogelijk door de zon te laten bestralen, haar lichte tint te bewaren en in vele legenden vindt men melding gemaakt van buitengewoon mooie prinsessen, die daarvoor in een bijzonder hutje bleven opgesloten ¹⁾.

Hier is boeren na den maaltijd in hooge mate onbeleefd, ja onbeschoft; daar geldt het als een luide hulde aan de gastvrouw en een openhartige betuiging, dat het eten lekker gemaakt heeft.

1) Zie ook P. Drabbe: *Het Leven van den Tanembarees*, blz. 43.

DERDE DEEL

TEGENSTELLINGEN

IN HET

ZIELELEVEN

HOOFDSTUK IX

DE NATUURMENSCH

ONTWIKKELINGSLEER — DE MODELMEENSCH

Het zieleleven wortelt in de godsdienstige opvattingen van den mensch. Op dit gebied vinden wij daarom vele en zeer schrille tegenstellingen, omdat hier het Christendom staat tegenover het heidendom en die twee zijn gescheiden door een niet te overbruggen kloof. Het Christendom toch is een bovennatuurlijke godsdienst, die de zielehouding van den mensch verheft ver boven het gewoon menschelijke, tot een sfeer, die hij met de natuurlijke krachten en vermogens, die hem ter beschikking staan, niet kan bereiken. Toch is de natuurmensch, wat zijn zielehouding betreft, niet gelijk te stellen met een soort hooger ontwikkeld dier, dat zijn bevrediging en berusting zou vinden in het streven naar de voldoening zijner geestelijke en stoffelijke behoeften en neigingen. Hij voelt als het ware instinctmatig aan, dat er buiten hem en buiten al het waarneembare om zich heen nog andere en hoogere waarden zijn, die ook voor hem op een of andere manier toegankelijk moeten zijn. Deze overtuiging is niet beredeneerd, want tot speculatieve beschouwingen is hij, de geestelijk zoo weinig ontwikkelde, niet in staat. Voor hooger beschaafde heidensche cultuurvolken is dat wèl het geval. Voor den primitieve is de godsdienst voorshands nog het intuïtief aangevoelde buitennatuurlijke, waarnaar hij zijn levenshouding bepaalt.

De stoutsten onder de evolutionisten hebben de leer gehuldigd, dat de mensch zich geleidelijk aan uit de lagere wezens zou ontwikkeld hebben en dat niet alleen zijn lichaam maar ook zijn geest die evolutie zou hebben meegemaakt. Uit enkele vage en verwarde begrippen op godsdienstig en zedelijk gebied zouden zich langzamerhand de hoogere godsdiensten en ten slotte ook het Christendom ontwikkeld hebben. Ware dit inderdaad het geval, dan zouden wij zulke schrille tegenstellingen niet te verwachten hebben: de Christen en de primitieve heiden zouden dan immers ten minste nog op het-

zelfde plan staan. Dit standpunt is echter onhoudbaar gebleken en heden ten dage vrijwel verlaten.

De primitieve of natuurmensch moet zijn geweest een mensch geestelijk en lichamelijk normaal bewerktuigd, doch zonder ontwikkeling. Ook hierin vormt hij een opvallende tegenstelling met het dier. Het dier is alles *aangeboren* wat het voor zijn bestaan noodig heeft: het zoeken van het hem passende voedsel, het onderkennen zijner vijanden, het bouwen van een nest, enz. Het is een vaste, onveranderlijke maar ook streng begrensde erfelijkheid. Buiten de aangeborene kan het geen enkele kundigheid verwerven of zelfs de aangeborene ontwikkelen en hooger opvoeren, wijl het geen aangeboren talenten of aanleg bezit. — De mensch evenwel, in tegenstelling met het dier, heeft die juist wel, doch verder is hem niets, geen enkele kundigheid, kennis of vaardigheid aangeboren; alle zijn zij *verworvenheden* als vrucht van eigen inspanning, waarmee hij ze ook, volgens dien hem aangeboren aanleg, tot het onbegrensde kan opvoeren, vooral waar hij in die opwaartsche streving steeds verder en veiliger het reeds gebaande spoor van voorgangers kan volgen. De primitieve mensch stond aan de meet, aan het beginpunt van cultuur en beschaving. Er bestonden nog geen geestelijke verworvenheden en dus nog geen cultuur-geschiedenis; hij kon geen profijt trekken uit de bevindingen en ervaringen zijner voorgangers, waaruit de normen konden worden afgeleid, die zijn sociaal en economisch leven zouden beheerschen. Die zijn opgebloeid uit de ervaringen, proefnemingen en onderzoekingen, waardoor men langzamerhand de wetten achterhaalde, welke de natuur beheerschen. Daardoor leerde men de krachten der natuur benutten en zelfs gedeeltelijk aan zijn leiding onderwerpen: men verkreeg langzamerhand een cultuurbezit. De eene vinding wees den weg naar een andere en het cultuurbezit groeide steeds breeder uit in een geleidelijke ontwikkeling. Bij sommige stammen is die ontwikkeling steeds in stijgende lijn verloopend, doch bij de eenen vlugger dan bij de anderen, onder den invloed van allerlei omstandigheden, die gunstig of nadeelig op dien groei inwerken; bij weer anderen is zij aan schommelingen onderhevig geweest, zoodat hoogstaande beschavingen weer naar ongunstiger toestanden zijn afgezakt. Men denke b.v. maar eens aan de beschavingen die eenmaal bloeiden aan Indus en Euphraat, in Egypte en langs de Noordkust van Afrika; ook bij sommige stammen van Amerika leggen verweerde monumenten getuigenis af van hoog opbloeijende en vergane glorie uit een ver verleden.

Dat er niets bestendig is onder de zon, is al een zeer lang erkende waarheid. Opbouwende en verwoestende elementen bestrijden elkaar in de heele natuur. Dit klare feit moest vanzelf de groote denkers nopen tot het nasporen van het begin en het einde dezer voortdurende evoluties en revoluties.

Foto H. Nollen

Foto H. Nollen

De modelmensch? (blz. 146).

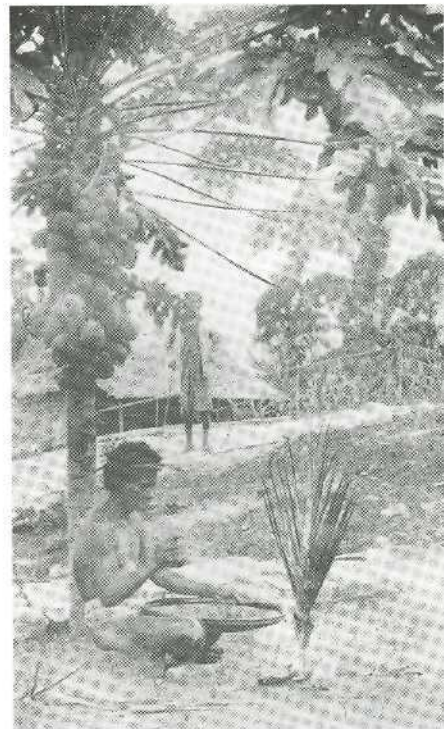

Foto H. Geurljens

Heidensch priester bij het offeren op
de Kei-eilanden (blz. 161).

De ontwikkelingsleer was geboren. Men ging terug tot de eenvoudige oerceil, waaruit zich geleidelijk aan alle wezens zouden ontwikkeld hebben. De meest voortvarende voorvechters dezer leer, die ook den mensch als redelijk wezen in deze ontwikkeling willen betrekken, stuiten echter op een groote moeilijkheid: het verschil tusschen mensch en dier vormt een schrille tegenstelling; de afstand tusschen die twee vormt een geweldige kloof. Daar ontbreekt een geleidelijke overgang en de „ontbrekende schakel” of de „missing link” is spreekwoordelijk geworden.

Men zocht dien echter naarstig en wel in de richting van den aap en dr E. Dubois meende hem in 1890 ook inderdaad op Java gevonden te hebben. „De aapmensch was gevonden”, zoo juicht W. Bölsche in *Van Bacil tot Aapmensch*. „Het was een rechtloopend wezen met hersenen, het midden houdend tusschen den menschachtigen aap en den mensch, in vele opzichten nog sterk verwant aan den gibbon, terwijl hij in andere opzichten reeds geheel mensch was; in het kort de lang gezochte overgangsvorm tusschen den gibbon en den mensch: de *pitcanthropos erectus*, de *rechtloopende aapmensch*”.

Verder zegt hij: „Deze kostbare vondst kwam te voorschijn uit de versteende tuflaag van den zijwand eener rivier.

Eerst vond men een enkelen kies.

Daarna, op volkomen dezelfde hoogte maar een meter verder, een schedeldak.

Weder drie meter verder lag een tweede kies. En eindelijk op eenen afstand van twaalf meter vond men het linker bovenbeen.”

Erg overweldigend doet zoo'n bewijsmateriaal niet aan, al geeft Bölsche de schuld daarvan aan een rivier, die de rest van het geraamte zoek maakte en dit schamel overschot nog uit elkaar sleepte.

Maar aangenomen, dat wij hier op anatomisch gebied voor een werkelijken schakel staan tusschen aap en mensch: een wezen lichamenlijk nog half aap doch ook reeds half mensch, dan brengt ons dit nog weinig verder. Op psychologisch gebied, dat zeker niet den minst belangrijken kant dezer kwestie uitmaakt, is de gaping niet minder teleurstellend. Veel erger nog, hier is zij wanhopig. Het is per saldo niet ondenkbaar, dat het menschelijk lichaam zich uit lagere diersoorten zou hebben ontwikkeld. Doch instinct en verstand zijn zulke volstrekt ongelijkwaardige grootheden, dat daarbij van een geleidelijken overgang van het eene tot het andere onmogelijk sprake kan zijn. Evenmin als iets uit niets, evenmin kan verstand zich uit instinct ontwikkelen.

In zijn *Everlasting Man* heeft G. K. Chesterton dit op de hem eigen pakkende wijze voorgesteld. De primitieve holbewoner krast teekeningen op de wanden zijner grotten. De eenvoudige onbeholpen lijnen geven voor hem een idee, een gedachte weer, hetgeen hem terstond stempelt tot verstandig, tot denkend wezen en hem stelt

in een soort, volkomen en zeer scherp van alle andere soorten onderscheiden. Waar is de hoogst ontwikkelde aap, die ook maar een onbeholpen poging doet, om een heel eenvoudige teekening te krabbelen? De holenbewoner was nog geen meester in de kunst, doch hij wist door teekenen een gedachte weer te geven, die ook door zijn soortgenooten kon begrepen worden.

Ook wijl de mensch een *sprekend wezen* is, is hij een *verstandig wezen* en onderscheidt hem dit spraakvermogen ook soortelijk van het dier, zooals wij reeds zagen (blz. 103.) Doch bij al wat tot de soort mensch gerekend wordt, treffen wij nog een zeer groote verscheidenheid aan, zoowel ten opzichte der uiterlijke verschijning als der innerlijke gesteltenissen.

Men beweert dan ook niet ten onrechte, dat O.L. Heer op de wereld rare kostgangers heeft rondloopen. Een onomstootelijk feit is het in ieder geval, dat er heel veel soorten van menschen zijn; het beste bewijs daarvoor is wel, dat zij zich bijna stuk voor stuk beter wanen dan de meesten hunner soortgenooten. Wij willen ook nog toegeven, dat dit inderdaad zoo is. Maar dan dringt zich ook de vraag op: Welke is dan eigenlijk de *modelmensch*? Hoedanig is een mensch, die voldoet aan alle eischen, die men aan zijn soort kan stellen? —

De modelmensch, de *anim-ha*, dat zijn wij! zegt de Kaja-kaja en hij patst met de hand op den bef van varkensstaarten, die zijn fiere borst siert en gooit den kop in den nek, dat alle pluimen wippen.

Die bestaat niet meer, zegt de pastoor, die is in het paradijs al verknoeid.

Wablijf? zeggen anderen met J. J. Rousseau, die is niet in het paradijs verknoeid: elke mensch wordt model geboren, maar alle dagen wordt hij verknoeid door zijn opvoeding en de bakerpraatjes, die geestelijken hem voorwauwelen om hem tam en koest te houden. Hij krijgt geen kans, om zich volgens zijn natuurlijken goeden aanleg uit te leven; die wordt van meet af aan verwrongen door een dwanghuis van hetgeen men overeengekomen is, netheid en fatsoen te noemen.

En zoo gaat het dan nog een heel tijdje door en er zijn een hoop dikke boeken over vol geschreven.

Zouden de arme stumperds en kuddedieren, die den pastoor gelooven, het dan zoo'n eind mis hebben?

Laten wij eens even heel nuchter om ons heen kijken en niet eens omhoog naar het bovennatuurlijke. Een mensch is wel zoo'n wonder ding, dat er zonder dat bovennatuurlijke, waardoor hij heel en al wonder wordt, toch nog genoeg eigenaardigs aan hem is.

De mensch vertoont heel veel overeenkomst met een dier: hij mist weliswaar den staart, maar in plaats daarvan heeft hij verstand.

Dat hebben de dieren ook, beweren sommigen alweer; maar allemaal geven zij toch toe, dat de mensch er een hoop meer van heeft

en daarom zeggen anderen, dat men dat schijntje dierenverstand beter instinct kan noemen. Volgens allen staat hij onder de dieren op het bovenste trapje.

Nu is elk ding in zijn soort volmaakt, als het aan zijn doel beantwoordt. Een stoel is goed, als men er gemakkelijk op zitten kan. Een boom is goed, als hij goede vruchten voortbrengt. Maar dat kan alleen bereikt worden onder bepaalde omstandigheden. Niemand zal b.v. kersen te Batavia gaan planten of bananen in Holland; ook geen spurrie in de klei en bieten op de hei.

Behalve dit rechtstreeksche doel heeft alles nog een meer verwijderde bestemming als onderdeel der geheele schepping. Een radertje b.v. zal aan zijn doel beantwoorden, als het behoorlijk draait. Maar een wielte in een klok moet ook zóó draaien, dat het behoorlijk de rol vervult, welke het is toegedacht voor den goeden gang van het heele uurwerk, waarvan het deel uitmaakt.

Het onder normale omstandigheden behoorlijk tot ontwikkeling komen der krachten of eigenschappen, die in een ding aanwezig zijn, geeft dus de maat aan, in hoeverre zoo'n ding min of meer goed en deugdelijk is.

Een mensch en een dier staan alweer zooveel hooger dan een plant en kunnen voor een goed deel de omstandigheden beheerschen, waarvan hun ontwikkeling afhankelijk is. Gij zult b.v. geen snoek in een boom zien klimmen of een poes in een sloot duiken. Het dier wordt hierbij geleid door zijn instinct, de mensch door zijn verstand. De eerste aandrift bij mensch en dier is die tot in-stand-houding van het eigen wezen en van de soort. Het voldoen aan die aandrift schenkt niet alleen een algemeen gevoel van behagelijkheid, maar ook een oogenblikkelijk genot. Nochtans weet het dier precies hoeveel het moet eten of drinken en houdt zich instinctmatig aan de juiste maat. De mensch heeft met behulp van zijn verstand het genot weten te verhoogen en dikwijls vindt hij het zóó lekker, dat hij alle matigheid vergeet en niet meer weet, wanneer hij genoeg heeft. Voor de in-stand-houding der soort kan men ook alweer alleen den mensch zien, die erop uit is, om het genot van de plichten af te schuimen. Doch dan wreekt de natuur zich op verschrikkelijke wijze.

En wanneer de mensch zich dan ten slotte grondig verknoeid heeft, ziet men hem vaak heelemaal balsturig worden en in plaats van zichzelf in stand te houden, zichzelf moedwillig verdoen. Dat doet een dier nooit. Onze Oosterling evenmin. Althans gedurende mijn dertigjarig verblijf onder die menschen heb ik nooit van een geval van zelfmoord gehoord. Het is ook zoo geheel in strijd met hun fatalistische en apathische houding tegenover de slagen van het noodlot; alsook met hun opvattingen over het hiernamaals. Toch beweert C. A. W. Moncton, bestuursambtenaar op Engelsch N. Guinea dat het daar veelvuldig voorkomt en wel doordat men zich neerstort uit een hoogen kokosboom. (*Some experiences of a New Guinea Resident Magistrate, passim.*)

De mensch is een gezellig wezen en leeft in troepen tezamen, zooals ook vele dieren doen. Maar waar is het de gezelligste pan? — Zie een troep musschen neerstrijken in een kersenboom of in een erwtenhaag. Ze eten samen vroolijk hun buikskes rond en fladderen dan lustig kwetterend weg. Geen een denkt eraan, om een trosje kersen om den hals te hangen, om later nog eens lekker van te smullen, als de anderen niks meer hebben.

De mensch is het hebzuchtigste en inhaligste wezen dat er bestaat. Die kan wel te veel hebben, maar nooit genoeg. Altijd is hij aan het schrapen en potten. Of hebt u ooit een mensch aangetroffen, die zei: ik ben rijk genoeg, ik wil niets meer hebben? Altijd is hij bang dat hij te kort zal komen en hij graait en schraapt. Dat anderen daardoor misschien gebrek zullen lijden, terwijl hij met zijn voorraad geen blijf weet, deert hem niet. Bij menschen schrijven rijkdom en armoede altijd tegen elkaar.

Dat ligt aan de maatschappelijke instellingen, verklaren dan de bolleboozen, met een schrikkelijk geleerd gezicht en dan zitten zij te kibbelen en te kisten of nu het communisme, het socialisme, het nihilisme of welk ander *isme* den heilstaat moet brengen.

En het is allemaal gezwam in de ruimte. Kijk nu eens aan: sedert 6000 jaar weten wij zoo ongeveer hoe de menschen op deze planeet hun samenleving aan het bekokstoven zijn geweest. Welnu, in die zestig lange eeuwen hebben al die menschen met al hun verstand nog geen enkelen maatschappelijken vorm in elkaar weten te timmeren, die nu eens tiptop was. Altijd zijn er geweest, die veel te veel hadden naast anderen, die veel te kort kwamen; die bulkten naast anderen die zaten te knijpen. Bij de dieren alleen vindt men nog een zekere mate van werkelijke „vrijheid, gelijkheid en broederschap”.

De Kaja-kaja komt daar ook nog tamelijk dicht bij. Zou die dan toch nog de modelmensch zijn, zooals hij beweert? — In zooverre wel en zoolang hij zijn verstand zoo min mogelijk laat werken. Zoodra hij echter begint te piekeren, loopt het bij hem ook beslist in de frut. Dan komen er, die slimmer, handiger en ijveriger zijn dan anderen. Die krijgen meer welvaart en weten meer van het leven te genieten en de dommeren, die daar ook naar snakken, krijgen zij onder hun macht en zij beginnen den baas te spelen.

Met nivelleeren en gelijkschakelen schiet men ook geen steek op. Laat b.v. vandaag allen alles eerlijk deelen; alle menschen precies even rijk. Maak ze dan meteen allemaal even slim of even dom, even naarstig of even lui, en zorg ervoor, dat ze ook allemaal even veel bof of wanbof toebedeeld krijgen, anders moet gij morgen weer opnieuw beginnen te nivelleeren.

Alleen wie dat klaar krijgt, kan O.L. Heer aftroeven, die zei, dat wij altijd armen in ons midden zullen hebben.

Ons hart is een oventje en verschillende tocht pijpen of hartstochten

blazen de vlam geweldig aan, vooral eerzucht, hebzucht en genotzucht. Daartegen schijnt het instinct een veel betrouwbaarder veiligheidsklep te zijn dan het verstand. Een spreekwoord is de neerslag van levenswijsheid en dan hooren wij het den volksmond verkondigen: hoe grooter geest, hoe grooter beest.

Den modelmensch zullen wij dus lager bij den grond moeten zoeken. En dr P. Wirz beweert, dat de Kaja-kaja's overschot van gelijk hebben, als zij zich voor den modelmensch uitgeven. Enkele jaren geleden stuurde hij mij uit Bazel zijn geleerd betoog toe. Ik had den euvelen moed gehad, in een indisch dagblad ¹⁾ met den doctor van inzicht te verschillen; want volgens mijn bescheiden meening heeft die doctor, die in Indië en in het bijzonder op N. Guinea heel wat heeft rondgezworven, daarover veel wetenswaardigs, maar daarnaast ook heel wat onzin neergepend. Zijn betoog verscheen in een duitsch blaadje genaamd *Flammenzeichen*, dat tot ondertitel voert: schrik niet! *Ueberparteilische Blätter für Deutsches Volksbewusstsein und nationale Unabhängigkeit, gegen ultramontane Machtgier und allen Fremdgeist.* (Nos van 16 en 23 Juli 1932).

Dezen steen gooide hij op mijn dak en het was een ontzaglijke kei, dat Bazel-artikel: *Der Anteil der Mission an der Versklavung der Naturvölker*, het aandeel der Missie in het tot slaaf maken van de natuurvölkeren. En al geldt dat voor heel de Missie in het algemeen, als er dan uitdrukkelijk bij vermeld wordt dat het heel bijzonder mijn persoon betreft, dan zult u het mij niet kwalijk nemen, dat ik er even van onder den indruk kwam. Sedert ben ik gelukkig weer bekomen van den schrik.

Wij, missionarissen, zijn smiechten, want, zoo beweert de doctor, wij stellen aan het geëerd publiek de wilden voor als arme stakkers, die een leven leiden van vrees en angst, die als een dief tusschen hangen en wurgen, alsmaar zitten te bibberen tusschen zichtbare en vooral onzichtbare vijanden; lijdend aan afschuwelijke zedelijke en lichamelijke kwalen, terwijl moord en doodslag de gewone dagelijkse nieuwtjes zijn aan hun kletstafel. En zoo nog het een en ander. — Gelukkig, zoo vervolgt de doctor, begint men thans een ander geluid te hooren van vrijstaande menschen, dat te lang door de anderen overstemd en verstikt werd. Dat andere geluid klinkt in het nederlandsch aldus: „Wij wisten het al lang en heden zal het openbaar worden: die wilden waarover ik hiervoren sprak, en aangenomen zelfs, dat zij nog koppensnellers en menscheneters zijn; (waarvan men zich trouwens meestal een heel verkeerde voorstelling maakt) zij hebben het in werkelijkheid honderd maal beter dan wij. Want op de eerste plaats zijn zij tevreden (ik spreek nu alleen van menschen, die nog niet door de blanken slaaf geworden zijn).” (*Versklavt* staat er).

Ik vermoed, dat in werkelijkheid die koppensnellerij moet be-

1) De Koerier, 6e jaarg. Nos. 34 en 35.

schouwd worden als een gezonde sport en dat menscheneten als een jolige fuif. — Oh, die benijdenswaardige heilstaat der natuurmenschen is nog voor velen een geliefkoosd stokpaardje! Vooral voor degenen, die nooit zoo nabij kennis met hen maakten, dat zij ook eens een blik achter de schermen konden slaan.

„Ze weten niet eens, — zoo gaat de doctor voort, — dat er iets anders, beters bestaan kan dan een leven zooals zij het altijd geleefd hebben. Geheel hun wezen is dermate tot in de kleinste bijzonderheden aan de uiterlijke verhoudingen aangepast, dat voor andere levensmogelijkheden geen plaats meer is.”

Zeker, wat het oog niet ziet, deert het hart niet. Dat neemt echter niet weg, dat er allicht nog een plaatsje gevonden wordt voor iets beters. Waarom zijn anders b.v. opeens alle steenen gereedschappen verdwenen, zoodra men ijzeren bijlen en messen leerde kennen? — Waarom wrijven zij geen vuur meer uit een paar stukken hout, maar uit een lucifer? — Zelfs in de verre binnenlanden van Zuid N. Guinea, waar de inboorlingen nog geheel ongestoord hun natuurleven leiden, hongeren zij naar ijzer en brullen erom als zij toevallig een blanke te zien krijgen.

Ja, en hoever zou volgens den doctor deze beschaving wel mogen gaan, eer ze voor de gemoedsrust noodlottig begint te worden? — Onze, volgens hem zoo verfoeilijke, beschaving is ook niet zoo maar pasklaar uit de lucht komen vallen. Toen Cesar en Tacitus onze voorouders ontdekten en er volkenkundige opstellen over schreven, zag het er bij hen ook nog tamelijk primitief uit. Was dat de heilstaat? Tot heel kort geleden kenden de bewoners van het Frederik-Hendrik-eiland niet alleen nog geen ijzeren, maar zelf geen steenen bijlen. Op hun drassig eiland is geen steen te bekennen. In de vlak bij gelegen Digoel-rivier volop, maar daar durfden zij niet komen, uit vrees voor andere daar *gelukkig* levende natuurmenschen. — Was dat de heilstaat? — Of misschien nog niet? — Of waar is de grens? — Wij Westerlingen zijn er immers al een heel eind overheen. Veel verder mag de ontwikkeling niet gaan, want dan komt meteen de verfoeilijke jacht naar bezit en rijkdom, de reeds door Horatius vervloekte *auri sacra fames*, waarvoor zich ook de primitieve al heel gauw erg gevoelig toont: dat zit zoodanig in den aard van het beestje, dat men hebzucht gerust tot de kenmerken kan rekenen, die den mensch van het dier onderscheiden.

Intusschen zijn er op N. Guinea nog volop van die ongerepte natuurstammen. Als die het zoo *honderd maal beter hebben dan wij*, waarom ging dr Wirz dan niet daarheen in plaats van naar Bazel? — Misschien te veel ontzag voor dat slecht-begrepen koppensnellen en menscheneten?

„Alles vloeit uit de natuur der dingen voort en elke klas van menschen heeft haar eigen rechten en aanspraken,” vervolgt de doctor.

— Oh zeker, maar ook wilden zijn niet allemaal engelen en voor altruïsme voelen zij al bijzonder weinig en dan geldt onder hen als eenig recht het recht van den sterkste. Als de doctor meent, dat alles bij de wilden zoo precies past en, zooals hij zegt, allemaal even vlot en gesmeerd gaat, dan heeft hij op Zuid N. Guinea niet goed uit zijn doppen gekeken. Neen, daar komen heel wat haken en oogen voor en de zwakkere moet zich heel wat laten welgevalven. Zoo was b.v. in den kampong waar ik verbleef, een vrouw gestorven. Enkele dagen later komt haar man met een bebloede bijl het dorp binnestappen, gaat recht op een anderen man af en bijt hem toe: jij hebt mijn vrouw met tooverij geslagen en zij is gestorven; ik heb de uwe met deze bijl geslagen, daar ginds ligt zij op het strand (daar was zij aan het schelpdiertjes inzamelen), ga maar eens kijken, of die ook dood is. — Als die man nu durfde, moest hij weerwraak nemen, enz. enz. Maar nu zat daar helaas(!) de vreemde spelbreker, het Bestuur.

En toch noemt de doctor het ergerlijk en beschamend, dat de blanke bij zulke volken verbeterend en beleerend wil optreden. In zijn boek *Dämonen und Wilde von Süd N. Guinea*, telt hij op zijn vingers na, hoe lang het nog duren zal, eer de Marindstam verdwenen zal zijn, ten onder gegaan aan de verschikkelijke besmetting, als gevolg zijner diepe zedelijke verdorvenheid. De verfoeilijke blanke, Bestuur en Missie, die daarom in zijn oog geen genade vinden, zijn verbeterend en beleerend opgetreden en het volk is van den wissel ondergang gered. En dan roept hij in datzelfde boek als een juichkreet: eindelijk kwam dr Thierfelder, die de ziektebestrijding flink aanpakte, hetgeen reeds veel eer had moeten gebeuren.

Nu is hij opeens vergeten, dat dr Thierfelder ook zoo'n „verfoeilijke, betweterende blanke” is en dat ter wille van diens ziektebestrijding den armen wilden geducht de klem op den neus gezet werd. Heel wat vieze pretjes en walgelijke uitspattingen moesten zij goedschiks kwaadschiks laten varen, want dat waren de haarden der ziekte. Toch betreurt de doctor in dat boek ook weer die maatregelen.

— Rijm dat maar samen!

Een ander voorbeeld van het geluk van den natuurstaat is het gemak waarmee eenieder in zijn onderhoud weet te voorzien. — Maar zou dat niet samenhangen met andere factoren nl. den vruchtbaren bodem, gekoesterd door een eeuwig zomer? Ik heb althans wel eens gehoord, dat primitieven in de poolstreken een heel wat harderen dobber hebben.

„Nog nooit is daarginds iemand verhongerd,” beweert hij. Ik heb integendeel meermalen beweerd en houd nog vol, dat daar heel veel zieken van honger sterven. Een zieke ligt ergens in het zand bij de hut; men legt naast hem een homp harden taaien sagokoek neer voor spijs en een jonge kokosnoot voor drank en laat hem verder aan zijn lot over. Kan hij den ruwen kost niet meer tot zich nemen of verteren, welnu, dan gaat hij dood. Net als bij de dieren:

the survival of the fittest. Misschien zal men hem uit zijn lijden helpen, door hem levend te begraven

„En hoe staat het met het huwelijk en de maatschappelijke verhoudingen? Zijn ze niet waarlijk wonderlijk geregeld door de huwelijks- en ouderdomsklassen en vooral door de omstandigheid, dat er geen vrijgezellen, geen oude vrijsters en oude vrijers zijn? Bijna overal worden meer meisjes dan jongens geboren en zoo moet ook de veelwijverij de natuurlijke huwelijksvorm zijn.”

Het klinkt te mooi om waar te zijn. Bij deze wilden komt veelwijverij zoo goed als niet voor, maar het huwelijk staat op zeer losse schroeven en zij zullen makkelijker elkaars vrouw dan elkaars varken stelen. Er loopen daar ook nog al wat oude vrijers rond, omdat er een te kort aan meisjes is in bijna alle dorpen. Er hoort wel wat durf toe, om dan maar klakkeloos uit zoo'n voorgewend overschot aan meisjes te besluiten, dat veelwijverij de natuurlijke huwelijksvorm zou zijn. Dan wijzen de geboorte-statistieken niet bijna maar beslist overal anders uit. Gewoonlijk ontloopen de beide geslachten elkaar in getalsterkte maar zeer weinig.

De doctor weet nog heel wat aan te voeren ten voordeele der veelwijverij. „En weer kwam de blanke, maakte van de veelwijverij een onrecht en zelfs een zonde en begon te preeken. En wat was het gevolg? — Innerlijke en uiterlijke storing, chaos en ondergang van heele stammen. Met het Christendom verdween de veelwijverij, met de veelwijverij het aanzien der opperhoofden, en de maatschappelijke orde begon in elkaar te storten.” — Sjonge! Sjonge! zeg het gauw aan de turken, die de veelwijverij ook al aan het afschaffen zijn. Of is dat buiten het Christendom niet zoo erg?

Immers, zoo gaat de doctor voort, het Christendom is de wortel van het kwaad, waardoor millioenen volgens de natuur levende menschen ten onder gebracht worden.

Als dat allemaal voor je oogen duizelt, dan vraagt men zich toch af, wat de doctor dan eigenlijk wel verstaat onder beschaving en ontwikkeling, met welke woorden hij almaar goochelt. Men heeft b.v. familie-adel en zielen-adel en die twee gaan beslist niet altijd samen. Zoo heeft men ook geestelijke en stoffelijke of technische beschaving. Bij de eerste kan men nog wetenschappelijke en zedelijke ontwikkeling onderscheiden, en dat loopt toch ook niet allemaal parallel. Toen immers het oude romeinsche volk op het toppunt zijner stoffelijke beschaving stond, was het zedelijk, laten we gerust zeggen, rot.

Een zeer weinig ontwikkelde primitieve mensch of een ongeletterde boer kan, wat karakter en zedelijke eigenschappen betreft, zeer hoog staan; omgekeerd zegt men wel eens: hoe grooter geest, hoe grooter beest. Die zedelijke beschaving wil vooral het Christendom brengen. Dat heet bij den doctor de wortel van alle kwaad. De andere vindt evenmin genade: die heeft „de schoone Moeder Aarde” verpest en bezoedeld. De stoffelijke ontwikkeling is ook uit den boeze

en ik vraag me alweer af: waar is de grens, tot welke wij mogen gaan? Of zouden de krachten van electriciteit, stoom, radium en ethertrillingen die wij pas kortelings wisten te benutten, niet zoowel eigen zijn aan „de schoone Moeder Aarde” als de kracht, die een aardappel doet groeien en gedijen en die minstens even wonderbaar is?

Maar waartoe al dat geredeneer? De doctor werkt net zoo handig met knaleffect. Luister liever, want nu komt het: „Wat kunnen die wilden of primitieven eraan doen, dat wij, die er ons op beroemen de aarde te beheerschen, ons zoover van de natuur afgekeerd hebben en ons op onze schoone Moeder Aarde, die wij met onze cultuur verpest, verdorven en bezoedeld (verseucht) hebben, vreemdelingen geworden zijn, zoodat ons zelfs het leven op haar bijna tot een kwelling geworden is, dat het ons haast niet meer waard schijnt om geleefd te worden”.

Het is nog lang niet uit. De doctor beweert nog onder veel meer, dat wij van de wilden veel kunnen leeren. Wat wonder! Salomon verwijst ons wel naar de mieren om wijsheid te leeren. — En „dat wij alle redenen hebben om die zwarten en bruinen, die nog volgens de natuur leven en het haken naar geld en rijkdom nog niet kennen, hun geluk te benijden en hun zienswijze na te streven”. — Maar nu pas ik, en u, lezer?

Zou de pastoor dan toch gelijk hebben? — Indien de tegenwoordige mensch geen vervallen grootheid is, dan is de geheele menschheid een treurige mislukking. Niemand zal beweren, dat de toestanden onder de menschen, waar ter wereld ook, zoo schitterend zijn. En dat is de vrucht van zestig eeuwen proefnemen. Het is waar, dat de mensch in dien tijd heel wat bereikt heeft; denk maar even aan vliegtuigen, radio, serums tegen allerlei ziekten, kanonnen, machinegeweren, atoombommen en giftige gassen, waarmee hij in één oogenblik duizenden soortgenooten kan uitroeien . . . Maar een enkel volk of ook maar een enkele stad van louter gelukkige en tevreden menschen bestaat niet. Dat heet nog altijd een ideaal, iets te schoon, om werkelijkheid te kunnen worden. En toch, wel beschouwd zou dat de normale toestand behooren te zijn, net zoo wel als b.v. op een korenveld de halmen, in het algemeen genomen, allemaal goed zijn. Het is toch vanzelfsprekend, dat op een akker elke zaadkorrel het noodige vindt, om zich tot een gezonde plant te ontwikkelen. Even normaal zou het zijn, als op de wereld, waar daartoe alles in ruime mate voorradig is, elke mensch zich het noodige kon verschaffen, om zich tot een gelukkig en tevreden wezen te ontwikkelen. In werkelijkheid is het veeleer juist omgekeerd.

Is op een korenveld in het algemeen het gewas niet bevredigend, dan zal de boer dat wijten aan het zaadgoed. — De pastoor zegt ook, dat de mensch in de kiem bedorven is.

Wij komen dus voor het dilemma te staan, dat de mensch ofwel een mislukking is, of een vervallen grootheid.

Dat de mensch een mislukking zou zijn, is ook op zuiver natuurlijke gronden niet aan te nemen. Waar alles in het heelal zoo schitterend geordend is vanaf het oneindig kleine tot het oneindig groote is het niet te aanvaarden, dat een der voornaamste onderdeelen, de mensch, zoozeer uit het verband gerukt zou zijn.

Hij moet dus een vervallen grootheid zijn en dat is hetgeen de pastoor en ook ons geloof ons leeren en die stelling alleen geeft een bevredigende oplossing.

De mensch is niet alleen het hebzuchtigste wezen der schepping, maar ook het meest verwaande. Elke mensch, zelfs de ongewasschen wilde uit de bosschen van Nieuw Guinea, meent dat hij na den dood blijft voortleven in een andere wereld! Alsof hij zich onmisbaar waande! ¹⁾ — En toch, juist dat bij alle volken zoo vast ingewortelde geloof aan een ander leven, doet ons den modelmensch aanvoelen, die werkelijk, in den vollen zin des woords, een *Uebermensch*, een bovenmensch is, omdat hij door God bestemd werd, om boven de natuur dezer wereld uit, op te gaan in het eeuwige en bovennatuurlijke.

Alleen in het licht van het eeuwige leven krijgen wij op ons aardsche bestaan een waren en zuiveren kijk.

En al is de eerste mensch van zijn oorspronkelijken staat en stand vervallen, onze Verlosser heeft ons op dat standpunt teruggeplaatst. Wel hebben wij van dien val leelijke schrammen en kneuzingen behouden en daarom is er zoo veel beroerdigheid in de wereld; maar met het oog op de eeuwigheid wordt dat bijzaak, dat wij tijdelijk in den knoei en de knel zitten. Wij zullen niettemin

1) De groote vraag van het „Waarheen?“ had deze primitieven blijkbaar machtig aangegrepen. Zij hadden de vaste overtuiging van hun voortbestaan na den dood, doch overigens hadden zij van dat geheimzinnige, obsedeerende hiernamaals slechts onbestemde begrippen. Toen dan ook de verschillende stammen van Zuid N. Guinea met de vreemdelingen in aanraking kwamen, was steeds hun spannende, beklemmende vraag: waar blijven de zielen na den dood.

De weinig fijngevoelige ruilers maakten daar zelfs handig misbruik van. Zij zeiden hun, dat al de zielen naar Soerabaja gaan en dat daar heelemaal geen kokosnoten groeien. Een land waar die voor hen eerste levensbehoefte ontbrak, moest hun wel een oord van verschrikking toeschijnen. De sluwe ruilers beweerden dan ook, dat zij door hunne nabestaanden gestuurd waren om die te halen. Als zij dus iets voor die overleden nabestaanden over hadden, moesten zij hun veel kokosnoten leveren. En deze onzin ging er bij deze menschen zóó vlot in, dat „naar Soerabaja gaan“ bij hen een heel gewone uitdrukking werd voor sterven.

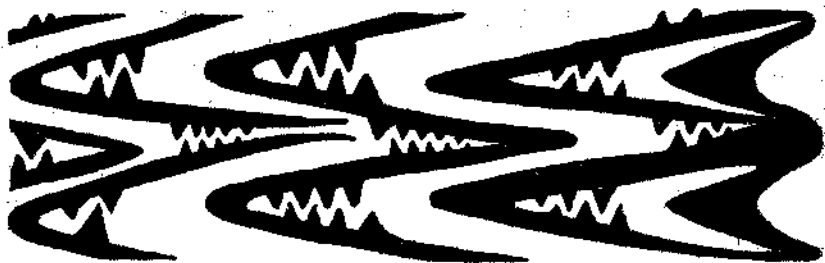
Met mijn collega, Pater Tillemans, had ik over deze bevinding nooit gesproken, doch toen hij zijn eerste verkenningstochten had gemaakt naar de pas ontdekte Wisselmeeren, schreef hij, dat het hem zoo diep getroffen had, dat al de stammen waarmee hij in aanraking kwam, met aandrang en spanning bij hem het antwoord zochten op de groote vraag: Waar blijven de zielen na den dood?

trachten ook voor die bijzaak eene zooveel mogelijk voor allen bevredigende oplossing na te streven. Die oplossing zullen wij min of meer benaderen, naar gelang minder of meer menschen er zich op toeleggen, hun eigen natuur, eerezucht, hebzucht en genotzucht te onderdrukken. Verbeter de wereld; begin met uzelf!

Wie den mensch beschouwt, afgezien van zijn bovennatuurlijke bestemming, rukt hem volkomen uit zijn verband en zal hem bijgevolg geheel verkeerd beoordeelen. Hij doet net als iemand, die een vliegtuig zou willen gebruiken als kruiwagen en die dan zou willen beweren, dat een vliegtuig een ondeugdelijk vervoermiddel is, omdat je er niet eens mee kruien kunt!

Den modelmensch moeten wij ook niet zoo laag bij den grond zoeken, maar heel hoog, slechts een tikje beneden de engelen.

Het is vanzelfsprekend, dat ongelooovige ethnologen hem daar niet gaan zoeken. Maar des te opvallender is het, dat alle stelsels, die hem van dat verheven standpunt naar beneden willen halen, op den duur onhoudbaar blijken en dat de bevindingen van alle ernstige wetenschappelijke onderzoekingen uiteindelijk in die richting wijzen.

HOOFDSTUK X

REDELIJK WEZEN

VERHOUDING TEGENOVER DE SCHEPPING EN TEGENOVER HOOGERE GEESTEN — GODSDIENST — OFFER

De mensch is een redelijk schepsel: hij heeft verstand en daarom zoekt hij in hetgeen hij om zich heen ziet gebeuren, verband tusschen oorzaak en gevolg. Daardoor staat hij in de wereld op een bijzonder plan, waartoe het dier zich nooit zal kunnen verheffen. Niet altijd legt hij dat verband juist. Vaak — en op hoe lager peil van ontwikkeling hij staat, hoe vaker dat gebeuren zal — legt hij dat verband verkeerd, of ontgaat het hem heelemaal. Zoo legt b.v. de Kaja-kaja van Zuid N. Guinea verband tusschen donder en regen en meent hij, dat door den donder onweer en regenbuien veroorzaakt worden. In zijn land heerschen zeer sterk uitgesproken moessons. Zoolang de Noord-Oosten-wind doorstaat, en dat is ongeveer vijf maanden, behoort een regenbui tot de groote uitzonderingen en laat ook geen donder zich hooren. Dan begint de kentering. De wind luwt en draait langzaam aan meer noordwaarts. 's Avonds ziet men vaak de lucht vol zeebrand of weerlicht en hoort men heel in de verte het doffe gesmoorde gerommel van een onweer. Eindelijk draait de wind naar het Westen en zet de regentijd meestal met zware onweders en hevige stortbuien in. Hij meent wegens dit samenvallen van donder en regen, dat er tusschen die beide een oorzakelijk verband bestaat. Een der meest gangbare middelen bij de tovenaars om regen te maken, bestaat daarom in het nabootsen van den donder, door in een kano zware steenen heen en weer te laten rollen. Trouwens alle toovermiddelen berusten op het foutief leggen van een oorzakelijk verband, wijl men aan dingen krachten toekent, die zij inderdaad niet bezitten en bijgevolg ook niet de uitwerking teweeg kunnen brengen, die men ervan verwacht.

Dikwijls ook ontgaat het oorzakelijk verband van gebeurtenissen

hem heelemaal, b.v. wanneer iemand in de volle kracht van het leven plotseling dood ineen stort. Dat een jong plantje, dat nog geen sterke wortels heeft, verflenst en sterft is begrijpelijk, zoo ook een wichtje dat nog weinig levenskracht bezit. Een oude boom verdort ten slotte ook en stort neer. Dat een uitgeteerde, afgeleefde mensch het aflegt is heel aannemelijk. Maar dat een fikse jonkman of stoere meid in den bloei en de glorie der jeugd uit het leven wordt weggerukt, dat gaat alle begrip te boven. Bij ons zal allicht de dokter een hartverlamming of andere doodsoorzaak kunnen vaststellen. Hij weet voor zoo'n indrukwekkend voorval geen verklaring te geven. Dan zal hij als oorzaak gissen voor hem onbekende krachten, welker bestaan hij reeds intuïtief aanvoelde en dat hij door zulke voorvallen als het ware proefondervindelijk bewezen ziet. Dergelijke bewijzen vindt hij ook overal om zich heen opeengestapeld in de tallooze natuurverschijnselen en andere gebeurlijkheden, waarvoor hij geen verklaring weet te vinden. Vandaar, dat hij overal geheimzinnige krachten aanwezig waant, die deze raadselachtige uitwerkselen te voorschijn roepen en beheerschen.

Wijl hij zeer concreet denkt, zal hij die geheimzinnige krachten gaan verpersoonlijken of localiseeren. Localiseeren, door te denken, dat ze zich verschuilen in allerlei voorwerpen als, steenen, dieren, toovermiddelen, enz., waarin ze tijdelijk of vast verblijven. Verpersoonlijken, door hun een afzonderlijk bestaan op zichzelf toe te kennen. Wij noemen die dan geesten. Maar volgens onze begrippen zijn geesten onstoffelijke wezens. Die kan hij zich niet voorstellen. Wij trouwens ook alleen door abstractie. Hij denkt meer anthropomorphisch en stelt ze zich voor als legendarische wezens, met bijzondere krachten en eigenschappen toegerust, die echter aan de waarneming der zinnen ontgaan.

Dat is de onzichtbare en voor de zintuigen ontoegankelijke schepping, van welker bestaan hij hartgrondig overtuigd is, die zich met onbetwistbare zekerheid alom openbaart en al zijn doen en laten beïnvloedt.

Tegenover de zichtbare, de stoffelijke schepping staat hij ook in een heel andere verhouding dan wij. Wij matigen ons den titel en de waardigheid aan van: Heeren der schepping, en al wat er buiten ons bestaat heeft voor dat bestaan geen andere reden dan onze belangen te dienen. Wij handelen daarmee, zooals het ons dienstig en nuttig voorkomt en jegens geen enkel dier of plant of ander wezen erkennen wij eenige verplichting, ons uit strikte rechtvaardigheid opgelegd. Voor ons eischen wij alle rechten op, zonder dat daar eenige verplichting tegenover staat. Alleen tegenover onszelven hebben wij den plicht, op redelijke wijze van ons recht gebruik te maken.

Hij daarentegen kent zichzelf in de schepping een heel wat be-

scheidener plaats toe. Indien hij zich Heer der schepping noemt, dan bedoelt hij daar alleen mee, dat hij daar optreedt als de *primus inter pares*, de eerste onder zijn gelijken. Hij meent dat ieder wezen ongeveer gelijkewijze georganiseerd is als hijzelf, dus als persoonlijkheden met een soort bewustzijns-beginsel of ziel. En dit geldt niet alleen voor dieren en planten, maar ook voor levenloze wezens als bergen, rivieren, hemellichamen, enz. Levenloze wezens kent hij eigenlijk niet. Elke beweging of het te voorschijn treden eenigerlei kracht bij een voorwerp, wordt toegeschreven aan een eigen innerlijk levensbeginsel. Prof. dr Bastian drukte dit uit, door te zeggen, dat de magie de natuurkunde is der natuurkinderen. Elk ding is volgens hem een persoonlijkheid met eigen bewustzijn. Door zijn overmacht zal hij ze beheerschen, doch zal tegenover hen bepaalde plichtplegingen in acht te nemen hebben, wil hij geen verzet en tegenweer en bijgevolg schade en ongemak te duchten hebben. Zoo de grond dien hij bewerkt en die hem voedt; de dieren, die hij doodt; de boomen, die hij velt. Tegenover dezen zoowel als tegenover de geesten, die hem daarbij behulpzaam zijn, heeft hij formaliteiten in acht te nemen, zoodat zijn planten en zijn oogsten, zijn jagen en zijn visschen en al zijn werkzaamheden van eenig belang gelijk te stellen zijn met ritueele handelingen. Ten opzichte van kleine weerloze dieren zal men deze plichtplegingen meestal verwaarloozen, tenzij zij wegens totemistische verbondenheid of andere eigenschappen daar bizonder aanspraak op maken, zooals b.v. een bepaalde soort duiven, waarin de zielen van overleden kinderen verhuizen of hagedissen, door welke gekwetter zich vaak de schimmen openbaren. Doch in denzelfden geest zal men schadelijk ongedierte als slangen, duizendpooters, scorpioenen e.d. eer verjagen dan doodden, om ze onschadelijk te maken. Men schijnt toch een instinctmatige vrees te koesteren voor de wraak hunner schimmen. — Beheerscht de Westerling de schepping als een despoot, de Oosterling is daar alleen koning bij de genade der heele natuur.

Tegenover de onzichtbare schepping, de geesten, staat hij in nog grooter afhankelijkheid. Wjl dezen de hun ter beschikking staande krachten vóór of tegen hem kunnen aanwenden, zal hij ze te vriend moeten houden of als daar aanleiding toe bestaat, trachten te verzoenen. Dit zal geschieden door een samenstel van verschillende handelingen, als gebeden, offers, onthoudingen en dergelijke, en zoo is een eeredienst geboren.

Volgens de verschillende wijzen, waarop deze geheimzinnige machten op den primitieven mensch inwerken en zijn eigen houding daar tegenover, hebben de ethnologen die onderscheiden in animisme, magisme, totemisme, dynamisme en fetischisme.

Zijn afhankelijkheidsgevoel van deze buitennatuurlijke krachten en de levenshouding welke hij daar tegenover aanneemt, zouden wij,

— het woord in zeer ruimen zin nemend — zijn godsdienst kunnen noemen.

Prof. dr Fischer ¹⁾ wil veeloer het begrip godsdienst daar tegenover stellen. „Wij spreken over magie of religie, wanneer er sprake is van een beleving van hetgeen intuïtief als het bovennatuurlijke wordt ervaren. Brengt ze den mens tot een geesteshouding van ootmoed, van volstrekte afhankelijkheid dier bovennatuurlijke machten, dan noemen wij dit religie, terwijl de term magie duidt op het willen beheersen ervan. Magie is daar, waar de mens door zijn beleving er toe komt het bovennatuurlijke te willen beïnvloeden, om daardoor zijn eigen lot en dat van anderen goeddeels, zo niet geheel en al, in eigen handen te hebben. Religie is daar, waar ootmoed de mens brengt tot gebed en overgave. Magie is daar, waar men gelooft dat de ceremonie automatisch effect zal hebben, wanneer zij slechts op de juiste tijd, op de juiste wijze en door de juiste persoon geschiedt. Religie veronderstelt niets van dit alles; voor de religieuze mens is de ceremonie een in dankende verheerlijking of ootmoedige smeking zich tot de hogere machten wenden, die 's mensen leven in hun hand hebben.”

Wanneer wij zo definiëren is het duidelijk, dat het niet altijd mogelijk is te bepalen, of wij met een religieuze dan wel een magische handeling te doen hebben. Er is een magisch zegenen en een religieus zegenen, een magisch vervloeken en een religieus vervloeken, een magisch „offeren” en een religieus offeren, een magisch gebruik van gebedsformulieren en een religieus gebruik, enz., enz.” — ²⁾

Ik wil deze tegenstelling tusschen religie en magie gaarne onderschrijven, doch indien wij het begrip godsdienst aldus bepalen, dan geloof ik, dat er bij den primitieven al heel weinig godsdienst aanwezig is. Hij is nog niet speculatief genoeg aangelegd, om zich tot zulke verheven en transcendentale beschouwingen te kunnen verheffen. Hij is in al zijn opvattingen volstrekt realistisch. Onwillekeurig zijn wij steeds geneigd, den primitieven heiden van ons christelijk standpunt uit te bekijken. Onze verhouding tegenover het Opperwezen is er eene van liefde, van kinderlijk vertrouwen en overgave; wij willen God graag zien als onzen goeden vader, vol deernis voor onze nooden en vol bereidwilligheid om ons te helpen. — De verhouding van den primitieven heiden tegenover het Opperwezen en zijn geheele geestenwereld is er op de eerste plaats eene van vrees. Dezen beschikken immers over macht en hij kan zich

1) *Inleiding tot de volkenkunde van Nederlands Indië*, blz. 167.

2) Men zou kunnen zeggen, dat waar van *religie* sprake is, de mensch een *passieve* houding aanneemt. Door zijn eeredienst hoopt hij de geesten gunstig te stemmen, doch hij voelt zich geheel afhankelijk van hunne welwillendheid. — Bij *magie* treedt hij *actief* op. Door bepaalde handelingen of middels bepaalde zaken meent hij den gewenschten uitslag te kunnen afdwingen. Deze middelen toch hebben volgens hem uit zichzelf de kracht, om dat doel te bereiken.

een machthebber moeilijk anders voorstellen dan als despoot. Wij zien zelfs hoe de schimmen der nabestaanden, die dan toch de van nature aangewezen beschermers der familie zijn, er steeds op uit zijn, hun eigen familieleden naar het donkere schimmenrijk te lokken. Liefde, medelijden, hulpvaardigheid aan den eenen en vertrouwen, nederige onderwerping en dankbaarheid aan den anderen kant, zijn gevoelens, die men bij hen nog slechts in embryonalen toestand zal aantreffen.

In ons oog zijn onze ellende, armoede, ziekte op zichzelf al titels, die ons als het ware recht geven om aanspraak te maken op erbarming en mededoogen en hulpbetoon. Bij hem is het tegendeel waar, zooals wij reeds zagen en nog zullen zien. In zijn oog verdient de ongelukkige veel eer verachting dan deernis. In al zijn gebedsformulieren bespeurt men daarom geen zweem van ootmoedige onderdanigheid, maar door het naar voren brengen van eigen voortreffelijkheid en hoogen stand, meent men de geesten gunstig te kunnen stemmen. Men doet ook geen beroep op de belangelooze welwillendheid der geesten, doch steeds tracht men ze te paaien met beloften van offers en ze te betrekken in een soort ruilhandel (zie blz. 238). Men zal er zelfs niet voor terugdeinzen, pogingen aan te wenden, om ze te bedriegen en te misleiden of zelfs tegen elkaar uit te spelen, door b.v. door toepassing van toovermiddelen een ordalium te beïnvloeden; ofschoon toch beiden uiteindelijk aan de werking der geesten hun kracht ontleenen. En dat zonder het minste gemoedsbezwaar (zie blz. 137).

Wij zullen verder zien, dat hij ook voor het bepalen der schuldigheid eener overtreding alleen het feit zuiver objectief beschouwt. De bedoeling of andere persoonlijke gevoelens, die volgens ons het feit in zijn juiste daglicht stellen, blijven bij hem geheel buiten beschouwing. Hij beziet elke handeling niet als een *menschelijke handeling*, waarvan dus menschelijke gevoelens, de meening en de beweegredenen de zedelijke waarde bepalen, maar als een *handeling van den mensch*, die dezelfde waarde zou hebben, als ze door een machine gesteld was. Hij kan bij zijn geesten moeilijk een andere opvatting veronderstellen. Die letten dus ook enkel op de uiterlijke formaliteiten. Dat er van zulke plechtigheden geen wijding of stichting, geen opbouwende of zielsverheffende werking uitgaat, hoeft verder geen betoog. Wij noemden het geheele bestel dezer riten en plechtigheden toch godsdienst of religie, niet om aan de definitie van prof. dr Fischer afbreuk te doen, maar omdat ze toch de wijze aangeven, waarop deze menschen met de hoogere machten in betrekking treden. Wij nemen het woord godsdienst in zijn meest ruime beteekenis.

Meermalen was ik getuige van een plechtig offer, waarbij een eerbiedwaardige maar ietwat aftakelende ouderling als officiant optrad. Op een zeurigen zangerigen toon rammelde hij de gebedsfor-

Offerhuisje op de Kei-eilanden. Wanneer het lijk niet op de plaats aanwezig is, zoodat men niet op het graf kan offeren, maakt men dergelijke toestellen om aan de schimmen te offeren.

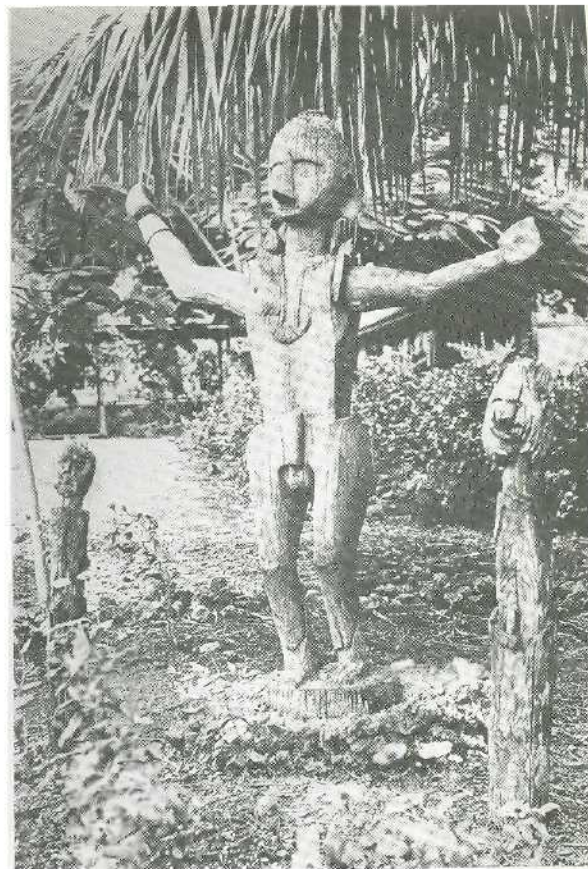
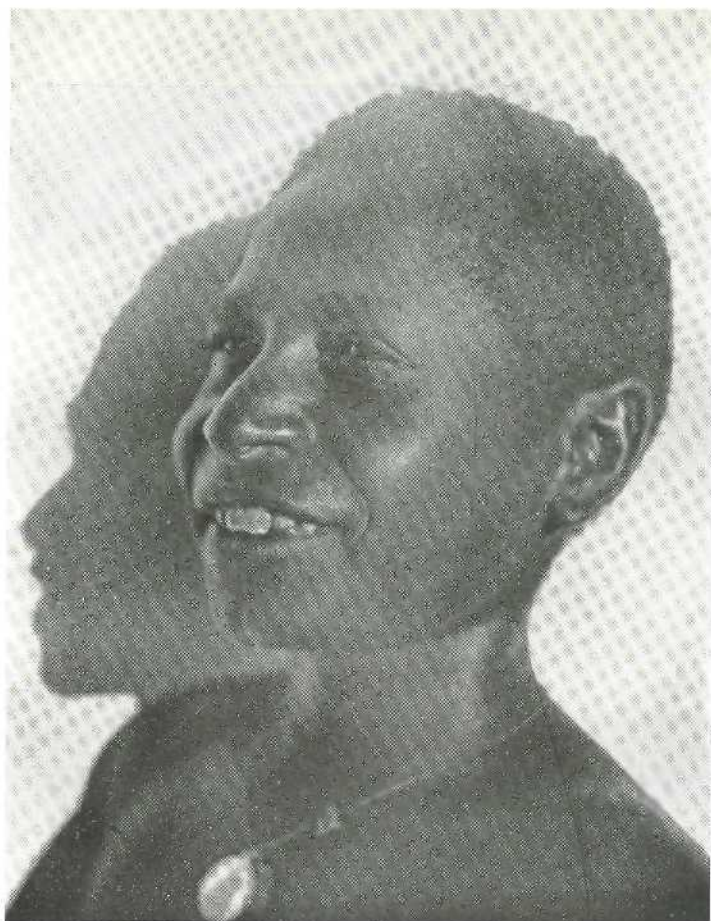

Foto P. Drabbe
Zielebeeld op de Tanembar-eilanden.

Jongen van Zuid N.-Guinea. Een die geen last heeft van mensche-lijk opzicht (blz. 165).

Foto N. Verhoeven

Bij het inlandsch onderwijs op de Kei-eilanden: eerste leergang.

Foto P. Drabbe

mulieren af en volbracht op stuntelige wijze de ritueele handelingen. Het komisch element ontbrak daardoor niet en de ondeugende jeugd vermaakte zich kostelijk om dit vertoon, zonder dat iemand daar aanstoot aan nam. Het kwam er uitsluitend op aan, dat de plechtigheden haar normaal verloop hadden: zoo'n offer was zoowel een publieke noodzakelijkheid als een publieke vermakelijkheid. In mijn oude paperassen vind ik nog een beschrijving van zoo'n plechtigheid, die ik destijds op de Kei-eilanden bijwoonde.

Neen, het wilde maar niks bij ons in Oewat. Het was miezerig kniezerig weer al maar door. De westmoesson had met zijn stormen de wereld maar half schoon gevaagd en geschrobd en de ziekten waarden rond: *ils ne mouraient pas tous, mais tous étaient frappés* ¹⁾. Voor de groote kwalen de groote middelen, decreteerden onze vroede vaderen en tot een groot plechtig offer aan Ngabal besloten. Evenals de Lerwoel van de Oersiwa's is Ngabal de groote beschermgeest der Loerlima's. Deze goede geesten worden anders niet verwend. Gedurende mijn zesjarig verblijf te Oewat was ik er nog maar eenmaal getuige van, dat hij zoo eens flink bedacht werd. Erg offervaardig is de Keiees trouwens over het algemeen niet: alleen de nood leert hem bidden en . . . offeren. Alleen wanneer de geesten het hem zoogenaamd lastig maken, tracht hij ze door offertjes wat milder te stemmen; maar *passato il pericolo, gabato il santo!* ²⁾

Overvalt hem een ziekte, wil een wonde niet genezen, ondervindt hij tegenslag, het zijn gewis en zeker de geesten die hem die kool stoven. Doch de geesten plagen gewoonlijk niet uit lust tot plagen. Hij begint dus eerst met eens naarstig zijn geweten te onderzoeken. En wie is er al niet eens buiten de schreef geloopt? Wie heeft zich al niet eens vergaapt en vergapt aan andermans goed, waarbij nog wel het verbodsteeken van dezen of genen geest op wacht stond? om van erger maar te zwijgen. — De aard zijner zonde wijst hem dan meteen wel ongeveer aan, bij welken geest hij te biecht moet en hij begint zijn offertjes gereed te maken. Wijkt de kwaal niet, dan heeft hij zich blijkbaar vergist; of een andere geest neemt hem in de maling. Dan is probeeren alweer het naaste.

Maar wordt de kwaal algemeen, dan moet heel de kampong wel iets op zijn kerfstok hebben, of iemand moet het in het geheim geweldig verpeuterd hebben. Dat werd ook thans gevreesd en Ngabal, de groote beschermgeest, diende verzoend te worden.

Ngabal huist in een reusachtigen ficusboom op zij van den kampong, waar hij met moeite zijn statige kruin verheft boven het hoog opschietend schaarhout. De dames werden aan het werk gezet en weldra was er een flinke plek rondom den stam bijna zoo glad als een dansvloer.

1) Niet allen stierven, maar allen waren getroffen (door de ziekte).

2) Is het gevaar geweken dan is de heilige (dien men aanriep) vergeten.

Een paar onzer notabelen werden uitgestuurd met een bijzondere opdracht en kwamen een paar dagen later terug met een grooten bok, rond en glanzend van welgedaanheid. Die sikkemeier zou voor het algemeene heil zijn leven laten. In ons dorp trok hij intusschen evenveel belangstelling als elders een heel spul vol rare beesten.

Met een stevig touw werd de bok vastgetuid aan een paal van het huis van ons opperhoofd. Door voortdurend geblèr stond hij daar almaar zijn gemoed te luchten. Verveling kon het toch niet zijn, want de jeugd hield hem trouw gezelschap. Ze kon het wel niet laten, hem met steentjes te gooien, met stokjes te kietelen en soms zelfs bij zijn horens en sik te trekken, maar ze sjouwde ook volop malsche groene twijgen en gras aan, waaraan hij tot tijdverdrijf kon knabbelen.

U zal allicht de offeraar meer belang inboezemen, die is dan ook een heel eigenaardige persoonlijkheid. Hij is de officieele priester van ons dorp. Alle Keieezen echter, die in officieele rapporten als landbouwer gedoodverfd worden, zijn op hun tijd even goed vischer, jager, timmerman, enz. en ook priester. Maar bij zulke plechtige gelegenheden behoort de officieele waardigheidsbekleeder op de proppen te komen.

Onze priester is, evenals de meeste zijner collega's, nazareeër. Geen schaar of kam mag zijn haardos beroeren. Maar ik geloof dat de onze, met dat voorschrift, althans wat de kam betreft, wel een weinig de hand licht. Hij draagt altijd zijn peper-en-zoutkleurigen haartooi netjes tot een grooten dot opgestoken. Boven de mondhoeken vertoont zijn bovenlip enkele spichtige spiertjes als de snorren van een poes. Het tusschenveld is zorgvuldig door het bamboetangetje gewied. Erg orthodox schijnt onze priester dus niet te zijn. Degenen, die beter trouw zijn aan de voorschriften, vertoonen een zeer eigenaardigen haartooi. Het onverzorgde haar kroest tot lange tressen in elkaar en hangt dan in onregelmatige sliertjes langs het hoofd af.

Eens kwam een jongmensch van ongeveer achttien jaar zich bij mij als doopleerling aanmelden. Hij was bestemd om zijn vader op te volgen in het priesterambt. Ten bewijze dat hij van dat erfdeel afstand deed, wilde hij ook, dat zijn haardos onder de schaar zou vallen. Ik moest dien echter eerst zegenen, teneinde alle booze invloeden der vertoornde geesten te verijdelen.

Hij maakte den hoofddoek los, die als een mijter hoog opgestoken op zijn hoofd prijkte. Ik stond versteld over een haardos, die Absolon eer aangedaan zou hebben. In dikke lagen lag hij op het hoofd opgevouwen en opgestapeld; een onontwarbare dikke breede streng van bijna een meter lang met rondom afhangende ineengekroesde franjes. En wijl niemand den moed bezat om dat aan de geesten toegewijde oerbosch te roeien, moest ikzelf ook als kapper optreden. Ik was er wel wat griezelig voor, om dat karweitje op te knappen, want mijn verbeelding zag in de schuilhoeken van dat maagdelijk

woud een weinig bevallige dierenwereld, die daar wel weelderig moest tieren. — „Geen reuk ervan!” zei mijn klant kort en beslist, „dat is zoo onze poesaka” (= iets erfelijks). En tot mijn groote verbazing had de man gelijk. Dat haar, dat van zijn geboorte af door geen kam ooit was gehegeld, was zoo zuiver als geaarde wol; geen diertje zelfs geen neetje viel er te bekennen; klaarblijkelijk een ondoordringbaar oerwoud! De dames kwamen er zelfs niet over uit geroepen, dat dat haar toch zoo heerlijk rook.

Onze Oewatsche priester was echter zoo'n begenadigde niet, maar hij kon er zich toch op beroemen, niet te zijn als het profanum vulgus. Van huidskleur was hij namelijk bont: bruin met wit gespikkeld; een mislukte albino. Overigens was hij een stevig postuurtje en altijd bedaard en deftig, want hij was een der hooge oomes.

Eindelijk was de groote offerdag aangebroken.

Rondom den stam van den Ngabal-boom waren matten uitgespreid. Vlak voor den stam werd het altaartje opgericht: een dikke bamboe werd in den grond gedreven, zoodat hij er nog ongeveer anderhalven meter bovenuit stak. Aan den bovenkant werd hij een eindweegs in vieren gekliefd en de aldus verkregen latten uitgezet. Daartusschen, ter hoogte waar de latten in den bamboe samenloopen, werd een klapperdop gezet en boven aan den rand een houten schotel, die ter versiering nog met een kleurige sarong en jong helgeel klapperblad omkranst was.

De bok was geslacht en gekookt en in talloze kleine brokjes verdeeld, die aan klappernerven waren geregen (maleisch *saté kambing*). Daar was ook nog wel een groote haan als offerdier aangevoerd, maar wijl de Christenen van het offerbokje niet zouden meesnullen, kregen zij den haan, om daarmee op eigen gelegenheidje zich te gaan vergasten. Tientallen van houten, koperen en plaatelen schotels, opgehoopt met allerlei eetwaren, werden op de matten rondom den boom bijeen gebracht. Een heerlijke geur moest ongetwijfeld de reukorganen weldadig kittelen van den grooten Ngabal; maar ook van de kamponghonden, voor wie deze dag een dag was van groote verzoeking. Menigeen hunner heeft het luidkeels betreurd, van te nabij meer heerlijkheden bijeen gezien te hebben, dan nog ooit zijn oogen aanschouwden.

Eindelijk waren alle toebereidselen gereed gekomen. Een talrijke menigte belangstellenden had zich om den Ngabal-boom verdrongen. Zelfs van naburige dorpen waren er velen toegestroomd. Onze priester paradeerde deftig in een gloednieuwen kleurrijken sarong, het bovenlijf alleen bekleed met zijn fraai gespikkelde huid. Hij zette zich neer op de mat, met de beenen kruiselings voor zich gevouwen, het aangezicht gekeerd naar de zon, dat tevens de richting is van den kop van den grooten draak, die onder de aarde hangt en die, als hij onrustig wordt, aardbevingen veroorzaakt. Dus ook al iemand, die zoet gehouden moet worden en daarom bij de offer-

anden dit eerbewijs. Om zijn hoofd schuift de priester een band van twee met doornen tegen elkaar gestoken kokosbladeren, zoodat voor en achter lange punten uitsteken.

Als altijd toonde de priester zich onverstoort. Ongetwijfeld voor zoo iemand een kostbare eigenschap. De aanwezigen toch nemen aan de plechtigheid geen ander deel dan dat van nieuwsgierigen toeschouwer. De oude heeren beredeneeren intusschen met ernstige koppen gewichtige aangelegenheden. De vrouwen kakelen, hebben nog overal wat te beredderen of schelden op een of andere, die nog buiten adem met een schotel offerspijs komt aansjouwen en die nog gauw op een gunstig plekje wil schuiven. De jonge dames gichelen, geven elkaar wenkjes en duwtjes en doen koket en geheimzinnig en hebben stiekum de grootste pret, zonder dat iemand gissen kan waarmee of waarom. De jeugd scharrelt overal zoo'n beetje rond, dringt zich overal tusschen door of speelt krijgertje tusschen het bosch stramme zwarte paaltjes, die de beenen zijn der ernstige bedaarde heeren. Af en toe verheft zich een vermanende stem, om de al te uitbundige jool wat in te toomen en dan vallen er terstond een dozijn bij tot een kijvend koor.

Boven het algemeen geroezemoes gilt de schelle stem des priesters zijn gebedsformulieren uit: „God, zon, maan, Ngabal, geesten en schimmen onzer voorouders, ik breng u uw eten 's morgens, 's avonds, bij het morgenkrieken, 's middags en 's achternooens, want zij hebben mij als hun vertegenwoordiger aangesteld, omdat zij u eerbiedig vreezen. Dat zij dan met hun handen en pijlen alles aanbrengen: heiligen olie, witgevlakte en rossig gestreepte varkens, horens (= geiten) en tanden (= varkens). Dan zal ik vragen, o God, dat gij hen beschermt tegen koortsen, ziekten, pokken, aambeien, dood in de oogen, het vallen uit boomen, braken, overgeven, zwijmelen, tooverij en vernielende geesten, opdat zij dat alles niet achten en gelukkig, welvarend en gezond zijn met hun broers en zusters, vaders en moeders, heel hun huizen boven en onder, dat zij welvarend zijn als de wassende maan of de staartster”.

Met verbluffende onverstoortheid gaat aldus de priester zijn gang. Hij sprenkelt over de offergaven het gewijde water eener jonge klappernoot, of wrijft zijn hoofdband in met den heiligen olie of roffelt zijn gebedsformulieren af op een eentonigen dreun. De aanhef van iedere nieuwe ontboezeming was vooral opmerkelijk. Zoo laag mogelijk haalde hij uit en in een lang gerekten zucht zeurt hij de heele gam langs om dan op een hoogen schrillen toon voort te brabbelen met een radheid, dat de woorden van zijn lippen neerkletterden als erwten uit een zak.

Dat zoo'n aanhef zijn komische noot niet miste, had de jeugd al gauw gesnapt en was erop gespist, om het wijsje en *sourdine* te begeleiden.

Af en toe raakte de priester ook al eens van zijn tekst af. Het is dan ook geen dagelijksch werk. Dan hield hij zoo lang

een neusklankerig zeurig neveu aan, totdat hij den draad weer te pakken kreeg of een gediensstige toeschouwer hem weer op dreef hielp. Daar hadden vooral de jonge dames schik in, die het in een niet langer te bedwingen lachbui uitproestten. Onder al dat geroezemoes was onze priester onverstoort zijn gang gegaan. Hij had met de twee helften van een heel jong klappervruchtje gewicheld en de uitslag was alleszins bevredigend. Oewat kon gerust zijn: Ngabal had het offer genadig aangenomen en zou niet meer verstoord zijn op zijn vereerders. Hij kreeg van de verschillende spijzen een heel klein stukje in het klapperdopje. Grotere brokken kwamen in den houten schotel, want dat is het aandeel van den priester. Onbillijk is die verdeeling nochtans niet: Ngabal is immers een geest en die gebruikt van de spijzen toch ook alleen maar de ziel of den geest.

De offerbok werd onder alle aanwezigen verdeeld. Ieder bracht de schotels met gewijde spijzen naar huis terug, waar ze de zieke magen zouden genezen en de gezonde tegen onheil vrijwaren.

Mijn parochianen hebben dien dag zichzelf overtroffen. Die zaten met hun grooten haan in de maag; voorloopig, wel te verstaan, nog in figuurlijken zin. Zij zaten samengehurkt en legden hun verstand bij elkaar, om het moeilijk geval op te lossen. Met een touw aan den poot stond de haan in het midden, gelaten het lot af te wachten, dat hem beschoren zou worden.

Weet ge wat — sprak eindelijk de wijste van allemaal — als wij dien haan allemaal samen moeten deelen, hebben wij ieder nauwelijks een veer. Maar de pastoor is ons aller vader en moeder en daarom stel ik voor den haan aan den pastoor te geven, die hem tot ons aller intentie zal opeten.

Het voorstel vond bijval en ik heb hen ook uit deze verlegenheid geholpen. Ik heb dien avond zwaar over het geval gepiekerd. Welke goede geest had mijn beminde parochianen de heilzame gedachte ingeblazen, om hun pastoor een geschenk te vereeren? — En nu eenmaal die richting gevonden was, wie weet, wat mij nog te wachten stond. Zou ik maar niet vast een verdieping op mijn kippenhok zetten? . . . Ik ben evenwel naderhand altijd blij geweest, dat ik die onkosten nog maar niet gemaakt heb . . .

Het verslag dezer plechtigheid zal duidelijk de stelling toelichten, dat terwijl de Westerling in zijn benadering van het bovennatuurlijke de persoonlijke inwendige gesteltenis of zielehouding op den voorgrond stelt, deze voor den Oosterling een bijkomstigheid van geheel ondergeschikt belang vormt en hij het zwaartepunt in de uiterlijke handelingen, de concrete feiten, legt.

De lafhartigheid op godsdienstig gebied, die wij menschelijk opzigt noemen, is hem daarom ook volkomen vreemd. Niemand schaamt zich, om voor zijn geestesrichting uit te komen en niemand vindt daarin aanleiding tot hoon of spot. Den vroomsten heiden

zal men nooit voor kwezelaar hooren uitmaken. Het moet bij ons immers ook al heel ver gaan, eer iemand in het belachelijke getrokken wordt, omdat hij alle hygiënische voorzorgen in acht neemt, om zich tegen ziekten te vrijwaren of omdat hij er als de kippen bij is, waar iets te verdienen of een masseltje te maken valt. Al de vrome praktijken van den primitieven heiden hebben geen andere doelstelling: de geesten te vriend houden, om van ziekten en tegenspoed verschoond te blijven. Deze streving ligt geheel in den aard van den mensch en eenieder vindt die dus heel natuurlijk. — De Christen echter wil door zijn godsdienstigheid boven het natuurlijke uit; hij streeft belangen na van hoogere orde, waarmee de gewoon menschelijke gevoelens van genot, geluk en welbehagen vaak in botsing komen. Hij stelt zich op een verhevener plan en deze zelfverheffing vergeeft men hem niet, al is het maar uit een gevoel van eigen zwakheid, dat men zichzelf te vleugellam gevoelt, om hem in die hoogere vlucht te volgen en te evenaren. Zoolang de vroomheid niet ontaardt in kwezeleri in den waren ongunstigen zin des woords, zal de spotter meestal in zijn binnenste de veroordeeling voelen van zijn hoon. Ons Europeanen zit deze weêr stemming evenwel zoozeer in het bloed, dat wij missionarissen soms den indruk kregen, dat onze nieuw bekeerden ook wel wat al te opzichtelijk hun geloof beleden, door b.v. altijd en overal openlijk een kruisbeeldje op de borst te dragen. Maar het ligt wel zoozeer in hun aard en natuur, dat zelfs vele protestanten hun dit nadeden. Zij begrijpen gelukkig nog niet, dat een mensch ertoe komen kan, zich te schamen over zijn hoogste goed.

Menigeen in Indië valt het op, dat ook de mohamedaan geen menschelijk opzicht kent. Op markten en pleinen ziet men hem, zijn bidsnoer openlijk aan de hand zwaaiend en overal waar hij zich bevindt, zal hij onbeschroomd zijn ritueele bidstonden houden. En toch streeft hij daarmee ook een hooger goed na, al moet men toegeven, dat hij zich zijn hemel wel erg materialistisch voorstelt. Dit schijnt dus met onze bewijvoering niet heelemaal te kloppen. Men bedenke hierbij echter, dat zijn godsdienst, evenals eertijds die der joden, een volslagen theocratie is, die bijgevolg ook heel zijn maatschappelijk leven beheerscht. Godsdienst en nationaliteit vloeien dus onafscheidelijk ineen en geen rechtgeaard mensch zal zich schamen voor zijn vaderland! — Hetzelfde vonden wij bij de oude Romeinen en vaak werd den eersten Christenen verweten, dat zij door het heidendom te verzaken en deszelfs goden af te zweren, verraad pleegden jegens het vaderland. Hetzelfde geldt thans nog voor vele heidensche landen. Zoo zal ook de mohamedaan het als een abnormale of noodtoestand beschouwen, als hij moet leven in een land, waar zijn godsdienst ook niet het geheele burgerlijk en maatschappelijk leven beheerscht. Voor hem zijn vaderland en godsdienst één en onafscheidbaar en zich schamen voor zijn godsdienst staat gelijk met zich schamen voor zijn vaderland.

Voor den primitieven heiden is ook dit argument volkomen van toepassing. Al zijn maatschappelijke instellingen, zijn gebruiken en levensnormen worden bezielt en beheerscht door zijn godsdienstige opvattingen. Zij zijn onafscheidelijk met elkaar verbonden. Het zal daarom zonder meer wel duidelijk zijn, dat hierin een der grootste bezwaren gelegen is voor hun overgang tot het Christendom.

Deze moed der overtuiging, hoe schoon ook op zichzelf, eischt daarom van deze menschen niet zoo'n groote ontplooiing van heldhaftigheid, wijl het voor hen de natuurlijkste zaak ter wereld is.

„Godsdienst is privézaak,” heeft men uit zgn. liberale hoeken den Westering op alle toonaarden voorgezongen. Dat is voor den Oosterling de grootste onzin, die ooit werd uitgekraamd. Al zijn wij het daarmee ook niet eens, toch moeten wij bekennen, dat voor ons de godsdienst het heiligste is wat wij bezitten, dat onze innigste gevoelens en diepste zieleleven beheerscht. En van aard zijn wij met al onze persoonlijke aangelegenheden lang niet zoo uitbundig als de Oosterling.

Fanatisme en dwepelij zijn woorden, die bij ons een zeer onaangename klank hebben en iemand, die met zijn innigste gevoelens te koop loopt, is niemand sympathiek. Velen zouden zelfs van den godsdienst een artikel willen maken, dat men niet buiten de kerk mag brengen of dat hoogstens ook in de huiskamer nog geduld kan worden.

Daardoor zullen vele Christenen allicht in een ander uiterste vervallen en al te schroomvallig hun godsdienstige gevoelens verbergen. Te verklaren is zoo'n houding wel, maar te vergoelijken niet. Onze godsdienst behoort ook ons geheele leven, dus zoowel ons openbaar als ons particulier leven te beheerschen. Waar het noodig of nuttig is, behooren wij ook den moed onzer overtuiging te hebben, ook trots spot en misprijzen.

Dat die wel eens ons deel zullen zijn, is te verwachten; wij staan immers niet in een homogene samenleving; wij weten, dat vele onzer medeburgers onze overtuiging niet deelen, daar zelfs vijandig tegenover staan, zonder altijd de edelmoedigheid der verdraagzaamheid te bezitten. En wijl vader Vondel zich beklaagt, dat hij zelfs uit den Muiderkring gebannen werd „om een simpel Ave Marijken”, moet het ons niet verwonderen, dat er in onze samenleving ook nog velen gevonden worden, die een gevoel krijgen als een stier voor een rooden lap, wanneer zij komen staan b.v. voor een Christen, die het in een hotel zou wagen voor het eten te bidden. In zulke omstandigheden doet men dan ook meestal beter zich maar van uiterlijkheden te onthouden, zoolang die door geen plicht geboden zijn.

Een eigenaardig verschijnsel is het ook, dat ondanks zijn hooge ontwikkeling, zijn vrijheid van geest en gedachte, waarop de Westering zoo gaarne prat gaat, hij toch eigenlijk veel meer dan de Oosterling met een soort kuddegeest is behept. Maar weinigen zijn

er, die den moed hebben, zich te verheffen boven het „wat zullen de menschen ervan zeggen?“ — En dit geldt ook, doch volstrekt niet alleen voor den godsdienst. Wie durft er b.v. met een buitenmodersch hoedje rondloopen? — Zulk een buitenissigheid duldt de omgeving niet en ze vervolgt zoo'n brani met haar hoon en spot. Nog erger is het, wanneer ze in 't vertoon van iets beters een stil verwijt proeft voor eigen tekortkoming. De Oosterling is in dit opzicht heel wat vrijzinniger.

HOOFDSTUK XI

ZEDELIJK BEWUSTZIJN

**WORTELT IN DE NATUUR VAN DEN MENSCH
SCHAAMTEGEVOEL ALS REFLEX DAARVAN — RITUEELE
MOORD EN RITUEELE ONTUCHT — ZEDELIJKHEID EN
ZEDIGHEID — COMMUNAAL HUWELIJK — VRIJE LIEFDE.**

In het zieleven komen wij dus wel voor zeer schrille tegenstellingen te staan. Sommigen hebben die echter schromelijk overdreven, omdat zij den primitieven mensch te diep hebben neergehaald. Daartegen moeten wij verzet aantekenen. Hij is meer dan een hooger ontwikkeld dier. Ware dat niet het geval, dan was heel ons betoog een dwaasheid, want dan zouden wij ongelijksoortige wezens met elkaar willen vergelijken. Doch het zedelijk bewustzijn, dat hem eigen is, onderscheidt hem in wezen van het dier; het besef van zedelijk goed en kwaad stelt hem onafwijsbaar op een hooger plan, op hetzelfde waarop ook wij in de schepping staan.

De evolutionisten moesten dat ontkennen, want volgens hen zouden ook deze begrippen slechts geleidelijk tot ontwikkeling gekomen zijn als een produkt der beschaving, die opbloeide uit eigen boezem of van buiten werd opgedrongen. Vooral wanneer het gaat over zedelijkheid in engeren zin, die nl. welke de sexualiteit beheerscht, willen velen dit als iets onnatuurlijks beschouwen dat dus den oorspronkelijken onvervalschten natuurmensch vreemd is. En de voorschriften, die wij heilig en onaantastbaar achten, als voortspruitend uit de natuur van den mensch zelve, heeten te zijn bloote omgangsvormen voor het gemak der samenleving uitgevonden; of zelfs een soort politieverordeningen, die in onze huidige maatschappelijke verhoudingen nu eenmaal noodzakelijk geworden zijn; anders zou het een bende worden. Maar meer zijn ze dan ook niet: nuttig en zelfs noodig voor de groote massa, doch waarboven de hooger ontwikkelden zich zelfbewust veilig verheven kunnen achten, indien zij slechts zorgen er derden geen nadeel door te herokkenen. Op de natuurwet berusten ze immers geenszins, want de volkenkunde wijst uit, dat de natuurmensch ze niet kent.

De natuur heeft in alle levende wezens een aandrang gelegd tot zelfbehoud, zoowel van het individu als van de soort. Die aandrang openbaart zich in honger, dorst, slaap en ook, voor het voortbestaan

der soort, in de geslachtsdrift. Al deze natuurlijke aandriften staan volkomen op eenzelfde plan, zijn van eenzelfden aard en de natuur-mensch voldoet dan ook aan zijn geslachtsdrift even natuurlijk en, onbevangen als aan zijn aandrang naar eten, drinken of slapen zonder eenige terughoudendheid of schaamte.

Inderdaad, *indien* deze gegevens vaststonden, was de gevolgtrekking zeer logisch. Doch zeer dikwijls staat men ervan versteld, op welke losse gronden volkenkundigen hun stellingen opbouwen en van de hoogte dier wrakke getimmerten hun verklaringen als onaanvechtbare axioma's de wijde wereld inbazuinen.

En toch is er moeilijk een wetenschap denkbaar, die voor ons gewichtiger is, wijl zij tot onderwerp heeft den mensch zelf en al de groote vraagstukken, die met zijn wezen en natuur in het nauwste verband staan.

De vrije wetenschap wil zich niet door dogma's laten beïnvloeden, maar volstrekt empirisch te werk gaan en dan ook de gevolgtrekkingen harer bevindingen aanvaarden, onbevangen en onverschrokken. Maar dan diende men toch ook te mogen veronderstellen, dat de feiten, waarop haar stellingen steunen, onwrikbaar vast staan. Toch laat dat dikwijls heel wat te wenschen over. De groote moeilijkheid om de materialen voor deze wetenschap bijeen te garen, zou reeds tot omzichtigheid moeten manen.

Om den oorspronkelijken mensch te bestudeeren, wil men liefst zooveel mogelijk terug naar het oertype, den natuurmensch. Dezen oorspronkelijken mensch noemde men *natuurmensch*, want volgens de definitie, die men ervan gaf, was hij voor zijn levensonderhoud *rechtstreeks* van de natuur afhankelijk. Ook de cultuurmensch is op de natuur aangewezen, om in zijn behoeften te voorzien, doch hij dwingt de natuur door zijn techniek, hem overvloediger en betere producten te leveren. Door zijn landbouw veredelt hij de gewassen en maakt den grond vruchtbaarder. Vezels of wol verwerkt hij tot weefsels voor zijn bedekking, terwijl de natuurmensch zich met bladeren of ruwe vachten moet behelpen. De natuurmensch had geen enkel hulpmiddel. Hij verorberde rauw hetgeen hij in de natuur aan eetbaars vond. Als eenig hulpmiddel vooral als verdedigings- en aanvalswapen tegen de dieren, had hij den stok. Zijn eerste technische ontdekking was, dat hij met dien stok, bij het dunne einde vastgepakt, een felleren slag kon toebrengen en zoo vond hij de knots uit.

Nu is het alleen maar de vraag, of zulke onbeholpen wezens ooit bestaan hebben. Men heeft ze althans nergens ter wereld ontmoet. Zij zijn dus in elk geval al spoedig dezen toestand ontgroeid. Zij vonden eenvoudige hulpmiddelen voor de jacht en de vischvangst. Zij zagen, dat uit vruchten nieuwe planten opschieten; dat uit een afgebroken en in den grond gestoken stek een nieuwe boom, plant of struik opgroeit. Wat lag er meer voor de hand, dan die op een

makkelijk bereikbare plaats bijeen te poten, waardoor zij feitelijk een begin maakten met den landbouw? En zoo kwam de eene uitvinding na de andere.

Waren zij nu geen natuurmenschen meer? — Men spreekt dan wel van half-natuurmenschen. Maar waar is de grens zoowel tusschen natuurmensch en half-natuurmensch als tusschen dezen laatsten en den cultuurmensch? — Deze grens is te moeilijker te trekken, omdat de ontwikkeling niet overal op gelijke wijze verloopt, wijl die door zeer verschillende plaatselijke omstandigheden wordt beïnvloed. Zoo zal men in koude streken meer werk moeten maken van huizenbouw dan in tropische gewesten, waar men zich niet tegen de guurheden van het klimaat behoeft te beschutten. Boschbewoners zullen zich meer in de jacht, strandbewoners in de vischerij, weer anderen meer in den landbouw bekwamen.

Wat daarvan zij, de voorstanders der ontwikkelingsleer stellen zich den primitieven mensch voor, juist één trapje hooger staande dan zijn stamvader, den aap; dus de eerste schakel na den beruchten *missing link* (ontbrekende schakel). Anderen zien in hem een naar geest en lichaam normaal bewerktuigd redelijk wezen, waarvan sommige afstammelingen zich tot een hooger trap van ontwikkeling hebben opgewerkt, anderen daarentegen verbasterd, verworden en verwilderd zijn. In elk geval stelt men zeer op prijs het studiemateriaal, dat gevonden wordt bij volksstammen, die nog weinig of niet onder den invloed gestaan hebben van onze westersche of eene andere van buiten komende beschaving.

Nu is het echter zeer moeilijk, in de gebruiken en gewoonten dezer volkeren een zuiver inzicht te verkrijgen. De schijn bedriegt hier zeer vaak en alleen een langdurig en grondig onderzoek kan tot vaststaande en betrouwbare gevolgtrekkingen leiden, die dan vaak met den uiterlijken schijn en de eerste indrukken geheel in strijd blijken te zijn.

Nochtans hebben ethnologen van naam gemeend, uit hunne nasporingen o.a. te mogen besluiten, dat de oorspronkelijke natuurmensch, vrij van opgedrongen begrippen, geen schaamtegevoel kent. In zijn kinderlijke argeloosheid zou op hem van toepassing zijn: *dem Reinen ist alles rein*, en zou hij, wat dat betreft, nog gelijk, of laten wij gerast zeggen *even hoog* staan als het dier: schaamte toch wijst op fout of gebrek.

Ja, helaas! en waarom is het niet zoo? — Of verkeert het dier onder dit opzicht inderdaad niet in gunstiger omstandigheden dan wij? Of beluisteren wij niet reeds in het oudste der boeken de verzuchting, dat terwijl het redeloze vee zijn bronsttijd kent, de mensch aldoor tegen zijn natuurdriften heeft te kampen? — Het dier laat zich leiden door zijn instinct en zelden zal men zien, dat een dier in vrijheid levend, door overdaad in eten, drinken of sexueele uitspattingen zijn lichaam te gronde richt. De mensch heeft als richtsnoer zijn verstand en onze dokters beweren,

dat er meer menschen sterven van te veel dan van te weinig eten en over zijn ongebondenheid op sexueel gebied spreken onze ziekenhuizen een zeer treurige doch zeer duidelijke taal. Steeds moet hij kampen tegen zijn eigen neigingen, die hem ten verderve voeren en dit zwakke punt in zijn samenstel voelt hij aan als een beschaming.

Het is tevens een der geheimzinnigste raadsels van den mensch. Men zou immers verwachten, dat wanneer een wezen de natuurlijke aandriften, die het in zijn innigst wezen voelt dringen en stuwen, ook gedwee involgde, dit zou leiden tot de volkomen ontwikkeling en volle ontplooiing van al zijn eigenschappen. Bij het dier is dat ook inderdaad het geval. Doch indien de mensch zijn natuurlijke aandriften inwilligt, zal het hem onverbiddeijk voeren tot zijn zedelijken en ook tot zijn lichamelijken ondergang. Steeds heeft hij een geweldigen tweestrijd met zichzelf en te vechten, moet hij zichzelf geweld aandoen om zijn eigen natuur te onderdrukken en in te toomen. Vele boeken zijn daarover vol geschreven door geleerden van allerlei richting. Wij Christenen vinden het antwoord op dit raadsel in eene door de erfzonde vervallen en ontredde natuur. De zich boven dogma's verheffende wetenschap zoekt nog steeds naar een bevredigende oplossing.

Immers de door sommige ethnologen zoo boudweg uitgebrachte bewering is niet alleen veelvuldig weersproken, doch beantwoordt ook geenszins aan de werkelijkheid. Ook aan den primitieven mensch is het schaamtegevoel, dat een reflex is van het zedelijk bewustzijn, niet vreemd, maar het komt bij hem zelfs zeer sterk tot uiting, ook al bleef hij volstrekt onkundig van al onze zgn. conventies.

In een verhandeling van prof. dr Wilken over den oorsprong van het huwelijk komt ook het schaakhuwelijk ter sprake en wordt de oorsprong daarvan nagevorsch. Men weet, dat bij vele primitieve volken het schaakhuwelijk voorkomt, zonder dat daarbij van dwang of ruw geweld sprake is; de schaking is louter vertoon (zie blz. 44). Hubert Spencer in zijn *Principles of Sociology* meent de voornaamste verklaring te vinden in de vrouwelijke schroomvalligheid, zoodat de jonge meisjes als het ware slechts gedwongen den stap tot het huwelijk deden.

Wilken meent echter, dat dit betoog geen steek houdt wegens „de geringe mate van moraliteit namelijk, die wat de verhouding der beide seksen betreft, in den regel bij onbeschaafde volken gevonden wordt, welke het bestaan van de vrouwelijke zedigheid, door Spencer op den voorgrond gesteld, geheel uitsluit”¹⁾. En om dit beweren boven allen twijfel te verheffen, haalt hij uit Schuitze een reeks van uitspattingen op zedelijk gebied aan, zooals die bij verschillende natuervolken gevonden worden.

1) *De verspreide geschriften van prof. dr Wilken*, deel I, blz. 157.

Erg steekhoudend is deze bewijsvoering niet. In het overbeschaafde heidensche Rome b.v. vond men meer en erger dan het hier aangehaalde. Doch de scherpe hekling hunner schrijvers — toch ook precies geen preutsche heertjes — bewijst, dat er bij die zoo diep gezonken heidenen toch nog zoo iets was overgebleven als natuurlijk schaamtegevoel en zedelijkheidsbewustzijn. Zij onderscheiden zelfs zeer goed tusschen conventie en natuurwet. Zoo bespotten zij b.v. de scrupules, die den vrijen man weerhouden van den omgang met een slavine, maar gispen onmeedoogend het algemeen zedelijk verval. (Zie b.v. bij Ovidius en Horatius.) Ook in onze fijbeschaafde maatschappij zijn uitwassen aan te wijzen, welke, indien men alleen daarnaar moest oordeelen, zouden doen twifelen aan het bestaan van eenig schaamtegevoel of zedelijkheidsbewustzijn in de hedendaagsche samenleving.

Al kan ons het betoog van Spencer niet bevredigen als bewijs voor zijn stelling, de weerlegging van Wilken kan dat evenmin en wij willen nog gaarne Spencers woorden onderschrijven: „Though the manners of the inferior races do not imply much coyness, yet we can not suppose coyness to be wholly absent”.¹

Op mijn persoonlijke ondervinding steunende, zou ik zelfs geneigd zijn te zeggen: op hoe lager peil van zedelijkheid een natuurvolk staat, des te gedwongener zijn de uiterlijke verhoudingen tusschen beide geslachten. Ook de islamitische zedelijkheids- en zedigheidsbegrippen leveren een bewijs voor deze bewering. De russische reiziger Miklucho Maclay, wiens getuigenis eveneens door Wilken wordt aangevoerd, had dan ook beslist zijn verreijker niet goed ingesteld, toen hij opmerkte: „Die Papua's betrachten die geschlechtlichen Verhältnisse ähnlich wie die übrigen physischen Bedürfnisse (Essen, Schlafen, etc.) und machen aus denselben kein künstliches Geheimniss.”²

Ik zal den lezer een opsomming sparen van de . . . ja, de beestachtige laagheden op sexueel gebied, waartoe o.a. de Marindineezen van de Zuidkust van N. Guinea vervallen zijn. Dat stelt zelfs het lijstje van Schultze, door Wilken aangehaald, nog ver in de schaduw. En toch zal eenieder, die dit volk een beetje van nabij leerde kennen, moeten toegeven, dat bij hen niettemin een *zeer sterk ontwikkeld schaamtegevoel* bestaat bij allen en bij de vrouwen een hooge graad van *bedeesheid en schroomvalligheid*.

En dat sluit hoegenaamd geen tegenspraak in. Il n'y a pas de grand homme pour son valet de chambre³), zegt een fransch spreekwoord.

1) Al verraden de gebruiken der lagere rassen weinig zedigheid, toch kunnen wij niet veronderstellen, dat alle zedigheid ontbreekt.

2) De Papoea's beschouwen de geslachtelijke verhoudingen als de overige natuurlijke behoeften (eten, slapen, enz.) en maken daarvan geen kunstmatig geheim.

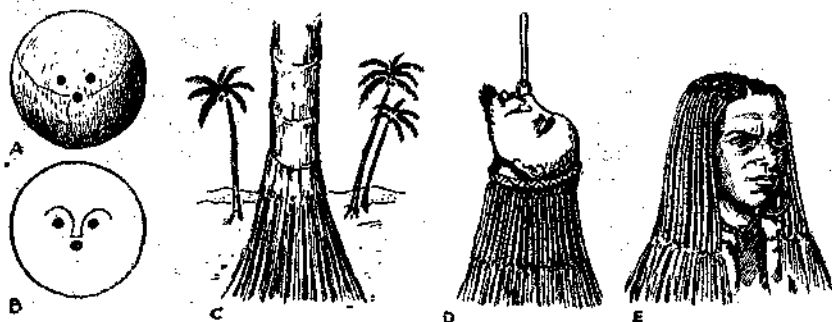
3) Niemand is groot voor zijn huisknecht.

Doch de Hoogedelgestrenghe, die in de vertrouwelijke ongedwongenheid der binnenkamer vaak ook de vele kleine kantjes van een groot man laat kennen, zal niettemin, door het in acht nemen van het uiterlijk decorum, in het openbaar er wel voor zorgen, den indruk te maken van hetgeen hij wil zijn of schijnen. Het schaamtegevoel moge ook niet meer zijn dan een uiterlijk decorum; het in acht nemen van dit decorum wijst dan toch op het besef eener zedelijkheid, die men op prijs stelt en als verhooging van eigenwaarde althans uiterlijk wil voorwenden. Schaamtegevoel is dus als het ware de reflex van het zedelijk bewustzijn. Zonder zedelijk bewustzijn geen schaamtegevoel en daarom kent het dier ze niet. Waar wij dus dit laatste aantreffen, kunnen wij tot het bestaan van het eerste veilig besluiten.

Het opsommen van een aantal misbruiken op zedelijk gebied bij een volk heeft dan ook weinig bewijskracht tegen het bestaan van schaamtegevoel of zedelijk bewustzijn bij zoo'n volk. Ook de europeesche sexueele criminologie hangt alles behalve verkwikkelijke tafereelen op, allicht getuigend van verfijnder verdorvenheid dan men bij eenigen wilden stam aantreft. Doch wie zal hier het *ab uno disce omnes*, zoo een zoo allen, durven toepassen en beweren, dat in Europa het schaamtegevoel en het zedelijk bewustzijn te loor gingen? Bovendien mag men niet uit het oog verliezen, dat bij vele, zoowel meer als minder beschaafde, heidensche volkeren uitspattingen op zedelijk gebied vaak berusten op magische overwegingen en wij daarin dus, althans zeker oorspronkelijk, een uiting van ritueele ontucht te zien hebben. Bij de heidenen der oudheid, die zelfs op een hoog beschavingspeil stonden, vond men ritueelen moord (mensenoffers) en ritueele ontucht (tempelprostitutie). Hetzelfde vindt men onder anderen vorm bij primitieve heidensche stammen, bij de Marindineezen b.v. waar het koppensnellen in den grond niet anders is, dan een ritueele moord berustend op magie ¹⁾ en men ook vele uitspattingen op sexueel gebied aantreft, waardoor men magische krachten meent te verwerven. Het was noodzaak: een pathologische uitwas hunner magische en totemistische opvattingen. Toch scheen men er niet geheel gerust over te zijn. Bij officieele ontuchtige praktijken mochten geen vrouwen of kinderen tegenwoordig zijn. Om het koppensnellen te vergoelijken wendde men voor, dat die menschen bij wie men ging snellen, geen echte menschen waren. Men noemde ze *savoer* of *sohoel*, dat etymologisch gewoon achter- of binnenlander beteekent, doch aan dit woord hechtte men een diepere verachting, dan de fierste Romein, ooit voor een *barbaar* gevoeld heeft. Indien men hierop logisch doorredeneert, zou men moeten besluiten, dat de gesnelde koppen van dergelijke wezens ook weinig waarde moesten hebben. Doch zij

1) Zie hierover mijn artikel: *Het Schimmenoffer bij de Marindineezen in: Mensch en Maatschappij*, jaarg. V, no. 4, blz. 326.

aanvaarden de gevolgtrekkingen hunner premissen niet, want ook de kleine kinderen, die men bij die menschen roofde, werden als volkomen gelijkwaardig en gelijkberechtigd in den eigen stam opgenomen.

Voor elk kind, dat geboren werd, moest in 't binnenland een kop gesneld worden. Dit was het hoofdmotief; men meende met den naam van den gesnelde, die aan 't kind werd gegeven, ook de levenskrachten te kunnen overdragen, die men den verslagene ontnam.

Doch ook hield de koppensnellerij verband met hun voornaamste kultuur, die der kokosnoot, die volgens de legende uit een gesnelden kop ontstond. Een ontholsterde kokosnoot *A* vertoont drie donkere putjes, waarvan het onderste de kiemopening is. Deze drie putjes geven een rudimentaire voorstelling van het menschelijk gelaat, zooals men dat bij hen veelvuldig aantreft *B*. Het doet ook denken aan het verschrompelde bruine gelaat van een gesnelden kop. *D*, die aan een lus door den neus werd opgehangen. Zoo'n kop werd versierd en aangevlochten evenals de jongelui *E* met dunne roode sliertjes, die sprekend gelijken op de wortels van den kokosboom *C*. — Volgens de legende brak eens zoo'n kop door de lus en viel op den grond. De haarverlengsels drongen als wortels in den bodem en uit den mond (de kiemopening) ontsproot de kokosboom, die aldus zijn intree in de wereld deed. Daarom moeten steeds nieuwe koppen worden aangevoerd en moeten ook de jongelui dien haartooi in eere houden, om het totemistisch verband te onderhouden en de vruchtbaarheid der kokosplantingen te verzekeren (Zie ook blz. 178).

Ook wanneer bij een volk de gemeenste uitspattingen op zedelijk gebied als een algemeen misbruik zijn ingekankerd, is dat nog geen bewijs, dat hij zulk een volk geen schaamtegevoel meer bestaat. Een volk zoowel als een individu kan diep zinken, zonder daardoor het besef van zijn treurigen toestand te verliezen. Bij de Marindineezen b.v. is het verregaande ongemantheid, om in tegenwoordigheid van vrouwen of kinderen te spreken over ontuchtige handelingen, die toch algemeen in gebruik zijn en door het gewoonterecht gesanctionneerd. Men drijft zelfs de kieschheid zoo ver, dat een man dan een geslachtsdeel, of zelfs hetgeen tot bedekking daarvan dient, nooit met het gewoon daarvoor geldende woord zal noemen, maar door een euphemistische beeldspraak zal aanduiden. Nu bestaan er beslist vele gebruiken op magisme steunend, welke

door een volk met weerzin in acht genomen worden alleen uit vrees voor grooter kwaad, dat men ducht uit het achterwege laten daarvan ¹⁾. Hetgeen echter volstrekt niet zeggen wil, dat men bij ritueele ontucht de menschelijke verdorvenheid geheel behoort uit te schakelen; wij willen enkel als verzachtende omstandigheid aanmerken, dat deze geenszins de eenige en niet eens de voornaamste drijfveer is of althans oorspronkelijk was.

Ritueele ontucht komt bij de Marindineezen veelvuldig en onder verschillende vormen voor, o.a. bij gelegenheid der inwijdingsfeesten in de geheime genootschappen van Majo en Imo, en het huwelijk ²⁾. Homosexualiteit en andere uitwassen tieren welig op de mestvaalt hunner diepe verdorvenheid. Wij zullen daarbij echter niet langer verwijlen. Ik moest er den lezer wel even langs voeren, om aan te toonen, dat indien schaamtegevoel onvereenigbaar was met zedelijke verdorvenheid, men het hier toch zeker niet zou zoeken.

Wijl deze moord en deze ontucht een ritueel karakter dragen, maken zij deel uit van den godsdienst dezer menschen, als wij dit woord godsdienst weer nemen in den ruimen zin, zooals wij hiervoor aangaven. Het is daarom ook zeer moeilijk, die tegen te gaan. Zij beheerschen de geheele levensbeschouwing. In de feesten en plechtigheden daaraan verbonden brengt hij tot uiting zoowel zijn levenshonger als zijn levenslust en levensvreugd. Zijn levenshonger, omdat hij weet, dat daardoor ziekten en kwalen, die zijn leven bedreigen, worden verre gehouden en zijn plantingen en huisdieren, die in zijn levensbehoeften moeten voorzien, voorspoedig zullen gedijen. En dat heerlijke gevoel, dat zijn grootste goed, het leven, is veilig gesteld, jubelt hij uit in zijn zangen en dansen, in zijn feestelijkheden, waarbij zijn levenslust en levensvreugd in uitbundige onbeheerschte geestdrift oplaaien uit zijn borst.

Wij Christenen maken onderscheid tusschen geestelijke vreugde, die trilt in de diepste roerselen onzer ziel en die als gemeenschappelijk verschijnsel tot uiting komt in onze kerkelijke feesten als Kerstmis en Paschen eenerzijds, en onze profane vermaken anderzijds; al bestaat er bij ons ook een soort wisselwerking tusschen die beide. Wanneer onze ziel vervuld is van geestelijken jubel, slaat die ook over op het lichamelijke en wij weten, hoe bij deze vierdagen de feeststemming overal hangt rondom ons, in onze woning en zelfs in de straten. Bij de primitieve heidenen hebben ook de godsdienstige plechtigheden niet die transcendentale beteekenis, wijl

1) Zoo b.v. het dooden eener zieke zwangere vrouw. Zie mijn boek *Uit een vreemde Wereld*, blz. 349.

2) Zie dr P. Wirz: *Die Marindanim von Holl. Süd N. Guinea*; en mijn artikel *Kultuurverval bij een Natuurvolk* in: *Koloniaal Tijdschrift*, 27e jaarg., no. 3, blz. 304.

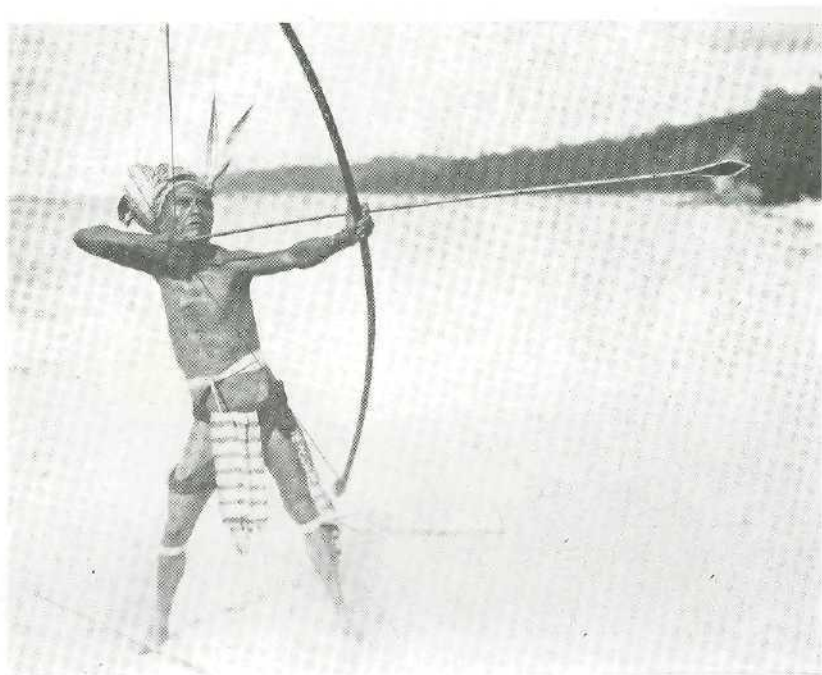

Foto P. Drabbe

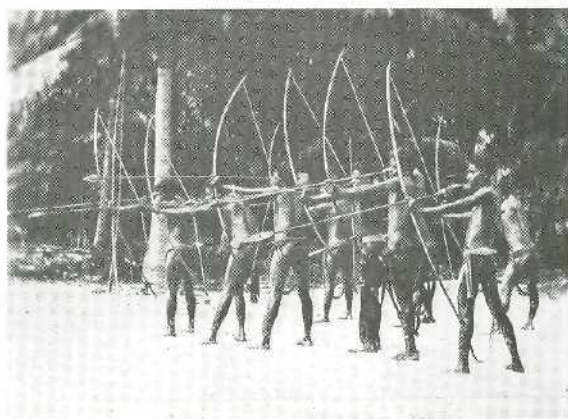

Foto H. Gourtjens

Boogschutters op de Tanembar-eilanden.

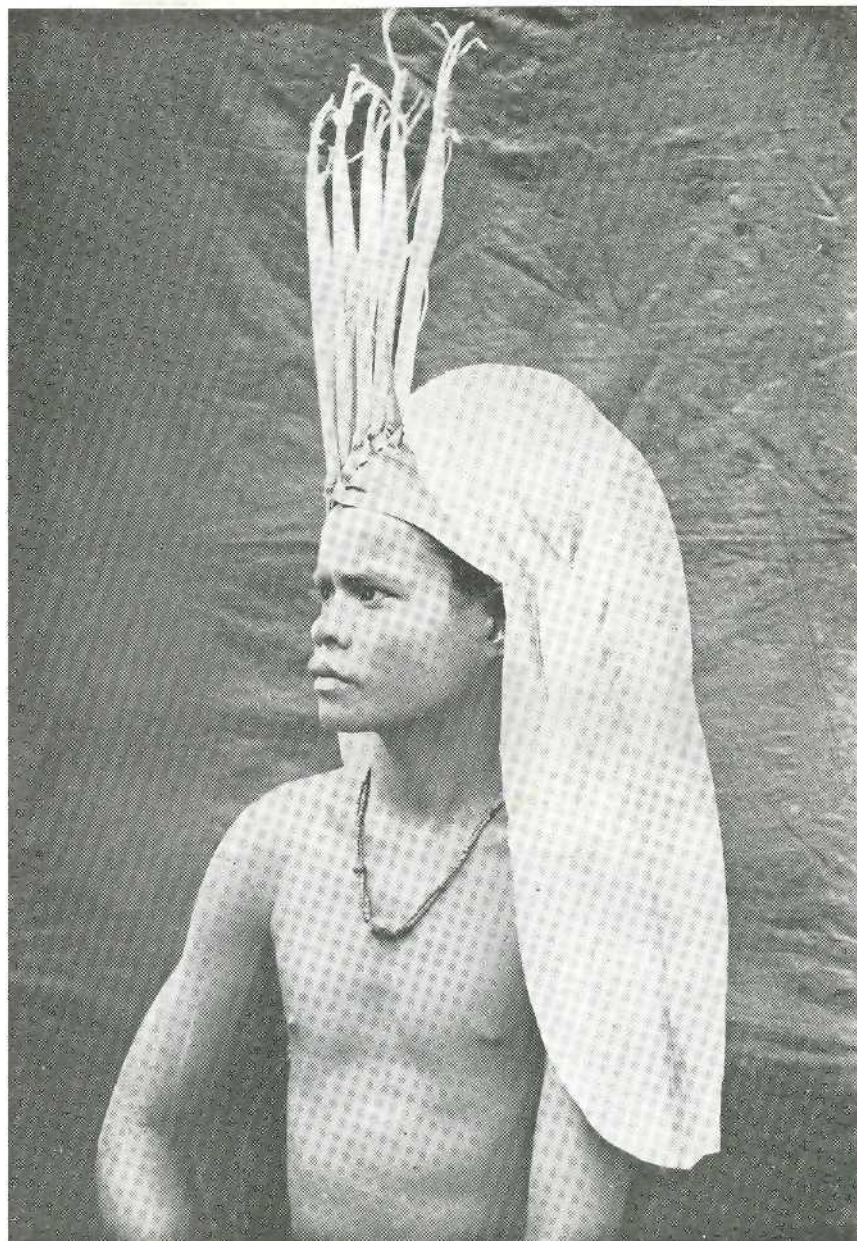

Foto P. Drabbe

Jongen op de Tanembar-eilanden, pas tot de leeftijds-klasse der jongelingen bevorderd. Hij moet nu het haar laten groeien; daarom is het hoofd met een doek bedekt. De versiering op het voorhoofd is van nog niet ontplooid klapperblad, dat bleekgeel van kleur is (blz. 185).

zij het bovennatuurlijke leven nog niet kennen. Ook die godsdienstige plechtigheden zijn er uitsluitend op gericht, hun stoffelijk welzijn te bevorderen, hun gezondheid, hun kinderzegen, het gunstig gedijen van landbouw en veeteelt. Maar die hangen er dan ook ten nauwste mee samen.

Elke inbreuk daarop ontnemt hun daarom een stuk levensbehoefte en levensvreugd en dat beteekent een stuk vitaliteit en levenskracht. Dat is het operatiemes zetten in de edele deelen van een lichaam, hetgeen dus alleen verantwoord is om zeer zwaarwichtige redenen. Daarom geldt voor den missionaris steeds de leus: gebruiken eeren, misbruiken weren. Geen enkel gebruik afschaffen, alvorens duidelijk gebleken is, dat het met het Christendom onvereinbaar is en dan nog al het mogelijke doen, om er iets anders voor in de plaats te stellen. En hoe primitiever een volksstam is, hoe dringender zich deze eisch doet gelden, omdat hun leven nog zoo uiterst simplistisch is samengesteld en zij zelf daarom in andere levensuitingen geen vergoeding weten te vinden voor hetgeen hun werd ontnomen.

En om aan te toonen, dat wij hier volstrekt geen nieuw standpunt verdedigen, zullen wij eenige woorden aanhalen uit een brief, welken de heilige Paus Gregorius de Groote (590—604) richtte aan Augustinus, den apostel van Engeland: „Omdat zij bij hun duivelsoffers gewoon zijn veel ossen te slachten, moet men ook een feestelijkheid invoeren, zoo ongeveer, dat zij op het feest der heilige martelaren, wier overblijfselen daar rusten, rondom de in kerken veranderde heiligdommen, loofhutten bouwen en met godsdienstige maaltijden het feest vieren, opdat zij niet meer ter eere van den duivel die runderen slachten, maar ter eere van God en tot hun eigen gebruik, en wanneer zij verzadigd zijn, den Gever van alle goed danken. Als men hun zoo uiterlijke vreugde gunt, zullen zij ook gemakkelijker innerlijke blijdschap ondervinden. Want het is niet mogelijk, om aan weerspannige gemoederen alles opeens te onttrekken”¹⁾.

De magische opvattingen der primitieve volken brengen hen vaak tot gebruiken, welke rechtstreeks indruischen tegen alle christelijke of zelfs algemeen menschelijke opvatting en welke zij toch meenen te moeten onderhouden op straffe van allerlei onheilen en rampen. Dat neemt niet weg, dat men zulk een cultuur pathologisch moet noemen, die, alhoewel krachtens haar doelstelling het welzijn van het volk beoogend, het ten ondergang voert. Een koloniseerende mogendheid, die tot eersten plicht heeft, de belangen der inheemsche bevolking te behartigen, is wel genoodzaakt, zulke gebruiken, die feitelijk misbruiken geworden zijn, met geweld te onderdrukken. Maar in het oog dier menschen staat zulk een

1) Beda: *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, I, 30.

onderdrukking gelijk, met het hun ontnemen eener onontbeerlijke levensvoorwaarde. Om een plastisch voorbeeld te gebruiken, dat de zaak kan verduidelijken, zonder haar ook maar in het minst te overdrijven: zulk een verbod staat in het oog dier menschen gelijk met een maatregel, die hier den boeren zou verbieden hun land te bemesten . . .

Het ligt voor de hand, dat zoo iets een gedrukte, neerslachtige stemming brengt over die menschen; zij bukken in een gevoel van hulpeloosheid voor de overmacht, maar met wrok en wrevel in het hart. En dat drukkende besef hunner machteloosheid tegenover hun ontredderle levensvoorwaarden ontnemt hun levenslust en levensvreugd; zij vervallen in lusteloosheid en stompzinnige levensmoedheid.

Aan deze kwalen zijn niet alleen vele personen maar ook heele volksstammen ten onder gegaan. Dit verschijnsel openbaarde zich op zeer treffende wijze bij de Marindineezen op Zuid N. Guinea. Wanneer een hunner tot gevangenis veroordeeld werd, beteekende dat voor hem een buitensporig zware straf, ofschoon het gevangenisleven overigens zeer dragelijk was. Zij werden volgens de officieele terminologie „te werk gesteld voor den kost zonder loon”. Die kost was zeer behoorlijk en dat werk, behalve dat het hun veel vrijheid van beweging verschafte, want het gebeurt meestal buiten de gevangenis, deed denken aan de begijntjes, die zeiden: werken is zalig en ze droegen een boonstaak gevierden. Toch stond een gevangenschap van ongeveer een jaar voor die menschen practisch gelijk met een doodvonnis. Zij waren weggerukt uit hun gewone omgeving, waar zij behalve hun nooddrift ook hun levenslust vonden en konden uitvieren. Vereenzaamd in deze vreemde omgeving kwijnden zij weg en stierven. Deze omstandigheid plaatste rechtsprekende ambtenaren vaak in een zeer moeilijk parket. Wanneer zij b.v. een vonnis te vellen hadden over een moord, onder verzachtende omstandigheden gepleegd, b.v. omdat hij volgens de adat plichtmatig was, dan was de doodstraf te zwaar, doch een betrekkelijk zeer lichte straf van een jaar hechtenis stond daar in feite mee gelijk . . .

Vele slachtoffers heeft deze kwaal gemaakt in Noord en Zuid Amerika. Reizigers getuigen, dat wanneer men ook heden de reservaten der Indianen betreedt, men een gevoel van beklemming over zich heen voelt huiveren, omdat die menschen gebukt gaan onder den drukkenden last van lusteloosheid; het leven heeft voor hen zijn inhoud verloren; het heeft voor hen geen waarde meer en is hun als het ware tot een last geworden.

Toen op Nederlandsch Zuid N. Guinea de regeering een einde maakte aan de koppensnellerij en de plichtmatige orgieën van ontucht, haalde zij de twee pijlers omver, waarop de geheele samenleving der Marindineezen rustte. Het was dus een geweldig ingrijpen in de levensvoorwaarden van dit volk. Sir Hubert Murray,

Lieutenant Governor van Papua (Engelsch N. Guinea) schreef dan ook: „According to our British ideas this social revolution should have been the end of the Marind-anim; we should expect them to lose all interest in life and simply to disappear”¹⁾. — Ook de ethnoloog en neuroloog Rivers beweert, dat men het uitsterven van verschillende stammen in Melanesië niet zoozeer moet toeschrijven aan venerische ziekten of tuberculose, maar hoofdzakelijk aan *moral of mental depression*, levensmoeheid.

De regeering is vaak wel verplicht tot hardhandig optreden tegen zulke misbruiken. Zij slaat daardoor echter een volk uit het lood en laat het verder aan dit volk zelf over, zijn evenwicht terug te vinden. Een primitief volk mist daartoe evenwel de kracht en het aanpassingsvermogen en vindt in zijn simplistische levensvoorwaarden daartoe de mogelijkheden niet. Het verliest alle bezinning en verkwijnt in lusteloosheid en levensmoeheid. Gelukkig voor zoo'n volk, indien dan naast de regeering een andere macht staat, die het kan opbeuren en steunen en aan zijn leven een nieuwen inhoud kan geven. Aan deze gelukkige omstandigheid is het ook te danken, dat het marindineesche volk niet verdween, zooals Sir Hubert Murray vreesde, maar tot een nieuw leven werd gewekt. Dr J. v. Baal, ethnoloog en bestuursambtenaar ter plaatse, die dezen gelukkigen ommekeer aanschouwde, schreef dan ook in 1939: „Voor de Marind als volk is maar één uitweg open, nl. die van integrale receptie van het Christendom, i.c. in den vorm van het Roomsche Katholicisme. De weg van het heidendom is hun afgesloten door de verdorvenheid en den niet voor ontwikkeling vatbaren aard van hun cultuur Laat de Missie verstaan, dat hier door het Bestuur wel veel gebroken is, maar toch steeds in de verwachting, dat zij zou opbouwen. Zij is de eenige die dat kan”.

De regeering had daar een flinke politiemacht heen kunnen zenden, om met den sterken arm de misbruiken uit te roeien. Het volk zou voor de overmacht gezwicht zijn, doch met den wrok in het hart, gereed om bij de eerste gunstige gelegenheid weer uit den band te springen.

Men heeft dat niet gedaan, maar een doelmatiger weg gevolgd. Naast den geneeskundigen dienst werd de hulp der Missie ingeroepen. In alle dorpen werden scholen opgericht, waarin aan de jeugd andere en hoogere beginselen en levensidealen werden bijgebracht. Deze schooltjes waren niet op boekenwijsheid, maar op levenswijsheid en practisch nut ingesteld. De uitslag dezer werkwijze is, dat het uitstervend volk herleeft en misbruiken, welke de ouders nog als duren plicht beschouwden, verafschuwt het op-

1) Volgens onze Britsche opvattingen had deze maatschappelijke omwenteling het einde der Marindineezen moeten zijn; wij konden niet anders verwachten, dan dat zij alle levenslust zouden verliezen en eenvoudigweg verdwijnen.

komend geslacht als verachterlijke uitspattingen. Hun leven is niet verarmd, maar integendeel verrijkt met de hoopvolle vooruitzichten op een eeuwig leven en de opgewekte blijheid der christelijke feesten houdt die schoone hoop levendig in de harten. Er is weer warmte en bezieling gekomen in de koude, doodsche, uitstervende dorpen. De fluitorchesten van eigengemaakte bamboefluiten onzer schooljeugd, die parmantig pijpend door het dorp marcheeren, brengen daar vroolijke opgewektheid. En zelfs oude kribbenbijters, die met verbittering in het hart veel van hetgeen hun heilig was, zagen verdwijnen, komen onder den indruk van dit sprankelende jonge opbloeiende leven en raken verzoend met de nieuwe toestanden.

En het is wel opmerkelijk, wanneer men een reeks dorpen langs de kust beschouwt, waar de geneeskundige voorziening volkomen gelijk was, dat een paar dorpen, welke zich afzijdig hielden van de Missie, nog aan het verkwijnen en aan het uitsterven zijn, terwijl in de katholieke dorpen daarnaast een blij nieuw leven opbloeit, hetgeen ook dr v. Baal, in een rapport aan den Directeur van Inlandsch Onderwijs (in 1937) met nadruk onderstreept. „De maatregelen van het Bestuur, die behalve de verstrekking van medicijnen, niet anders inhielden dan verbod, vernietiging en afbraak, hadden dan ook slechts zin, naast den positieven arbeid der Missie. Die arbeid ten opzichte van het jonge geslacht is in hoofdzaak geslaagd Het is juist de school, die leven brengt in het dorp. In die school groeit de jongere generatie met een nieuwen blik op het leven Van het positieve werk van opbouw der maatschappij is de school het middelpunt, het begin en het einde”.

Bij volken die wegzinken en vergaan in den pool hunner eigen verdorvenheid, kan men bezwaarlijk veronderstellen dat zij een schaamtegevoel kunstmatig zouden aankweeken. Als men dat bij hen dan toch in zoo sterke mate aantreft, denken wij aan de schaamte van Adam na den zondeval, of het aan de vervallen natuur eigen geworden *natuurlijk schaamtegevoel*; het beschamend bewustzijn, dat men steeds van nature geneigd is tot dingen welke het betere bewustzijn veroordeelt.

Ofschoon in deze samenleving zelfs voor kinderen geen geheimen bestaan op sexueel gebied, wordt toch in het openbaar alles wat op het geslachtelijk leven betrekking heeft, met den sluier der geheimzinnigheid omhangen. Dat er hier ook wel eens een zijn fatsoen vergeet, bewijst niets tegen deze algemeene opvatting, die dit als iets geheel anders beschouwt als b.v. eten, drinken en slapen. Bij vele gelegenheden vinden bij de Marindineezen uitspattingen plaats, hetzij wegens verdorvenheid, hetzij wegens magische of totemistische plichtplegingen. Nochtans, wanneer bij de toepassing van een of ander gebruik of de voltrekking van een of ander magisch

of totemistisch ceremonieel vrouwen en kinderen ongestoord worden toegelaten, kan men zich ervan overtuigd houden, dat er weinig zedenkwetsends gebeuren zal.

Ook kunnen wij volstrekt niet met Wilken instemmen, waar hij zegt, „dat in dergelijke maatschappijen, waar de kinderen als het ware onder tooneelen van het geslachtsleven opgroeien, waar jonkvrouwelijke kuisheid zelfs niet bij name gekend wordt, men ook bij de vrouwen niet die fijngevoeligheid mag zoeken, welke schaamte ondervinden of voorwenden doet bij het volgen van den man in den huwelijksstaat”. Ik vond die fijngevoeligheid in hooge mate aanwezig bij verschillende primitieve volken, onder welke ik leefde en, wel zeer opmerkelijk, bij de zedelijk het laagst-staande was dit gevoel veruit het sterkst uitgesproken. In de zoo diep bedorven maatschappij der Marindineezen zijn bruid en bruidegom in het openbaar kinderachtig voor elkaar verlegen. Toen door Bestuur en Missie de zedelijke opheffing van dit volk ter hand genomen werd, had natuurlijk het gezinsleven de eerste zorg en werden de huwelijken ook voor den ambtenaar gesloten. Daar moesten dus de verloofden samen verschijnen en dan was het vaak vermakelijk te zien, hoe zij in hun dwaze beduusheid en verlegenheid met hun houding geen raad wisten ¹⁾. Bij een paar jonge vrijsters zag ik zelfs de waterlanders voor den dag komen. Nauwelijks hadden zij dan ook de pruim tabak, die de plechtigheid besloot, in ontvangst genomen, of zij holden heen, om tusschen de vrouwelijke belangstellenden weg te duiken. Niet bij allen treedt dit gevoel even opvallend naar voren, maar feitelijk is het wel zoo algemeen, dat ook zelfs tusschen echtelingen in het openbaar alle vertrouwelijkheid of gemeenzaamheid is uitgesloten. Zij mogen zelfs elkanders naam niet noemen; zij wonen niet samen: men heeft hier, zooals bij meer primitieve volkeren, afzonderlijke hutten waar de mannen van eenzelfde familieverband samenwonen en afzonderlijke hutten waar hun vrouwen gezamenlijk verblijven. Het huwelijk wordt dan ook nooit in het dorp beleefd, maar in de in het bosch ver afgelegen tuinen of plantingen, waar dan bij den ingang een staak met aan den top een bundeltje gras zooveel beteekent als „verboden toegang”. Wanneer men dan ook van een jongen en een meisje vertelt, dat zij samen naar de tuinen geweest zijn, dan is dit een euphemistische zegswijze om aan te duiden, dat zij heimelijk getrouwd zijn.

En deze teergevoeligheid is niet het uitsluitend voorrecht der schuchtere maagdekens; ook de man weet zijn fatsoen in acht te nemen en zal het niet licht wagen om, b.v. in tegenwoordigheid van vrouwen en vooral van jonge meisjes ongepaste of dubbelzinnige taal uit te slaan. En al kan een zwijntje niet altijd nalaten

1) Zie in *Onder de Kaja-kaja's van Zuid N. Guinea* het hoofdstuk: *In nieuwe Banen*.

even te knorren, wat dat betreft, kan een fatsoenlijke vrouw toch zeker veiliger door een Kaja-kaja-kampong wandelen dan door vele straten onzer groote steden.

De jongelui moeten angstvallig vermijden een vrouw te zien en hebben daarom afzonderlijke verblijven buiten het dorp.

Men zou zich echter schromelijk vergissen, indien men in deze uiterlijke, vaak overdreven vormen een maatstaf wilde zien voor de zedelijkheid van een volk. Hoe vreemd het ook klinke, ik zou eer zeggen: juist die overdrijving wijst veeleer op het tegendeel. Bij alle heidensche volken was en is de vrouw de mindere van den man, want zij is de zwakkere. Een hogere beschaving kan allicht de uiterlijke vormen iets verfijnen, doch over het algemeen beschouwt men haar als een voorwerp waarvan men nut en genot kan trekken; hetgeen tevens een voor de hand liggende verklaring is van het koophuwelijk, dat men bij zooveel primitieve volken aantreft. Een ongedwongen, eerbaren, vriendschappelijken omgang tusschen beide geslachten, berustende op wederzijdsche waardering en achting, kan men zich dan daar ook niet voorstellen: daarvoor staat het zedelijk peil te laag. Deze menschen zouden daarom ook beslist aanstoot nemen aan vele omgangsvormen in onze meest christelijke kringen in zwang en in eere; men denke maar eens aan liefdoenerige samen wandelende vriende paartjes, om nog niet te spreken van onze dansen. Hij kan zich niet voorstellen, dat zoiets in eer en deugd geschieden kan. — Trouwens de mohammedaan, die het met de zedelijkheid volgens onze begrippen ook nog al op een gemakkelijk akkoordje gooit, denkt daar juist eender over.

Indien men die uiterlijke vormen tot de *zedigheid* wil rekenen, zal men tot het besluit moeten komen, dat *zedigheid* nog geen *zedelijkheid* is. Zij zullen er de bloem van zijn, waar zij uit gezonden bodem opbloeien; maar de schimmel en de woekerplant, waar ze op verrotting tieren. Beide gevallen komen voor.

Terwijl dan ook de *zedelijkheid*, wortelend in de natuur zelf van den mensch, één en onveranderlijk is, zijn de *zedigheids*-begrippen zeer afhankelijk van omstandigheden als land, klimaat, opvoeding, ontwikkeling, enz. en komen daarom ook op zeer verschillende wijzen tot uiting. Hetgeen in een bepaalde omgeving niet in het minst aanstoot zal geven, kan elders hoogst onbetamelijk en onwelvoegelijk zijn. Dat b.v. in onbeschaafde streken de vrouwen zich onbeschroomd in het openbaar vertoonen met onbedekt bovenlijf, is daar niet onzedig, wijl dit daar de gewoonte is en niemand zich daaraan ergert. In mohammedaansche streken zou men een vrouw schaamteloos noemen, die zich met onbedekt gelaat zou vertoonen; in China zou zij aanstoot geven met een blooten voet; in Spanje met onbedekt hoofd. Wanneer hier te lande een moeder haar wichtje voedt, zal zij zich gemeenlijk gaan verbergen, alsof

zij een misdaad beging; in zuidelijker landen als Italië kan men haar zelfs in de kerk zich van dien moederplicht zien kwijten.

Het hoeft daarom geenszins paradoxaal te klinken, dat eene zoo goed als naakte Kaja-kaja-vrouw zediger is in haar optreden, dan eene overdreven gedecolleteerd europeesche. De eerste, de gebruiken van haar land volgend, geeft daar geen aanstoot; terwijl de tweede tegen de in haar omgeving heerschende gewoonte ingaat en hare daad dus op z'n minst den schijn heeft van de ziekelijke zedelijke afwijking, die men exhibitionisme noemt. En zeer opmerkelijk is het alweer, dat ondanks zijn uiterst summiere schaambedekking de Marindinees, zoowel man als vrouw, zich aan bepaalde vormelijkheden te houden heeft, om niet in de oogen zijner omgeving in dezelfde fout van exhibitionisme te vervallen.

Treffen wij daar toestanden aan, die er geen ergernis wekken, ofschoon zij schromelijk tegen onze zedigheidsbegrippen indruischen, ook het omgekeerde heeft plaats. Zooals wij reeds opmerkten, vinden wij b.v. bij de Marindineezen omgangsvormen, die wijzen op een fijngevoeligheid, die aldaar zeker verrassend mag heeten. Zoo zullen de mannen onderling en ook de vrouwen onderling de schaamdeelen en dezelve bedekking met den eigenlijken naam noemen; doch een man tegenover een vrouw of een vrouw tegenover een man zal zich daar wel voor wachten en deze dingen met een euphemistische benaming aanduiden, om zich niet aan een grove onbeschofftheid schuldig te maken.

Bij de verschillende primitieve volken waartusschen ik leefde, vond ik vormelijkheden als zedigheidsvoorschriften in eere, waarvan het verband tot de zedelijkheid voor ons niet terstond duidelijk is. Soms duiden die dan op eene bij dat volk heerschende zedelijke afwijking of in elk geval op een sterken zin voor en gespitsheid op het geslachtelijke, waardoor de gedachte reeds in die richting gevoerd wordt door handelingen, welke daarmee hoogstens zijdelings of toevallig in verband staan. Aangezien, wanneer de aandacht er eenmaal op gevestigd is, deze op zichzelf onschuldige dingen aan duidelijkheid van aanwijzing niets te wenschen overlaten, is het moeilijk hiervan nette voorbeelden aan te halen. Ter verduidelijking evenwel het volgende. Op Tanembar is het ongepast met een wichtje te spelen, dat de moeder bij zich heeft; want, leeraart de tanembareesche wijsheid, de aanhalige liefdoenerij geschiedt tegen het kind, maar is voor de moeder bedoeld. . . . Bij de Marindineezen is het onfatsoenlijk en onwelvoegelijk dat een man gaat zitten of liggen op een brits, waarop gewoonlijk de vrouwen plaats nemen¹⁾. Dergelijke betamelijkheidsvoorschriften vindt men bij primitieve volken in grooten getale en groote verscheidenheid. Ook in mijn boek *Uit een vreemde Wereld* kan men

1) Ook het afzonderlijk wonen der mannen en vrouwen in gemeenschappelijke hutten, moet men als zoo'n vormelijkheid beschouwen

daarvan voorbeelden vinden¹⁾). Doch hoe verscheiden de zedigheidsvoorschriften ook tot uiting komen, toch wortelen ze alle in de natuur zelve, wijl ze alle gemotiveerd worden door het den mensch aangeboren schaamtegevoel.

De eerste vorm van zedigheid is wel de schaambedekking. Het is bijna niet te gelooven, maar een feit is het niettemin, dat er ethnologen gevonden worden, die dat als een zedelijke verwording gelieven aan te merken. Zoo dr P. Wirz. In het tijdschrift: *Nederlandsch Indië Oud en Nieuw* schrijft hij een uitvoerig artikel: *Am See von Sentani* (Noord N. Guinea) en daarin heeft hij ook een hoofdstuk, dat als ondertitel draagt: *Nacktheit und Moral*²⁾. Deze titel belooft echter meer dan hij geeft, want het verband tusschen deze twee wordt nergens aangetoond. Wel schildert hij de naaktlopende inboorlingen als zeer ingetogen en zedig en ook als zeer zedelijk. „Das völlige Nacktgehen der beiden Geschlechter ändert nichts an diesem, in mancher Hinsicht vorbildlichem Verhalten.“³⁾ Maar dan maakt hij er de *Mission*, (de protestantsche Zending is daar werkzaam), een verwijt van, dat zij „diesem paradiesischen Zustand den Krieg erklärte“.⁴⁾ Maar „die Eingeborenen waren zu naiv, zu unverdorben und in moralischer Hinsicht zu gesittet, um zu verstehen, wozu die bunten kattunlappen dienen solten“.⁵⁾ De naaktlooperij is al lang een stokpaardje van hem, dat hij o.m. ook parmantig bereden heeft in zijn boek *Dämonen und Wilde von Süd N. Guinea* en in eenige artikelen in een schendblaadje getiteld *Flammenzeichen*.

Wij toonden reeds aan, dat naaktheid met de zedelijkheid — bijzondere omstandigheden daargelaten — geen noodzakelijk verband houdt.

Wij toonden eveneens aan, hoe de mensch, wat de orde op zedelijk gebied betreft, op een zeer eigenaardig plan staat in de levende natuur. Om zijn geslachtsdrift te beheerschen, heeft de mensch voortdurend te kampen tegen zijn eigen natuurlijke neigingen. Hij moet zich een gestadig zelfbedwang opleggen, en niet in noodlottige excessen te vervallen, die niet alleen zijn geestelijke orde verstoren, maar ook zijn lichaam schaden of zelfs geheel verwoesten. Men behoort hem dus zeker daartoe niet te prikkelen. Wij weten echter ook, dat elke prikkel door de gewoonte afstompt. Dat geldt ook voor de naaktheid. Doch die zwakheid, die onvolkomenheid

1) Zie ook blz. 46 de wijze om een vrouw te dragen.

2) Aflevering van Februari 1933.

3) Het volkomen naaktloopen der beide geslachten verandert niets aan dezen in vele opzichten voorbeeldigen toestand.

4) aan dezen paradijsachtigen toestand den oorlog verklaarde.

5) de inboorlingen waren te onnoozel, te onbedorven en in zedelijk opzicht te rechtschapen om te begrijpen, waartoe die bonte katoenlappen moesten dienen.

in zijn wezen, die den mensch voortdurend zelfbedwang oplegt, voelt hij aan als een beschaming en daarom zal hij er al gauw toe komen, om zijn schamelheid eenigszins te bedekken.

En, zoo treurt dr Wirz, „seine vollendeten Glieder werden so unbeholfen“¹⁾, nl. door de kleeding; en „von den Fremden hat man sich eben schämen gelernt, schämt sich seines vollendeten Körpers“²⁾. Alsof alle natuurmenschen Adonissen en Venussen waren! Maar dat komt er ook niet op aan. De mensch geldt hoofdzakelijk door zijn ziel en daarom zien wij in alle tijden en bij alle volkeren, dat de eenigszins beschaafde of ontwikkelde mensch dat wil doen uitkomen, bewust of onbewust, door zijn lichaam te bedekken. Hij vestigt daardoor de aandacht op het gelaat, dat de spiegel is der ziel. Hij weet, dat hij als mensch bovenal geldt door zijn hoedanigheden van geest en gemoed en daarom is voor hem de lichamelijk misdeelde ook geen minderwaardige. Daarom is beschaving, om niet eens te spreken van christelijke beschaving, bezwaarlijk vereenigbaar met naaktlooperij.

Zeker, een gezonde ziel in een gezond lichaam, is eene leus welke ook de cultuurmensch huldigt; derhalve zal ook de lichamelijke ontwikkeling en verzorging zijn volle aandacht hebben. Doch overdreven lichaamsvereering, hetzij uit esthetisch hetzij uit sportief voorwendsel, wijst steeds op geestelijke inzinking en verval.

Indien de missionaris overtuigd was, dat de naaktlooperij rechtstreeks verband hield met de zedelijkheid, zou hij van zijn bekeerlingen moeten eischen dat zij zich kleeden. Hij doet dit echter niet, maar wel zal hij met gepasten takt op kleeding aansturen; met gepasten takt, teneinde geen preutschheid te kweeken, die met de zedigheid niets te maken heeft, dan misschien in zooverre, dat zij er de karikatuur van is.

En dan komt de missionaris vaak weer voor zeer eigenaardige verschijnselen te staan. Gewoonlijk voert die eerste kleeding al gauw tot bespottelijke overdrijving, waarvan dan door buitenstanders den missionaris een verwijt gemaakt wordt, doch waar deze machteloos tegenover staat; hij kan het ook niet gebeteren, dat die menschen bij het eerste schot, dat zij in die richting wagen, niet meteen den vogel af hebben. En kent in het beschaafde Europa de mode soms geen dwaze grillen en buitensporigheden? En welke macht is daar in staat haar in te toomen of te breidelen?

De kleeding is bij de primitieven de eerste stap tot de nieuwe beschaving. Zij is het bewijs, dat de oermensch in den beschaafde zijn meerdere ziet en zich daarom aan hem gelijk wil maken. Dat gaat natuurlijk met den buitenkant het gemakkelijkst en hij heeft

1) zijne volmaakte ledematen worden zoo onbeholfen.

2) van de vreemdelingen heeft men geleerd zich te schamen, schaamt men zich over zijn volmaakt lichaam.

ook al gauw geschoten, dat bij de beschaafden de hoogste heeren het fijnst in het pak zijn. Dat een vlag niet past op een modderschuit, is nog niet tot hem doorgedrongen. Doch het zeer verblijdende van dit verschijnsel is, dat de heele of halve wilde in den beschaafde zijn meerdere ziet en dus van hem wil leeren en overnemen. De bespottelijke, doch overigens onschuldige buitenissigheden nemen wij daarbij gaarne op den koop toe; die verdwijnen later vanzelf wel.

De kleeding in zooverre zij niet bedoeld is als opschik, maar als bedekking van het lichaam, schijnt dan toch wel een van buiten bijgebrachte conventie te zijn? . . . Eigenaardig genoeg blijkt het toch weer iets anders te wezen. Hoe anders te verklaren, dat diegenen uit zulk een primitieve maatschappij, die cenmaal kleeren hebben aangenomen, zich zullen schamen en verlegen zullen zijn, om weer te verschijnen, zooals zij nog pas geleden onbeschroomd rondliepen?

Gebeurt dit toch, dan is het ook *gewoonlijk* een teeken, dat zij weer tot het oude wildemansleven willen terugkeeren. Ook daarom zal de missionaris vaak op kleeding moeten aandringen. In zoo'n primitieve samenleving heerschen vaak schromelijke misbruiken. Door het afleggen van den nationalen tooi en het aannemen van kleeren stelt men zich openlijk buiten die samenleving en is daardoor ontheven van de verplichting om zich aan die misbruiken te onderwerpen. Het weer verwerpen der kleeding is dan geen onverschillige zaak, doch krijgt op deze wijze een rechtstreeksch verband tot de zedelijkheid.

Dit was ook het geval op Zuid N. Guinea. Bij het huwelijk werd het *jus primae noctis* op groote-schaal toegepast. De bruid moest zich ter beschikking stellen van al de stamgenooten van haar man. Alweer een soort ritueele ontucht. Door haar huwelijk toch werd zij op de eerste plaats geroepen om den *stam* te versterken. Daarom moesten alle stamgenooten haar daartoe de kracht bijbrengen, anders zou dat niet gaan en zou zij onvruchtbaar blijven. Toen echter het venerisch granuloom volop woedde en de meeste mannen daardoor waren aangetast, beteekende de toepassing van dit misbruik voor het ongelukkige slachtoffer onvermijdelijk de besmetting door de ziekte, een verschrikkelijk lijden, waaruit alleen de dood haar verlostte. Dit werkte als een afschrikwekkend voorbeeld. Toen gebeurde het meermalen, dat een meisje, wier huwelijk door de ouderen beraamd werd, naar de Missie vluchtte met de boodschap: Pastoor, knip me kaal en kleed me! — Indien de aanstaaende voor het meisje voelde, volgde hij weldra met dezelfde boodschap. Door het afleggen van den haartooi, de nationale dracht, en het aannemen van den vreemden opschik, de kleeding, stelden zij zich openlijk buiten hun samenleving. Zij waren dus niet meer door derzelfer voorschriften gebonden. Zij trouwden behoorlijk in een onzer modeldorpen, bleven gezond en kregen

gezonde kinderen. De kleeding was daar bijgevolg een kwestie van leven en dood. — Toen later het Bestuur ingreep en deze misbruiken verbood en strafbaar stelde, verloor de kleeding veel van haar beteekenis; ze was niet meer noodig als afweer tegen dit misbruik. Zij werd daarom ook zelfs van degenen, die tot het Christendom toetraden, wel gewenscht, doch niet geëischt en vele bekeerlingen bleven nog langen tijd vasthouden aan den nationalen, in hun oog zoo prachtigen opschik. Maar toen is het ook nog wel gebeurd, dat een christen meisje, dat kerkelijk huwde, doch niet gekleed was, door de ouden gedwongen werd, zich heimelijk aan de misbruiken over te geven. Zij draagt onzen nationalen tooi, zoo rede-nerde men, zij behoort bijgevolg tot onze samenleving en is dus ook door derzelve gebruiken gebonden.

Er bestaat dus een nauw verband tusschen kleeding en adat, de in hun samenleving heerschende gebruiken en misbruiken. Het afleggen der eenmaal aangenomen kleeding is dan ook, zooals wij zeiden, *gewoonlijk* een teeken van breuk met de nieuwe richting en terugkeer tot het oude wildemansleven.

Ik zeide *gewoonlijk*, want ook op dezen regel kunnen uitzonderingen voorkomen, zooals b.v. in een crisistijd, zooals wij na den vorigen oorlog doormaakten, als het uiterst bezwaarlijk wordt om zich kleeven te verschaffen. Zelfs de Kaja-kaja's ondervonden er den weeromstuit van en zij klaagden steen en been, dat de ruiler zoo pinachtig werd en zoo'n pietske tabak en pinang gaf voor zoo'n hoop klappers. Deze hadden voor den handel schier geen waarde meer. Hij werd er flauw van en had last van een kinderachtigen smaak in den mond, nu hij zoo krap in zijn pruimgerij zat. Het was vlakaf erg, heel erg.

Eens zag ik uit een kraamhutje, waarin een mijner parochiaantjes nestelde, rook opstijgen. Daar was dus leven in gekomen. Ik vol belangstelling erheen en jawel, daat zat mama met een kersverschen, dikken, molligen puk op haar schoot. Terwijl ik mijn bewondering over het nieuwe product nog aan het uitkuren was, spitste mama haar mond tot een toetje, stak het in de richting van een hoek der hut en bromde: Daar hangt er nog een. — En warempel, daar hing een mandje aan den wand en daar lag nog net zoo'n zelfde zwart peukje in. Toen moest ik weer van voren af aan aan het bewonderen.

Een paar dagen later kwam ik weer bij dat nestje en het was alsof ik tegen een korenschoof aankeek, toen ik op een afstandje Wemaw, de dubbel gelukkige moeder, zag zitten. Zij had zich het haar laten aanvlechten met een bos biezen en de kleeven, ja, die waren er niet meer; al lang versleten.

Wah! riep ik, alsof ik schrok van het vreemde vertoon.

Ja, ja, zei Wemaw, gij hebt goed praten, maar laat mij met zoo'n nest jongen (zij had er nu vier), maar klappers gaan slepen, om kleeven te ruilen. Zoo'n hoop beschiet er nog niet aan! en zij maakte

een wijsch gebaar. En gij preekt toch zelf altijd, dat kleeren en opschik maar den buitenkant zijn en dat God alleen maar naar den binnenkant der menschen kijkt. Ik zal zoo ook wel naar de kerk komen.

Wemaw hield woord, want den volgenden morgen was zij er al met haar beide armen vol kleine bengels.

En toch is het jammer, want Wemaw is niet de eenige, die zoo redeneert, maar verschillenden denken maar half zoo ver als zij en meenen, dat zij met het uiterlijk van waschechte Kaja-kaja's toch niet in de kerk thuis hooren.

Het schaamtegevoel is den mensch ingeboren. Een jongmensch op Zuid N. Guinea kwam bij den missionaris zijn verlangen te kennen geven, zich te kleeden en het godsdienstondericht te volgen. De missionaris gaf hem een broek; en plotseling als het ware kwam het gevoel van verlegenheid over hem en hij verborg zich achter een deur, om die broek aan te schieten.

Pas op vrij gevorderden leeftijd, wanneer de puberteit zich openbaart, krijgen de meisjes haar eerste schaambedekking; de jongelui nog later. Maar al is dat nog zoo weinig, nooit zullen zij van dien stond af de schaamteloosheid hebben, zich zonder dat weinige te vertoonen. Na eenmaal een gedeelte van het lichaam, dat volgens algemeen menschelijke opvatting met de zedigheidsbegrippen verband houdt, verborgen te hebben, voelen zij het aan als exhibitionisme, dat weer onbedekt te laten.

Bij gelegenheid van een tocht op de Lorentz-rivier kwamen wij in aanraking met menschen, die allerwaarschijnlijkst nog nooit blanken gezien hadden. In een der kano's die langs boord kwamen van ons schip, bevonden zich ook enkele jonge vrouwen in volslagen natuurstaat. Een paar inlandsche matrozen onzer boot maakten daarover geintjes tegen haar. Zoodra de vrouwen, die zich eerst heel argeloos gedroegen, dit bespeurden, doken zij neer in de kano, die wegroeide en niet meer terugkeerde. — Waarom toch? — Ook de andere opvarenden maakten zich vroolijk over deze zonderlinge oermenschen, hun opschik, gebaren enz., en zij niet minder over ons; en daaraan werd geen aanstoot genomen. Hier was toch zeker geen sprake van conventie! Maar deze vrouwen waren beleedigd in haar natuurlijk schaamtegevoel, dat bij haar duidelijker sprak dan bij een paar halfbeschaafde doch heel ongemanierte matrozen. Het is dan ook wel verwonderlijk, dat een ethnoloog aan het bestaan van dit algemeen menschelijk gevoel kan twifelen en wel juist bij deze volkeren. Het kan hem toch zeker niet onbekend zijn, dat bij deze toch zedelijk zoo laag staande menschen het schelden hoofdzakelijk bestaat in het iemand op sexueel gebied allerlei gemeenheden toe te dichten of toe te wenschen. Dat moet dan toch beslist iets anders zijn dan „eten of slapen“; want voor *veelvraat*, *schrokker* of *slaapkop* wordt bij dit soort menschen nooit iemand uitgescholden! Bij gemis aan schaamtegevoel zou zoo'n scheldwijze

al heel weinig doel treffen. Men kan zich echter volkomen van het tegendeel overtuigd houden. De inlander over het algemeen is zeer gevoelig voor beschaming en wanneer hij een soortgenoot gevoelig wil treffen, weet hij zelf het best, uit welk hout de pijlen van zijn hoon en spot gesneden moeten worden

Doch het paste zoo mooi in het systeem! De mensch immers is niets anders of niets meer dan het meest hoogstaande dier, dat zich geleidelijk aan uit de lagere soorten heeft ontwikkeld. Wat de physische ontwikkeling betreft, zal de paleontoloog daarvoor de bewijzen leveren, ook al moet desnoods de *missing link* (de ontbrekende schakel) in studeervertrek of werkplaats gesmeed worden, zooals van Haeckel algemeen bekend is. En wat een duizelingwekkende leerstellingen zijn er niet opgebouwd op een enkel botje van den *pitcanthropos erectus* (overeind gaanden aapmensch) van prof. Dubois! — Op psychologisch gebied moeten de bewijzen aan de volkenkunde ontleend worden en *moet* de primitieve mensch ook nog ongeveer met het dier gelijk staan, vooral wat zijn zedelijkheidsbegrippen betreft: het geheel of gedeeltelijk naaktloopen wijst immers reeds in die richting. Dan toch is het duidelijk, dat onze zedenwetten niet komen van een wetgevenden God, doch dat zij, evenals alle overige maatschappelijke omgangsvormen, uitvloeisels zijn van de geleidelijke menschelijke ontwikkeling en beschaving dus onderlinge overeenkomst of conventie. En dan is er een zeer hinderlijk hek van den dam!

Dan wankelen meteen de hechtste en heiligste grondslagen onzer christelijke maatschappij en is het huwelijk ook slechts een bloot-menschelijke instelling en bijgevolg in wezen en natuur volkomen afhankelijk van menschelijke bepalingen en verordeningen. Wat de mensch heeft goedgevonden in te stellen en te regelen, kan de mensch ook naar believen wijzigen en veranderen. En het is immers maar een bloot-menschelijke instelling, berustend op orde en onderling belang en niet op de door den Schepper ingeschapen natuur: *want* de primitieve mensch kent het niet Hij leeft nog evenals zijn onmiddellijke voorzaten in het zgn. *communale huwelijk* of in gewone omgangstaal: *vrije liefde*. Bij dr Wilken vinden wij dat uitvoeriger behandeld en zgn. bewezen met betoogen van veel geleerden, vooral ook ethnologen.

Vooreerst wordt het getuigenis aangehaald van verschillende schrijvers der oudheid, die het bestaan van dezen toestand bij verschillende volkstammen vermelden. Doch hoe betrouwbaar die meestal zijn, mag als voldoende bekend verondersteld worden. Het meest wonderbaarlijke schrikte hen niet af en, of het hun mangelde aan critisch inzicht, of dat zij speculeerden op den sensationelust hunner lezers, blijkbaar stond het als een axioma bij hen voorop, dat het in vreemde landen ook vreemd moest toegaan. Men sla er Plinius en Herodotus maar eens op na.

Doch ook bij andere oude en zelfs latere volken heerschten oorspronkelijk deze toestanden en hunne eigen schrijvers of eigen legenden noemden met naam en toenaam de hervormers die het persoonlijke huwelijk bij hen invoerden! — Berusten die gegevens op vasteren grondslag? — Juist hetgeen er de kracht van schijnt uit te maken, het bij name noemen dier hervormers, moet, dunkt mij, argwaan verwekken.

Ik heb nog geen enkel volk ontmoet, dat een slechten dunk had van zichzelf, ook niet bij de primitieven. En het pleit wel voor de ontwikkelingsleer, dat deze laatste allemaal beweren, hoog uitgegroeid te zijn boven hun oervaders, die dan in vele gevallen beshist rare snuiters geweest moeten zijn! — In de kindsheid dier volken vinden wij een held, die de ontpopping en de wijsheid gebracht heeft. Hoe dergelijke helden altijd en overal, ook bij de beschaafden, geïdealiseerd werden, leert de historische critiek. In ons geval: hoe lager het volk stond, hetwelk de held ter beschaving (of wat men daaronder dan belieft te verstaan) voerde, hoe luisterrijker de gloriekrans, die hem omstraalt. Het eenvoudigste en doeltreffendste is dan maar, de oerbewoners met haarlijke beesten gelijk te stellen. Men drukt er daartoe het dubbel kenmerkend stempel op: zij kenden geen *huwelijk* en geen *vuur*; twee factoren, waardoor zelfs de meest primitieve mensch zich van het dier onderscheidt.

Ignoti nulla cupido, zeiden de Ouden en „wat het oog niet ziet, deert het hart niet”, zeggen wij hen na. En toch rooft volgens de klassieke mythologie Prometheus het nog onbekende en nooit op de aarde geziene vuur uit den hemel. Het te slaan uit een vuursteen of te schuren uit een wrijfhout, ware te eenvoudig geweest om naam en opgang te maken. Evenmin zou een kalm gemoedelijk kookvuurtje op de kinderlijke verbeelding der primitieven voldoende indruk maken. Daarom hooren wij in vele legenden, hoe het vuur bij zijn eerste verschijnen tot een ontzettenden brand oplaaide. Op Zuid N. Guinea b.v. woedde het de heele kust langs, honderden kilometers ver, schroeide langs de zee het strand kaal en groef ver het binnenland in, door bosschen en beemden, breede banen uit, die de beddingen werden der rivieren ¹⁾).

Over het ontstaan van het vuur op de aarde, of liever over het in gebruik-nemen daarvan door den mensch, heeft voor zoover ik weet, nog niemand zich erg druk gemaakt, al zou voor de ontwikkelingsleer dit laatste punt toch wel een belangrijken overgang beteekenen, een mijlpaal in den opgang van dier tot mensch. Wanneer wij in de wildernissen van N. Guinea rond dwaalden en ergens in de verte rook zagen opkringelen, was dat voor ons steeds een zekere aanwijzing, dat daar menschen moesten zijn, want geen

1) Over de komst van het vuur op de Kei-eilanden, zie mijn boek *Keieesche Legendes*, blz. 277.

enkel dier kent het gebruik van vuur. Maar voor onze praktische levensbeschouwing zit daar weinig aan vast. Voor het ontstaan van het huwelijk is dat heel anders. Doch indien de ontwikkelingsleer aan de vuurlegenden niet veel bewijskracht schijnt toe te kennen, berusten de huwelijkslegenden dan wel op zooveel vasteren grondslag?

Bij natuurvolken, bij welke dat zgn. communaal huwelijk nog zou bestaan, kan de schijn alweer licht bedriegen. Een oorspronkelijke marindineesche kampong b.v. zou daarvan de volkomen illusie kunnen geven. Geen spoor ontwaart men daar van gezins- of familielevens; de mannen wonen bij elkaar in gemeenschappelijke hutten, de vrouwen eveneens; de kinderen schijnen gemeengoed te zijn, want die gaan en staan waar zij willen. Overigens is de onderlinge omgang gemoedelijk en ongedwongen en maakt het geheel den indruk van een vreedzame kudde. Geen enkele vertrouwelijkheid of gemeenzaamheid laat vermoeden, dat een bepaalde vrouw een bepaalde man nader staat dan de anderen. En toch bestaat bij deze oermenschen wel zeer degelijk het persoonlijke huwelijk. Dat men over houw en trouw nog al rekbare begrippen koestert, doet aan dit feit niets af, dat den uiterlijken schijn geheel weerspreekt. En hoe zou de psycholoog, die zich hier in den ethnoloog wel een weinig schijnt te verloochenen, tegenover het vraagstuk van zoo'n communaal huwelijk staan? — Wat een verwonderlijken graad van zelfbeheersching en dus geestelijke beschaving veronderstelt zoo'n toestand niet bij die primitieven! Het gezegde: *au fond de toute question cherchez la femme* ¹⁾ geldt niet enkel voor de beschaafde wereld, doch niet minder voor de meest primitieve samenleving en vindt zelfs in de dierenwereld allerwege zijn toepassing.

Het individueele huwelijk wordt beschouwd als een vrucht van verdere ontwikkeling, welke die primitieven nog niet deelachtig geworden waren. Maar hoe dan te verklaren, dat ze, eer zij het zoover gebracht hadden, hun dierlijke natuur getrouw, elkaar niet hebben uitgeroeid om wille van het wijfje? — Welk dier toch duldt, bij het werven naar de gunsten van een gaaiken, een mededinger naast zich? — En die pas mensch-geworden dieren zouden op eenmaal zoo'n verbazende dosis zelfbeheersching verworven hebben, dat zij ongeveer vreedzaam bij elkaar konden hokken! Dan moet men hier toch wel blindelings over een ontzaglijken „ontbrekenden schakel” heenstappen . . . Indien kan worden aangetoond, dat ergens ter wereld een volk rustig en vreedzaam leeft in communaal huwelijk, dan staat het ontegenzeggelijk in karaktereigenschappen, verdraagzaamheid, onbaatzuchtigheid en zelfbeheersching ver boven elk cultuurvolk onzer beschaafde wereld. Of leefden zij feitelijk toch als wilde kudden, waar de zwakkeren steeds door de sterkeren werden uitgestooten? — Dit zou alleen

1) Op den bodem van elke kwestie zoek de vrouw.

mogelijk zijn, zoolang het mensch-dier nog een onredelijk wezen bleef. De stier doodt het kalf niet, omdat hij het verband tusschen oorzaak en gevolg niet begrijpend, niet vermoedt dat het kalf van heden zijn mededinger in de toekomst zal zijn. Doch laat het mensch-dier, nog zonder zedelijkheidsbegrippen en uitsluitend bedacht op eigenbaat, en zooals elke min-ontwikkelde op zeer kortzichtige eigenbaat, dit beseffen, en het voortbestaan van zijn ras is meteen onmogelijk gemaakt. *Homo homini lupus*, de eene mensch is een wolf voor den andere. Wat zou dat wezen, als hij zonder eenig zelfbedwang werd opgehitst en voortgezweept door den felsten aller hartstochten! — Men spreke niet van een te-over aan vrouwen, dat naijver zou uitsluiten. Behalve dat een noemenswaardig overschot van dien aard nergens tot het algemeen gebeurlijke behoort, kan men zeggen, dat drift en hartstocht niet redeneeren. Neen, voor het communisme van *goederen* blijkt de tegenwoordige hoogontwikkelde en fijnbeschaafde cultuurmensch nog niet belangeloos en edelmoedig genoeg te zijn; laat het den primitieven wilde dan wèl zijn voor het heel wat hooger eischen stellende *communisme van vrouwen!*

Wij stemmen dan ook volkomen in met hetgeen A. W. Nieuwenhuis zegt bij den aanvang van zijn opstel *Het Ontstaan van het Huwelijk in: Het Boek van het Huwelijk*, blz. 45: „Een zoo belangrijk beschavingsverschijnsel als het huwelijk moet noodzakelijkerwijze een verschillenden stempel dragen naar gelang van volk, tijd en plaats. Niettemin treft men het huwelijk bij alle volken aan en reeds in de vroegste tijden was het de wettelijke verhouding van man en vrouw. Terwijl vroeger werd aangenomen, dat bij de thans levende „wilden” bewijzen zouden zijn te vinden voor een verondersteld oertijdperk zonder huwelijk, is later gebleken, dat deze hypothese onjuist was. Wel vindt men buitenechtelijk geslachtsverkeer en tijdelijke opheffing van het huwelijk, doch het eerstgenoemde is in zulke gevallen slechts vóór het huwelijk toegestaan, dan wel heeft men te doen met een verschijnsel van ontarding of met een bestanddeel van een religieus gebruik”.

Met het communale huwelijk of de vrije liefde hangt nauw samen het vrije sexueele verkeer onder jongelui, zooals dat bij vele primitieve stammen nog heet te bestaan. Ook dat wordt aangehaald, om te wijzen op het geringe zedelijkheidsbesef bij die volkeren. — Maar alweer: staat ook dit wel zoo vast? — Het wordt zelfs volkeren aangeleund, bij welke tevens het koophuwelijk in zwang is. Zoo zou o.a. dit gebruik heerschen op de Kei- en de Tanembar-eilanden. (Zie Riedel *Sluik- en kroesharige Rassen van den Indischen Archipel*). In mijn boek *Uit een vreemde Wereld* meen ik duidelijk aangetoond te hebben, dat het op de Kei-eilanden niet bestaat, en ook niet bestaan kan, wijl een ongehuwde moeder op de huwelijksmarkt niet gewild is, zooals dat ook bij vele andere stammen het

Foto P. Drabbe

Oud en jong: vader en zoon. Een evolutie
(blz. 185).

Foto P. Drabbe

Oude vrouw op de Tanembar-eilanden.

Foto H. Nollé

Huwbare jongedochter van Zuid N.-Guinea in nationale dracht
(blz. 186),

geval is. En ofschoon op de Tanembar-eilanden en elders aan het buitenechtelijk moederschap dat nadeel niet verbonden is, bestaat op Tanembar die vrijheid evenmin.

Er zijn echter ook volkeren, bij welke de zekerheid van kinderzegen tot aanbeveling strekt voor de bruid. Dat staat evenwel nog geenszins gelijk met volslagen ongebondenheid in het geslachtelijk verkeer tusschen de jongelui, al neemt het daar wel eenigermate den schijn van aan. Of is het eerste kenmerk der liefde niet, dat ze nauwverig is? Wilden dus deze menschen onder dergelijke omstandigheden ongeveer vreedzaam samenleven, dan zouden zij immuun moeten zijn tegen jaloerschheid, die toch eene zoo algemeen menschelijke en zelfs ook algemeen dierlijke eigenschap is. — Men kent echter bij vele volken ook een voorloopig of proefhuwelijk, dat niet officieel erkend wordt en meestal in het geheim door de jongelui wordt aangegaan, doch met de bedoeling of althans onder het voorwendsel deze verbintenis later te bestendigen en volgens het gewoonterecht te wettigen. Wijl ze echter, alhoewel door de gewoonte ingeburgerd, toch voorshands geen enkele officieele sanctie heeft, kan zulke verbintenis te allen tijde en om elke reden of zelfs ook willekeurig verbroken worden. Doch zoo lang zij voortduurt, zullen de betrokkenen van elkander wederzijdsche trouw eischen. Zulk een voorloopig huwelijk trof men ook op de Tanembar-eilanden aan.

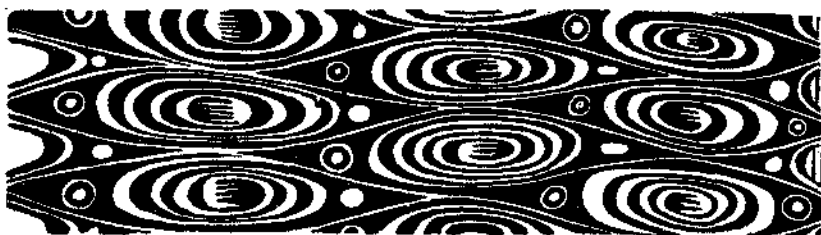
Dat in eene soms diepbedorven heidensche omgeving, waar bovendien de huwelijken vaak door machthebbende ouderen worden opgedrongen of belemmerd, misstappen veelvuldig kunnen voorkomen, willen wij grif toegeven; ook zelfs, dat ten opzichte der liefdesavonturen onder jongelui vaak een oogje wordt dicht geknepen; maar van daar tot een door de adat gesanctioneerden vrijen omgang is nog een groote afstand.

Bovendien heeft ook hier de schijn weer vaak bedrogen en heeft men gegeneraliseerd vrijheden, die men tusschen jongelui waarnam en welke oogluikend of zelfs goedkeurend werden toegelaten door de ouderen, omdat dezen hopen, dat die liefdesbetrekkingen zullen leiden tot een door hen gewenscht, gepland of reeds vastgesteld huwelijk. Aldus op de Kei- en vooral op de Tanembar-eilanden. Ofschoon het huwelijk nog niet officieel voltrokken is volgens de adat, worden zulke jongelui dan toch reeds rechtens als echtelingen aangemerkt. Nauwere onderlinge betrekkingen gelden dan meestal nog wel als onbetamelijk (min of meer naar gelang de heerschende gebruiken), doch niet wederrechtelijk of ongeoorloofd. En diegenen, die daaruit algemeene gevolgtrekkingen maken, weten niet, dat tegen diezelfde vrijheden in andere omstandigheden gepleegd, door het adatrecht zware straffen bedreigd worden. Op de Tanembar-eilanden b.v. stond de daarvoor te betalen boete gelijk met de koopsom eener bruid en die was niet gering! Ook bij de zoo laag staande Marindineezen, bij wie het koophuwelijk

onbekend is, wordt zeer angstvallig over de ongeschondenheid der jonge meisjes gewaakt. Zoodra de jongens de puberteitsjaren bereikt hebben, mogen zij niet meer in het dorp verschijnen, waar ook de jonge meisjes verblijven. Zij worden ondergebracht in een afzonderlijk verblijf op eenigen afstand van het dorp, ingevolge den stelregel van de kat en het spek, want zoo hoorde ik iemand beweren, al is het wat garstig, op den duur knauwen zij er toch aan. Daarom mochten zij zelfs geen eene vrouw zien, en moesten zij zich verstoppen, als zij er toevallig een ontmoetten. Dat de natuur toch wel eens boven de leer uitging, is te begrijpen, doch werd daar niet in aanmerking genomen. Werd er een buitenechtelijk kind geboren, dan redeneerde men aldus: van een getrouwden man kan het niet zijn, want die hebben hun eigen vrouw en kijken dus naar geen andere om; van een jonkman kan het zeker niet zijn, want die mag zelfs geen vrouw zien; het kan dus alleen van een boozen geest (incubus) zijn; het is dus een tooverkind en zal ongelukken aanbrengen. En ingevolge deze beschouwing werd het ongelukkige stumpertje levend begraven of door de moeder op het strand neergelegd, waar het door den opkomenden vloed werd weggespoeld. In zijn boek *Das Zweigeschlechterwesen* spreekt dr J. Winthuis van schandelijke openbare uitspattingen bij sommige stammen der Zuidzee eilanden. Dit boek is echter over het geheel geweldig Freudiaansch getint en er zijn daarin door zeer bevoegde critici, waarvan sommige als missionarissen dier streken minstens even goed op de hoogte waren als de schrijver zelf, zooveel scheeve voorstellingen aangetoond, dat dit getuigenis zeer veel van zijn geloofwaardigheid inboet.

Dus ook het bewijs voor het gemis aan zedelijkheidsbesef, ontleend aan het vrije sexueele verkeer tusschen jongelui, is nog lang niet boven elke verdenking verheven.

Trouwens evenals een machine zonder rem en veiligheidsklep onvermijdelijk ongelukken moet veroorzaken, evenzoo de levende wezens, die uit eigen aandrang in hun behoeften tot voortbestaan en voortplanting moeten voorzien. Opdat zij daarin niet te kort zouden schieten, heeft de Schepper in de voldoening der natuurlijke nooddrift het zingenot gelegd. Doch daarin schuilt tevens het gevaar voor overdaad. Daarom heeft Hij hun eveneens een rem of breidel gegeven: aan het dier zijn instinct, aan den mensch de rede. Instinctmatig kent het dier zijn bronsttijd en zal het zich in normale omstandigheden ook aan spijs en drank niet licht te buiten gaan. De mensch heeft tot zelfcontrôle zijn verstand, dat als eerste practische toepassing beseft, wat voor zijn natuur schadelijk is; en daarin staat vooraan het overtreden der wetten, die zijn natuur beheerschen. En evenals de pijn de veiligheidsklep is tegen lichamelijk letsel, zoo is dat tegen zedelijk kwaad het schaamtegevoel, dat in de natuur der ziel ligt even zeker als de pijn in de natuur van het lichaam.

HOOFDSTUK XII

GODSDIENST EN WETGEVING

ONDERLINGE VERHOUDING — GODSOORDEEL — EED GODSLASTERING

De ontwikkelingsleer staat voor geen kleinigheden stil en vooral in zg. populair wetenschappelijke werken als die van Bölsche e.d. wordt handig met woorden gegoocheld, om den lezer de grootste tegenstrijdigheden op wetenschappelijk gebied te doen slikken.

Ook de geloovige christen kan met de voorstanders der ontwikkelingsleer een heel eind meegaan; doch daar is een grens, welke niet alleen geen christen doch geen enkel streng wetenschappelijk man overschrijden kan, ook al staat hij buiten den invloed van alle dogma's en openbaringen. Het is immers een tegenspraak in de termen, dat dingen, geheel verscheiden in wezen en natuur, zich uit elkander zouden kunnen ontwikkelen: iets kan niet voortkomen uit het niet, geen leven uit den dood, geen begrip uit onbewustzijn, geen verstand uit instinct, geen geest uit stof.

Het *mensch-dier*, wat een onding zou dat zijn! Het zou zich, reeds mensch zijnde, door geen instinct meer laten leiden en breidelen: de ethnologen immers wijzen zelf op afwijkingen en tegennatuurlijke misbruiken, erger dan men bij eenige diersoort aantreft. Zijn pas ontluikend verstand zou de zedenwetten nog niet begrijpen: want het leeft volgens diezelfde ethnologen, zonder besef van zedelijkheid of schaamtegevoel. Dus zonder toom of rem aan zijn drijven overgeleverd, zou het stellig ten ondergang rennen en zou de overgang van dier tot primitieven mensch beslist geen ontwikkeling, maar treurig verval beteekenen.

Het is daarom op voorhand al niet waarschijnlijk, dat de volkenkunde inderdaad zulke abnormaliteiten zou staven. Wel ontmoedigend zou het immers wezen voor onze wetenschap, indien ze ons op twee harer gebieden tot tegenstrijdige bevindingen moest leiden en met zichzelf in tegenspraak kwam. Het *ergo erravimus!* wij dwalen, zou zich onweerstaanbaar opdringen. Uit de aangehaalde voorbeelden zagen wij echter, dat die tegenspraak nog lang niet

afdoende bewezen is. Wel wonderlijk mag het integendeel heeten, dat het zedelijkheidsbesef bij de meest verscheiden rassen van alle tijden en gewesten zoo treffend overeen komt en dat wij overal datzelfde schaamtegevoel ontwaren als veiligheidsklep tegen dreigend gevaar en ook als blos over de schande, dat de gevallen mensch door zijn lagere driften zich het stuur zijner rede uit de hand liet rukken.

Deze zoo treffende en zoo algemeene overeenstemming dwingt ons tot het besluit, dat het schaamtegevoel en het zedelijkheidsbesef, die wij tot bij de laagste en de meest verdierlijkte volksstammen aantreffen, geen menschelijke conventie kan zijn, doch wortelt in het innigste wezen en de natuur zelve van den mensch, terwijl het dier, dat geen zedelijk bewustzijn heeft, ook geen schaamtegevoel kent.

De natuurmensch kent dus ook de natuurwet, die hij aanvoelt als een tegenstrijdigheid in zijn eigen wezen, een tweespalt in zijn binnenste, waarbij zijn ziel door de harstochten in eene richting wordt getrokken en door den breidel van zijn geweten in eene andere gerukt. Het dier kent dien tweestrijd niet. Onweerstaanbaar volgt het den drang zijner begeerten, waar die door een voorwerp, dat zijn zinnen streelt, geprikkeld worden. De mensch heeft zichzelf die rem niet aangelegd, want ze is hem tot een voortdurenden last en een kwelling en toch kan hij er zich niet aan ontworstelen. Hij voelt ze trouwens evenzeer aan als een dwingende noodzaak, want zonder dezen teugel, die hem in bedwang houdt, zou de samenleving met zijn soortgenooten, waartoe hij zich van nature onweerstaanbaar gedrongen voelt, onbestaanbaar zijn. Om wille der rust en der orde in de gemeenschap moet hij zijn eigen begeerten en grillen intoomen en beperken.

Wijl de menschelijke natuur in verzet komt tegen deze beknotting zijner vrijheid, zijner uitlevingen en der botvierung zijner lusten, is dit beslist geen menschelijke instelling. Men schrijft ze daarom toe aan de hoogere geesten en vooral aan het Opperwezen, die onafscheidelijk met zijn samenleving verbonden zijn in dat onverbreekbaar geheel, die onverstoorbare verbondenheid van geesten, menschen en dingen, waarin de geesten als hoogste wezens de ordenende en leidende machten zijn.

Wanneer de mensch een godsdienst heeft, dan moet hij ook een zedelijk bewustzijn hebben: onderscheid weten te maken tusschen handelingen die goed zijn en die verkeerd zijn. In zijn boek *Het Adatstrafrecht in den Nederlandsch Indischen Archipel* zegt mr Is. Cassutto, „dat men eenerzijds den invloed van den godsdienst niet *a priori* mag loochenen, maar anderzijds dien ook niet *a priori* mag aanvaarden”. Men krijgt hierdoor den indruk, dat het oorspronkelijk adatrecht buiten den godsdienst zou staan of althans zou kunnen staan, om zich later te ontwikkelen al of niet onder den invloed van een of anderen godsdienst. Men kan hiermee ge-

noegen nemen, indien men het heidendom niet als een godsdienst wil beschouwen. Doch deze beperking vertroebelt m.i. eenigermate de voorstelling van het begrip adatrecht.

Neemt men het woord godsdienst weer in zijn meest ruime betekenis: *erkenning van een hooger Wezen, waarvan de mensch zich afhankelijk gevoelt*, dan is de geheele menschheid in globo godsdienstig en steunt alle wetgeving op den godsdienst.

Dit gevoel van afhankelijkheid van hoogere machten treffen wij aan bij de meest primitieve volkeren. Deze afhankelijkheid sluit vanzelf verplichtingen in tegenover die hoogere machten of meesters; wegens het verzuimen dier plichten heeft men straffen te duchten. De naleving dezer bevelen der hoogere geesten is de dienst der godheid of de eerste godsdienst en deze bevelen vormen het eerste wetboek van strafrecht. Het overtreden dier voorschriften wordt als strafbaar, als slecht, als onzedelijk beschouwd.

Wij nu de menschelijke natuur overal dezelfde is, zullen ook de zedelijkheidsbegrippen, de opvattingen van goed en kwaad *in hunne hoofdlijnen* overal dezelfde zijn; hetgeen niet wegneemt, dat *de practische toepassing* dier beginselen zeer verschillend kan zijn, zooals wij verder nog uitvoerig zullen aantonen.

De ontwikkeling der godsdienstige begrippen zal deze practische toepassing der algemeene beginselen zeer sterk beïnvloeden. Zoo hadden de Joden dezelfde tien geboden als de Christenen, doch Christus zelf wijst in het Evangelie herhaaldelijk op een heel nieuwe toepassing daarvan: de joodsche wet huldigde b.v. den *talio*, oog om oog, tand om tand; het Christendom zal zooveel mogelijk genade vóór recht doen gelden.

Zoo zal elke godsdienst zijn eigen karakter prenten op de wetgeving zijner belijders, zelfs wanneer Kerk en Staat officieel afzonderlijk van elkaar staan.

De godsdienstige en burgerlijke wetgeving kunnen geheel samenvloeien in een theocratischen staat, zooals men dien aantrof in het Oude Verbond bij de Joden en thans nog bij de mohammedanen en vele heidensche volken. — Het verband kan iets lossen zijn, als b.v. in staten die een godsdienst als staatsgodsdienst erkennen. Doch ook in landen, waar men geen staatsgodsdienst kent, doch welker bewoners christenen zijn, zal de wetgeving moeten berusten op de algemeen erkende christelijke beginselen. Wetten, die tegen deze beginselen indruischen, zouden daar onaannemelijk zijn. Het doel der wet: orde en tucht handhaven en daardoor het algemeen welzijn des volks nastreven, zou verloren gaan; zulk een wet zou immers de dierbaarste belangen aantasten en in plaats van orde te stichten, algemeen verzet en opstand verwekken. De godsdienstige overtuiging is het kompas, waarnaar een volk zoowel als een individu zijn weg door het leven bepaalt. De wet moet dien weg beveiligen en effenen, doch ze mag hem in geen geval versperren.

Ook waar Kerk en Staat onafhankelijk naast elkander staan, kan deze wisselwerking niet worden uitgeschakeld: ze hebben immers beide met den heelen mensch te doen, die uit ziel en lichaam bestaat en wiens geluk voortvloeit uit de harmonische bevrediging van beide. Daarom kan de burgerlijke wet zich niet stellen buiten de godsdienstige invloedssfeer.

Onder dien invloed zal dus de toepassing der algemeen erkende ethische beginselen zeer uit elkaar loopen. Hoofd en hart moeten den mensch leiden, doch zijn bekrompen verstand is aan vele dwalingen onderhevig en zijn hart wordt door sterke driften verscheurd en daarom zal die toepassing vaak aan groote afwijkingen en fouten onderhevig zijn, b.v. in gevallen van ritueelen moord of ontucht. Wanneer bij een volk zulke dwalingen ingeslopen zijn, zal het voor zoo'n volk een zegen zijn, wanneer een godsdienst van hoogere ontwikkeling zijn invloed doet gelden, om deze afwijkingen te herstellen. Deze invloed kan meer of minder diepgaande zijn: hij kan den ouden godsdienst geheel verdringen ofwel daarin enkele nieuwe elementen brengen. Een hooger ontwikkeld volk, dat over een minder ontwikkeld een soort voogdijschap erlangt, zal het zich dan ook ten plicht rekenen, dergelijke uitwassen te besnoeien. Zoo wil ons indisch bestuur, dat zich tegenover een groote verscheidenheid van godsdiensten geplaatst ziet, een neutrale houding aannemen en laat dus de onder haar voogdij staande volkeren hun eigen adat behouden, behalve dan, wanneer deze in botsing komt „met algemeen erkende begrippen van recht en billijkheid”. Doch deze „algemeen erkende begrippen van recht en billijkheid” zijn de christelijke beginselen, want buiten het Christendom zijn die lang niet allemaal algemeen erkend. Het Christendom erkent b.v. de gelijkwaardigheid der vrouw met den man; honderden millioenen heidenen en anderen beschouwen de vrouw als de minderwaardige, als de slavine van den man en velen gaan zelfs zoo ver, dat zij bij het overlijden van den man zijn vrouwen dooden, om hem in het schimmenrijk te volgen en daar verder te dienen. Toch heet dit te strijden met de algemeen erkende begrippen van recht en billijkheid en wordt dus ook door ons neutraal bestuur tegengegaan ¹⁾. Doch onder dit neutraal bestuur ondergaat het hindoeïsme feitelijk den christelijken invloed. Hetzelfde geldt voor het verbieden van den ritueelen moord, wat op vele plaatsen het koppensnellen is, ritueele ontucht, enz.

Bij de toepassing dezer beginselen kan de europeesche rechter zich soms voor zeer eigenaardige moeilijkheden geplaatst zien. Hij mag bij zijn rechtspraak niet willekeurig te werk gaan, doch is aan het wetboek gebonden en elk vonnis moet op een wet gebaseerd zijn.

Nu geviel het in het nabije binnenland van Zuid N. Guinea, bij den

1) Men denke aan de lijkverbrandingen op het eiland Bali, waarbij oorspronkelijk ook de vrouw of de vrouwen van den overledene aan den vuurdood werden overgeleverd.

Jei-stam, dat een daar rondtrekkende welgedane chineesche ruiler door de inboorlingen werd vermoord en opgegeten. Het feit werd ruchtbaar, kwam ook den bestuursambtenaar ter oore en de politie werd er op af gestuurd, om de aterlingen te vangen en voor den rechter te brengen. Zij sleepten een heel stelletje schuldigen en medeplichtingen voor de vierschaar.

Om het geval eenigszins te reconstrueeren, had de rechter een mannetje op een schoolbord geteekend en iedere beklagde moest op zijn beurt komen aanwijzen, welk stuk hij verorberd had, dat dan meteen werd weggewischt. Toen zij er allemaal geweest waren was het mannetje verdwenen: alles was lekker geweest; zij lustten van het heele varken. Zij hadden dien Chinees echter niet levend verslonden en slechts enkelen hadden geholpen, om hem te slachten. En deze alleen kon de rechter straffen. Nu moge ons rechtsgevoel daartegen geweldig in verzet komen, maar: geen straf zonder vonnis en geen vonnis zonder wet, want „geen feit is strafbaar dan uit kracht van een wettelijke strafbepaling” (Indisch Wetboek van Strafrecht, Art. I). En nu is er in heel dat Wetboek geen strafbepaling te vinden, die het oppenzelen van Chineezzen verbiedt en strafbaar stelt! De gasten, die dus enkel meegesmuld hadden, konden huistoe gaan.

Een man der wet zou de aanklacht allicht aangevuld hebben met een paar „subsidiairs”, b.v. lijkschennis. Als ik nu beweere, dat niet alle rechtsprekende ambtenaren op onze buitenposten rechtgeleerden zijn, *nourris dans le sérail*, dan is dat niet *jurer gros!* — Daar kunnen ook andere redenen zijn, waarom onze ambtenaar dat niet deed en ook die zijn te billijken. Immers, wanneer de inboorlingen zich vergrepen aan het leven van een vreemdeling, was dat gewoonlijk wel, omdat deze door zijn optreden daartoe aanleiding gegeven had. In hun vaak dagreizen ver van den bestuurspost gelegen dorpen, waren deze, nog zoo weinig met het bestuur en derzelver instellingen vertrouwde inboorlingen, practisch van alle officieele rechtsbediening verstoken en hadden zij van paradijsvogeljagers, ruilers en andere avonturiers, die deze toestanden op brutale wijze wisten uit te buiten, dikwijls heel wat te verduren. Het is dus begrijpelijk, dat zij ten slotte, tot het uiterste gesard, eigen rechtertje speelden op hun manier. Dit moge dan strijdig zijn met de wettelijke bepalingen, er zijn dan toch zeer verzachtende omstandigheden aan te voeren.

In zijn boek: *Some experiences of a New Guinea Resident Magistrate*, I, blz. 237, haalt C. A. W. Monckton een dergelijk geval aan uit Engelsch N. Guinea. Twee vrouwen hadden op aanraden van een toovenaar een lijk opgegraven en daarvan vleesch gegeten, om kinderzegen deelachtig te worden. Wijl ook daar geen wet bestaat tegen menscheneterij, veroordeelde de ambtenaar haar tot een gevangenisstraf wegens grafschennis.

Men kan in de rimboe zooal wat meemaken. Te Merauke zat een

stel binnenlanders in de petoet te brommen, ter uitboeting van een soortgelijk geval van menscheneterij, toen een missionaris het verslagen en verslonden slachtoffer springlevend uit het binnenland meebracht als overtuigend bewijs hunner onschuld, die meteen tot algemeene voldoening erkend werd! . . .

De wet berust dus in haar wezen op de godsdienstige overtuiging der menschheid; ook bij de toepassing moet ze daar op rekenen. De wetgever zal bij elke wet een sanctie voegen, doch hij weet ook, dat die sanctie alléén niet toereikend is, om de trouwe naleving zijner wet te waarborgen. Hij moet ook hierbij weer steunen op het godsdienstig gevoel zijner onderhoorigen. St Paulus zegt het ook heel duidelijk in zijn brief aan de Romeinen, dat wij aan de wetgevers hebben te gehoorzamen, omdat alle macht van God is en wij dus niet alleen moeten gehoorzamen uit vrees voor de straffen maar vooral uit plichtsbesef.

Op dit plichtsbesef, dat steunt op een geloof aan een hooger Wezen, rekent de wetgever. Gij zult niet stelen, zegt hij, anders dreigt u gevangenis of boete. Maar toch rekent hij er wel degelijk op, dat de massa nog meer luistert naar de stem van het geweten, dat dezelfde wet voorschrijft. Waar de gewetensplicht minder duidelijk spreekt, ziet men de gehoorzaamheid aan de wet naar evenredigheid verflauwen. Vele menschen b.v., die er niet aan zullen denken ook maar een cent te stelen, zullen er een soort sport van maken, om bij het passeeren van een grenskantoor een en ander te smokkelen. In een volkomen atheïstische samenleving, waar elk hooger beginsel uitgeschakeld was, zou de best georganiseerde politie en justitie te kort schieten, om tucht en orde te handhaven. Neem de godsdienstige overtuiging weg en het groote hek is van den dam. Dan geldt als hoogste wijsheid de slagzin van den epicurist: laet ons genieten, want morgen zijn wij dood!

Bij het adatrecht der primitieve volkeren is dit niet anders gesteld, zomin in wezen als in toepassing. Ik zou haast kunnen zeggen: voor deze volken geldt dat nog meer, wijl in zoo'n primitieve maatschappij de coërcitieve middelen, waarover de wetgever beschikt, meestal zeer gering zijn en men dus voor de naleving der adatvoorschriften meer moet rekenen op de vrees voor de hogere machten. De adatvoorschriften zijn het heilig erfdeel der vaderen, die ze van hooger geesten hebben ontvangen, hetzij rechtstreeks, hetzij door bemiddeling van bijzonder als heiligen vereerde personen. De geesten, die tevens de beschermers der samenleving zijn waarover zij waken, blijven dus ook de getrouwe naleving hunner voorschriften eischen en zullen de overtreders straffen.

Bij de Marindineezen is van maatschappelijke instellingen nog maar zeer weinig te bespeuren en het strafrecht bepaalt zich nog in hoofdzaak tot het persoonlijke en eigendunkelijke wraakrecht. Doch die wraak schiet vaak te kort, alleen al door het feit, dat de

plegers van het onrecht soms onbekend blijven. Maar dan hebben zij voor hun misdaad toch altijd nog de straf der geesten te vreezen. Eens beleefde ik een onder dit opzicht merkwaardig voorval. Een vrouw had al drie kindertjes gehad, die zij mij ook alle drie terstond na de geboorte had laten doopen. Doch jammerlijk waren ze alle drie gestorven nog eer ze een jaar oud waren. Nu was het vierde gekomen. Doch Mandim, zoo heette de vrouw, zei me: toean, gij moet hem nu nog niet doopen, want hij is nog te tener. De andere drie hebt gij gedoopt en de geesten zijn daar boos om geworden en hebben ze gedood; wacht tot hij wat sterker is en er beter tegenkan. En als hij dan toch eens ziek wordt?

O, dan zou ze mij terstond komen roepen.

Een poos daarna komt op een avond Mandim met een grooten knuppel in de eene en een fakkel in de andere hand mijn huis binnen stormen. Zij had het voorzien op haar echtvriend, want die had een jong meisje willen verleiden. En nu moest ik gauw den kleine komen doopen, want de geesten zouden nu beslist haar man straffen, door het kind te dooden.

Bij de Keieezen en Tanembareezen is de rechtspraak reeds meer ontwikkeld; ze vormt een beter afgerond geheel, doch steunt ook geheel en al op de verordeningen der hoogere machten. De hoofden zijn de handhavers dezer voorschriften en indien zij nalatig zijn in het straffen der vergripen, zullen de geesten wraak nemen en de geheele gemeenschap met ziekten en plagen bezoeken.

Het lijkt dus in zijn algemeenheid minder juist hetgeen mr Cassuto zegt: „de misdaad heeft naar het adatrecht het karakter van een aanranding van *private* belangen” (blz. 56). Men kan zich b.v. zeer goed een geval van bloedschande voorstellen, waardoor geen *private* belangen geschaad worden. En toch wordt dat overal zwaar gestraft, ook bij de Marindineezen, waar toch het strafrecht nog hoofdzakelijk uit het persoonlijk wraakrecht bestaat. Men treedt straffend daartegen op, omdat daardoor het gemeenschappelijk welzijn bedreigd wordt. Worden de schuldigen niet gestraft, dan zullen de vertoornde geesten de geheele gemeenschap treffen. — Toen op Zuid N. Guinea de kleeding hand over hand begon toe te nemen en de menschen hun voorvaderlijken opschik aflegden, hoorde ik vaak de ouderen brommen, dat de geesten hen nu niet meer als hunne beschermelingen zouden erkennen en de tuinen onvruchtbaar zouden worden.

Men kan in het algemeen zeggen, dat bij primitieve volken weinig saamhoorigheid bestaat, maar nog minder individualisme: zij vormen geen natie, maar een agglomeraat van families en de mensch geldt niet zoozeer als persoon, dan wel als lid van zijn familieverband. Daardoor krijgt elke misdaad een soort algemeen karakter en is het geheele familieverband in zekere mate aansprakelijk voor de misdaden van elk harer leden.

Het innig verband tusschen strafrecht en godsdienstige opvattingen

blijkt ook nog zeer duidelijk uit de in al de moluksche eilanden en elders bekende verbodsteekens, *sasi's*. Deze verbodsteekens zijn immers heel wat anders en heel wat meer dan b.v. een bordje met „Verboden Toegang”, ook al staat er als dreigement een artikel uit het Wetboek van Strafrecht bij vermeld. Ze zijn het teeken der geesten, die de bewaking op zich nemen der eigendommen, waarbij dit teeken geplaatst is. Bij gebreke van den menschelijken rechter zullen zij de schenders van het verbodsteeken straffen.

Het godsoordeel, overal in gebruik, wijst daar eveneens op. De primitieve zet geen systemen in elkaar met scherpzinnige en spitsvondige indeelingen en onderscheidingen; maar instinctmatig voelt hij het aan, dat al de verplichtingen, die hij heeft na te komen, zowel godsdienstige als burgerlijke, bepaald zijn door de adat, die verordend is en gesanctionneerd wordt door de hoogere geesten.

De ernstige beoefening der ethnologie, gesteund door de anthropologie en de talenstudie, wijst steeds duidelijker uit de eenheid van het menschelijk geslacht. Mr Cassutto zegt dan ook terecht: „Maar niettegenstaande dit verschil (nl. van klimaat en volksaard. H.G.) verloopt het wordingsproces van het strafrecht bij de menschheid in haar geheel overal op dezelfde wijze; het toont ons — dit leert ons de rechtsvergelijkende studie — gemeenschappelijke grondtrekken en universaliteit van verschijnselen als bloedwraak, talio, vredeloosheid en compositie. De verklaring van die gelijkheid van het wordingsproces van strafrecht en straf bij de verschillende meest uiteenlopende volkeren ligt in de algemeen menschelijke natuur, welke overal dezelfde is en ook dezelfde behoeften doet geboren worden” (blz. 41).

Wel bevreemdend doet het daarna aan, blz. 57 te lezen: „Niets ware grooter dwaling dan te meenen, dat moord, roof, diefstal bij alle volken op aarde voor onzedelijk worden gehouden en als misdrijven worden aangemerkt.

Bij de Somali b.v. wordt roof den mensch als eervol aangerekend en maakt moord den moordenaar tot een held. En de italiaansche bandiet is nog heden ten dage de lieveling des volks. Daarentegen ziet men bij andere volken handelingen als onzedelijk en strafbaar beschouwd, die bij ons niet alleen niet als strafbaar maar ook niet als onzedelijk worden gevoeld”. Hier wordt dan verwezen naar een noot, die aldus luidt: „Bij de oude Egyptenaren vormde het dooden van een ibis, een kat of een sperwer een kapitaal delict en in China wordt de dokter, die een recept onregelmatig schrijft, met stokslagen gestraft”.

Deze passus is o.i. met het voorgaande moeilijk te rijmen. Indien de menschelijke natuur overal dezelfde is, moeten toch zeker de ethische grondbeginselen ook overal dezelfde zijn, want zij vormen de norm van heel zijn levenshouding. Dat de practische toepassing dezer grondbeginselen onder den invloed van vele oorzaken zeer

uiteen kan loopen, zeiden wij reeds en zullen wij verder door verschillende voorbeelden aantonen.

De geheele bewijsvoering voor bovenvermelde stelling steunt juist op een verwarring van de ethische grondbeginselen en derzelver practische toepassing. Wij toch noemen elken doodslag ook geen moord en wij kennen ook omstandigheden, waarin hij niet alleen niet als misdrijf, maar zelfs als heldendaad wordt aangemerkt. De Militaire Willemsorde wordt niet door kushandjes verdiend! — Zoo zijn er ook stammen, die het niet als roof of moord beschouwen, als zij een vijandigen stam afbreuk doen door leden van dien stam te dooden of zijn goederen te rooven, om hem op alle mogelijke wijzen te verzwakken. Zoo was het b.v. op de Tanembar-eilanden, maar elke doodslag werd ook daar beslist niet als een heldendaad aangemerkt en in andere gevallen zeer zwaar gestraft. — De Marindnees zal het niet als een misdrijf beschouwen, als hij den toovenaar neervelt, dien hij verdenkt een zijner nabestaanden door tooverij te hebben doen sterven. Hij is in deze primitieve maatschappij zijn eigen rechter en past de wet van den talio toe. Maar wel zal eenieder het hem als een misdaad aanrekenen, als hij zonder zwaarwichtige redenen iemand van het leven berooft.

Op Kei moest een vrouw, die in hoogst zwangeren toestand zwaar ziek werd, gedood worden. Men deed het met tegenzin, doch men achtte er zich toe verplicht uit zelfbehoud, wegens de overtuiging, dat anders die vrouw in een tooverheks (pontianak) zou veranderen en de mannen vermoorden¹⁾.

En zoo zou men de voorbeelden kunnen vermenigvuldigen.

Ook treft men bij vele oude en hedendaagsche heidensche volken ritueelen moord en rituele ontucht aan. Ofschoon daarbij menschelijke hartstochten ook vaak een rol spelen, krijgen toch die misdrijven in dit licht beschouwd een heel ander karakter. Ritueele ontucht treft men o.a. bij vele heidensche volken aan bij de riten ter verkrijging van vruchtbaarheid. Ook bij de Marindineezen treft men die veelvuldig aan en om ze te vergoelijken en de noodzakelijkheid ervan te benadrukken zeiden de ouden mij dikwijls *nohan sembajang épé*, dat is nu ons gebed, in tegenstelling met de godsdienstoefeningen der Christenen in de kerk; maar in gewone omstandigheden wordt door hen alle ontucht aangeduid onder den naam van *doom bombari*, slechte handelingen. Of ze in de boven aangehaalde gevallen wel voor geheel oorbaar aangezien werd, kunnen wij in het midden laten; maar juister dan zij het zelf vermoeden, gaven die menschen door de uitdrukking „dat is ons gebed” het karakter en de beteekenis dier riten weer, want even als ons gebed hadden zij ten doel de hulp van hoogere machten te verkrijgen of zich magische krachten toe te eigenen. Zoo beseffen zij bijvoorbeeld dat het semen virile de grootste kracht is in de

1) Zie *Uit een vreemde Wereld*, blz. 349.

natuur, omdat de mensch daardoor zijn volkomen gelijke voortbrengt. Daarom wordt het ook aangewend als in- en uitwendig geneesmiddel en ook om de vruchtbaarheid der plantingen te bevorderen. — Bij plastische voorstellingen van geesten en goden zijn vaak de genitaliën buitensporig groot weergegeven. Velen meenen daarvan de verklaring te vinden in de groote gespitsheid van deze volken op het sexueele. Deze menschen staan echter meer onbevangen tegenover deze dingen. Men kan er ook een symbool in zien, waardoor wordt aangeduid de groote kracht en zelfs de scheppende macht, die aan deze hoogere wezens wordt toegekend. Doch de oppervlakkige beschouwer wordt door dergelijke gebruiken vaak tot valsche gevolgtrekkingen verleid. Zoo ook waar de schrijver zegt, blz. 99: „Geslachtsverkeer vóór het huwelijk is bij de meeste volken, b.v. Bataks, volkomen geoorloofd. Ook op de Tanembar- en Timorlaut-eilanden is dat geheel vrij, mits er maar geen zwangerschap op volgt”. — Hierover hebben wij het noodige reeds gezegd (zie blz. 193).

Dat omgekeerd een handeling, bij sommige volken voor onverschillig aangezien, bij andere een strafbaar misdrijf vormt, kan uit dergelijke bijkomstige omstandigheden voortspruiten. Dat b.v. het doden eener kat voor den Egyptenaar een misdrijf was, komt alleen door de omstandigheid, dat hij dit dier als heilig beschouwde, zooals thans een Brahmaan een rund nog voor heilig aanziet.

Dat de italiaansche bandiet ook heden ten dage nog de lieveling des volks is, zal wel *cum grano salis* te verstaan zijn en bewijst dan nog niet veel. Heeft destijds niet heel Europa kapitein Von Köppeniek toegejuicht? Maar wil dat zeggen, dat allen die genoten van zijn keurig geësceneerde streek, ook zijn oplichterij goedkeurden? Men kan een misdrijf veroordeelen, maar de wijze waarop het gepleegd is, leuk en vernuftig vinden. Wanneer wij in de krant berichtjes lezen over slimme oplichterstrucs, dan zal toch niemand meenen, dat de redactie dergelijke praktijken goedkeurt, al wordt het geval als een leuke mop voorgesteld!

Om een zoo gewichtige stelling als *de eenheid van het zedelijk bewustzijn in zijn grondbeginselen bij alle volken* omver te halen, moet zwaarder en degelijker geschut worden aangevoerd

Wij zeggen dus, dat de ethische of zedelijke beginselen bij alle volkeren dezelfde zijn, doch dat de practische toepassing door allerlei omstandigheden, vooral door dwaling van den geest of den drang der hartstochten, zeer ver uit elkaar kan loopen.

Het Opperwezen is dus de wetgever en het onzichtbaar hoofd zijner gemeenschap. Dus ook alle bepalingen, die de belangen en het welzijn, de orde en de rust der gemeenschap raken, gaan van hem uit. Ze zijn vervat in het ongeschreven wetboek, dat men adat of gewonterecht noemt. Het Opperwezen is de wetgever en daarom ook de straffer der overtredingen. Het dorps hoofd, de opvolger der stamvaderen, die met het Opperwezen in nauw verband staan

en er vaak zelfs volgens de legendarische afstammingsverhalen rechte familie van zijn, is vanzelf aangewezen om de wetten te handhaven, welker overtreding de algemeene belangen zou schaden of de rust en openbare orde verstoren. De vergripen daartegen moet hij straffen. Blijft hij in gebreke zich behoorlijk van dezen plicht te kwijten, dan zal het Opperwezen hem of zelfs de geheele gemeenschap treffen. Is het opperhoofd niet bij machte deze taak te vervullen, omdat b.v. de schuldige onbekend blijft, dan zal hij dezen plechtig en officieel in de wraak der geesten aanbevelen, en aan hun gericht overleveren.

Als treffend voorbeeld daarvan hebben wij de vele vormen van het ordalium of godsoordeel. De oorlog¹⁾ is niets anders en is van het godsoordeel wel de meest indrukwekkende vorm. Men is ervan overtuigd, dat het recht zal zegevieren en daarom is hetgeen wij noemen „vallen op het veld van eer” bij vele primitieven een schande en een oneer. Of zijn zij niet duidelijk door het Opperwezen als schuldigen aangewezen en gestraft? — Een hoogmogende luchtte eens tegenover mij zijn door verontwaardiging overkropt gemoed: „Sedert de Kompanie regeert, is er geen gerechtigheid meer op de wereld. Vroeger kende God de zielen, de snoode zoowel als de rechtschapene en de schuldigen liet hij sneuvelen in den strijd. Maar tegenwoordig worden alle geschillen met den mond beslecht en wie het hardste liegt, heeft het grootste gelijk . . .”

Is de oorlog de meest indrukwekkende vorm van het godsoordeel, de eed is daarvan de eenvoudigste. De eed van deze menschen bestaat echter niet hierin, dat men de Godheid inroept als getuige van de oprechtheid zijner beweringen, doch daar waar de menschelijke rechtspraak te kort schiet, roept de beklagde zelf de alwetende godheid aan, om de schuldigen te straffen. Daarom wordt een geding nooit begonnen met de beëdiging der getuigen, doch besloten met de verdachten te veroordeelen tot het afleggen van den eed. Zulk een uitspraak of opvordering tot het godsoordeel van den eed staat dus ongeveer gelijk met een voorwaardelijke veroordeeling.

Dit plaatst den europeeschen rechter soms weer voor eigenaardige moeilijkheden. Eens kwam een groepje menschen zich bij mij beklagen, dat zij door den ambtenaar zeer onbillijk behandeld waren bij de berechting eener zaak. Hij had hun tegenpartij voorgetrokken, want zij hadden den eed moeten afleggen, terwijl die anderen daarvan verschoond bleven. Dat voelden zij aan als een zware grief en een schreeuwende onrechtvaardigheid. Toen ik dat later den ambtenaar meedeelde, stond hij daarover niet weinig versted, want zijn bedoeling was juist andersom geweest. De partij, welke zich zoo schromelijk verongelijkt waande, had hij juist willen too-

1) Men versta onder dit woord niet een soort wereldbrand, maar een groote vechtpartij waarbij meestal enkele dooden vallen.

nen, dat hij voor zich overtuigd was, dat zij gelijk had, ofschoon dat niet wettelijk te bewijzen viel. Hij had de tegenpartij niet tot den eed willen verplichten, omdat hij hen niet vertrouwde; en wijl hij wist, dat zij niettemin zonder blikken of blozen ook den gevraagden eed zouden gezworen hebben, wilde hij liever geen valsche eeden uitlokken. Hij wilde hen dus toch een duw geven door dit blijk van wantrouwen. Algemeen immers hoort men de klacht, dat een inlander zoo lichtvaardig een valschen eed aflegt. De reden hiervan en tevens een verontschuldiging daarvoor zal wel hoofdzakelijk te zoeken zijn in het feit, dat hij onzen eed niet begrijpt, die bovendien zonder het minste uiterlijk vertoon geschiedt, dat indruk op hem zou kunnen maken.

In mijn kampong werd eens een jonge man ervan beticht, verboden omgang gehad te hebben met een jong meisje, dat ten gevolge daarvan in gezegenden toestand verkeerde. Volgens de adat moest hij dat meisje trouwen of als hij dat volstrekt weigerde een zware boete betalen. Het onderzoek naar het vaderschap is hier niet verboden, maar een dringende eisch. Bovendien staat in zulke gevallen de praesumptie voor het goede recht van het meisje en moet de aangeklaagde zijn onschuld bewijzen. Met alle eeden bezwoer deze dat hij aan het hem ten laste gelegde niet plichtig was. Hij was Christen en dus was in zijn gemoed de vrees voor de wrekende geesten al heel wat verdoezeld en de eed voor den ambtenaar maakte weinig indruk. Maar des te meer indruk maakten de bedreigingen zijner familiehoofden. Trouwde hij dit meisje, dan lagen de schoone huwelijksplannen, die zij reeds zoo moeizaam voor hem in elkaar getimmerd hadden, in duigen. Wee hem dus, als hij het hart zou hebben, schuld te bekennen. En ofschoon de algemeene verdenking op hem rustte, bezwoer hij halsstarrig zijn onschuld.

Voor het bedrogen meisje een hard gelag, want zij wist, dat ze als onbestorven weduwe geen kans meer maakte, om tot een behoorlijk huwelijk te komen. Wijl beiden Katholiek waren en ik met haar lot begaan was, nam ik op mijn beurt de zaak ter hand. Toen 's Zondags heel de vrome gemeente in de kerk vergaderd was, sprak ik haar toe: Gij weet allen, welke zaak in ons dorp aanhangig is. De menschelijke rechters kunnen ze niet tot helderheid brengen. Doch hier in het tabernakel is God zelf tegenwoordig, die alles weet en ook het binnenste der menschen doorschouwt. Hem kan niemand beliegen of bedriegen. Wij zullen dus allen tezamen God bidden, dat Hij wie schuldig is voorbeeldig moge straffen. De beide verdachten zullen om de beurt hier op het altaar komen staan en met de hand op het kruis de woorden herhalen, die ik hun zal voorzeggen en waarin wij den almachtigen en alwetenden God, hier tegenwoordig, zullen bidden, zwaar te straffen wie schuldig is en ongemoeid te laten, wie onschuldig is. — Jonge man, kom naar voren, om den eed af te leggen.

Daar stond ik in vol priesterlijk ornaat, geflankeerd door twee mis-

dienaars met brandende kaarsen. Een hoorbare stilte hing over de vergadering, die onder dit plechtig en indrukwekkend vertoon in hoogspanning zat af te wachten de dingen die komen zouden. De jonge man friemelde zenuwachtig met zijn vingers en stotterde: Pastoor, ik heb er nog eens goed over nagedacht, ik zal haar maar trouwen. —

Onze eed is voor deze menschen een volkomen onbegrijpelijk vertoon. Hij bestaat hierin, dat wij God, die de volstreckte waarheid is, tot getuige nemen. De primitieve heeft van de godheid niet zulk een transcendentiaal begrip. Hij stelt zich alle geesten veel menschelijker voor, zij het dan in het algemeen in grootscher verhoudingen; doch ook met hun kleine menschelijke kantjes. Wij zagen reeds, wat men van getuigen verwacht; niets anders, dan dat zij, desnoods door list en sluwheid hun cliënt vrij zullen praten. Als men het Opperwezen tot getuige neemt, zal men dus ook niets anders verwachten dan begunstiging van eigen opzet, ook al hangt die heel wat uit het lood. Immers bij de toepassing van andere godsoordeelen zal men vaak nog trachten door toovermiddelen de uitspraak van het Opperwezen te verdraaien of den eenen geest eg en den anderen uit te spelen. Zoolang men maar eenige rechtvaardige grief tegen den tegenstander heeft, meent men steeds ook in andere gevallen nog op de hulp der geesten te mogen rekenen; hij is dan immers een vijand, dien men op alle manieren mag benadeelen ¹⁾. — Bovendien vele uitdrukkingen, die veel met onze bondige eedsformulieren overeenkomen, als „God!” of „bij God!” liggen hun op de lippen bestorven en hebben geen wijdere betekenis dan een benadrukking van het beweerde; hetgeen ook alweer een aanleiding kan zijn, om ook aan onzen eed geen grooter gewicht toe te kennen.

Deze uitroepen, die men b.v. op de Kei-eilanden veelvuldig hoort als *Doead!* of *Doead ruk i!* (= bij God) komen echter nooit in aanmerking als bezwering bij officieele aangelegenheden. Ze zijn niet anders dan een meer kernachtige bevestiging, die als zoodanig veel gebruikt en ook misbruikt wordt.

Naast de aangehaalde uitroepen hoort men ook vaak *Doead hoe-koem!* (= God zal oordeelen of vonnissen) of den naam van een ziektegeest als b.v. de pokken, waaruit blijkt, dat men ook in deze gevallen het Opperwezen niet als getuige der waarheid inroept, doch als rechter of straffer. Zij behouden dus volkomen het karakter van den eed zooals zij dien verstaan.

Deze gewoonte geeft dus wel aanleiding tot hetgeen wij zouden noemen: ijdel gebruiken van Gods naam. Opmerkelijk mag het daarnaast heeten, dat iets wat op godslastering of vloeken gelijkt, bij deze menschen volkomen onbekend is. Men heeft natuurlijk krachttermen, om van het door drift of toorn kokende gemoed

1) Zie hierover ook P. Drabbe *Het Leven van den Tanembarees*, blz. 229.

stoom af te blazen. Doch evenals bij de scheldwijzen hebben deze meestal betrekking op het geslachtelijke.

Dit is te meer opvallend, wijl men bijna alle rampen en kwalen aan de wraak of zelfs aan den plaaglust der geesten toeschrijft.

In mijn lange loopbaan als missionaris maakte ik slechts een enkel geval mee, dat in het kader der godslasteringen zou te plaats en dat dan meer bepaaldelijk onder de rubriek van heiligschennis zou vallen. Het was op een der Tanembar-eilanden. In een familie-huis stond een zeer fraai bewerkt huisaltaar voor de schimmen (tavoe), waarop de kop van een der voorvaderen kunstig in haut reliëf was uitgesneden. Toen ik op zeker dag dat huis binnentrad, zag ik tot mijn groote ontsteltenis, dit heiligdom gruwelijk geschonden; de fraai gebeeldhouwde kop was ruw weggekap. Toen ik naar de reden dezer heiligschennis vroeg, gaf de huisbaas mij ten antwoord, dat hij uit gramschap tot dit vandalisme was gekomen. In vele moeilijkheden had hij zijn schimmen aangeroepen om uitkomst (sjamanisme) en zij weigerden halstarrig hem antwoord te geven. Als zij zich dan toch doof of dood hielden, moesten zij maar goed dood zijn ook

Doch van godslastering of vloeken in eigenlijken zin heb ik nooit iets vernomen. Waaraan dit toe te schrijven? — Het is immers zoo natuurlijk, dat men ten opzichte van werkelijke of vermeende kwellers, aan wier plagerijen men weerloos is overgeleverd, ten minste door woorden zijn wraak tracht te koelen. Ik vermoed, dat dit verschijnsel in hoofdzaak zijn verklaring vindt in de apathie dezer menschen. Zij zijn in hooge mate fatalist en schikken zich gedwee in het onvermijdelijke. Zij kennen geen opstandig verzet tegen het noodlot, doch zinken weg in stompzinnige gelatenheid. Het is wellicht ook daaraan toe te schrijven, dat zij zelfs bij een lichte ongesteldheid zoo gemakkelijk vervallen in lusteloze neerslachtigheid en den indruk wekken van zeer zwaar ziek, ja op sterven na dood te zijn. Het is dus te begrijpen, dat zij zich ook niet wrevelig verzetten tegen de geesten die hen plagen en tegenover dewelke zij zich machteloos weten.

Wij hebben God leeren kennen als een goeden Vader, vol bezorgdheid voor ons welzijn en het kan dus gebeuren, dat zij die vermeenen door Hem verwaarloosd te worden, zich vermeten Hem bitse verwijten te doen. — Hij kent enkel vrees voor zijn geesten en tracht angstig en schuw voor hen weg te kruipen, wanneer zij hem vervolgen en hij zal zich wel wachten hen te tarten door zijn overmoedige uitdaging.

Waar men zulk fatalistisch stompzinnig bukken onder de slagen van het noodlot waarneemt, is het te begrijpen, dat deze menschen er ook nooit in vertwijfeling toe zullen overgaan, om de hand aan zichzelf te slaan en er zich door zelfmoord aan pogen te onttrekken.

Deze geestesstemming gevoegd bij het geringe fysieke weerstands-

Foto H. Geurtjens

Sterfbed eener Kaja-Kaja-vrouw.
Hulpeloos verlaten ligt zij buiten
in het zand.

Foto B. Thien

De zegen der medische Missie-actie (blz. 215).

Foto P. Drabbe

Tanembareesche vrouw in geestesvervoering als medium van een sjamaan (blz. 220).

vermogen waarover deze lieden beschikken, kan wellicht ook de verklaring geven van het feit, dat men bij hen zelden of nooit een zwaren doodsstrijd waarneemt. Hier komt de dood waarlijk als een dief in den nacht, die zijn slachtoffer stil besluipt en onmerkbaar het leven ontrooft. Dien ontzettenden strijd, die wanhopige worsteling en laatste inspanning van alle inzinkende ziels- en lichaamskrachten tegen den ijzigen greep van den dood, ziet men hen maar zeer zelden bevechten. Zij zijn door den aansluitenden dood gehypnotiseerd en versuft en in doffe, fatalistische overgeving laten zij het het onvermijdelijke over zich komen.

Ziehier wat een Oosterling zelf, Sjahrazad, in zijn *Indonesische Overpeinzingen* (blz. 69) daarvan zegt. Hij is van mening, „dat de dood voor den vitalen Westerling heel wat afschrikwekkender is dan voor den passieven Oosterling. De oosterse filosofie van de dood is eigenlijk de oosterse filosofie en is heus niet alleen beperkt tot het Boeddhisme. Het niet-zijn als hoogste ideaal is een soort van algemene levensbeschouwing in dit passieve Oosten. Het is niet de filosofie van de dood, maar meer de levensschuwheid, de levensvrees. Een geesteshouding van: het leven minachten, je van het leven afkeren en daarom het leven en de wereld lijdelijk aanvaarden, daarom ook de levensbeschouwing: leven is lijden.

Maar daarom ook: de tegenstelling van dood en leven heel anders zien en begrijpen dan de Westerling. De Westerling trotseert de dood om tot het leven te geraken. De Oosterling aanvaardt het leven en wacht op de dood, die voor hem de verlossing betekent uit zijn lijden De Westerling strijdt om te leven.

De Oosterling daarentegen leeft om te lijden, hij aanvaardt het lijden. De Westerling eist van het leven, schuwt de dood; de tegenstelling tussen dood en leven is bij hem allesbeheerschend zo scherp mogelijk begrepen en gesteld.

De Oosterling aanvaardt, lijdt, schuwt de dood eigenlijk niet zo bewust, maar komt juist daardoor ook nooit op de scherpe tegenstelling dood-leven, eist niet van het leven, komt niet tot de keuze tussen dood en leven, en vooral niet tot een handeling, waaruit die keuze zou blijken. Hij handelt niet, hij strijdt niet. Denk aan denon-violence en Satyagraha van Gandhi, die deze passiviteit tot strijdmiddel heeft proberen aan te wenden.”

Zulk een geesteshouding tegenover den dood werpt zeer zeker ook een verhelderend licht op het voor ons bevreemdend verschijnsel, dat men niet met inspanning van alle krachten aan diens dreigenden greep tracht te ontkomen.

HOOFDSTUK XIII

ZIEKTEN

STRAF VOOR OVERTREDINGEN — AARD DER ZIEKTEN ZIEKTEVERWEKKERS — SJAMANEN — TOOVENAARS

Dat de Oosterling een heel anderen kijk heeft op ziekten dan wij, is uit het voorgaande reeds gebleken. Indien hij wetenschappelijke systemen samenstelde, zou hij de verhandeling over ziekten bij de moraaltheologie moeten onderbrengen, wijl ze in het algemeen beschouwd worden als straffen der zonden. Daarom zullen wij bij ons onderwerp over de tegenstellingen in het godsdienstig leven ook dit onderdeel daarvan even nader toelichten.

Wanneer wij door een ziekte geplaagd worden, dan staat het bij ons vast, dat de kwaal ergens zit tusschen huid en knoken. Daar zal de geneesheer ze gaan opsporen, desnoods met behulp van doorlichtingen en röntgenstralen. — Bij hem is het geval heel wat ingewikkelder. Ofschoon hij nog weinig zielsziekten kent in den zin, dien wij aan dat woord hechten, zijn de meeste zijner krankheden eigenlijk zielsziekten.

Dat de mensch uit ziel en lichaam bestaat, is almee een der eerste waarheden, die ons bijgebracht worden. Wij leeren onszelf beschouwen als een soort dubbelwezen: wat goed en lekker en aangenaam is voor het lichaam, is vaak schadelijk voor de ziel en omgekeerd. Wij beschouwen hun onderlinge verhouding zoowat als die van vriend en vijand tevens: ze moeten elkaar trachten te verdragen bij het dienen van zeer uiteenlopende belangen.

Is het wellicht daarom, dat men in het algemeen en voor den gezondheidstoestand in het bijzonder de wisselwerking dier twee elementen op elkaar zoo lang onderschatte? — Thans bestaat er bij sommigen eerder een neiging om in het andere uiterste te vervallen. Men denke aan suggestie, hypnotisme, e.d. waarmee men ziekten gewoonweg wil wegdenken en wegpraten. Doch geen enkele medicus zal heden betwijfelen, dat de ziels- en geestesgesteldheid van grooten invloed is op den gezondheidstoestand des lichaams.

Geldt b.v. niet als eerste regel in zijn leerboekje, dat hij nooit een patiënt mag wegzenden, zonder hem iets voor te schrijven? desnoods iets van de plank „baat het niet, dan schaadt het niet”, teneinde het vertrouwen van den zieke te winnen? Deze zielstoestand van vertrouwen wordt dus gewaardeerd als een zeer gunstige factor voor de genezing eener lichamelijke kwaal.

De primitieve beschouwt een ziekte niet als een stoornis van het organisme, tenzij die duidelijk aan den dag treedt en door een duidelijk nawijsbare oorzaak is te weeg gebracht als b.v. bij een beenbreuk, een kap- of snijwonde. Voor hem is elke ziekte een aanval op de levensziel en de belediging daarvan uit zich door ziekteverschijnselen in het lichaam.

De animistische natuurmensch onderscheidt, zooals wij reeds gelegenheid hadden op te merken, twee zielen in den mensch: de bewustheidsziel, welke hij ook toekent aan dieren, planten en zelfs levenlooze voorwerpen, en de levensziel of het levensbeginsel. Deze twee bestaan onafhankelijk van elkaar, al bestaat er een verbondenheid tusschen beide. Is de levensziel geweken, dan volgt onvermijdelijk de dood. De bewustheidsziel kan evenwel tijdelijk het lichaam verlaten, b.v. in den droom. Deze toestand is echter abnormaal en zal bij voortduring ziekte en dood ten gevolge hebben ¹⁾. Men beweert dan ook, dat de dood is ingetreden, wanneer de bewustheidsziel het lichaam voor goed verlaten heeft en maakt reeds voorbereidselen voor de begrafenis, eer iemand den laatsten adem heeft uitgeblazen. Ook blijft men haar na den dood nog smeeken in het lichaam terug te keeren. Ook kan de bewustheidsziel door een geest onderdrukt of bezeten worden, zooals dat b.v. het geval is bij krankzinnigen en doofstommen.

Wijl ziekten een zeer ingewikkeld verschijnsel zijn en de primitieve maar zeer zelden daarvan een duidelijke diagnose weet vast te stellen, worden ze meestal aan buitennatuurlijke invloeden toegeschreven.

Ze zijn van animistischen aard, indien men als ziekteverwekkers geesten of schimmen kan aanwijzen; van magischen aard, indien ze aan de inwerking van andere geheimzinnige krachten geweten moeten worden. De grens tusschen deze beide is vaak moeilijk te trekken. Eindelijk kunnen ze ook nog worden veroorzaakt door het snoode en duistere bedrijf der toovenaars.

Het komt er bij hem minder op aan, den aard der ziekte zelf vast te stellen, dan den ziekteverwekker op te sporen. De europeesche

1) Eens vroeg mij een oud vrouwtje: Pastoor, droomt gij ook ooit van uw land, van Holland?

Ik droomen van mijn land? van Holland? . . .

Och nee! Da's waar ook. Wat ben ik toch een dom oud wijf! Dat is veel te ver. Dan zou uw ziel niet terug zijn, als ge 's morgens wakker moet worden. Neen, neen, dat zou niet gaan! —

geneesheer zal die in een heel andere richting zoeken. Voor het vaststellen zijner diagnose zijn de uiterlijke verschijnselen door de ziekte te weeg gebracht van groot belang en elke zieke die zijn hulp inroept, zal er op uit zijn, om die voor hem zoo nauwkeurig mogelijk bloot te leggen. — Komt een primitieve ten einde raad den missionaris om hulp vragen, dan zal hij die verschijnselen zoo veel mogelijk voor hem verborgen houden en op diens vragen misleidende of ontwijkende antwoorden geven. Die wijzen immers in een bepaalde richting naar den aard der kwaal en in die richting hebben zij zonder goed gevolg reeds alle middeltjes aangewend. Dat is dus de verkeerde weg. Misschien vindt de missionaris iets anders, waaraan zij nog niet gedacht hebben en dat kon dan wel eens het juiste zijn

Ook heeft men van den patiënt bij de behandeling weinig medewerking te verwachten. Heeft men een voetwonde verbonden, dan meent de zieke, dat hij zich voor niets te ontzien heeft en kloddert met dat verband door dik en door dun. Er zit immers een verband om! — Had ik een beenwonde gehecht en er ter verzekering een stevige spalk bij aangelegd, dan probeerde de patiënt toch tegen alle bevelen in, of hij met dien spalk aan toch niet kon loopen. Het gebeurde mij zelfs, dat men bij een gebroken en weer gezet been na een paar dagen heel het omvangrijk en moeizaam aangelegd verband had los gepeuterd, omdat de patiënt last had van jeuk! En zoo zijn de voorbeelden te vermenigvuldigen. Dat komt omdat men van de geneesmiddelen veel meer een tooverkrachtige of magische werking verwacht dan een natuurlijke en men dus de natuur ervan ook niet behoeft te steunen. Ook verhoopt men veel meer hulp van dezelfde soort kracht van dengene die het geneesmiddel geeft, dan van het middel zelf. Zoolang deze dus maar niet merkt, dat men met zijn voorschriften de hand licht en hem dus niet ontstemt, kan dat geen kwaad. Ook zonder volslagen geneesheer te zijn, kan men met eenige kennis van zaken en eenvoudige hulpmiddelen als minst onbevoegde ter plaatse, vaak veel leed verzachten en veel ergers voorkomen. Wanneer ik op die wijze een succes boekte, heb ik nooit mijn kunde of handigheid hooren prijzen, maar des te meer mijn groote *berkat*, geheimzinnige kracht. — Het spreekt wel vanzelf, dat deze opvatting zich langzamerhand wijzigt, als de christelijke begrippen beginnen door te dringen.

De europeesche dokter neemt natuurlijk heelemaal geen notitie van heel het geestendom; hij zweert bij allerlei bacillen en spirillen, microben en bacteriën en dergelijk vreemd gespuis. Ik zal mij wel wachten, daarop iets af te dingen! Maar wijl hij zich tegenover de ziekten op zoo'n geheel ander standpunt stelt, zal hij dikwijls veel moeite hebben, om het vertrouwen der inlanders te winnen, die hun *doekoen* (medicijnmeester) boven hem blijven verkiezen. Ik ontmoette te Ambon een dokter, die zijn eigen *baboe* (dienstmeid)

zeer hulpvaardig zijn diensten aanbood, toen zij moest bevallen. De *baboe* en haar man, die eveneens knecht bij den dokter was, dankten zeer uitbundig voor de voorkomende goedheid van den *toean*, maar toen het er op aan kwam, werd er een *doekoen* uit den kampong gehaald en liet men den dokter met rust. Vooral waar de missionaris als onbevoegde gaat medicineeren, zal een „God zegene den greep!” al vaak niet misplaatst zijn; doch het zal ook het vertrouwen zijner patiënten wekken. Ik trok daarom geen tand of maakte geen sneedje met de vlijm of hechtte geen wond, zonder eerst een plechtig kruisteeken te slaan.

Ja, het is wel beschamend het te moeten erkennen, maar een feit is het niettemin, dat de animistische heiden in veel nauwer aanraking leeft met zijn geestenwereld, dan de doorsnee europeesche Christen met de bovennatuurlijke, ofschoon wij toch in God leven, ons bewegen en zijn. Door offertjes, wichelarijen en het naspeuren van voortteekens staat de animist voortdurend met zijn geesten in verband en kent in deze geen menschelijk opzicht. Hij verwacht van ons niet anders. Er kunnen natuurlijk omstandigheden zijn, waar dit godsdienstig vertoon ongewenscht is, maar in het algemeen gesproken zal het een krachtig middel zijn om het vertrouwen der zieken te winnen. En worden onze pogingen door Gods hulp met een gunstigen uitslag bekroond, dan kunnen wij onzen zieke zeggen, net als St Pieter, dat het niet door onze kracht is, dat hij weer ter been is, maar door de kracht van den grooten Geest, dien wij aanroepen.

In den eersten tijd van mijn missieleven kwam ik in een nog schier geheel heidensch dorp op de Kei-eilanden. Men kwam mijn hulp vragen voor een wichtje van een paar weken oud. Waar een paar heldere oogjes moesten schitteren, zaten een paar dikke etterproppen. Zoo was het ter wereld gekomen, beweerde men. — Ja, hoe diep was die etter al ingevreten? Ik vreesde, dat het stumperkje, verstoken van alle hulp, nooit het daglicht zou aanschouwen. Mijn goede menschen, sprak ik, geeft uw kindje aan den grooten Heer, God. Als Hij het goed oordeelt, kan Hij het genezen en anders tot Zich nemen en dan zal het bij Hem toch altijd gelukkig zijn. — Na wat over en weer praten stemde men toe en ik doopte het kindje. Ook gaf ik nog een oplossing van sulfas zinci om de oogjes te betten.

Een paar dagen later moest ik toevallig weer in dien kampong zijn. Nauwelijks was de hoefslag van mijn paardje in het dorp gehoord, of de gelukkige moeder kwam mij tegemoet gesneld, hief haar jongste tot mij omhoog en riep mij opgetogen toe: *Toean*, gij hebt mijn kindje gedoopt en God heeft het genezen en ziende gemaakt! — En inderdaad, in dat kleine poppenkopje kraalden nu een paar glasheldere kijkers.

De genezing was wel verbluffend snel gevolgd. Had een hoogere macht hier werkelijk ingegrepen? Of had mijn medicijn zoo buiten

verwachting heilzaam gewerkt? — Ik heb mij met deze vragen het hoofd niet geplaagd. Mij was het veel liever, dat de menschen geloofden in de macht van God, dan in die van sulfas zinci.

Vele jaren later zat ik op een heel anderen uithoek der Kei-eilanden. Op zekeren dag stapt een opgeschoten jongen bij mij binnen met een vrijmoedig en bijna jubelend: goeden dag, toean! — Dag euh . . . — Hij onthutst: Maar, toean, kent gij mij dan niet? Ik ben blind geboren en toen hebt gij mij gedoopt en toen heeft O.L. Heer mij ziende gemaakt! — En ja, toen stond het heele geval mij weer duidelijk voor den geest. En ik herinnerde mij den schalkschen uitval van een Peelschen dokter: Ja, ja, als het goed uitvalt, heeft St Antonius het gedaan en als het slecht uitvalt, heeft de dokter het gedaan! — Maar ik dacht erbij: laat O.L. Heer maar begaan, hoe meer hoe liever!

Als men mij nu vraagt of die menschen deze genezing destijds als een werkelijk wonder beschouwd hebben, dan moet mijn antwoord beslist ontkennend luiden. Dat onze Christenen ze later in dien zin verklaard hebben, dat is best mogelijk en zelfs waarschijnlijk. — Voor den animistischen heiden immers bestaan geen wonderen. Wij spreken van wonder, wanneer God de gewone natuurwetten opheft, om door een bijzonder ingrijpen een doel te bereiken. Wij scheiden dus de natuurlijke krachten van een geheel ander soort kracht, die daarboven staat. Hij heeft die scheidingslijn nooit getrokken; het natuurlijke en het buitennatuurlijke zijn bij hem steeds nauw verbonden en loopen overal in elkaar. Zoo'n plotselinge genezing zou voor hem alleen zijn een opzienbarende uitwerking eener groote geheimzinnige macht welke ik heel natuurlijk dankte aan mijn ambt van dienaar van den grooten Geest. En dan was het van geheel ondergeschikt belang of die macht zich openbaarde door het toedienen van een geneesmiddel of het verrichten eener plechtigheid. In de oogen dier menschen maakte ik een goede beurt als priester-geneesheer-toovenaar. — Deze drie beroepen zijn bij hem zeer nauw verwant.

Vooral de priester moet de menschen nu eenmaal nemen zooals ze zijn. Hij moet alles voor allen worden, zelfs toovenaar als het er toe staat, om allen voor Christus te winnen.

Door het feit zelf, dat de missionaris zich als priester, d.i. dienaar van den grooten Geest aandient, zal hij bij vele volken ook als een soort toovenaar beschouwd worden. Evenals hun toovenaars staat hij in nauwere betrekking tot de geesten. Kan hij dus bij de behandeling hunner zieken op goeden uitslag bogen, dan zal men den Geest, dien hij dient, als zeer machtig gaan beschouwen, machtiger dan hun eigen geesten, die hij weet te verdrijven. En dit kan bij die menschen een aanleiding worden, om zich ook onder de hoede van dien Geest te stellen.

Langen tijd had pater J. D. Kusters, S.J. getracht het missiewerk ingang te doen vinden op de Kei-eilanden. Al zijn pogingen bleven

vergeefs. Een kind werd zwaar ziek. De missionaris drong erop aan het kind geneesmiddelen te mogen geven en te doopen. Na rijp beraad onder de ouderlingen werd besloten, dat hij het kind zou doopen. Stierf het kind, dan zou dit een teeken zijn dat hij een verkeerden Geest diende; genas het, dan was dit een bewijs dat zijn godsdienst goed was. Het kind herstelde en dit was het begin der thans bloeiende christenheid op deze eilanden.

Men zou zich echter schromelijk vergissen, wanneer men dacht dat hierin de propagandistische kracht der Medische Missie-actie gelegen is.

Christus, het toonbeeld van elken missionaris, ging al weldoende rond. Zijn weldaden strekten zich uit tot alle menselijke nooden en kwalen: niet alleen geestelijke, maar ook lichamelijke. Het Evangelie is vol van die roerende tafereelen, waar wij Hem zien, melaatschen reinigende, aan blinden het gezicht, aan stommen de spraak, aan dooven het gehoor, aan lammen het gebruik hunner ledematen teruggevend. Hij wordt door de ongelukkigen achtervolgd; zij roepen Hem na op straat, men draagt ze Hem tegemoet op zijn weg; zelfs als het gedrang te groot is, hijscht men ze binnen door het dakluik.

Wij lezen in de *Handelingen der Apostelen*, dat deze eerste missionarissen niet anders deden. En de menschen, die de kracht Gods erkenden in de wonderen, die zij voor hun oogen zagen gebeuren, volgden hen, God lovend, die zulke macht aan menschen gegeven had.

En ik vermoed, dat menig missionaris wel eens verzucht zal hebben: Oh, konden wij ook maar eens zoo'n paar wonderen doen! — Dat is een zeer vrome wensch en toch is het zeer de vraag, of van wonderen zooveel kracht ter bekeering uitgaat. Jezus zelf heeft door talrijke en zeer opzienbarende wonderen Zijn goddelijke zending gestaafd en Hij verwijt den Joden, dat zij ondanks dat alles niet in Hem geloofden.

Christus eischt dan ook niet van zijn leerlingen, dat zij wonderdoeners zullen zijn. Op geheel andere wijze stelt Hij ons Zichzelf ten toonbeeld: *Deus caritas est*, God is liefde, en „daaraan zal men erkennen, dat gij mijn leerlingen zijt, dat gij elkander liefhebt, zooals Ik u heb lief gehad”. Dat is het ware kenteeken, een nieuw merk, dat Christus drukt op zijn volgelingen: *mandatum novum do vobis*, ik geef u een nieuw gebod. Dat is de christelijke naastenliefde, die zich zoowel tot het lichaam als tot de ziel uitstrekt en die meestal met het lichaam moet aanvangen, om de ziel te kunnen bereiken.

In onze sedert eeuwen gekerstende samenleving kunnen wij ons niet meer voorstellen, dat er menschen zouden zijn, die het gebod der naastenliefde niet kennen of ook, als zij het inwendig niet beleven, zouden durven miskennen of loochenen. Het heeft onze

samenleving als een zuurdeesem doortrokken en zelfs degenen onder ons, die zich van Christus afkeerden, kunnen er zich niet afwijzend tegenover stellen, want zij zouden voor onmenschen worden uitgekreten. Zij wenden ze dan ook nog voor, al is het dan ook onder een vreemde vermomming als menschlievendheid of philanthropie. Een armzalig namaaksel: om menschelijke beweegredenen dient men den mensch, terwijl de christelijke naastenliefde Christus dient in den evenmensch en deze daardoor opgevoerd wordt tot een bovennatuurlijk plan, waar ze zich met goddelijke verhoudingen in hemelschen luister ontplooit.

De heiden kent de christelijke naastenliefde niet. Zeker, hij is mensch en niets menschelijks is hem vreemd, ook niet dat algemeen menschelijk gevoel van medelijden, doch onbaatzuchtige toewijding, de zelfopoffering in het belang van den naaste is hem volkomen onbekend. Hij begrijpt ze zelfs niet en staat er daarom in den beginne wantrouwend tegenover, evenals wij tegenover opdringerige voorkomendheid of liefdoenerij.

Toen Jezus een blind-geborene genas, vroegen Hem de leerlingen: wie heeft gezondigd, hij of zijn vader, omdat hij blind geboren is? — Zooals de Joden dat deden, zoo zien ook de heidenen in zieken en gebrekkigen geen deerniswaardige, zwaar beproefde stakkers of misdeelden, maar door de straffen der geesten duidelijk aangewezen schuldigen en misdadigers, die eer verachting dan medelijden verdienen. Zoo lezen wij ook in het boek Job 4, 7: Wie kwam ooit onschuldig om, of waar ter wereld werden rechtvaardigen verdelgd? — Ook daaromtrent heeft Christus ons een geheel nieuwe beschouwing bijgebracht. Hij heeft de armen en ellendigen, de misdeelden der aarde, de verstootelingen der wereld tot zijne bijzondere uitverkorenen verheven: Wat gij den minste der Mijnen gedaan hebt, dat hebt gij aan Mij gedaan.

En waar de missionaris in het heidenland Christus nog niet vindt in tempels en op altaren, daar zoekt en vindt en huldigt hij Hem in den persoon der ongelukkigen. En dat is het groote wonder, dat de missionaris voortdurend verricht voor de oogen der heidenen. Geen opzienbarend wonder, dat hen als een bliksemstraal plotseling even verblindt en verbijstert, maar een, dat gestadig en rustig inwerkt op hun ziel en hen nader brengt tot den God, die zulke macht van toewijding en zelfopoffering heeft geschonken aan de menschen.

In vele missiegebieden over de wijde wereld verspreid, vinden wij allerlei soorten van menschen met zeer uiteenlopende verschillen van kleur en ras; maar in de borst van hen allen klopt een menschenhart en dat klopt overal op dezelfde wijze. En niets is meer in staat om een menschenhart te winnen, dan troost te brengen in zijn lijden, verlichting in zijn smart, medevoelen, medelijden met zijn leed, dat wij hem willen helpen dragen. Wij kunnen Christus niet brengen aan de heidenen met vorstelijken luister en koninklijke

praal, zooals Hij hier troont in onze kathedralen, om hen met de indrukwekkende grootheid Zijner majesteit te overweldigen; wij moeten Hem brengen, zooals Hijzelf tot ons gekomen is, met geen andere uiterlijke grootheid, dan de grootheid zijner onbegrensde liefde. En wij mogen God dankbaar zijn, dat Hij nog steeds zijz missionarissen in die grootheid laat deelen. *Caritas Christi urget nos*, de liefde tot Christus dringt en dwingt er talloozen toe, om heen te snellen naar de meest woeste en afgelegen oorden der aarde, om den God-mensch te dienen in den lijdenden medemensch. Wij weten het, wat dat in nuchtere werkelijkheid beteekent; wat een ellende in ziekenhuizen, toevluchtsoorden en dergelijke bijeen gebracht wordt; wat een oopenhooping van afschuwelijke kwalen, waarbij de natuur in opstand komt en huivert en walgt. Als het niet hoonend klonk voor de ongelukkigen, die daar verkwijnen, zou ik ze durven noemen de vuilnisbelt der menschheid. Doch gesterkt door de liefde voor Christus, worden bij voorkeur de zwaksten, de jonge meisjes, tot heldinnen, die zich geven geheel en al in een leven van voortdurende opoffering van elk uur van den dag en van den nacht met vaak nog het schrikbeeld voor ooggen, zelf te worden besmet door de afschuwelijke plagen, die zij in anderen verplegen.

Een pater Damiaan of een Petrus Donders is geen uitzonderingsgeval in de missiegeschiedenis. Ik zou ze kunnen noemen onder mijn persoonlijke kennissen: een pater, die geroepen wordt, om choleralijders in hun stervensnood de troostmiddelen der Kerk te gaan brengen. Het is een zware gang, maar hij gaat. Den volgenden dag wordt hij zelf ten grave gedragen. Een pater, een zuster, die nu wegwijnen, of laten we de rauwe werkelijkheid maar rauw zeggen, die stukje voor stukje wegrotten ergens op een verlaten eilandje in de Zuidzee, omdat zij hun leven wijdden aan de verpleging van melaatschen. Het zijn verborgen martelaren, die met het offer van hun leven hun heldhaftige naastenliefde bekronen, want niemand heeft grooter liefde, dan hij die zijn leven geeft.

Daar worden wij gedwongen God te loven om dat voortdurend verbijsterend wonder, dat Hij zulke macht van bovenmenselijke zelfverloochening aan menschen gegeven heeft. En het is van dit wonder, dat de Medische Missieactie genaden van bekeering verwacht.

Besmettelijke ziekten worden steeds aan de geesten toegeschreven. De ziektegeest waart rond en zoekt zijn slachtoffers. Wanneer de ontstellende mare zich verspreidt, dat ergens een besmetting is uitgebroken, moet men trachten het dreigend gevaar te keeren, door afweermiddelen te werk te stellen: er mag geen lawaai gemaakt worden, men moet allen arbeid vermijden, waarbij gehamerd of geklopt wordt; geen luidruchtigheid wordt geduld, dus geen opgewekte uitgelatenheid van tromgebons, van zang of dans; wanneer

het donkert, mag geen licht worden ontstoken; niets mag de aandacht trekken, het dorp moet den indruk wekken uitgestorven of verlaten te zijn. Vreemden worden niet toegelaten, want zij konden wellicht dragers zijn der besmetting. Bij de toegangswegen van het dorp en op het zeestrand worden afschrikpoppen opgesteld; ruw gekapte houten beelden, zwaar bewapend, die de taak vervullen van afweergeschut. Heel het dorp wordt niet met prikkeldraad, maar met een touwtje of liaan omspannen. Dit is een algemeen verspreid verweermiddel, om booze geesten buiten te sluiten. Met dezelfde bedoeling bindt men kinderen een touwtje om den hals, de polsen en enkels en de meisjes ook om het middel.

Op de kruispunten van wegen en voetpaden legt men wisselpoppen en wisselschatten. Wisselpoppen, ruw uit hout gekapte beeldjes, in de hoop, dat de geesten de zielen dier poppen zullen meenemen en die der menschen sparen. Wisselschatten, eveneens in hout nagemaakte kostbaarheden, opdat de geesten de ziel dier schatten als losprijs zouden aanvaardden.

Wanneer op Tanembar een dorp door de besmetting was aangestast, was men er op uit, ook lui van andere dorpen aan te steken. Men meende immers, dat de geesten den tol van een aantal zielen opeischten; al wat zij dus bij den buurman binnen haalden, was winst voor het eigen dorp.

Ook tracht men de geesten te verjagen, door het verbranden van dikke bamboestaken, waarvan de geleedingen in het vuur met een klap als van een geweerschot openknallen.

Op N. Guinea deed men de geesten in plechtigen optocht uitgeleide langs het strand of verjoeg men ze, door onder geweldig kabaal met stokken te slaan op huizen en boomen en op den grond.¹⁾ Ook werd daar bij gewone ziektegevallen den patiënt soms een pak slaag toegediend, om den ziektegeest eruit te ranselen.

Te Merauke was een hospitaal opgericht, doch vaak maakten zieken bezwaar, om zich daar te laten opnemen. Waar zooveel zieken bijeen gebracht waren, zoo redeneerde men, moest het natuurlijk ook wel wemelen van kwalijk gezinde geesten, de ziekteverwekkers. Dat scheen hun dus toe, of ze zich in het hol van den leeuw moesten begeven. Door de kunde en de toewijding der geneesheeren, die vele opzienbarende genezingen bewerkten, die zelfs sneden met messen die geen pijn deden, (anesthesie) trok dit vooroordeel langzamerhand op als de nevel voor de zon.

Als buitennatuurlijke ziekteverwekkers kan men ook nog beschouwen de verbodsteekens (maleisch *sasi*), die bij de eigendommen geplaatst worden, om ze tegen aanraders te beschermen. In de Molukken zijn die meer animistisch; elke geest heeft zijn eigen teeken en zal de schenders met bepaalde straffen treffen; op Zuid

1) Zie *Onder de Kaja-kaja's van Zuid N. Guinea*, blz. 112.

N. Guinea zijn ze meer magisch en heeft men vooral de aan die teekens verbonden tooverkracht te duchten.

Ten slotte komen hier nog in aanmerking de vele pemali-voorschriften, die, zooals wij reeds zeiden, op analogie berusten, en men heeft hier dus te doen met sympathische magie. Zoo mag men niet de hoog opgeworpen zandheuveld, die nesten zijn van boschkippen, verstoren, anders krijgt men een dikken buik; geen kronkelende liaan doorsnijden, anders krijgt men een krommen rug of bult, enz. enz.

Wijl de geneeswijze op den aard der ziekte moet zijn ingesteld, ligt het voor de hand, dat die hier voornamelijk bestaat in het verzoenen der vertoornde geesten. Men kent echter ook eenige huismiddeltjes, waarvan evenwel de heilzame uitwerking veilig in twijfel getrokken kan worden in veruit de meeste gevallen.

Een eerste regel der ziekenverpleging is, dat men zorge, dat de zieke uitwendig met geen water in aanraking komt. Men stelle zich voor welk een weerzinwekkende vervuiling daarvan het gevolg is.

Tegen wonden wendt men verschillende pleisters en zalfjes aan, meestal van tot moes gehakte bladeren. Tegen ziltige wonden en ook tegen de veelvuldig voorkomende framboisia ¹⁾ bereidt men een zalf door de vette kokosnoot of de kamirinoet te laten verkolen. Versche snij- of kapwonden besproeit men met tabakssap. Wijl de wonde moet „opdrogen” om te genezen, zal men ze dikwijls boven het vuur houden ²⁾.

Het idee zelfs van antiseptis is bij al deze behandelingen volkomen uitgesloten. Het is een geluk, dat deze menschen heel wat kunnen hebben, eer er gevaar bestaat voor ontsteking. Wijl zij in hun ruwe levenswijze voortdurend schrammen en wondjes oploopen, welke zij volkomen verwaarloozen, heeft de natuur bij hen gelegenheid te over om afweerstoffen aan te kweken en zoodoende krijgen zij van lieverlede een groot weerstandsvermogen of een soort immuniteit.

Een heilzame werking verwacht men van het vast omsnoeren van een pijnlijk lichaamsdeel of het daarop toepassen van een soort aderlating. Men maakt een rij oppervlakkige inkervingen om het slechte bloed te loozen en pleistert die daarna dicht met poederkalk of betelpruimsel ³⁾.

1) Tegenover deze pijnlijke en ook om hare gevolgen noodlottige ziekte, stond tot kort geleden ook de europeesche geneeskunde vrijwel machteloos. De ontdekking van het neo-salversan bracht daarin een gezegenden ommekeer. Na een paar inspuitingen met dit heilzaam geneesmiddel verdwijnen de uitpuilende wonden als bij tooverslag.

2) Zie hierover uitvoeriger *Uit een vreemde Wereld*, blz. 109 e.v.

3) Voor de zeer doelmatige behandeling van een slangenbeet door aderlating op N. Guinea toegepast, zie *Op Zoek naar Oermenschen*, blz. 114.

Bij ingewandspijnen en kneuzingen wordt ook de massage druk toegepast, „opdat het bloed niet stil zou staan”. Met bladeren in kokosmelk gekookt en dan zoo heet als de heelmeeester het aan zijn vingers verdragen kan, wordt het zieke lichaamsdeel bewerkt. Ook komen vele planten in de inheemsche pharmacopee voor, doch van weinige daarvan is de geneeskracht wetenschappelijk vastgesteld.

Wij bedoelen hier niet naar volledigheid te streven, doch enkel eenig denkbeeld te geven van de inheemsche geneeskunde. Wij kunnen echter van dit onderwerp niet afstappen, zonder te spreken over de tooverij.

Het is moeilijk uit te maken, wat men eigenlijk onder tooverij verstaat want het is een algemeene klacht, dat bij de beoefenaars der ethnologie of volkenkunde de terminologie nog zoo gebrekkig is vastgesteld. De eene verstaat onder eenzelfde benaming heel iets anders dan een ander. Wij zullen hier onder toovenaars rangschikken alle personen, die door het aanwenden van buitennatuurlijke krachten, invloed op derden trachten uit te oefenen; en de toepassing dier krachten noemen wij dan, zij het dan in minder juiste zin, tooverij.

Als voornaamste ziekteverwekkers leerden wij kennen de geesten en de schimmen. Daar waar hoofdzakelijk geestenvereering heerscht, worden vooral de geesten als schuldigen beschouwd en de schimmen daar waar de doodencultus de overhand heeft.

Ter bestrijding der ziekte moet men zich met de ziekteverwekkers in verbinding stellen. Dit heeft geleid tot hetgeen men noemt sjamanisme, het oproepen der geesten. Hoe dit verschijnsel te verklaren? En hoe staat de primitieve daar zelf tegenover? — Wij moeten voorop stellen, dat deze zich onwillekeurig als het ware laat biogeeren door het wonderbaarlijke en het geheimzinnige. Waar wij op voorhand sceptisch gestemd zijn ten opzichte van elke openbaring van het bovennatuurlijke, is hij van nature geneigd, overal het buitennatuurlijke te zien en te gelooven. Dat bovendien auto-suggestie in dergelijke gevallen een groote rol speelt, staat buiten kijf; redenen waarom het ook niet aangaat, den sjamaan zelf voor een brutalen bedrieger te doodverven.

Men heeft hier te doen met een soort spiritisme. Elke sjamaan heeft zijn eigen geest, dien hij kan oproepen en die dan bezit neemt van een medium door welks hemiddeling hij zijn uitspraken doet¹⁾. Treedt na de toepassing der aangewezen behandeling bij den zieke geen beterschap in, dan treft den sjamaan of diens geest geen blaam; dan hebben andere, vijandig gezinde geesten den goeden uitslag verijdeld.

Wijl op de Tanembar-eilanden meer de doodencultus beoefend

1) Zie hierover uitvoeriger in *Uit een vreemde Wereld*, blz. 129.

wordt, richt de sjamaan zich daar tot de schimmen. De benaming *mat-loos* geeft te kennen, dat hij een onzichtbare opening in het oog heeft, waardoor hij in het schimmenrijk kan zien. Soms vertoonen de dooden zich plotseling aan iemand en wordt hij daardoor ziener, doch gewoonlijk is deze eigenschap erfelijk in de familie.

De oproeping der schimmen geschiedt op ongeveer dezelfde wijze als die der geesten. Komt men een ziener raadplegen, dan zet deze zich neer in selo-houding en bidt: „Gij die boven zweeft, daalt neder, mijn grootvader, mijn voorouders komt, dat ik u onder-vrage”. De ziener neemt verder een lijdende houding aan, hij is eigenlijk slechts het medium. Een tweede persoon begint nu de schimmen op te roepen, dat zij op hun „boot”, den ziener, zullen komen zitten. Eindelijk begint deze steeds heviger te geeuwen en met het lichaam heen en weer te wiegen, totdat hij ten slotte weer tot rust komt, hetgeen een teeken is, dat de schimmen op hem zijn neergedaald. Hij verkeert dan zelf in het onbewuste. Al wat er gedaan of gesproken wordt, doen de dooden door hem en hij blijft daarvan geheel onkundig. De ondervrager stelt hem nu de zaak voor, waarover men de schimmen wil raadplegen, die door bemiddeling van den ziener hun adviezen meedeelen.

Deze plechtige oproeping is echter niet altijd noodzakelijk. De ziener staat in doorlopende gemeenschap met de schimmen en kan, door hen voorgelicht, ook als gewoon geneesheer optreden. Hij komt b.v. bij een zieke en constateert, dat de ziel het lichaam verlaten heeft. Hij moet dan die ziel gaan zoeken en terugbrengen ¹⁾. Wjl de geesten in de meeste ziekten de hand hebben, kan men zich een degelijk geneesheer, die niet in nauwere betrekking tot de geesten staat, moeilijk voorstellen. De betrekkingen van priester, geneesheer en toovenaar staan daarom in nauw verband. En wjl ik mij bij die menschen aandiende als priester van den Grooten Geest en tevens als geneesheer liefhebberde, werd ik van het laatste ook meermalen min of meer openlijk verdacht. Ik liet me die verdenking gerust aanleunen. Een bezwaar, dat wij bij het behandelen van zieken zoo herhaaldelijk waarnemen is, dat zij intusschen ook op eigen gelegenheid allerlei middeltjes toepassen, die volstrekt nadeelig werken. Ik kon ze daar dan dikwijls van terughouden, door te zeggen, dat die middelen mijn geneesmiddelen dwarsboomden, dat ze *pemali* waren met betrekking tot mijn geest of geneeswijze. Zijzelf ondervinden immers vaak hetzelfde nadeel als zij bij twee heilmeesters tegelijk te rade gaan. Indien de kwaal dan verergert, is de gewone verklaring, dat de verschillende geesten of geneesmiddelen met elkaar vechten.

Eens vroeg men op de Kei-eilanden mijn hulp voor een jongeling, die aan zwart waterkoorts leed. Ik gaf een zweetmiddel en drukte

1) Zie hierover uitvoerig P. Drabbe *Het Leven van den Tanembarees*, blz. 408. — of H. Geurtjens *Zijn Plaats onder de Zon*, blz. 122.

er vooral op: goed warm houden en veel heete slappe thee laten drinken. Twee dagen later kwam ik in het dorp terug. Juist was een toovenares (sjamaan) met mijn patiënt doende. Zij was in vervoering en terwijl de zieke naakt op den bamboevloer lag, goten enkele mannen aldoor maar kruiken koud water over hem uit. Ik verweet hun dat zij op die manier den jongen vermoordden. Maar de toovenares gilde, dat zij hem levend zou maken; haar geest was sterker dan de mijne. Ik zei tot de omstanders: maakt de kist maar klaar, vanavond is hij dood. De toovenares lalde intusschen al maar door, dat zij hem in het leven zou houden, want haar geest was sterker dan de mijne. Doch mijn woorden hadden indruk gemaakt en de menschen kwamen mij bidden en smeeken of ik niet boos wilde zijn; ze zouden alles doen, wat ik verlangde, als ik den jongen maar liet leven. Ik betoogde, dat ik daar mijn best voor gedaan had, doch dat zij meer vertrouwen in de toovenares gesteld hadden, wier geest toch sterker was dan de mijne. En dat terwijl de zieke en velen hunner Christen waren. — Wij het geval nu hopeloos was, hield ik mij aan de uitdaging. Dienzelfden avond stierf de jonge man.

Zeer vaak is ook de oorzaak der ziekte, dat door booze geesten of toovenaars een of ander schadelijk voorwerp, doorn, houtspaan, pijlpunt, vischgraat of iets dergelijks in het lichaam van den lijder is geschoten. Dit moet dan door de medicijnmeesters te voorschijn gebracht worden. En zij maken op de aanwezigen een overweldigenden indruk, als ze de meest vreemdsoortige dingen uit zoo'n ziek lichaam weten te tooveren. Of bij de toepassing van dergelijke kunstgrepen de goede trouw der geneesheeren boven verdenking staat, is zeer fragelijk. Op mijn standplaats Okaba (Zuid N. Guinea) leed iemand aan een slepende ziekte. De toovenaar werd er bij gehaald. Hij masseerde en kneedde den buik van den patiënt met zijn stevige knuisten, dat deze lag te kronkelen als een worm. Maar het resultaat was schitterend, de oorzaak der kwaal tooverde hij eruit in den vorm van een groote glasscherf. Nu geviel het echter, dat deze scherf precies paste bij een flesch, welke een daarnaast wonende Chinees den vorigen dag gebroken had. Die kon dus moeilijk een reeds oude kwaal veroorzaakt hebben!

Wij hebben tot hertoe nog uitsluitend te doen gehad met menschen, die krachtens hun betrekking tot de geestenwereld eer als weldoeners der menschheid dan als boosdoeners optraden, die vaak een waar schrikbewind uitoefenen in hun omgeving en zooals we die in Afrika kennen en ook in sommige eilanden der stille Zuidzee. Zij worden daarom ook niet verafschuwd, maar staan in tegendeel in hooge achting.

Toch zijn ook in de Molukken dergelijke boosdoeners overal bekend en worden in het maleisch *soeangi* genoemd! Zij behooren altijd tot den minderen stand, zijn dus menschen, die ook meer in de

bosschen en plantingen verblijven, waar ook de booze geesten veelvuldiger rondwaren. Sommigen zijn zelfs, volgens het volksgeloof de vrucht van vleeschelijke gemeenschap tusschen booze geesten en slavenvrouwen. Zij kunnen dus haarlijke duivels onder hun naaste familie tellen. Geen wonder daarom, dat zij ervan verdacht worden, bedreven te zijn in alle zwarte en donkere kunsten.

Dat deze lui zeer geschuwd en diep veracht worden, ligt voor de hand. Men kan niemand grover beleedigen, dan door hem voor *soeangi* te schelden.

Behalve van het veroorzaken van ziekten, worden de *soeangi's* van nog vele andere schelmerijen beticht, vooral van tuinroof. Zij weten zich bij deze dieverijen onkenbaar te maken en bij die vermomming behoort meestal ook, dat zij een groenen tak steken op de plaats, waar de beesten een staart dragen. Op Tanembar beweert men, dat zij het hoofd uit den romp kunnen trekken om, terwijl het lichaam op den grond blijft staan, vruchten uit de boommen te halen.

De *soeangi* is meer veracht dan gevreesd. Gewoonlijk is hij onschadelijk. De ziekten, welke hij veroorzaakt, zijn meestal een wraakneming over geleden onrecht en die wraak is steeds verschrikkelijk. Deze ziekten vertoonen vreeselijke verschijnselen en hebben na een kort verloop den dood ten gevolge. Wijn het niet aangaat, met den *soeangi*, den ziekteverwekker, in onderhandeling te treden, is zulk een kwaal ongenoeslijk. Het eenige wat men doen kan, is hem voor het vervolg onschadelijk te maken. Wijn hij echter steeds in het geheim werkt, is het vaak moeilijk, den schuldige met zekerheid aan te wijzen. Rusten echter op iemand zware verdinkingen, dan moet hij zijn onschuld bewijzen, door het ondergaan van een godsoordeel, dat gewoonlijk hierin bestaat, dat hij zich gesmolten lood in de hand laat druppelen, zonder daarvan last te ondervinden. Is zijn schuld bewezen, dan staat als straf op zijn misdrijf de dood of de verbanning.

Ongetwijfeld berusten vele gevallen van tooverij op vergiftiging, doch wijn de schuldigen met groote sluwheid en geheimzinnigheid te werk gaan, en men in deze uithoeken der wereld de daarvoor aangewezen scheikundige hulpmiddelen mist, is het meestal ondoenlijk, ze tot klaarheid te brengen. Voor den inlander staat het intusschen vast, dat hier geheimzinnige machten in het spel zijn.

N. Guinea staat in een geheel anderen cultuurkring dan het overige deel van Insulinde en wij treffen daar ook een heel ander soort tovenaars aan. Ook volgens deze primitieven nemen allerlei schimmen en geesten nog een levendig aandeel in het bestaan der menschen. Zij kunnen schadelijk of voordeelig zijn, ziekten verwekken en ziekten genezen. Daarom is het van belang met hen in verband te staan, teneinde die bemoeiingen in goede banen te leiden. De tovenaars heeft die macht en elke familie heeft er een

of meer, om over haar welzijn te waken. De gevoelens welke men jegens den toovenaar koestert, zijn daarom van gemengden aard: geen haat of afschuw, maar ontzag, een soort van eerbiedige vrees. Men wordt toovenaar door een bijzondere inwijding. Twee of drie der flinkste jongens der familie worden aangewezen en dan zal de vader of de oom, zelf toovenaar, hun de geheimen van het vak openbaren. Soms ook gaan zij in de leer bij een bijzonder befaamden meester in de zwarte kunsten.

De meester wijst hun een afgelegen plek aan, waar zij een hutje moeten bouwen, waarin ze gedurende den inwijdingstijd in afzondering moeten verblijven. Eenige stokken met bundels gras eraan gebonden, worden rondom in den grond geplant als teekens van verboden toegang voor anderen, want alles moet in het strikste geheim geschieden. Den leerlingen wordt ook herhaaldelijk op het hart gedrukt, dat zij door het verraden der geheimen zouden sterven of minstens hun toovermacht verliezen. Alleen als ze oud geworden zullen zijn, mogen zij het op hun beurt aan hun zoons leeren.

De meester neemt zijn leerlingen mee in het bosch om allerlei planten en kruiden te zoeken, die zij met al derzelve eigenschappen moeten leeren kennen. Allei bittere kruiden en boomschors moeten zij uitkauwen en het kauwsel in een kokosdop spuwen en daarna uitdrinken. De eerste dagen mogen zij zelfs niets anders gebruiken, behalve een paar jonge kokosnoten. Velen zijn tegen dit dieet niet bestand en worden ziek of bezwijken er zelfs onder als slachtoffers van de wetenschap¹⁾. In elk geval zijn zulke verschijnselen wel zeer geschikt om indruk te maken op de menigte en het ontzag voor de ingewijden te vergrooten. Met gal en menschenvet uit gesnelde lijken worden zij ingesmeerd of het wordt vermengd in sagokoeken, die zij moeten eten.

De meester verbrandt allerlei vreemde dingen, o.a. nagels en okselhaar van lijken; de leerlingen moeten de asch opsnuiven. Zij moeten poederkalk eten en daarna kokoswater drinken ter verzachting van het brandend gevoel. Ook lijkvocht vooral van een dooden toovenaar is een krachtig middel; vermengd met *wati* (een verdoovende drank) moeten zij het drinken; door dunne rietjes moeten zij het opsnuiven; de meester blaast het hun in de oogen, die er pijnlijk rood van ontstoken worden.

Al deze vreemde behandelingen moeten de leerlingen in voeling brengen met de geestenwereld, waarmee zij vertrouwelijk moeten leeren om te gaan. Die gedachte wordt hun onophoudelijk voorgedragen en opgedrongen, zoodat het voor hen een obsessie wordt. Dat zij onder al deze bedrijven vaak in overspannen toestand geraken en zelfs in zwijm vallen, is niet te verwonderen. De geesten hebben dan bezit van hen genomen. Door hun heele lichaam te

1) Zie: *Onder de Kaja-kaja's*, blz. 123.

Ceremonieele dans op de Tanembar-eilanden.

Foto P. Drabbe

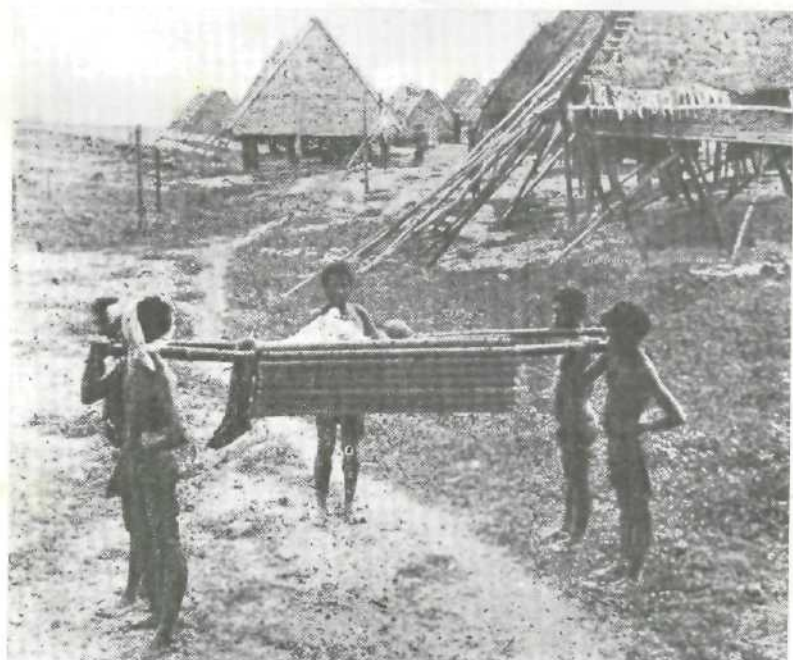

Foto H. Geurtjens

Gewetensonderzoek van een doode op de Tanembar-eilanden
(blz. 233).

Foto H. Geurtjens

Wie zal er ons kindeke wiegen?

Foto P. Drabbe

Jong meisje.

Foto H. Geurtjens

Zijn moederke, moederke alleen!
(Tanembar-eilanden)

bespuwen met uitkauwsel van gember en kalmoes, zal de meester hen weer tot het bewustzijn terugroepen.

Intusschen moeten zij nog allerlei tooverformules leeren, die voor de verschillende omstandigheden geëigend zijn.

Wanneer de inwijding voltooid is, is de nieuwe toovenaar met vele buitengewone machten toegerust: hij kan ziekten veroorzaken, doch ook genezen; den dood toebrengen, maar ook afweren. Daarom geeft de meester hem ten afscheid de vermaning mee: mijn zoon, gij zijt nu wetende geworden, doch maak geen misbruik van uw kennis en van uw macht, doch wend ze enkel aan ten goede ¹⁾.

Hieruit blijkt duidelijk de positie van den toovenaar in deze samenleving; hij is zoowel de beschermer alsook de wreker der familie.

Om ziekten te veroorzaken, gaan zij op geheimzinnige wijze te werk; dragen steeds bij zich de toovernap uit een kleine kokoschaal gesneden in den vorm van een slangenkop of een kalkspatel in slangenvorm, die door hun bezwering bezielde worden en den aangewezen persoon gaan treffen. Voorwerpen, die aan iemand hebben toebehoord, vooral die in nauw verband hebben gestaan tot het lichaam, als nagels, haar, versiersels, uitwerpsels, waar volgens hun begrip nog een deel van de ziel van den betrokkene aan verbonden is, steken zij in een bamboebuisje, spreken er tooverspreuken over uit en werpen het in een sloot en de persoon van wie deze dingen herkomstig zijn, zal ziek worden en sterven. Sommige toovenaars, die met een bijzonderen geest in betrekking staan, houden er nog eigen werkwijzen op na. Zoo hebben sommigen een kindervel, dat in het water uitzet, zoodat zij zich erin kunnen steken; verder vermommen zij zich met een krokodillenkop en ver-verslinden menschen, terwijl de verdenking op den krokodil valt. Uit het gezegde zal blijken, dat de heidensehe primitieven altijd en overal door onzichtbare vijanden belaagd worden. Gelukkig voelen zij het niet zoo drastisch aan en, zooals pater Cappers eens heel kenschetsend schreef, zou men hun leven kunnen vergelijken met dat van een troep hazen, die spelen in den maneschijn. Bij het minste gerucht stuiven zij uit elkaar, om een eindje verder weer met kloppend hartje hun spelletje voort te zetten.

Ofschoon men dus velerlei ziekteverwekkers kent, worden toch de meeste kwalen toegeschreven aan een of andere *salah*, verkeerdheid, die men bedreven heeft. Ziekten en ook de dood zijn dus straffen der zonde en daaraan volkomen evenredige straffen, zoodat daardoor ook alle schuld vereffend wordt. Men laat dus het kwaad om de straffen te ontgaan. Het goede doen, om belooning te erlangen, kent men niet. Men kent alleen het goed-doen in negatieven zin, d.w.z. wanneer men geen kwaad doet, doet men goed. Men zal

1) Zie ook P. Vertenten *Koppensnellers*, blz. 50 e.v.

derhalve van ziekten en kwalen, die een straf zijn van het kwaad, gevrijwaard blijven en bijgevolg gelukkig en welvarend zijn. Wijl echter rampen en onheilen ook door kwaadwillige geesten, magische krachten en tovenaars veroorzaakt kunnen worden, biedt een vroom leven nog geen zekeren waarborg voor een gelukkig leven. Door het gebruik van allerlei soort amuletten zal men zich tegen deze aanranders te weer stellen.

HOOFDSTUK XIV

SCHULDBEPALING

DIEFSTAL — ONTUCHT — SCHELDEN EN VERWENSCHEN LIEGEN — DOET GOED, LAAT KWAAD — OBJECTIEVE OF SUBJECTIEVE BESCHOUWING

Bij de schuldbepaling legt onze Oosterling een heel anderen maatstaf aan dan wij. Op welke gronden die waardeering berust, is meestal moeilijk uit te maken.

Diefstal geldt als een zeer onteerend misdrijf en wordt volgens onze begrippen veel te zwaar aangeslagen. Bij sommige volksstammen, b.v. bij de Tanembareezen, vormt het stelen van enkele aardvruchten door een vrouw al voldoende reden tot echtscheiding.

Op Kei kwam eens een vrouw uit een vreemden kampong bij mij. Zij had in den nek een ataroom (gezwel) wel zoo groot als een kippenei, die haar veel last veroorzaakte. Zij kwam mij dus vragen om dat uit te pellen en te verwijderen. Ik merkte al terstond, dat zij ongelukkige handen had; aan de eene geen vingers, aan de andere slechts korte stompjes. Op mijn vraag of ze met die verminking geboren was, of hoe zij daaraan gekomen was, kreeg ik ontwijkende antwoorden en ik merkte wel, dat zij erom verlegen werd. Het duurde eenige dagen eer de groote snijwond, die ik had moeten maken en hechten weer genezen was en langzamerhand werd zij vertrouwelijker en toen kreeg ik de ware toedracht der zaak te hooren. Toen zij nog een kind was, had ze enkele malen een kleinigheid weggehaald en daarop was haar meester (zij was een slavin) zoo boos geworden, dat hij haar aldus verminkt had en al de vingers had afgekap.

Stelen op den openbaren weg of voetpad vormt een zeer verzwarende omstandigheid. Wanneer iemand met een vrachtje op stap is en even in de buurt iets te doen heeft, zal hij het daarom niet in het struikgewas verstoppen, maar open en bloot langs den weg neerleggen, waar het minstens even veilig ligt als in zoo'n schuilplaats. Vermoedelijk berust deze verzwaring van het misdrijf op het gevoelen, dat de weg op heel bijzondere wijze het eigendom der gemeenschap is, omdat die daadwerkelijk door allen en ook

door vreemden en geesten gebruikt wordt, die dus allen door zoo'n misdrijf of onteering van den weg gekrenkt worden.

Diefstal is een zoo schandelijk en zoozeer oonteerd misdrijf, dat adellijken daar zelfs niet van verdacht mogen worden. Het gebeurde op Kei, dat een zeilboot der Missie, die de verschillende standplaatsen approviandeerde, in een west-moesson-storm schipbreuk leed en tegen de rotsen der kust werd stuk geslagen. Om van de lading nog te redden, wat ervan te redden viel, moest die in allerijl uit het wrak worden gehaald en voorloopig op het strand opgeslagen. Een paar adellijken maakten zich verdienstelijk door almaar met klem rond te roepen, dat door al hun standgenooten goed moest worden toegezien, dat door de slaven en minderen niets gestolen werd. Wel vreemd, dat ik later heel toevallig in het huis van den ijverigsten omroeper eenige voorwerpen uit de verongelukte boot aantrof. Aan minder eerlijke bedoelingen mocht natuurlijk niet eens gedacht worden. Hij had die dingen alleen maar zoo lang voor mij in bewaring gehouden Dat moest ik volkomen begrijpen, maar dat werd me erg moeilijk, toen ik zoo langzamerhand bespeurde en ondervond, dat hij en zijn heele hoogadellijke familie zich uit den aard der zaak niet verlaagden tot gappen als raven, maar in zeer bedenkelijke mate aan kleptomanie leden

Dat het verwijt van diefstal als zoo smaadvol en beschamend wordt aangevoeld, is waarschijnlijk toe te schrijven aan de omstandigheid, dat diefstal gewoonlijk wijst op gebrek en armoede. Armoede is geen schande, zeggen wij, doch daarmee is onze Oosterling het volstrekt niet eens. Men kan b.v. een Kaja-kaja moeilijk een grover en gevoeliger belediging naar het hoofd slingeren, dan door hem voor armoedzaaier of hongerijsder uit te maken. Heel zijn minachting voor de ruilers die zoo tuk waren op zijn kokosnoten en meer nog voor ambtenaren, die van hem belasting vorderden, die in natura (kokosnoten) moest worden betaald, en die er niet eens iets voor teruggaven, bracht hij tot uiting met dit éne woord: hongerijsder. Christus heeft de armen zalig geprezen. Dit moest zijn toehoorders evenals al de acht zaligheden geweldig paradoxaal in de ooren klinken. Zelfs ons Christenen spreekt de zaligheid der armoede niet zoo direct aan. En David hooren wij in zijn Harpzangen getuigen, dat hij in al zijn lange levensjaren geen rechtvaardige in nooddurft gezien heeft. (Ps. 36, 25). De bedelstaf wijst dus op schuld en op schande. Men zal dat beter begrijpen, wanneer men bedenkt, dat de Joodsche godsdienst een theocratie was, d.w.z. dat ook geheel het maatschappelijk leven erdoor beheerscht werd en men er bovendien van overtuigd was, dat ook het stoffelijk welzijn, zoowel van de gemeenschap als van den eenling, afhankelijk was van de behoorlijke naleving der godsdienstige voorschriften. Hoeveel te meer moet dit dan gelden voor primitieve heidenen, bij wie alle godsdienstige plichtplegingen uitsluitend gericht zijn op

stoffelijk welzijn en tijdelijke welvaart, omdat men geen hoogere goederen kent en ook geen vergelding hiernamaals.

Bij ontucht legt men een verschillenden maatstaf aan voor mannen en vrouwen. In geweten voelt men alle ontucht aan als zeer verkeerd, hetgeen ten duidelijkste blijkt uit de scheldwijzen, die, zooals we reeds zeiden, zich altijd op sexueel gebied bewegen. Voor den wereldlijken rechter is dat eenigszins anders. En hier moeten wij nog onderscheiden tusschen de leer en de practijk. De adat heeft op dit gebied zeer strenge voorschriften, zoodat men, als men het zoeken wil, gemakkelijk een stok kan vinden, om een hond te slaan. In de toepassing is men gewoonlijk heel wat milder en toegeeflijker en kan een man zich heel wat veroorloven, zoolang zijn avonturen zonder gevolgen blijven. — Wanneer de vrouw ongehuwd is, speelt zij de schoone rol en wordt steeds als de verdrukte onschuld beschouwd, het slachtoffer, de lijdende partij, die dus ook nooit veroordeeld wordt. — Is de vrouw getrouwd, dan worden de rollen omgekeerd en is alleen ontrouw van haar kant reden tot echtscheiding en komen al de nadeelige gevolgen op haar en haar familie neer. De vrouw kan haar ontrouwen man verlaten, maar echtscheiding kan zij niet eischen en tegen betaling van een gering zoengeld is zij verplicht tot hem terug te keeren. Zeer zwaar wordt echter ook den man elke ontuchtige handeling aangerekend, als hij zich vergrijpt aan een vrouw van hoogeren stand. Dat is na bloedschande, waarvoor beide schuldigen zwaar gestraft worden, de ergste verzwarende omstandigheid, die men kent.

Schelden en schimpen, dat gewoonlijk met verwenschingen gepaard gaat, wordt zeer zwaar aangeslagen. Hier hoorde ik vechtende jongens, terwijl zij even stoom afbliezen, elkaar wel eens toesnauwen: vechten durf je niet meer en schelden doet geen zeer! — Daar is onze Oosterling het heelemaal niet mee eens. Die verwenschingen zijn meestal schietgebedjes tot de geesten en schimmen, om hen te verzoeken, den tegenstander even onder handen te nemen en daarbij is dan radbraken en vierendeelen maar kinderspel. Toch liggen lieflijkheden, die in zeggingskracht niets toegeven aan uitvallen: stik! val dood! e.d. hun even los op de lippen als deze hier bij sommige lui. Ze zijn dan niet kwaad bedoeld en worden niet ernstig genomen. Op Zuid N. Guinea staan zelfs de grofste beschimpingen gelijk met de teederste liefkoozingen. Wanneer twee vrienden elkaar na een lange scheiding weer ontmoeten, zullen zij elkaar om den hals vallen onder het uiten van een eindeloozen rimram der gemeenste scheldwoorden. — Doch wanneer een verwensching ernstig gemeend is, wordt ze ook zeer ernstig opgenomen. Dat weten de geesten ook en die moesten die aanroepingen maar eens verhooren! Men is er daarom zeer gevoelig voor en bij een oorlog behoort beschimpen en verwenschen van den vijand mede tot het grof geschut. Van een dergelijke opvatting

getuigt het verhaal dat wij in den Bijbel lezen (Getallen 22 en 23) waar Balac, koning der Moabieten, den propheet Balaam met allen aandrang zocht te bewegen, het leger van Israël te verwenschen. Toen ik op Fordate missioneerde, wilde een katholiek meisje mijner parochie trouwen met een protestantschen jongen. Gemengde huwelijken zijn daar onbekend; de vrouw volgt den man ook in den godsdienst en zij zou dus ook protestant moeten worden. Ik trachtte haar van dat huwelijk terug te houden en toen alle redeneeringen niets hielpen, dreigde ik haar ook, dat God haar zou straffen voor deze geloofsverzaking. Doch ook dit mocht niet haten; het huwelijk ging door en zij werd protestant.

Later, toen ik reeds eenige jaren naar N. Guinea verhuisd was, kwam de vrouw bij mijn opvolger aldaar, om hem te smeeken mij een brief te schrijven en met allen aandrang te verzoeken, om de verwensching, die ik destijds tegen haar geuit had, nl. dat God haar zou straffen, terug te trekken. Zij voelde zich diep ongelukkig, omdat al haar kinderen kort na de geboorte stierven. Zij schreef dus die ramp nog toe aan de uitwerking dier bedreiging.

Van verwenschingen of beschimpingen van het Opperwezen of van andere goede geesten hoort men nooit, zooals wij reeds opmerkten (blz. 207), en men kan zeggen, dat vloeken of godslastering hier niet voorkomt. Men zou dit verschijnsel kunnen verklaren door het feit dat zijn geesten van hem geen liefde eischen en dat hij ze daarom niet kan kwetsen door zijn haat. Het is verder toe te schrijven aan de apathie of lijdzaamheid van zijn karakter. Het leed schijnt hem niet te verbitteren, niet te prikkelen tot ongeduld en opstandigheid, maar veeleer neer te slaan in stompzinnige gelatenheid.

Voor liegen is men niet verlegen: men liegt klakkeloos en schaamteloos. Toch is het, zooals wij reeds opmerkten, zeer beschamend iemand voor leugenaar uit te maken, terwijl men zijn liegen beschouwt als een bewijs van geslepenheid en er een gladpieper om zal prijzen als hij door list en sluwheid en allerlei slinksche foefjes of zelfs laster zijn doel weet te bereiken.

De leugen als zoodanig valt niet onder de strafbevoegdheid van den burgerlijken rechter; ook de meeneed niet. Immers, zooals wij zagen, is de eed niets anders dan een godsoordeel, waarbij de wereldsche rechter zich terugtrekt, om de zaak in handen der geesten over te geven.

Wanneer men tot iemand een vraag richt, zal daarvan de eerste inwerking op hem niet zijn de opwelling: wat moet ik antwoorden volgens de waarheid? overeenkomstig mijn innerlijke overtuiging? maar: welk antwoord is voor mij het voordeeligst? hoe dien ik het best mijn eigen belang? — Kan hij dat niet zoo gauw uitmaken, dan zal hij een ontwijkend antwoord geven, of het heelemaal schuldig blijven en eenvoudig weg zeggen: ik weet het niet. En dat zal hij zeggen heel flegmatisch, zonder blikken of blozen, al is het ook

door de klompen heen te voelen, dat hij liegt. — Laat het gevraagde hemzelf onverschillig en wil hij zoo beleefd zijn, toch een antwoord te geven, dan zal hij zich afvragen: welk antwoord zou den vrager het meest aangenaam zijn? — Dan zal hij uit een soort wellevendheid weer liever liegen, dan naar waarheid een teleurstellend antwoord geven. En kan hij u met enkel liegen zoo'n tegenvaller niet besparen, dan kan hij soms opvallend kiesch zijn in zijn uitvlucht. Eens dat ik onder een gloeiende tropenzon een ellendig en eindeloos bergpad volgde in een mij nog onbekende streek en mij met moeite voortsleepte, vroeg ik aan een mijner inlandsche gidsen, of het einddoel nog ver was. En zijn meesterlijk diplomatiek antwoord luidde: toean, als wij nog een beetje lang gelooopen hebben, dan wordt het al een beetje dichtbij. — Geef mij toc, dat zulk een antwoord in dergelijke omstandigheden heel wat weldadiger klinkt, dan de nuchtere, zuivere waarheid dat het einde der ellende nog niet te voorzien is. Een der pioniers der Javanenmissie, pater v. Lith, zei dat zeer teekenend: „Bij ons is de eerste wet van de tong: lieg niet; bij hem: grief niet”. —

De twee groote factoren, die ons bij de practische toepassing onzer zedelijke beginselen zoo ver van elkander verwijderen, zijn de volgende:

1e. Bij de schuldvraag beschouwen wij het vergrijp volstrekt subjectief: de persoonlijke gevoelens, die de handeling uitlokten en richtten, bepalen er de zedelijke waarde van. Onze Oosterling beschouwt het feit volstrekt objectief. Deze opvatting strookt volkomen met geheel zijn levenshouding. Het subject, de persoon, treedt in zijn samenleving geheel op den achtergrond. De daden die hij stelt, liggen daarom, ontdaan van alle persoonlijkheid, voor het oordeel der gemeenschap.

2e. Wij huldigen het dubbele beginsel: doe het goede en laat het kwade; hij kent alleen het laatste: laat het kwade. Zijn zedenwet is dus volstrekt *negatief*, ontkenkend: zij kent alleen *verboden*. Zijn houding daar tegenover is bijgevolg een *passieve* van niet-doen, van nalaten, van zich onthouden, zonder een enkelen prikkel, die zijn streefvermogen aanspoort tot opbouw of verheffing. — Onze zedenleer daarentegen kent naast verboden ook evenzeer *geboden*, zij is ook *positief* en daaraan vooral ontleent zij haar omhoogstuwende kracht. Wij staan daar tegenover in eene *actieve* houding van werkdadige beleving en een krachtontplooiing, die wij *virtus*, dat is sterkte of deugd noemen.

Zijn Opperwezen is daarom ook wel de straffer van het kwaad, doch geen looner van het goede. Men zal daarom het kwaad laten, om de straffen te vermijden, waarmede zij bedreigd worden. Gunsten en weldaden der geesten verwacht men alleen in ruil voor de offers, die men hun opdraagt, zooals duidelijk uit alle gebedsformulieren blijkt.

Het beginsel: doe het goede, kent hij niet en juist deze streving verheft den mensch tot een zielenadel, *une noblesse qui oblige*, die ons den plicht oplegt, onze ziels- en geestesvermogens op hoogere idealen in te stellen. Dit ideale streven verwerft ons de achting onzer medemenschen. Wegens plichtverzaking te vervallen van dien adel is de onteering, de schande. Hij kent die hoogere waarden niet, dus ook niet de gebeurlijke gevolgen, eer of schande. En het stuit ons vaak tegen de borst als wij het volslagen gemis daaraan bij hem zoo herhaaldelijk en zoo pijnlijk moeten ondervinden. Vooral wanneer het geldt een tegenstander te treffen, zijn alle middelen hem goed, ook de verachtelijkste, die nooit bij machte zijn, hem een blos naar de wangen te jagen. En zijn omgeving zal die slinksehe streken slim en handig prijzen; doch voor ons, die fijngevoeliger zijn, valt het zwaar, om door zulke plumpe poeten getrapt te worden, gekwetst te worden met een wapen waarvan wij walgen. Wij willen altijd toch nog liever door een auto dan door een mestkar overreden worden.

Elke handeling, die een overtreding is van een of ander voorschrift, is *salah*, een verkeerdheid. Ons woord zonde dekt dus dat begrip slechts ten deele. Onze zinsbepaling van zonde luidt: een vrijwillige overtreding der *wet Gods*. Onder het begrip *salah* vallen ook alle overtredingen der adat, het gewoonterecht, en ook van alle pemali- of taboe-voorschriften, d.w.z. alle handelingen, die verboden zijn, omdat men daarvan slechte invloeden vreest en die op animisme of magisme berusten. Sommige dezer voorschriften gelden voor iedereen en altijd, andere voor bepaalde personen of in bepaalde omstandigheden. Als algemeene pemali geldt b.v. het doden van sommige dieren zooals het juffertje in 't groen (*mantis religiosa*); als bijzondere pemali, dat vrouwen, welke in gezegenden toestand verkeerden, geen stekelige visch mogen eten en geen vlechtwerk verrichten, omdat daardoor de bevalling bemoeilijkt zou worden (sympathische magie).

De overtreding wordt gestraft door dengene tegen wien ze gepleegd is, of die erdoor gekrenkt is: het Opperwezen, de geesten, de schimmen of wezens met magische kracht toegerust, (de pemali's).

Voor zooverre ze de algemeene orde verstoren, of derden nadeel of overlast berokkenen, moeten de Hoofden daartegen optreden; voor het overige heeft ieder de gevolgen zijner handelingen te dragen, al zullen die vaak nog hun terugslag hebben op de gemeenschap, omdat eenieder daarmee zoo nauw verbonden is. Men zou haast kunnen zeggen, dat evenals de goederen, ook het kwaad gemeenschappelijk is. Wij beluisteren dezelfde opvatting in het Evangelie met betrekking tot de Joden, als de leerlingen aan Jezus vragen: Wie heeft gezondigd, deze of diens ouders, dat hij blind geboren is? (Joan. 9, 2). We zullen ons niet verdiepen in de moeilijkheid, hoe deze man al straf op voorhand kon krijgen, door bij zijn geboorte.

eer hij dus nog iets misdaan kon hebben, met blindheid geslagen te worden. Duidelijk ligt in deze uitlating de overtuiging opgesloten, dat iemand ook voor de zonden zijner nabestaanden gestraft kan worden. Het antwoord van Christus geeft geen uitsluitel op de vraag die ons hier bezig houdt. Het slaat op een andere verkeerde opvatting, dat namelijk elke bepaalde stoffelijke of lichamelijke ramp of kwaal als een straf van een bepaalde zonde beschouwd moest worden. Dat bij de Joden algemeen de overtuiging heerschte, dat men ook voor de zonden van nabestaanden gestraft werd, blijkt ten duidelijkste uit het verwijt dat Ezechiël tot hen richt (Ezechiël, 18, 2): „Waarom is bij ulieden de gelijkenis spreekwoordelijk geworden: onze vaders hebben zure druiven gegeten en de tanden der kinderen zijn sleeuw geworden?”

In zijn algemeenheid is die stelling beslist onjuist, omdat elke mensch enkel rekenschap heeft te geven van zijn eigen persoonlijke handelingen en dus niet gestraft zal worden voor fouten door anderen begaan. Wellicht is men tot deze verkeerde voorstelling gekomen, door twee begrippen te verwarren, die men gescheiden dient te houden, al toonen ze eenige verwantschap. Een mensch immers staat tegenover God in een tweevoudige verhouding: op de eerste en voornaamste plaats als persoon, maar daarnaast ook nog als lid zijner samenleving. En ook als gemeenschap heeft het menschdom verplichtingen jegens God na te komen. En wanneer die gemeenschap daarin te kort schiet, is het volstrekt niet uitgesloten, dat God de gemeenschap in haar geheel straft door het zenden of toelaten van rampen, waarbij de goeden dan met de kwaden moeten lijden. Daarom kon Jeremias volkomen terecht klagen: „Onze vaders hebben gezondigd en zijn niet meer en wij ondergaan de straf hunner ongerechtigheden” (Klaaglied, 5, 7). Als volk waren de Joden den Heer ontrouw geworden en God liet toe, dat zij in ballingschap gevoerd werden. En ofschoon op Jeremias geen persoonlijke schuld rustte, had hij als lidmaat zijner gemeenschap deze harde straf mede te ondergaan. Voor de onschuldigen is zoo'n wederwaardigheid dan eigenlijk geen straf, maar een beproeving. Wij echter de Joden dit onderscheid uit het oog verloren, had bij hen de verkeerde opvatting ingang gevonden, dat men ook persoonlijk gestraft kon worden voor de persoonlijke zonden zijner nabestaanden.

Onze Oosterling is beslist dezelfde meening toegedaan. Dit blijkt o.m. ten duidelijkste bij het gewetensonderzoek dat men op de Tancmbar-eilanden een overledene laat ondergaan. Vóór de begrafenis wordt de lijkst, waaraan overlans twee ver uitstekende bamboestokken verbonden zijn, door vier jongelui op de schouders genomen. Deze dragers staan met het aangezicht in dezelfde richting gekeerd. De heidensehe priester noemt nu een vergriep en maant den doode, bijaldien hij daaraan schuldig mocht zijn, en dit dus de oorzaak van zijn dood is, dat dan te bekennen, door een paar

stappen voorwaarts te treden. Hij slaat dan met zijn hakmes tegen de kist en gebiedt: ga! — Is hij aan het vernoemde feit schuldig, dan worden de dragers, door de kracht die van het lijk uitgaat, gedwongen, een paar stappen vooruit te gaan. Is de doode aan het voorgestelde onschuldig, dan blijven de dragers pal staan en moet de proef met een andere zonde herhaald worden ¹⁾. Deze plechtigheid geschiedt geheel ten bate der overlevenden. De overledene zelf heeft met den dood zijn rekening afgesloten en kan niet meer aansprakelijk gesteld worden. Indien zijn schulden niet vereffend zijn, dan heeft de familie de kwade erfenis te aanvaarden en alles in het reine te brengen, om van verdere wraakneming der geesten gevrijwaard te zijn. Ook de gemeenschap is aansprakelijk voor de schuld harer leden. Voor sommige misdrijven, indien die ongestraft blijven, zal de geheele gemeenschap zwaar moeten boeten. In geval b.v. door een harer leden bloedschande bedreven wordt en de schuldigen niet volgens de adat gestraft worden, zal heel de gemeenschap door besmettelijke ziekten bezocht en geteisterd worden, zoolang het gedane onrecht niet geboet en hersteld is. De schuld moet dus geboet worden; door wie dit geschiedt, is van ondergeschikt belang. Ook in dezen beschouwt men de zaak volstrekt objectief.

Op de Kei-eilanden had een notabele mijner parochie het bij de Kompanie verkorven en werd door den bestuursambtenaar veroordeeld tot een paar weken gevangenis. Het kwam hem echter juist niet goed gelegen en hij voelde er bovendien weinig voor, om zoo lang van honk te zijn en daarom stuurde hij een zijner onderhoorigen, om de straf voor hem uit te gaan zitten. — De ambtenaar stond even paf en dacht aan een grap, die hij volstrekt niet waardeeren kon. Onverwijld stuurde hij twee politiemannetjes uit, om den hoogen misdadiger op te halen. Hij zou hem even aan het verstand brengen, dat men met het gerecht niet behoorde te spotten. En nu stond de veroordeelde paf. Geen haar van zijn hoofd had eraan gedacht de straf te ontduiken, nog minder om den gek te scheren met de uitspraken van moeder de Kompanie. Hij had de straf aanvaard en het beste bewijs, dat hij daar niet tegen in verzet kwam was toch, dat hij onmiddellijk iemand gestuurd had, om die straf uit te dienen. Als zijn plaats in de nor maar zoolang warm gehouden werd, dan was de zaak immers in orde. Door wie dat gebeurde, dat kwam er toch niet op aan! — Doch dat wilde die eigenwijze ambtenaar niet begrijpen. En de veroordeelde snapte maar niet waarom die ambtenaar dat niet kon of niet wilde inzien. Immers, wanneer een zijner onderhoorigen beboet werd, moest hij toch uit den familieschat ook voor hem de boete betalen en dan werd er nooit gevraagd, waar de centen vandaan kwamen en niemand maakte er bezwaar tegen, dat hij voor zijn volkje opdraaide.

1) Zie *Zijn Plaats onder de Zon*, blz. 119.

En nu hij een zijner mannetjes zoo'n strafkarweitje voor hem wilde laten opknappen, ging die ambtenaar tegen hem te keer alsof hij de halve wereld onderst boven had willen halen! . . .

Wordt de orde verstoord, dan treedt de straf in, om het verbroken evenwicht te herstellen. Een God looner van het goed kent men niet, dus zeker niet een eeuwige vergelding hiernamaals. Van de onsterfelijkheid der ziel heeft men wel eenig begrip, in zooverre men ervan overtuigd is, dat ze na dit leven blijft voortbestaan. Over den aard van dit bestaan zijn de voorstellingen erg verward. Wel wordt algemeen als vaststaand aangenomen, dat dit leven hiernamaals ongeveer op denzelfden voet doorgaat als hier beneden, maar minder gezellig en genoeglijk, armoedig en kommervol, doch vergeestelijkt, d.w.z. ontheven van alle stoffelijke zelfstandigheid. Het is waarschijnlijk aan deze ongunstige levensvoorwaarden te wijten, dat de schimmen over het algemeen nijdig, afgunstig, kribbig en korzelig van aard zijn. Het lichaam is vergaan, het stoffelijk omhulsel vervallen, alleen de kern, de geest blijft over en daarom gebruiken zij, evenals de geesten, van de spijzen die hun geofferd worden en van de gebruiksartikelen, die hun worden meegegeven, ook enkel de kern of den geest; het stoffelijk omhulsel laten zij onaangeroerd. Zoo gebruiken ze bij de offers alleen de ziel van zoo'n aardappel, de ziel van een stukje visch of vleesch; wat met het stoffelijk overschot gebeurt en of dat groot of klein is, deert of interesseert hen niet. Hetzelfde geldt voor de kostbaarheden, die hun soms worden aangeboden. De offeraars kunnen ze later gerust terugnemen; de schimmen of geesten hebben er de ziel van genomen en de levenden waardeeren enkel het stoffelijk overschot. Daarom offert men ook vaak in hout nagemaakte menschen, dieren of kostbaarheden (wisselpoppen), die toch immers ook een ziel hebben. Soms echter worden voorwerpen, die men hun offert, stuk geslagen of vernield, om hetgeen den geesten geofferd wordt, voor de levenden onbruikbaar te maken. Dit schijnt wel te getuigen van meer edelmoedigheid en grooter vrijgevigheid. Hoe een stuk goud, een olifantstand of andere kostbaarheid, die men offerde en waarvan de geesten dus de ziel meenamen, het verder zonder ziel kan stellen, of waar zoo'n kostbaarheid, als ze later weer voor offer gebruikt wordt, zoo gauw een nieuwe ziel vandaan haalt, die dan aan de geesten gegund wordt, zijn vragen, die opkomen in het hoofd van kritikasters zooals wij zijn: onze Oosterling plaagt zich daarover de hersens niet ¹⁾.

Terwijl wij bij de beoordeeling der zedelijke waarde eener handeling als hoofdfactor beschouwen de *bedoeling*, welke de aanleiding en de drijfveer tot het stellen der handeling geweest is, let onze Ooster-

1) Zie ook blz. 36.

ling voornamelijk, om niet te zeggen uitsluitend op het *brutale feit* zelf. Hij blijft vooral objectief en daarom pleit zelfs onwetendheid of onbewustheid niet vrij van schuld. De geesten zullen daar heelmaal geen rekening mee houden; de menschelijke rechter zal ze wellicht als verzachtende omstandigheid in aanmerking willen nemen; doch de stelregel blijft: de overtreding is gepleegd, de orde verstoord, dus die moet hersteld worden, door de bij het vergrijp passende straf.

Op doodslag staat volgens de wet van den talio de doodstraf. Wanneer men iemand onwetend of onwillend van het leven beroofd heeft, zal de menschelijke rechter dit als verzachting laten gelden en zal men in plaats van de doodstraf te eischen het lijk van den verslagene verkavelen en voor elk zijner ledematen een boete vorderen, zoodat hij als het ware afbetaald wordt.

Vandaar dat men ook vaak zoo hard en meedoogenloos is tegenover krankzinnigen. Krankzinnigheid alsook doofstomheid worden beschouwd als een soort bezetenheid; een booze geest heeft van die menschen bezit genomen. Om deze zonderlinge wezens hangt dus steeds een waas van geheimzinnigheid. Men heeft echter al spoedig doorzien, welke de geaardheid is van den geest, die in hen huist. Is deze kwaadaardig, dan zal men op zijn hoede zijn; is hij meer sulchtig, dan wordt zoo'n krankzinnige het mikpunt van allerlei plagerijen. Veroorzaken zij door hun domheden anderen overlast of nadeel, dan worden zij wreed mishandeld. Dat deze stakkers niet weten wat zij doen, niet toerekenbaar zijn, is voor hen onverstaanbare taal: de geest, die in hen woont, die hun bewustheidsziel verdringt, handelt immers zoo onzinnig. Deze ongelukkigen zijn de paria's in deze samenleving: ze zijn geen gewone booze geesten, ze zijn geen gewone menschen, ze zijn een soort tweeslachtige wezens, wanstaltige mislukkelingen, die er niet thuis hooren.

Meermalen las ik in indische bladen, hoe journalisten hun verontwaardiging luchtten over mishandeling van krankzinnigen door inlanders; hoe die stumpers als een beest in een vies kot lagen opgesloten of aan een boom getuid. — Zeker, dat zijn deerniswekkende en afkeurenswaardige toestanden. Maar men bedenke hierbij ook even, dat deze gruwelen niet voorvielen in een welgeordende maatschappij, waar zulke ontreddeerden terstond in een gesticht kunnen worden opgenomen, waar zij een zorgzame en deskundige verpleging genieten. Iets van dien aard is daar niet bekend en dan kan een gevaarlijke krankzinnige in zoo'n omgeving een zeer moeilijk probleem worden.

Op een mijner standplaatsen op de Kei-eilanden was destijds zoo'n gek of liever een oude man, die geheel verkindscht was. Kwaadaardig van nature was hij niet, maar als het jonge volk hem plaagde, kon hij zich vervaarlijk opwinden en verneukelde men zich over zijn machteloze woede. Eens had hij in zoo'n toestand van overprikkeling een zijner treiteraars een flinken klap met een stok toe-

gediend en was toen in een leegstaande hut gevluht. Daar trof ik de bengels bezig met brandende fakkels onder den open bamboevloer te zwaaien, om hem eruit te porren! — Zoo gebeurde het op een avond, dat men hem weer tot het uiterste gesard en getergd had, dat hij een hakmes greep en een meisje zoo'n houw over het hoofd gaf, dat zij wellicht alleen aan haar dikken hardos dankte, dat zij er het leven afbracht; die had de kracht van den slag gebroken, die niettemin een groote gapende wonde veroorzaakte. Toen had ik alle moeite om te beletten, dat het woedende volk den stumperd zou lynchen. — Die man werd een voortdurende dreiging in den kampong. Men bracht hem naar een naburig onbewoond eilandje, waar men een hutje voor hem had gebouwd en de familie hem geregeld voedsel bracht. Doch ook deze oplossing was niet deugdelijk. Wanneer men hem voorraad bracht, at hij zijn genoeg en smet de rest in zee. Gelukkig bracht de dood eindelijk uitkomst.

De zedenleer dezer menschen is geheel opgebouwd op een soort utilitarisme of eigenbelang. Men zal uit verstandige politiek het kwaad vermijden, om gevrijwaard te blijven van de onheilen, die er de onverbiddelijke nasleep van zijn.

Wij huldigen het dubbele beginsel: doe het goede en laat het kwade. Het goede doen niet alleen ter wille eener in het vooruitzicht gestelde belooning, maar ook, omdat het goede om zichzelf begeerlijk is en dient te worden nagestreefd. In de practische toepassing moge het vleesch vaak in verzet komen tegen den geest, het is niettemin een onafwijsbare eisch, welken de christelijke samenleving aan al hare leden blijft stellen. En niet enkel de christelijke. Dit strookt immers geheel met de menschelijke natuur, die door het Christendom en de genade niet wordt verminkt, doch slechts hooger opgevoerd. Daarom hebben heidensche wijsgeeren, alleen geleid door het natuurlijk licht van hun verstand, zich tot deze zielehoogheid weten te verheffen en hebben zij getracht deze edelere levensbeschouwing tot gemeengoed te maken in hunne omgeving. Plato b.v. stelt ons den volmaakten mensch voor als rechtvaardig, wijs, kuisch, edelmoedig, weldadig jegens allen, ofschoon hij voor zijn weldaden ondank ontvangt en die ten slotte veroordeeld tot een schandelijken dood, uit dit leven scheidt. — Men zou haast zeggen, dat de heidensche wijsgeer hier onbewust het beeld teekent van Christus, het toonbeeld van alle zedelijke volmaaktheid. Ook Chineesche wijzen hebben leeringen neergeschreven, die men een Kerkvader in den mond zou kunnen leggen.

In deze hoogerstaande gemeenschappen zoowel als in de christelijke verwacht eenieder van zijn medeburgers, die aanspraak willen maken op zijn achting, dat zij niet alleen het kwade laten, maar ook het goede zullen nastreven, alleen omdat het goede goed is en dus om zichzelf begeerenswaardig. Daaruit wordt een levenshouding geboren, die ons dwingt, om niet alleen niet slecht te zijn,

maar ook positief en daadwerkelijk goed. Bij gebeurlijke te-kortkomingen zal men ten minste met St Paulus deemoedig erkennen: ik doe het goede niet, dat ik begeer, maar ik bega het kwade, dat ik haat. Het kwaad is dus verkeerd onder dubbel opzicht: ten eerste omdat het iets slechts najaagt, dat men te vermijden had en ten tweede omdat het iets goeds afwijst, dat men had na te streven. Wanneer dan ook iemand een misdrijf begaat, staat hij schuldig niet alleen tegenover den wetgever, maar ook tegenover de geheele gemeenschap, wier publiek geweten hij belcedigd heeft en die van hem de beleving van het goede eischt. Daarom wordt hij ook door het ondergaan der straf alleen, niet gerehabiliteerd, maar zal hij ook het publieke geweten moeten bevredigen door degelijke blijken van inkeer en verbetering, door een gewijzigde levenshouding, van het kwade niet enkel tot het negatieve geen kwaad doen, maar tot het positieve goeddoen. Zoolang dit niet gebeurt, blijft hij aan de openbare schande en oneer prijs gegeven en blijft hem het recht op anderer achting ontzegd. En helaas! dikwijls nog langer. Maar dat is dan niet christelijk meer . . .

Krachtens onze opvatting van het vergrijp stellen wij als eisch aan de straf, dat zij niet in de eerste plaats een wraakneming zal zijn over het gepleegde misdrijf, maar de verbetering van den schuldige zal beoogen. Ook bij de berechting der zwaarste misdaden blijft er plaats voor barmhartigheid en toegevendheid, vergoelijking en vergevingsgezindheid. Wij immers beschouwen de schuld subjectief en wij veronderstellen, dat niemand in arren moede uit louter hoosheid zondigt, maar vooral uit zwakheid of in drift of onder den drang van moeilijke verhoudingen en dit alles laten wij pleiten voor verzachtende omstandigheden.

Hij daarentegen kent God alleen als een strengen rechter en wetgever, die door middel van straf zijn wet tracht te doen eerbiedigen. De aardsche rechter, die deze wetten heeft te handhaven, kan dus ook geen andere inzichten huldigen. Men kent God niet als een goeden vader, die uit liefde gediend behoort te worden, of zelfs niet als een goeden meester, die zijn trouwe dienaren gul zal beloonen. Overwegingen van billijkheid komen hierbij niet in beschouwing. En dat een overtreding zonder straf vergeven zou kunnen worden, lijkt hem niet denkbaar. Veel meer nog dan de Joden van het Oude Verbond leeft hij onder een wet van vrees. Liefde, goedertierenheid, barmhartigheid zijn gevoelens, welke hij van het Opperwezen niet verwacht. Hij is de Machtige, en de Oosterling meent, dat men macht heeft, om ze te gebruiken en daarom staat bij hem het begrip machthebber zeer dicht bij dat van despoot. Voor de onderdanen is het voorzichtig, buiten zijn bereik te blijven en hem mild te stemmen, wanneer men zijn hulp nodig heeft. Zijn eeredienst is ook uitsluitend daarop ingesteld. Al zijn offers zijn smeekoffers, om hulp te vragen, wanneer men in nood verkeert of om een schuld in te lossen voor verleend hulpbetoon. Zelfs de

dankbaarheid voor verkregen gunsten vindt daarbij nauwelijks plaats. Wanneer de Tanembarees op klopjacht is, zal hij de hulp van het Opperwezen inroepen en hem daarvoor gul een offer beloven. Al heeft hij nadien ook de vetste varkens van het bosch geschoten, toch zal hij brutaal genoeg zijn, om bij zijn offer te bidden: gij hebt ons een paar magere sprinkhanen laten bemachtigen en wij brengen u daarvan uw deel. Als gij ons een volgenden keer iets beters buit helpt maken, zult gij ook beter bediend worden. — Dankbaar maar niet voldaan blijft de hoofdtoon der vroomheid. Dit zijn de beginselen. Hierdoor wordt echter het feit niet uitgesloten, dat men ook dikwijls positief goede daden zal stellen als van medelijden, hulpvaardigheid en dergelijke. Een mensch immers heeft zoowel zijn goede als zijn kwade neigingen. Het zijn dan spontane uitingen van het goede hart. Men zal daardoor de achting en de genegenheid der menschen winnen, doch eenige belooning of blijk van goedgunstigheid der hoogere geesten verwacht men daarvoor niet. In gebedsformulieren hooren wij dan ook nooit, dat men zijn aanspraak op hun hulpbetoon grondt op deugd of rechtschapenheid, doch enkel op hoogen stand en adellijke afkomst ¹⁾. Gelukkig daarom, dat elke goede handeling haar eerste belooning in zich zelve draagt, door het gevoel van innige tevredenheid en voldaanheid, dat als een weldoende zonnestraal schijnt in het hart.

Men moet den toorn van het Opperwezen trachten te outgaan en zijn welwillendheid door offertjes trachten af te bedelen. Edeler gevoelens als liefde, toegenegenheid of erkentelijkheid koestert jegens hem niemand. Men meent dat hij dat ook van niemand verwacht. Hij is op de eerste en laatste plaats de strenge wetgever, die nooit genade voor recht zal laten gelden. Men leeft onder den dwang der overmacht: de wet na te komen of de straf te ondergaan. Men zou al zijn voorschriften daarom strafwetten kunnen noemen. Wetten, die men moet onderhouden uit hoogere beweegredenen, bestaan voor hem niet. Hij kent als het ware geen ethische beginselen. Hier is dus ook geen sprake van het kwetsen van een publiek geweten. De straf is eenvoudig te beschouwen als een wraakneming over de overtreding; daardoor wordt de gestoorde orde weer in evenwicht hersteld. Heeft daarom iemand de op zijn misdrijf gestelde straf ondergaan, dan is daardoor niet alleen zijn schuld ver-effend, maar is hij meteen in eere hersteld en heeft hem niemand nog iets te verwijten; hij is volkomen gerehabiliteerd. Ter illustratie kan ik hier even de geschiedenis inlassen van twee goede moordenaars, zooals ik die opteekende in het jaar 1914, op de Kei-eilanden.

Zoo zoetjesaan gaat mijn parochie vooruit en laat ons hopen: even-

1) Verschillende voorbeelden daarvan kan men vinden in mijn boek: *Keieesche Legendes*.

zeer in gehalte als in gestalte. Als laatste aanwinst heb ik te vermelden twee goede moordenaars, nog heel versch uit de nor. Denk daarom niet, dat ik gekscheer, als ik daarbij hoop, dat mijn parochie groeit evenzeer in gehalte als in gestalte. Daar zijn in Europa helaas! zooveel menschen, die al lang vergeten zijn, dat de eerste, wien O.L. Heer het herwonnen Paradijs beloofde, ook een moordenaar was. In hun oog blijft iemand, die het eenmaal verkorven heeft, voor immer geschandvlekt. Zoo denken wij hier op Kei gelukkig niet.

Mijn goede moordenaars dan hebben hun penitentie volbracht. Zij hebben acht jaar gebromd. Het waren er in den trant van de broeders van Jozef. Zij hadden ook een broer, die hun in den weg liep, en daarom besloten zij hem naar het schimmenrijk te helpen, zonder hun handen met bloed te besmeuren.

Op zekeren dag sloegen zij hem voor om samen te gaan visschen op een zandbank in zee, die bij ebbe droogvalt, ongeveer een uur roeiens ver in zee —. Toen de vloed opkwam, roeiden de twee broeders terug naar den wal en lieten den ongelukkige door het opkomend tij omkomen.

De booze toeleg werd echter ontdekt en zij werden elk tot acht jaar gevangenis veroordeeld.

Als iemand op Kei het heel erg begaaid heeft, zoodat moeder de Kompanie meent hem eens geducht onder handen te moeten nemen, dan wordt hij naar de residentieplaats Ambon opgezonden. Zoo verhuisden ook onze gebroeders daarheen, om, zooals het heet, te werk gesteld te worden voor den kost zonder loon. Zij heeten dan gestraften of gevangenen of: bruine broeders (vanwege de kleur hunner uniform) of: kettingbeeren of iets lieflijker: kettingjongens of ook wel meer officieel: dwangarbeiders of minder officieel: ambtenaren van den vijfden rang.

Al die namen geven de zaak tamelijk trouw weer: wie niet hooren wil, moet voelen; maar wie een beetje meegaand is, kan het er best rukken.

Wanneer ik te Ambon op dienstreis kwam, ging ik natuurlijk ook de boei bezoeken, waar ik ook enkele parochianen onder de bevolking telde. Een ervan bekleedde het ambt van lantaarnopsteker der stad. Dien had ik gewoonlijk al eer ontmoet. Zoodra hij mij op straat bespeurde, kwam hij met zijn bamboe-laddertje op den schouder op mij afgetippeld om nieuws te vernemen uit het vaderland en heel gemoedelijk kuierden wij dan samen een eindje op. Nicodemus, zoo heette hij, was fier op zijn post van vertrouwen en heel kranig en honderd uit babbelend stapte hij dan naast mij voort. Het ging hem naar den vleeze. Behalve aan zijn welgedaan uiterlijk merkte ik dat, toen ik een prachtige gouden tand vóór in zijn mond zag blinken; hetgeen zijn voortdurenden glimlach eenigen luister bijzette.

„Wel, Nicodemus, vroeg ik, laat de Kompanie je hier zoo fraai

vergulden? Eer het rijtje vol is, loop je gevaar uit de boei weggestolen te worden!" — „Nee, toean," zei hij, weldadig aangedaan door mijn opmerking, „dien tand heb ik gekocht van een Javaan en toen heeft een kameraad me een tand uitgetrokken en dezen gouden in de plaats gezet." En heel zijn lachend gezicht blonk van trots, bijna zoo hel als zijn gouden tand.

Mijn twee goede moordenaars hadden hun tijd voornamelijk op Ceram uitgediend, waar zij de betrekking van pakjesdrager bij het leger hadden waargenomen. Dat baantje had hun blijkbaar ook geen windeieren gelegd; want ofschoon zij te werk gesteld waren voor den kost zonder loon, afvallertjes zijn er voor naarstige speurders altijd nog wel te snappen.

Zij keerden dan ook terug in hun dorp met een groote kist vol spullen en bullen, een hoofd vol wonderbare verhalen, een borst opgezet van zelfbewustzijn en om heel hun persoonlijkheid een waas van waardigheid en ontzag. En om dien indruk te bevestigen, begonnen ze terstond met uitpakken van hun schatten en hun verhalen. Van deze laatste kon de waarde minder nauwkeurig worden getaxeerd door de talrijke belangstellenden. Maar wie zal er moeder de Natuur een verwijt van maken, dat zij den zwarte, in vele opzichten zoo karig behandeld, ten minste rijkelijk verbeeldingskracht heeft toebedeeld? — of den zwarte, dat hij woekert met dit talent? —

Zijzelf hadden zooveel van de wereld gezien, dat zij zich over niets meer verwonderden. Anders hadden zij hun eigen dorp ook schier niet teruggekend. Daar was ook veel, ja bijna alles veranderd. En niet de geringste dier veranderingen was, dat er een kerk en een school gekomen waren en een groot deel der bewoners, met hun eigen naaste familie inclus, Katholiek geworden waren. En als al hun verwantschap dien weg opging, die toch geen boschpad was, maar een groote straat, hoe zouden zij dan een anderen weg kunnen inslaan? — Het eten stond opgeschept en velen hadden er al van gegeten en het smakelijk bevonden. Waarom zouden zij er dan ook niet van eten? — Zij moesten dus ook wel Katholiek worden en met Kerstmis kwamen zij voor het eerst onder plechtig geleide naar de kerk. Een zoon prijkte bij die gelegenheid in een nog zoo goed als nieuw boevenpakje van papa. — Honni soit qui mal y pense! — Papa had er immers de schande al lang afgebromd.

Allen waren verheugd over de belangrijke aanwinst en weldra ontving ik een gezantschap, om eens te hooren wat ik ervan dacht, als zij den oudsten der twee eens tot dorpshef aanstelden. Want ziet u, deze twee hadden nu lange jaren bij de regeering gewerkt en met allerlei heeren der Kompanie te doen gehad. Zij kenden al die heeren van binnen en van buiten. Zij wisten precies, hoe je met die lui moest omgaan en al wat de Kompanie wilde en bedoelde. Wat hadden zij, zwarten, die altijd in de bosschen gezeten hadden,

verstand van blanke menschen? Maar die twee zouden daarmee het best kunnen opschieten.

Ik achtte ze voor dat baantje al niet minder geschikt dan een ander. Hier zijn het gelukkig allemaal geen kwaaien, die onder de galg gestaan hebben. Maar wij Westerlingen hebben toch even tijd noodig om te wennen aan het idee: een moordenaar als burgemeester! Ofschoon we tijdens de mofsche bezetting op dit punt ook heel wat gewoon geworden zijn! —

Bij een inheemsche rechtzitting op de Kei-eilanden bleef een jonkman, die ervan beticht werd, verboden omgang met een meisje gehad te hebben, halsstarrig zijn schuld ontkennen. Wjl het meisje zwanger was, zou hij haar moeten trouwen, daar zij anders in de positie kwam van versmade en in het vervolg door ieder te versmadelen bruid. De rechter stelde dus alle pogingen in het werk, om den verdachte tot een bekentenis te bewegen. Om hem wat op zijn gemak te stellen en te overtuigen, dat hij door zijn misdrijf heelemaal niet gestempeld was tot een buitenmaatschen zondaar, sprak de rechter: Och kom, beken maar gerust; dat hebben wij immers allemaal wel eens gedaan. — Zulke middelen lijken ons heelemaal niet geschikt, om het ontzag voor de vierschaar hoog te houden. Volgens die menschen krijgt dat daardoor niet het minste schrammetje. De rechter had misdaan, zeer zeker, maar had ook de boete betaald, die hem was opgelegd. De zaak was daarmee uit de wereld en niemand had hem nog iets te verwijten.

Dit mogen uitersten zijn, maar het is volkomen logisch volgens hunne opvattingen over schuld en straf. En het heeft ook zijn sympathieke zijde, als men daar tegenover het zooveel erger uiterste stelt, waarin men bij ons zoo vaak vervalt, door ook den rouwmoedigen zondaar steeds het Kaïnsmerk op het voorhoofd te blijven branden. Degenen, die zich met het even schoone als moeilijke reclasseeringswerk bezig houden, weten daarvan mee te praten.

HOOFDSTUK XV

PRACTISCHE TOEPASSING

ETHISCHE BEGRIPPEN — UTILITARISME

In gevolge deze zedelijkheidsopvattingen komt de practische levenswijsheid hierop neer: van twee kwaden steeds het minste kiezen. Wanneer dus de naleving van een voorschrift bezwaarlijk wordt en men goede kans ziet, buiten het bereik van den rechterlijken arm te blijven, zal men het er nog al eens op wagen, dit te overtreden. Wel blijft dan nog steeds de wraak der geesten dreigen, doch dezer straffen liggen nog in de onbestemde toekomst en maken derhalve minder indruk en hun afschrikwekkende kracht is geringer. Komen die later toch op hem neer, dan kan men nog altijd maatregelen treffen, om door offers de zaak te vereffenen. Men zal echter geen oogenblik aarzelen een ziekte of andere ramp, die den schuldige zou overkomen, als zulk een straf te beschouwen. Sterft b.v. iemand kort nadat hij een zaak of geschil met anderen gehad heeft, dan twijfelt niemand meer aan zijn schuld, ook al heeft een godsoordeel hem in het gelijk gesteld. Door toovermiddelen moet hij dan het godsoordeel misleid hebben, maar het Opperwezen achtervolgt hem niettemin met de gerechte straf.

Zoo gebeurde het op de Kei-eilanden, dat tusschen twee dorpen al jaren lang een grensgeschil bestond. Eindelijk werd door het Bestuur uitspraak gedaan en het betwiste stuk grond aan een der dorpen toegewezen. Nu kwamen er echter in dit dorp kort achter elkaar verschillende sterfgevallen voor. Het geweten, dat niet heel zuiver was, begon te kriebelen en men moet het den rouwmoedigen zondaars ten goede houden, dat zij weer naar den ambtenaar togen om hem te bekennen, dat zij ondanks zijn uitspraak in het ongelijk waren en de betwiste grond rechtens aan de andere partij toekwam.

De dood is een straf zwaar genoeg, om tegen het zwaarste misdrijf op te wegen. — Het is mij meermalen overkomen, dat ik een stervenden heiden wilde doopen. Men moet hem dan natuurlijk een weinig voorbereiden en het allervoornaamste van den godsdienst trachten bij te brengen. Het spreekt wel vanzelf, dat wij in zoo'n geval toch zeer voornamste geloofspunten als b.v. de Heilige Drie-

vuldigheid, onaangeroerd laten. We konden het net zoo goed hebben over een parallelepipedum! Ik sprak zoo iemand dan ongeveer volgenderwijze toe in voor hem verstaanbare taal; Vriend, het loopt met u op een einde; ge gaat naar het schimmenrijk. Uw lichaam is versleten en zal vergaan, maar uw ziel, dat weet gij, die blijft; die gaat naar een andere wereld. Maar hoe die andere wereld is, dat weet ge niet. Gij meent, dat die slecht is. Er is inderdaad een heel slechte, maar die is voor de slechte menschen. Maar er is er ook eene, die heel goed is en schoon en die is voor de goede menschen. De ziel gaat na den dood naar het Opperwezen en die stuurt de slechte zielen naar het slechte en de goede zielen naar het goede schimmenrijk. Nu hebt ge wellicht ook wel eens verkeerde dingen gedaan. Maar als ge dat nu niet meer wilt, dan zal ik met heilig water al uw zonden afwassen en gaat ge naar het goede schoone schimmenrijk.

Toean, was dan zijn antwoord, maak mij gezond en ik zal doen wat gij wilt.

Uit den mond van iemand, die daar op apengapen ligt, lijkt dat veel op het bekende kluitje om iemand in het riet te sturen. Toch is dat geenszins het geval. Wij verstaan elkander niet. De man, die daar op sterven ligt, is ervan overtuigd, dat hij iets op zijn kerfstok heeft, ook al is hij zich daarvan niet bewust, want anders ging hij niet dood. Ik versterk hem nog in die overtuiging, door hem voor te praten, dat ik met heilig water zijn zonden weg zal wassen. Maar als dat inderdaad gebeurt, als ik die zonden van hem wegneem, moet toch ook de straf dier zonde verdwijnen, de ziekte waaraan hij ligt te sterven . . .

De wijste stelregel is volgens deze menschen dus: met zoo min mogelijk last en moeite buiten het bereik blijven van den straffenden arm van menschen en geesten. Voor hem geen enkel opbouwend werk in geestelijken zin. Immers tot het doen van het goede is hij niet gehouden. Daar hebben zijn geesten geen premie op gesteld. Het eigenbelang is er niet bij gebaat en de hoogere idealen om belangeloos het goede te betrachten om wille van het goede zelf, vallen heelemaal buiten zijn geestelijken gezichtseinder. Van het in onze oogen zoo edel streven, om ten koste zelfs der zwaarste offers en zelfverloochening zich op het goede toe te leggen, kan hij den zin niet bevroeden of beseffen. Dat is zich in last en kommer steken zonder nut, en bijgevolg een groote dwaasheid.

Daarom begrijpt hij in den beginne ook de toewijding van den missionaris niet als die b.v. belangeloos walgelijke ziekten of wonden verpleegt. Het komt hem zelfs verdacht voor, zooals wij reeds opmerkten, evenals ons een al te opdringerige hulpvaardigheid of liefdoenerij. Dan zijn wij ook geneigd ons af te vragen: wat moet die man van mij hebben, dat hij zoo buitensporig lief doet? — Dringt het tot hem door, dat de missionaris toch geheel belangeloos

handelt, dan zal hij die toewijding beschouwen als de vreemdsoortige liefhebberij van dien vreemden mijnheer. Het is mij meermalen overkomen, als ik van die vieze vervuilde wonden aan het reinigen en verbinden was en er vreemden in het dorp kwamen, dat die er bij gebracht werden, om naar die vreemde vertooning te komen kijken. En de cicerone of leider gaf dan uitleg en toelichting: kijk nu eens die stinkende vuile wonden — en hij spuwde verachterlijk van zich af — die zit deze toean te verbinden. Dat is nu *zijn* liefhebberij. Dat schijnt hij blijkbaar graag te doen, want als hij ergens zoo'n viezen vent opgespoord heeft, zeurt hij zoo lang, dat hij bij hem komt om zich te laten verzorgen.

Het heeft dan ook niets bevreemdends, ofschoon het ons wel wat stuitend in de ooren klinkt, dat zoo'n zieke, die den missionaris ter wille is geweest, omdat hij hem zijn vuile wonden heeft laten verbinden, hem daarna heel gemoedelijk een pruijpje tabak vraagt als belooning. Voor wat hoort wat! . . . Dikwijls is het ook niets anders dan een bewijs van, in ons oog wel eenigszins misplaatste, gemoedelijke vertrouwelijheid.

Eerst wanneer die menschen de hoogere idealen van het Christendom hebben leeren kennen, dringt het tot hen door, dat de missionaris door andere drijfveeren bewogen wordt. Zeker, ook hij is mensch en niets menselijks is hem vreemd, dus ook niet het zeer menschelijk gevoel van medelijden en hulpvaardigheid. Men treft zelfs soms staaltjes van voorbeeldige toewijding, die ons te weldadiger aandoen, omdat ze tot de uitzonderingen behooren. In het algemeen mag ze niet te veel offertjes eischen. Christus alleen heeft ons geleerd den evenmensch lief te hebben, zooals Hij ons heeft liefgehad; dat is belangeloos en met zelfopoffering.

Toen tijdens een pokkenepidemie in een Keieeschen kampong de eerste ziekteverschijnselen zich bij een man openbaarden, was ik er terstond bij, om den zieke af te zonderen in een hutje buiten het dorp. Deze maatregel vond algemeene instemming, want voor de ziekte is men zeer bevreesd. En niet zonder reden. Men weet door treurige ervaring, dat ze zeer besmettelijk is en in een land zonder hygiënische voorzorgen of medische hulp, maakt ze veel slachtoffers. Hadde ik den zieke niet afgezonderd, dan was beslist de heele kampong de bosschen in gevlucht, om het gevaar te ontloopen. Deze oplossing om het te keeren, vond men evenwel veel gemakkelijker en men juichte die van harte toe. Maar toen ik uitzag naar een paar lui, die den zieke moesten verzorgen, was er niemand voor die taak te vinden. Met den zieke was het gevaar verwijderd en wat verder met hem gebeurde, dat deerde niemand. Een paar lui, die vroeger reeds de pokken gehad hadden en dus immuun waren tegen de besmetting, moesten ten slotte met geweld gedwongen worden, om die taak op zich te nemen. Onder voortdurend toezicht, zijn zij op hun post gebleven, totdat de zieke stierf. De kampong bleef gelukkig voor verdere besmetting gespaard.

In zijn referaat *De Melaatschheid in de Grieksche Wereld tot de 5e Eeuw na Christus*¹⁾ zegt dr H. L. Davids: „Van eenige deernis met de ongelukkige melaatschen kunnen we in de oude grieksche literatuur geen spoor vinden, tenzij het vermoedelijke bestaan van zoojuist genoemde leprozerie²⁾ in deze richting mocht wijzen. Hiermee raken we de vraag, of de Christelijke caritas begin of bekroning van een ontwikkeling der menschenliefde is, m.a.w. of de Christelijke caritas een continueerende, zelfs laatste schakel vormt in een van de jongste tijden af zich ontwikkelend proces, of dat met de Christelijke caritas een geheel nieuwe tijd is ingeluid. Zij die een antwoord op deze vraag hebben gegeven, hebben maar al te vaak de begrippen humaniteit en caritas vereenzelvigd. Alleen al het bestaan en het veelvuldig voorkomen van het woord *φιλαρθρωπία* in de heidensche grieksche letterkunde zijn voldoende om zekerheid te hebben, dat menschenliefde bij de oude Grieken heeft bestaan. En prof. H. Bolkestein heeft in zijn geschrift *Ξερών*, (Mededeelingen Kon. Ak. van Wetensch., afd. Letterkunde, 84, B 3, A'dam 1937) heel wat gegevens, die wijzen op de beoefening van humaniteit bij de Ouden, verzameld. We moeten echter steeds in het oog houden, dat bij de Ouden de humaniteit een goede eigenschap van gelijke orde als andere is geweest. Bij hen was humaniteit hoogstens nevengeschikt aan eerlijkheid, onomkoopbaarheid, onbaatzuchtigheid, enz., terwijl voor den Christen de caritas het hoogste gebod is, waaraan alle andere deugden ondergeschikt zijn. En juist de naastenliefde betoond aan de deerniswekkende melaatschen loopt als een gouden draad door de geheele geschiedenis der christelijke Kerk. Zoo in iets, dan volgen de volgingen hierin het voetspoor van den Meester. Christus zelf heeft, zooals bekend genoeg is, voor de melaatschen een bijzondere genegenheid getoond. (Matth. 8, 3; Marc. 1, 41; Luc. 5, 12; 17, 12).”

Wanneer men hoort, hoe deze Oosterling steeds den mond vol heeft van zich schamen en hoe schelden en verwenschen streng gestraft worden, zou men geneigd zijn te veronderstellen, dat hij een sterk ontwikkeld eergevoel heeft. Men komt echter al spoedig tot de bevinding, dat men zich hierin deerlijk heeft vergist. Zijn eergevoel is niets anders dan ijdel zelfbehagen en zelfgenoegzaamheid en zijn gevoeligheid voor beschaming spruit alleen voort uit gekwetste ijdelheid en hoogmoed. Vaak zal zij zelfs de hebzucht temperen of dempen. Wanneer men lui hoort redeneeren over oneenigheid, welke zij met anderen gehad hebben, kan men geregeld de uitlating of de ontboezeming vernemen, dat zij zich hadden willen schamen, doch bij nader inzien hebben zij het maar liever

1) Annalen van de Vereeniging tot het bevorderen van de beoefening der Wetenschap onder de Katholieken in Nederland, jaarg. XXXIII, afl. II, 1941, blz. 201.

2) De door Pausanias vermelde leprozenstad Lepreos in Elis.

niet gedaan! — Het bleek dan voordeelijker de belediging maar over zijn kant te laten gaan. Het eergevoel blijkt dus niet zoo fijngevoelig en kan ten gerieve der inhaligheid zoo'n duw wel verdragen.

De eer en de schande zooals wij die verstaan, zijn gevoelens, die berusten op het ethisch beginsel: het goede doen om wille van het goede, dat wij in het *potius mori quam foedari*, liever dood dan ont-eerd, tot het hoogste ideaal opvoeren. Ridderlijkheid is voor hem een vreemde klank en dat stuit ons zoo vaak tegen de borst, als wij ondervinden, dat ter bereiking van een doel, alle middelen goed geacht worden, de laagste en gemeenste niet uitgezonderd. De oirbaarheid eener handeling ten opzichte ook van het eergevoel wordt bepaald naar het practisch nut of voordeel van het oogenblik. Is de daad door de wet verboden, dan zal hij zich misschien laten weerhouden door de vrees voor de straffen, doch niet door de schaamte of de vrees zich te onteeren en te schandvlekken door het stellen eener onwaardige daad.

Schande en schaamte, voortspruitend uit het plegen van onwaardige handelingen, kent men niet, wijl men krachtens zijn beginselen tot het doen van geen enkel goed verplicht is. Vandaar ook gemis aan wilskracht of zedelijke sterkte. Ook voor die lafheid schaamt men zich niet; en hetgeen wij als verachtelijke lafheid brandmerken, prijst hij als voorzichtige wijsheid.

BESLUIT

Vele tegenstellingen hebben wij in deze verhandeling naar voren gebracht. Wij hebben ze voor de vierschaar getrokken en ons oordeel uitgesproken. Daar was het aan ons, om volstreckte objectiviteit te betrachten. Wij durven ons vleien, dat wij daarin geslaagd zijn, omdat wij hierbij ook onze eigen subjectiviteit hadden uit te schakelen. Wij hadden de maatstaven en normen aan te leggen onzer christelijke beginselen. Dat zijn de eenige betrouwbare om een oordeel te vellen over menschen en dingen, omdat zij zijn vastgesteld door den Maker zelf van alle menschen en dingen.

Is ons oordeel vaak streng geweest voor den primitieven Oosterling, dan willen wij met nadruk betuigen, dat wij ook hier volkomen objectief wilden zijn en het onze welbewuste opzet was, om steeds personen van zaken te onderscheiden en gescheiden te houden. Waar wij meenden te moeten veroordeelen, hebben wij enkel stelregels en beginselen willen laken, en hoe scherper dat oordeel uitviel, hoe grooter onze waardeering moet zijn voor het goede, dat wij desondanks bij deze menschen waarnemen. Ook zij bezitten vele natuurlijke goede eigenschappen, die als wilde bloemen opbloeien in al de bekoorlijkheid van hun eenvoud en die door de zorgen van een toegewijden en kundigen tuinder veredeld, tot hooger luister zullen worden opgevoerd.

Kipling heeft deze menschen gekenschetst als *half devil and half child*, half duivel en half kind. Indien wij die definitie wijzigen in: half duivel en half engel, dan is ze op alle menschen toepasselijk. Elke mensch toch draagt in zich de kiem van alle deugden en van alle ondeugden. In elk menschenhart wordt de strijd tusschen goed en kwaad volstreden. En wat onzen Oosterling betreft, als bij hem het kwade de overhand krijgt, zal dat in de meeste gevallen voor een groot deel te wijten zijn aan zijn kind-zijn, aan het feit dat hij geestelijk onvolgroeid is, dat de hoedanigheden van zijn geest en zijn gemoed in de dompige sfeer van zijn omgeving en samenleving niet tot de ontwikkeling van den vollen wasdom konden komen. Dit moge allereerst worden aangemerkt als een verzachtende omstandigheid voor zijn te-kort-komingen, doch het wettigt ook de hoop, dat deze sluimerende krachten en goede kiemen onder gunstiger omstandigheden, vooral onder goede leiding, tot vollen levensbloei zullen worden opgewekt.

Bovendien staan wij ook hier nog voor een zeer treffende tegen-

stelling. We hebben onze christelijke beginselen gesteld tegenover de primitief heidensche. Nu is er een groote onbillijkheid en onredelijkheid in gelegen, om het Christendom of de christelijke leer te veroordeelen wegens het onbehoorlijk gedrag van sommige of zelfs vele zijner belijders. Omgekeerd is het even onbillijk en onredelijk, om de heidenen te veroordeelen wegens hun afkeurenswaardige en dikwijls zeer laakbare leerstellingen, Het is immers een wel paradoxaal maar niettemin onweerlegbaar feit, dat de levenswijze van den Christen steeds beneden zijn beginselen blijft, terwijl die van den niet-Christen daar steeds bovenuit gaat. De Christen is steeds slechter dan zijn leer, de niet-Christen steeds beter. Het Christendom immers stelt ons ten toonbeeld den God-Mensch, dien wij eenigermate kunnen benaderen, doch nimmer evenaren. En wijl dit de door Hem gewilde zielsrichting is van alle menschen, zal ook de natuurmensch zich door zijn beter bewustzijn in die richting getrokken voelen.

De Schepper heeft in de harten der menschen zijn wet, de natuurwet, gegrift. De normen daarin vastgelegd stroken dus volkomen met de menschelijke natuur. Onder den drang van driften en harts-tochten en van allerlei omstandigheden kunnen die richtlijnen, door God afgeteekend, verdoezelen en verduisteren, doch geheel uitgewischt worden ze nooit. Christus heeft de natuur niet verdelgd, maar daarop voortgebouwd en het Evangelie is niets anders dan de heerlijke volle uitbloeij der natuurwet.

Nu moge het waar zijn, dat de mensch, de gevallen mensch, van nature ten kwade geneigd is; niet minder waar is het, dat in zijn hart levendig blijft het heimwee naar het goede. Dat goede in hoogste volmaaktheid opgevoerd, ligt besloten in het Evangelie. Daarom heeft men ook kunnen zeggen, dat elke mensch een ziel heeft *naturaliter christiana*, christelijk van nature. Ieder recht-schapen mensch toch zal de leer van het Evangelie hoogschatten en waardeeren, wijl zij de verhevenste uitdrukking is van hetgeen hij in het diepste zijner eigen ziel als het hoogste en meest begerenswaardige goed aanvoelt. Die leer vindt dus in elke weldenkende ziel een snaar, die met haar eersten aanslag samenklinkt. Die leer kan dus ook de brug zijn, die Oost en West nader tot elkander kan brengen.

Deze toenadering zal evenwel geen gelijkschakeling of niveleering zijn. Zij zullen beiden vele hunner eigenaardigheden behouden. God heeft in zijn tuin, de aarde, vele bloemen, zeer verscheiden van vorm en kleur, maar alle heffen zij haar kelk omhoog naar de eene leven en kleur gevende zon. Door meer toenadering in één goddelijk ideaal zal het in den tuin der zielen niet meer zijn verscheidenheid door verdeeldheid, doch eenheid in verscheidenheid: de verdeeldheden zullen in en door Christus samenvloeien tot een harmonisch geheel.

Wij hebben kerken in de meest uiteenloopende stijlen: byzan-

tijnsch en gothisch, grieksch en romaansch en ook in chineeschen- en indianen-, neger- en hindoe-bouwtrant; doch door al die kerken ruischt eenzelfde Credo en al degenen, die daar vergaderen bidden tot eenzelfden Vader. En wjl zij eenzelfden Vader hebben, zullen zij elkander ook kunnen aanvoelen, waardeeren en begrijpen als broeders

HOC FAXIT DEUS!

DAT GEVE GOD!

ZAKENREGISTER

- Aanleg, natuurlijke, 115
 Aanpassing, 179
 Aapmensch, 145 - 171 - 189 - 195
 Aardbeving, 92 - 163
 Adat, 187 - 196 - 200
 Adel, 123 - 125 - 132 - 160 - 228
 Aderlating, 219
 Afgetrokken begrippen, 110
 Afhankelijkheid, 22 - 36 - 158
 Afstamming, 13 - 67
 Afweermiddel, 217
 Antisepsis, 219
 Apologie, negatieve, 25
 Arbeidsverdeeling, sexueele, 52
 Armoede, 228
 Associatie, 85 - 98
 Avondster, 82
- Beeldende kunst, 82
 Beeldspraak, 85
 Bekvechten, 126
 Beproeving, 233
 Beschaming, 126
 Beschaving, 144 - 150 - 152
 Bescheidenheid, 122 - 181
 Bestuur, europeesch, 133 - 151 - 177 - 197
 Betrekkingsnamen, 111
 Bevattingsvermogen, 109
 Bevel, 133
 Bewijsvoering, 135 - 202
 Bezetenheid, 236
 Bezit, 36 - 58 - 62 - 64 - 68
 Bloedwraak, 151
 Boeren, oprispen, 140
 Boot, 89 - 94 - 100 - 118
 Borgen, 58
 Bovennatuur, 67 - 143 - 154 - 213 - 220
 Broeders van Jezus, 39
 Bruidsschat, zie Koophuwelijk
 Bijl, 99
- Centaurus, 82
 Christendom, 14 - 143 - 152 - 176 - 197 - 237 - 249
 Communisme, 41 - 60 - 192
 Conservatisme, 24 - 60
 Crisistijd, 182
 Cultuur, 144
- Déma, 67 - 79 - 92 - 94
 Diagnose, 211
 Diefstal, 203 - 223 - 227
 Dolfijn, 81
 Donder, 156
 Dood, 29 - 243
 Doodslag, 202 - 236
 Doodsoorzaak, 37 - 157 - 233
 Doodsstrijd, 209
 Drek, 77 - 128 - 129
 Drift, 147 - 169 - 171
 Dwangmiddel, 55
 Dijbeen, 89
- Economische toestanden, 36 - 58 - 62
 Eed, 205
 Eeredienst, 158
 Eergevoel, 246
 Eerherstel, zie Rehabilitatie
 Eigenbelang, 41 - 148 - 237 - 244
 Eigendom, zie Bezit
 Eiland, 95
 Erfrecht, 36
 Erfzonde, 172
 Ethische begrippen, 198 - 200 - 231 - 237 - 243
 Exhibitionisme, 183 - 188
 Evolutie, 12 - 58 - 63 - 103 - 143 - 169 - 189 - 195
- Faecalisme, 75
 Familiebetrekkingen, 39 - 111
 Familiehoofd, 40 - 41 - 54 - 69
 Familieverband, 22 - 39 - 66
 Fatalisme 208

- Fatsoensvormen, 173 - 175 - 181 - 183
 Feest, 176
 Gebarentaal, 90
 Gebed, 109 - 160 - 164 - 203
 Gebruiksrecht, 37 - 68
 Geduld, 74
 Geest, 25 - 67 - 96 - 137 - 157 - 161 -
 165 - 201 - 214 - 218 - 220
 Geestesgesteldheid, 73 - 139
 Geestigheid, 77
 Gemeenschap, 22 - 37
 Gemeenschappelijk kwaad, 201 - 232
 Gemoed, 88 - 115
 Geneesheer, 212 - 221
 Geneesmiddel, 212 - 219
 Geslachtelijk verkeer, 173 - 181 - 192 -
 204
 Geslachtsdrift, 147 - 169 - 171 - 184 -
 194
 Getuige, 129 - 136
 Gevangenschap, 178 - 240
 Geweten, 196 - 200 - 238
 Gewetensonderzoek, 161 - 233
 Gezag, 54 - 69 - 118 - 204
 Gezinsleven, 51
 Godsdienst, 14 - 138 - 143 - 158 -
 167 - 196
 Godslastering, 207 - 230
 Godsoordeel, 136 - 205 - 223 - 243
 Goeroe, 113
 Grootheid, vervallen, 146 - 153 - 172
 Hand, 90
 Handel, 63
 Heer der Schepping, 137
 Heerenvolk, 125
 Heidendom, 15 - 143 - 177
 Heilstaat, 148 - 150
 Helden daad, 120
 Hemellichamen, stand der, 83
 Hiernamaals, 154 - 235 - 244
 Herleving, 179
 Hoorn, 86
 Hout, 87
 Humor, 75 - 127
 Huwelijk, 37 - 40 - 68 - 152 - 181
 Communaal—, 139
 Gedwongen —, 51
 Hervorming van het —, 56
 Koop—, 41 - 54 - 57 - 182
 Proef—, 193
 Schaak—, 46 - 172
 Voorkenr—, 41
 —, grondslag van gezag, 54
 Hyaden, 81
 Idealisme, 60 - 132 - 137
 Immunitet, 219
 Impressionisme, 115
 Ingrijpen bij misbruiken, 56 - 177 - 198
 Instinct, 104 - 145 - 149 - 171 - 194
 Intuïtie, 139 - 143
 Ja - neen, 139
 Jaloerschheid, 191 - 193
 Jus primae noctis, 186
 Kaja-kaja, de naam, 91 - 148
 Kano, zie Boot
 Kieskeurigheid, 129
 Klapperrat, 92
 Kleeding, 35 - 98 - 123 - 185 - 201
 Kleur, 85 - 97 - 140
 Klikkerij, 129
 Kop, gesnelde, 30 - 89
 Koppensnellen, 99 - 149 - 174 - 178
 Knie, 90
 Krankzinnige, 236
 Kreeft, 80
 Kundige, 94
 Kundigheden, 112
 Kwinkslag, 75
 Lafheid, 120 - 165 - 247
 Legende, 67 - 135 - 138 - 190
 Letterwisseling, 101
 Levenlooze wezens, 79 - 158
 Levenshouding, 14 - 21 - 209 - 231 -
 237 - 243
 Levensmoetheid, 177
 Levensvreugde, 176
 Levenswijsheid, 243
 Lichaamsgebrek, 126
 Liefdoenerij, 53 - 216 - 244
 Liegen, 137 - 205 - 230
 Loontrekker, 58
 Lucht, 89
 Lijflucht, 90
 Lijkbezorging, 30
 Maangestalten, 83
 Maatschappelijk leven, 21 - 60 - 62 -
 148
 Magic, 159 - 175 - 203 - 212 - 218
 Mars, 82

- Massage, 221 - 222
 Medische missieactie, 215
 Meined, 205 - 230
 Melkweg, 80
 Menschelijk opzicht, 165 - 213
 Menscheneterij, 149 - 198
 Minnaar, gedweeë, 42
 Minnaar, weerspannige, 44
 Misbruik, 55 - 176
 Misdrif, 202
 Missie, 149 - 179 - 216
 Modelmensch, 146
 Moed, 120 - 126 - 131 - 167
 Moesson, 116 - 156
 Mond 89
 Moordenaar, de goede, 239
 Morgenster, 81
- Naaktheid, 184 - 188
 Naastenliefde, 215 - 244
 Natuurmensch, 144 - 149 - 170
 Natuurwet, 196 - 249
 Nazareeër, 162
 Nederigheid, 122 - 125
 Neus, 89
 Nijptang, 101
- Objectiviteit, 160 - 231 - 235 - 248
 Obstructievoering, 132
 Octrooi, 59
 Offer, 160 - 235 - 238
 Olie, 94
 Omwenteling, 28 - 63
 Onbewustheid, 235
 Onderscheidingsvermogen, 11
 Onderwijs, 58 - 113
 Ongelukje, 129
 Ongeschondenheid der jonge meisjes,
 69 - 193
 Onrijp, 95
 Onschuld, verdrukte, 137
 Onsterfelijkheid, 154 - 235
 Ontucht, 92 - 175 - 186 - 203 - 229
 Ontvoering, 46
 — door schimmen, 32
 Ontwikkelingsleer, zie Evolutie
 Onze Vader, 109
 Oog, 87
 Oor, 86
 Oorlog, 136 - 205
 Opbouw, 179
 Opperhoofd, 40 - 54 - 69
- Opperwezen, 25 - 159 - 204 - 231 - 238
 Opschepper, 123
 Opschik, 35 - 47 - 63 - 80 - 92 - 97 -
 123 - 124 - 186
 Orion, 81
 Overreding, 131
- Pafmensch, 91
 Papier, 101
 Patent, zie Octrooi
 Pemali, 23 - 219 - 221 - 232
 Persoonlijkheid, 21 - 70
 Peiaden, 81
 Plichtsbesef, 200
 Poets bakken, 127
 Priester 162 - 214 - 221
 Procedure, 135
 Puit, 92
 Pijp, 93
- Raadsel, 112
 Ras, 12
 Rechtspraak, 135 - 198 - 200 - 201 -
 243
 Redeneeren, 132
 Regentijd, 116
 Rehabilitatie, 238 - 239 - 242
 Ritueele handeling, 23 - 158 - 176 -
 198 - 203
 Romp, 90
 Rouwgebruiken, 27
 Rouwtooi, 27 - 35
 Rijp, 84 - 93 - 95
 Rijwiel, 100
- Schaambedekking, 184 - 188
 Schaamtegevoel, 166 - 171 - 174 -
 180 - 188 - 194
 Schande, 132 - 228 - 247
 Schelden, 126 - 188 - 229
 Schepping, 11 - 67 - 108 - 157
 Schillen, 139
 Schimmen, 25 - 94 - 221 - 235
 Klopjacht op —, 32
 Lokken der levenden door —, 32
 Ontvoering door —, 32
 Vluchten voor —, 35
 Vertrouwelijkheden met —, 30
 Verwantschap met geesten, 25
 Vrees voor —, 26 - 31 - 36
 School, 58 - 113 - 179
 Schuldvraag, 227 - 231

- Sjamanisme, 31 - 208 - 220
 Slavernij, 56 - 227
 Smaak, 93
 Spiegel, 41 - 97
 Splijtzwam, 58
 Spot, 126
 Spraakkundige vormen, 106
 Stand, 55 - 57
 Ster, 80 - 81
 Sterrenhemel, 79
 Straf, 200 - 225 - 234 - 238 - 249
 Strafrecht, 197
 Strot, 89 - 92
 Styleering, 81
 Taal, 77 - 93 - 102 - 103
 Tabak, 92 - 101 - 119
 Talio, 197 - 236
 Tand, 85 - 121
 Tatoeëring, 121
 Tintelen, 92
 Toewijding, zie Naastenliefde
 Tong, 90
 Toovenaar 214 - 222
 Tooverij, 130 - 156 - 220
 Totem, 66 - 68
 Traagheid van geest, 77 - 108 - 136
 Treurzang, 53
 Tweestrijdigheid, 171 - 195
 Uilenspiegel, 128
 Uitbeelding, ideoplastische, 82
 Uithoudingsvermogen, 121
 Uitspansel, 80 - 84
 Utilitarisme, zie Eigenbelang
 Vakman, 94
 Vakschool, 59
 Varken, 92
 Veelwijverij, 52 - 70 - 152
 Veesten, 95
 Veiligheid, 63 - 134
 Verantwoordelijkheid, 21 - 201 - 232
 Verband, oorzakelijk, 104 - 156
 Verbodsteeken, 202 - 218
 Verbondenheid, 22 - 36
 Verdwalen, 97
 Vergelding, 231 - 235
 Verlegenheid, 50
 Verminking, 121
 Vernuft, 102 - 112
 Verscheidenheid, oneindigheid in, 11
 eenheid in —, 249
 Verstand, 104 - 107 - 113 - 147
 Verveling, 74
 Verwantschap, 39 - 54 - 68
 Verwensching, zie Schelden
 Verzamelnamen, 110
 Vies, 129
 Vlag, 100
 Vleierij, 123
 Vloeken, zie Godslastering
 Vrees, 26 - 31 - 36 - 85
 Vrije liefde, 189 - 192
 Vuur, 190
 Wenken, 139
 Werkstuijp, 118
 Wetgever, 200 - 204 - 238
 Wetgeving, 197
 Wildemansleven, 149
 Wolk, 97
 Wonder, 213 - 215
 Wonderbaarlijke, het, 135
 Woonwagenkinderen 108
 IJdelheid, 122
 IJzer, 63 - 99
 Zedelijkheid, 169 - 196
 Zedelijk bewustzijn, 172
 Zedenleer, 231 - 237
 Zedigheid, 173 - 182
 Zelfbeheersching, 170 - 191
 Zelfbehoud, 147 - 169 - 194
 Zelfmoord, 82 - 147 - 208
 Zelfrespect, 35 - 55 - 125
 Zelfstandigheid, 21
 Zelfzucht, 148
 Zevenster, 81
 Ziekte, 96 - 97 - 210
 —behandeling, 151 - 212 - 219 - 221
 besmettelijke —, 217
 Ziekteverwekker, 211 - 218 - 220 -
 225 - 235
 Ziel, 31 - 33 - 73 - 158 - 185 - 210 - 235
 Zieleleven, 143
 Zielenadel, 232 - 247
 Zon, 83
 Zonde, 232 - 244
 Zonnestraal, 81
 Zorgeloosheid, 115
 Zout, 93
 Zuiderkroon, 80
 Zuiderkruis, 83